TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÇETİN YİĞENOĞLU'NUN HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALKBİLİMSEL ÖĞELER

Sevim SEZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÇETİN YİĞENOĞLU'NUN HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALKBİLİMSEL ÖĞELER

Sevim SEZER

Danışman: **Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN**
Jüri Üyesi: **Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ**
Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi Cevdet AVCI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Cevdet AVCI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
…/…/2018

Prof. Dr. H. Mahir FİSUNOĞLU
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 02 / 05 / 2018

Sevim SEZER

ÖZET

ÇETİN YİĞENOĞLU'NUN HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALKBİLİMSEL ÖĞELER

Sevim SEZER

Yüksek Lisans Tezi, Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Refiye ŞENESEN (OKUŞLUK)
Mayıs 2018, 234sayfa

Halk kültürü ve edebi metinleri, çağdaş edebiyatımız için esin kaynağı olmaktadır. Özellikle Çukurova; mitleri, halk hikâyeleri, masalları ve zengin yerel dili ile çağdaş edebiyatımızda yazarların anlatımlarını sağlamlaştırmada başvurdukları önemli birer kaynak olarak görülmektedir. Çukurovalı bir yazar olan Çetin Yiğenoğlu da eserlerinde, bu coğrafyanın kültürel ögelerinden bolca yararlanmıştır. Özellikle "Haydar'ı Öldürmek" romanında mitolojik kaynaklardan beslenerek kendi destansı romanını yazmıştır. Halk bilimsel ögeler yoğun bir biçimde kullanılmış, yerel dil doğal bir anlatı atmosferi yaratmıştır.

Hem halk bilimini hem de çağdaş edebiyatı kapsayan bu çalışmada, halk bilimi disiplinine bağlı kalınarak inceleme yapılmıştır. Ancak çağdaş edebiyat verimlerinden de yararlanılmıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Çetin Yiğenoğlu'nun yaşamı, gazeteci kimliği, roman ve öykü yazarlığı, genel anlamda maddi manevi kültür unsurlarını romanında kullanış biçimi ve amaçları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, romanın özetine yer verilerek genel bilgiler aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde "Haydar'ı Öldürmek" romanındaki halk kültürü unsurları belirlenerek halk edebiyatı unsurlarından masal, halk hikâyesi, efsane, kalıp sözler, yerel ve arkaik sözcükler, mitolojik unsurlar gibi motifler örneklenmiştir.

Dördüncü bölümde, romandaki halk bilimsel ögeler (inanışlar, geleneksel yaşam biçimi, geçim kaynakları, dinsel ritüeller vb.) ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Anadolu kültürünün zengin kaynaklarının edebiyatımızı nasıl etkilediğini göstermek, Çetin Yiğenoğlu'nun unutulmaya yüz tutmuş pek çok yerel sözcüğü yeniden dilimize taşımasına dikkat çekmek çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek, Çukurova halk kültürü, mitoloji, halk hikâyeleri, masallar.

ABSTRACT

ÇETİN YİĞENOĞLU THE FOLKLORIC ELEMENTS IN HIS NOVEL "HAYDAR'I ÖLDÜRMEK (KILLING HAYDAR)

Sevim SEZER

Master Thesis, Department of Public Literature
Supervisor: Associate Professor Refiye ŞENESEN (OKUŞLUK)
May 2018, 234 pages

Folk culture and literary texts have been a source of inspiration for our contemporary literature. Particularly Çukurova is seen as an important source that the authors have consulted to reinforce their narration with its myths, folktales, tales and rich local languages in our contemporary literature. Çetin Yiğenoğlu, a writer from Çukurova, has largely benefited from the cultural elements of this region as well. Especially in his novel "Haydar'ı Öldürmek (Killing Haydar)", he wrote his own epic novel being nourished by the mythological sources. Folkloric elements have been used successfully and local language has created a natural narrative atmosphere.

In this study covering both folklore and contemporary literature, examination has been made by adhering to the discipline of folklore. However, it has also been benefited from the yields of contemporary literature. The study consists of four main sections:

In the first section, it was informed about the life of Çetin Yiğenoğlu, his journalist and activist identity, his authorship of novel and short story, the way he use the material and moral cultural elements in his novel and its purposes in general terms.

In the second section, short summary of the novel and general information were narrated.

In the third section, being determined the elements of folk culture in the novel of Haydar'ı Öldürmek (Killing Haydar), some motifs of folk literature elements were sampled such as tales, folk tales, myths, mold lyrics, local and archaic words, mythological elements.

In the fourth section, some information was given about the folkloric elements in the novel such as beliefs, traditional way of life, livelihoods, religious rituals etc.

To show how rich sources of Anatolian culture has affected our literature and to draw attention to Çetin Yiğenoğlu's retransmission of many local words have tended to be forgotten in our language constitute the main goal of the study.

Key Words: Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek, Çukurova folk culture, mythology, folktales, tales.

ÖN SÖZ

Türk edebiyatının çağdaş yapıtlarının pek çoğunda halk kültürünün etkisi varlığını hissettirmektedir. Bu etki yazarın biçimlendiği kültür atmosferi ile yakından ilgilidir. Çetin YİĞENOĞLU da Çukurovalı bir yazar olarak kendisini biçimlendiren bu kültür ortamından dikkat çekecek ölçüde yararlanmıştır. Özellikle polisiye bir kurgu olarak tasarlanan Haydar'ı Öldürmek romanında bu kültür ortamının aktarıldığı bölümlerin gözlemci ve gerçekçi bir üslûpla kaleme alındığı görülmektedir.

Roman, özellikle Ağaçeri Türkmenleri olarak adlandırılan Tahtacı Alevilerinin yaşamına ilişkin pek çok ögeyi barındırması bakımından da dikkat çekicidir. Yaptığımız okumalarda akademik çalışmalarla belirlenmiş özelliklerin pek çoğunun roman kurgusu içinde aktarıldığını tespit ettik. Bu da çalışmamızda belirleyici bir etken olmuştur.

Çukurova'da özellikle üniversitemizin katkılarıyla oluşturulan kültür ürünlerini toplama, bunların günümüzdeki varlığını saptama, bu kültür ürünlerinin zaman içinde geçirdiği değişimi bilimsel yöntemlerle ortaya koyma çalışmaları devam ederken akademik unvan taşımadıkları halde Çukurova'ya büyük hizmetleri dokunmuş kişilerle ilgili bir çalışmanın gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Çetin YİĞENOĞLU'nun çalışmaları önemli bulunmaktadır. Bu da çalışma amacımızdaki diğer önemli etken olmuştur.

Tezimizin inceleme alanı Çetin Yiğenoğlu'nun monografik tanıtımı ve "Haydar'ı Öldürmek" romanı ile sınırlandırılmıştır. Hem halk bilimini hem de çağdaş edebiyatı kapsayan bu çalışmada, halk bilimi disiplinine bağlı kalınarak inceleme yapılmıştır. Ancak çağdaş edebiyat ürünlerinden de yararlanılmıştır.

Çalışmayı, araştırma konusunun seçiminden itibaren akademik anlamda destekleyen, uyarıları ve yönlendirmeleri ile bu eserin şekillenmesinde beni yüreklendiren hocam Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN'e; çalışmamız sırasında gerek verdiği mülakatlarla gerek dil ve kültür verimleri ile ilgili tereddütlerimizde, yanıtları ile bilgilerin berraklaşmasında yardımlarını esirgemeyen ÇETİN YİĞENOĞLU'na; manevi katkılarıyla beni destekleyen sevgili aileme ve arkadaşlarıma şükran duygularımı sunarım.

Ayrıca Çukurova Üniversitesinde halk bilimi alanında yapılan çalışmalarda önemli katkıları olan, çalışmaya başlamamda beni yüreklendiren, yakın dönemde aramızdan ayrılan değerli hocamız merhum Erman Artun'u da saygıyla anıyorum.

Sevim SEZER

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv
ABSTRACT vi
ÖN SÖZ viii
KISALTMALAR xiv

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Tezin Tanıtılması, Tezde Kullanılan Yöntem ve Teknikler 1
1.1.1. Konu 1
1.1.2. Amaç 4
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar 4
1.1.4. Yöntem ve Teknikler 5
1.2. Araştırma İle İlgili Genel Bilgiler 5
1.2.1. Halk Kültürü ve Çağdaş Edebiyat Etkileşimi 5
1.2.2. Çetin Yiğenoğlu'nun Hayatı 8
1.2.2.1. Adı, Soyadı; Doğum Yeri, Doğum Tarihi 8
1.2.2.2. Ailesi, Soyu, Akrabaları, Baba Tarafı, Anne Tarafı 9
1.2.2.3. Öğrenim Durumu 11
1.2.2.4. Askerliği 13
1.2.2.5. Evliliği, Çocukları 14
1.2.2.6. Katıldığı Dernek ve Sosyal Gruplar 14
1.2.2.7. Aldığı Ödüller 14
1.2.2.8. Hakkında Çıkan Yazılar 15
1.2.2.9. Gazetecilik, Yazarlık, Aktivistlik Kimliği 16
1.2.2.10. Eserleri 21
1.2.2.11. Kültür kökleri 22
1.2.3. Çetin Yiğenoğlu ve Halk Bilimi 24
1.2.3.1. Halk Bilimi Ögelerinin Kaynakları 24
1.2.3.2. Çetin Yiğenoğlu ve Halk biliminin Kaynakları 24

BÖLÜM II
HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANI HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1. Romanın özeti 29
2.2. Haydar'ı Öldürmek Romanı Hakkında Genel Değerlendirme 34

BÖLÜM III
HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

3.1. Mitoloji 47
3.1.1. Haydar'ı Öldürmek'te Mitolojik Motifler 48
3.2. Efsane 51
3.2.1. Haydar'ı Öldürmek'te Efsane Motifleri 53
3.3. Masal 58
3.3.1. Haydar'ı Öldürmek'te Masal Motifleri 59
3.4. Halk Hikâyesi 62
3.4.1. Haydar'ı Öldürmek'te Halk Hikâyeciliği Geleneği 66
3.4.1.1. Ulu Katran Hikâyesi 73
3.4.1.1.1. Hikâyenin Başlangıcı 73
3.4.1.1.2. Hikâyenin Düğümü 73
3.4.1.1.3. Hikâyenin Sonu 74
3.4.1.1.4. Hikâyenin Kahramanları 75
3.4.2. Halk Hikâyesi Motifleri 78
3.4.2.1. Haydar' Öldürmek'te Halk Hikâyesi Motifleri 78
3.4.2.1.1. İlk Görüşte Aşk Motifi 78
3.4.2.1.2. Yasağı Çiğneme ve Ceza Motifi 79
3.4.2.1.3. Tek Oğul ve Çocuksuzluk Motifi 80
3.4.2.1.4. Nehir Prensesi (Mitolojik Motifler) 80
3.4.2.1.5. Işık motifi 82
3.4.3. Halk Hikâyesi Formelleri 83
3.4.3.1. Haydar'ı Öldürmek'te Halk Hikâyesi Formelleri 83
3.4.4. Kalıp Sözler 85
3.4.4.1. Deyimler 85
3.4.4.2. Atasözleri 103

3.4.4.3. Dua (Alkış) 106
3.4.4.4. Beddua (Kargış) 107
3.4.4.5. Argo 108
3.4.4.6. Lakaplar 111
3.4.4.7. Mezar taşı sözleri 111
3.5. Halk Şiiri 112
3.5.1. Haydar'ı Öldürmek'te Halk Şiiri 113
3.6. Değerlendirme 120

BÖLÜM IV

HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

4.1. Tahtacılar, Ağaçerileri 125
4.2. "Haydar'ı Öldürmek"te İslamiyet Öncesi İnanç İzleri 128
4.2.1. Şamanizm 128
4.2.2. Atalar Kültü 129
4.2.3. Tabiat Kültleri 130
4.2.3.1. Ağaç Kültü 131
4.2.3.2. Su Kültü 133
4.2.3.3. Hayvan Kültü 135
4.2.3.4. Işık Kültü 136
4.3. "Haydar'ı Öldürmek"te İslami Ögeler 136
4.3.1. Dinsel Kişiler (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Kırklar, Hızır Aleyisselam, Mehdi İnanışı, Lokman Hekim) 136
4.3.2. Kutsal Emanetler 141
4.3.3. Dinsel Ritüeller 142
4.4. Geçiş Dönemleri 144
4.4.1. Doğum 144
4.4.2. Evlenme 148
4.4.3. Ölüm 151
4.5. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar 159
4.5.1. Dini Bayramlar (Muharrem ayı) 159
4.5.2. Törenler 162
4.5.2.1. Göç Törenleri, İklimsel Hareketlilikler 1623

4.6. Halk Bilgisi 164
4.6.1. Halk Hekimliği, Lokman Hekim 164
4.6.2. Halk Veterinerliği 164
4.6.3. Halk Hukuku (Öldürme/Kan Gütme, İmece, Konuk Ağırlama...) 164
4.6.4. Halk Yaşamında Evin Kullanımı 165
4.6.5. Geleneksel Yöntemlerle Kaynak Su Arama 165
4.6.6. Halk Ekonomisi 166
4.6.6.1. Avcılık 166
4.6.6.2. Tarım İşçiliği 167
4.6.6.3. Hayvancılık 167
4.6.6.4. Ormancılık 168
4.6.6.5. Bileyicilik, Bıçakçılık 168
4.6.6.6. Bağcılık 169
4.6.6.7. Halk Botaniği 169
4.7. Halk İnanışları 170
4.7.1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar 170
4.7.1.1. Yağmur Duası 170
4.7.2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar 173
4.7.2.1. At 173
4.7.2.2. Ağaç 177
4.7.2.3. Baykuş 178
4.7.2.4. Köpek 179
4.7.2.5. Yılan 180
4.7.3. İnsanla İlgili İnançlar 181
4.7.4. Büyü, Cin, Peri, Alkarısı, Birobiro, Zemheri Karısı 182
4.7.5. Nazar, Nazarlık 186
4.7.6. İnanç merkezleriyle (Yatırlar-Ziyaret) İlgili İnanışlar 187
4.7.7. Rüya 187
4.7.8. Adak, Kurban 191
4.7.9. Formülistik Sayılar 194
4.8. Diğer İnanışlar, İnanmalar, Bunlara Bağlı Pratikler 197
4.9. Halk Eğlenceleri 197
4.9.1. Çocuk Oyunları, Büyüklere Mahsus Oyunlar, Eğlenceler (Cirit, Güreş, Tuluk Oyunu) 197

4.10. Halk Mutfağı 198
4.10.1. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları 198
4.10.2. Sofra Gelenek ve Görenekleri 199
4.10.3. Yiyecek Türleri ve Yapılışları 199
4.10.4. İçecek Türleri ve Yapılışları 201
4.10.5. Belirli Gün ve Törenlerde Yenilip İçilenler ve Yapılışları 202
4.10.6. Keyif Verici Maddeler 203
4.11. Giyim Kuşam Kültürü 204
4.11.1. Kadın Giysileri 204
4.12. El Sanatları 204
4.12.1. Ağaç İşlemeciliği 204
4.12.2. Dokumacılık 204
4.13. Değerlendirme 205

BÖLÜM V

SONUÇ 210
KAYNAKÇA 212
HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA GEÇEN YEREL SÖZCÜKLER 216
ÖZGEÇMİŞ 234

KISALTMALAR

AÜY : Anadolu Üniversitesi Yayınları

BESAM : Bilim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği

bk. : Bakınız

C. : Cilt

ÇGC : Çukurova Gazeteciler Cemiyeti

H.Ö. : Yiğenoğlu, Çetin, Haydar'ı Öldürmek (2010) 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul

MF : Milli Folklor

s. : Sayfa

S. : Sayı

TD : Türk Dili

TDED : Türk Dili Edebiyatı Dergisi

TDK : Türk Dil Kurumu

TFA : Türk Folklor Araştırmaları

TFK : Türk Folklor Kongresi

TTK : Türk Tarih Kurumu

TYS : Türkiye Yazarlar Sendikası

YKY : Yapı Kredi Yayınları

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Tanıtılması, Tezde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

1.1.1. Konu

Halk bilim, içeriği bakımından oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Yerel ya da ulusal anlamda halkın tüm verimlerini, yaşamına giren maddi manevi bütün kültürel ürünleri konu edinen halk bilimi, bunları kendisine özgü yöntemlerle derler, sınıflandırır, çözümler ve yorumlar. Elde ettiği bulgulardan yola çıkarak bu verimleri değerlendirir. Halk bilim, salt geçmişe ait izleri araştıran bir bilim dalı değildir. Çünkü halk, sosyal ve ekonomik değişimler yaşarken geçmişin birikimiyle yeni yaşamına uyum sağlar. Toplumsal yaşamdaki değişimler kültüre de yansır. "Halk bilimi, bu kültürler arasında karşılaştırmalar yaparak aradaki bağları, kültürün geçirdiği evrimi ve değişimi, günümüzde aldığı yeni biçimi ortaya koyar." (Helimoğlu; Pilancı; Öztürk; Turan, 1998, s. 3) Bu anlamda geçmişle gelecek arasındaki ilişkinin kavranmasında önemli bir işlev oluşturur. "Bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptamada; [...] halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada da halk bilimi, ilgilenenlere zengin kaynaklar sunar." (Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 4).

Çağdaş Türk edebiyatı incelendiğinde geleneksel halk kültürünün sanatçılar üzerindeki etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu da halk bilimin çağdaş edebiyat için önemli bir kaynak olarak görüldüğünün işaretidir. Bu konuyla ilgili olarak Bekir Coşkun da benzeri bir saptamada bulunmaktadır: "Geleneksel kültürle yakın etkilenme içinde olduğu gözlenen sanatçılar, sanatçıyla geleneksel kültür arasındaki ilişkiyi görünür kılmak, bunun sanatçı yaratıcılığına (etkisine) açıklık kazandırmak isteyen araştırmacılar için çok önemli birer kaynak oluştururlar." (Coşkun, 1996, s. 1).

Sanatçının yapıtlarını halkın kültürel varlığından ayrı düşünmek doğru değildir. "Bugün bile, insanın çocukluğunda tanıştığı ilk edebiyat ürünleri; ninni, tekerleme, masal gibi halk geleneğine dayalı ürünlerdir. Böyle bir gelenek içerisinde yetişen sanatçı, çok aykırı bir yapıt sunsa da, düşünsel dünyasının derinliklerindeki bu birikimlerin izleriyle tanışıklığını hiçbir zaman yok sayamayacaktır ."(AÜY, 1998,

s.10).

Yazar, aynı zamanda çağının tanığı durumundadır; kendini o çağın dışında bırakarak gerçek insana ulaşabilmesi, okurunu yarattığı bu kurmaca dünyanın içine çekebilmesi zordur. Bu nedenle anlatılarını daha gerçekçi bir zemine oturtmak ister. Bu da yazarı, içinde bulunduğu kültürü yakından ve bilinçle incelemeye yönlendirmiştir. Kültürü oluşturan geleneksel yapı da yazarın ilgi alanına böylece girmiştir. Çağdaş edebiyatın kimi yazarları, düşünsel ve sanatsal iletilerini özellikle kültür verimlerinden yola çıkarak daha etkili bir biçimde okuruna ulaştırma yolunu seçmişlerdir.

Cumhuriyetle birlikte aydınların ulusal bilinci geliştirme çabaları da halkı ve halk kültürünü yakından tanımayı zorunlu kılmıştır. Çağdaş edebiyatımızda destan ve halk hikâyeciliği geleneğinden yararlanan *Yaşar Kemal'*den *Nazım Hikmet'*e, *Sabahattin Ali'*ye, *Samim Kocagöz'*den *Aziz Nesin'*e, *Ahmet Arif'*ten *Enver Gökçe'*ye, *Kemal Tahir'*e, *Necatı Cumalı'*ya, *Abbas Sayar'*dan *Gülten Akın'*a, *Ayla Kutlu'*dan *Murathan Mungan'*a… kadar pek çok sanatçının yapıtlarında halk kültürü verimlerinin özellikle kullanıldığı görülebilir.

Yazarlar, geleneğin çeşitli ögelerini yapıtlarında kullanarak hem anlatılarını içinde bulundukları çevreyle daha yakından ilişkilendirmiş hem de bu çevreyi gerçekçi bir düzlemde anlatmak istemişlerdir. Yerel söyleyişlerle ve anlatılarla yapıtın dil dokusunu zenginleştirmişlerdir. Erman Artun, "Çukurova Konulu Romanlarda Çukurova Halk ve Halk Edebiyatı Geleneği Ürünlerinin Etkisi ve Yeri" başlıklı makalesinde, bu etkiyi şu şekilde dile getirmektedir:

> Yazarlar sağlıklı bir gözlem ve araştırmayla insanın yaşadığı çevreyi gerçeğe yakın bir biçimde eserlerine yansıtmışlardır. Bir sanatçının üslûbunu belirleyen ögeler arasında kültür, içinde bulunduğu ruh hali, seslendiği kitleyle ilişkisi dilin sunduğu olanaklar açısından yaptığı seçim sayılabilir. Üslûp, bireyseldir, sanatçının dil malzemesini eserlerde kendine özgü kullanış biçimidir. Yörenin anlatı geleneği, söyleyiş biçimleri, kalıp sözler sanatçının üslûbunu geliştiren öğelerdir (Artun, 2006, s. 4).

"Ulusal edebiyatların karakterini halk kültürü belirler. (…) Halk kültüründen beslenen ulusal ve evrensel nitelikteki yapıtlarda, yerellik gibi kimi özellikler görülse de, yetkince işlenmiş bu geleneksel form ve izleklerin o yapıta ayrı bir zenginlik kattığı kolaylıkla söylenebilir." (AÜY, 1998, s.3). Kültürel verimlerin doğal bir biçimde evrilerek günümüzde de yaşatılması halkın ortak değerler etrafında buluşmasını sağlayacaktır. "(…) halk bilimi, halk edebiyatı ürünlerine yaklaşırken, bütünüyle

geçmişte kalan, geçmişte yaratılan ve sadece ortak (anonim) ürünlere değil, bugünkü ürünlere de eğilmektedir. Çünkü ne halk kültürü, dolayısıyla edebiyatı durağandır ne de halk bilimi." (AÜY, 1998, s. 3).

Kapitalist sistemlerde halk kültürünün bir kazanç haline getirilmesi, kültür verimlerinin yozlaştırılarak ve basitleştirilerek pazarlanması bir tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Çağdaş edebiyatımızın şair - yazarlarından Gülten Akın, bu durumdan duyduğu rahatsızlığı şöyle dile getirmektedir:

> Halk sanatının, halk edebiyatının ürünleri, dünyanın pek çok yerinde ve ülkemizde, belli çevrelerce hızla yozlaştırılıyor. Egemen kültürü oluşturma görevini de üstlenen bu çevrelerin, öyle, halkın değerlerinin nitelikçe değiştirilip yükseltilmesi, halkın yaşamının da yükselmesine yardımcı olunması gibi bir sorunları yok. Her şeyi, paraya çevrilir mal olarak gördüklerinden, ellerini değdirdikleri güzellik çirkinliğe dönüşüyor. Bastıkları çimen kuruyor. Halkın müziğine, şiirine, efsanesine, masalına musallat oluyor onlar. Yoz bir kültürü egemen kılmak için (Akın, 1982, s. 23).

Bütün bu olumsuzluklara karşın çağdaş edebiyatımızın güçlü isimlerinin kültür verimlerinden beslenerek oluşturdukları eserlerde; sağlam bir kurgu, sağlam bir dil ve geçmişle bugüne atılan sağlam köprüler dikkati çeker. Bu eserler, bir anlamda bu yozlaşmanın önüne dikilmiş duvarlar gibidir. Akademik çevrelerde de halk kültürü verimlerinin yaşadığımız döneme etkileri üzerine oldukça kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. "Günümüzde örnekleri çokça görülen değerlendirme ve incelemelerde, halk bilimi, çağdaş edebiyat ürünlerine de eğilme gereksinimi duymuş; çağdaş edebiyatın yaratılmasında yeğlenen yaklaşımlarda halk bilimsel ögeler de bu disiplin içerisinde ele alınmaya başlanmıştır." (AÜY, 1998, s. 3). Çukurova da halk kültürünün hâlâ korunduğu ve yaşatıldığı bir bölge olarak karşımızdadır. Bu yüzden pek çok araştırmacı için Çukurova, araştırma açısından zengin bir bölge olarak görülmektedir. Çukurova halk kültürünün sanatçılar üzerindeki etkisi son yıllarda üniversitelerde, özellikle Çukurova üniversitesinde yapılan Çukurova halk kültürü ve edebiyatı tezleriyle sistematik olarak derlenip araştırılmıştır. "Bu çalışmalar, Çukurova halk kültürü ögelerinin, Çukurova'yı işleyen yazarların sanatçı kimliklerinin oluşumunda ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Bu yörenin konu edildiği eserlerde geleneğin pek çok ögesinin kullanılması da kaçınılmazdır." (Artun, 2006, s. 4).

Çetin Yiğenoğlu da Çukurovalı bir yazar olarak, öykülerinde ve romanlarında geleneğin pek çok öğesinden yararlanmıştır. Özellikle "Haydar'ı Öldürmek" romanında

halk bilimsel ögelerin dikkat çekecek ölçüde bol kullanılması, bu çalışmanın da konusunu belirlemiştir. Çalışma, Çetin Yiğenoğlu'nun hayatı ve "Haydar'ı Öldürmek" romanındaki halk bilimsel öğeleri araştırmak üzerine oluşturulmuştur.

Hem halk bilimini hem de çağdaş edebiyatı kapsayan bu çalışmada, halk bilimi disiplinine bağlı kalınarak inceleme yapılmıştır. Ancak çağdaş edebiyat verimlerinden de yararlanılmıştır. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, Çetin Yiğenoğlu'nun yaşamı, gazeteci kimliği, roman ve öyküleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, romanın özetine yer verilerek ayrıntılara girmeden romanla ilgili genel bilgiler aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde "Haydar'ı Öldürmek" romanındaki halk kültürü unsurları belirlenerek halk edebiyatı unsurlarından masal, halk hikâyesi, efsane, kalıp sözler, yerel ve arkaik sözcükler, mitolojik unsurlar gibi motifler örneklenmiştir.

Dördüncü bölümde, romandaki halk bilimsel ögeler (inançlar, geleneksel yaşam biçimi, geçim kaynakları, dinsel ritüeller vb.) ile ilgili bilgiler verilmiştir.

1.1.2. Amaç

Bu çalışmayla Çetin Yiğenoğlu'nun hem monografik bir tanıtımını yapmak hem de Haydar'ı Öldürmek romanını inceleyerek zengin bir halk kültürüne sahip olan Çukurova yöresinin âdet, inanış, dil ve anonim halk edebiyatı ürünlerinin eserin oluşturulmasındaki etkilerini belirlemek; böylelikle bu zengin kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, dolayısıyla unutulmaması amaçlanmıştır. Çukurova kültürünün Çetin Yiğenoğlu'nun sanatçı kimliğinin oluşumundaki yerini belirlemek, sanatçıyla geleneksel kültür arasındaki ilişkiyi aktarmak da bir başka amaç olarak belirlenmiştir. Çetin Yiğenoğlu'nu araştırma konusu yapmaktaki diğer bir amacımız da sanatçının çevresel kültüre verdiği önemi vurgulamak ve bu alanda yaptığı pek çok çalışmayı da dikkate alarak yeni inceleme alanlarına işaret etmektir. Çalışmamızın bu alanda daha sonra yapılacak olan diğer araştırmalara da yararı olacağına inanıyoruz.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Tezimizin inceleme alanı Çetin Yiğenoğlu'nun monografik tanıtımı ve "Haydar'ı Öldürmek" romanı ile sınırlandırılmıştır. Yazarın dört romanı, iki öyküsü, bir masalı, iki röportaj, sekiz inceleme- deneme- anısı içinde "Haydar'ı Öldürmek"

romanı seçilmiştir; bunun en önemli nedeni romanın kurgusal bir anlatı içinde geleneksel öğelerden son derece verimli bir biçimde yararlanmış olmasıdır. Eser bu yönüyle bir polisiye roman olmanın çok ötesine geçerek gerçeklik duygusunu okura başarıyla aktarmaktadır. Özellikle unutulmaya yüz tutmuş dil zenginliğini ustaca ve son derece doğal bir biçimde yansıtması, dil bilincini okurlara da aktarabilme çabası, ilgimizi çeken bir başka unsur olmuştur.

1.1.4. Yöntem ve Teknikler

Çalışmada kitap, dergi, makale, röportaj, gazete gibi yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Gözlem, görüşme, karşılaştırma yöntemlerinden de yararlanılarak çalışma desteklenmiştir. Önce, roman okunarak romanda karşılaşılan halk bilimsel ögeleri belirlenmiştir. Daha sonra bu bilgiler tasnif edilmiştir. Sınıflama yapılırken tekrara düşmemek için gerekmedikçe aynı öge kullanılmamıştır. Çalışma; yazarın yaşamı, sanatçı kimliği ve geleneksel kültürle olan ilgisi; romanın özeti; romandaki halk kültürü unsurlarının saptanması ve romandaki halk bilimsel ögelerle ilgili bilgiler olmak üzere dört ana bölüme ayrılmıştır. "Giriş" ve "Sonuç" başlığı altındaki değerlendirmelerle birlikte "Yerel Kelimeler Sözlüğü" ve "Kaynakça" ile çalışma tamamlanmıştır.

1.2. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler

1.2.1. Halk kültürü ve Çağdaş Edebiyat Etkileşimi

Halk kültürü ve çağdaş edebiyat etkileşimi, halk kültürünün etkisi ve besleyiciliğinin fark edildiği Tanzimat ve Milli edebiyat dönemlerinde ortaya çıkar. Özellikle Tanzimat Döneminden başlayarak öykü ve romanlarda geleneksel halk kültürünün etkisi dikkat çekecek oranda artar. Dildeki yalınlaşmayla birlikte ulaşmak ve değiştirmek istedikleri halkı tanıma ihtiyacı da ortaya çıkar. Bu anlamda halkın diline en çok yaklaşan Şinasi olmuştur. 'Durub-i Emsal-i Osmaniye' adlı yapıtında halkın dilindeki atasözlerini ve deyimleri derlediği görülür. Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı tiyatro eserinde geleneksel halk tiyatrosunun, Ahmet Mithat Efendi'nin öykü ve romanlarında da meddah ve halk hikâyelerinin etkisi vardır. Namık Kemal, tiyatro oyunlarında ve makalelerinde halk olgusuna büyük önem verir. Nabizade Nazım da "Kara Bibik" ve "Zehra" adlı uzun öykülerinde köy yaşamı ve kültürünü gerçekçi bir bakışla ortaya koymuştur. Ziya Paşa 'Şiir ve İnşa' adlı makalesinde klasik edebiyata

karşı ulusal kaynaklara dönmeyi, halkın edebiyatını geliştirmek gerektiğini savunur. Abdülbasit Sezer, Murathan Mungan incelemesinde Berna Moran'ın düşüncesine bağlı olarak 'İntibah, Sergüzeşt, Zehra, Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat' gibi ilk dönem romanlarımızın âşık ya da meddah hikâye kalıpları üzerine kurulduklarını ifade eder. Halka doğru ilkesiyle de milli edebiyatçılar halk kültürünü tanıma ve anlatma çabasıyla çalışmalar yaparlar. (Coşkun, 1996, s. 1,2,3,4,5).

"Türk aydınının folklorla bilimsel anlamda ilk olarak tanışması 20. yüzyılda başlar. Folklorun bir bilim dalı olarak tanıtılmasında, yerleşip gelişmesinde Ziya Gökalp, M. Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik'in yazıları önemli rol oynayacaktır." (Sezer, 2010, s. 12). Özellikle Ziya Gökalp'in halk kültürüne yaklaşma çabası diğer sanatçıların ve aydınların da ilgisini çekmiştir. Halide Edip Adıvar'ın bu konudaki sözleri önemlidir: "Halk edebiyatının türküsü, musikisi hatta mistik ruhu bana daha cazip ve yakın geliyordu. Onlar insan zaaflarını ve hayatı bazen mizahi bir görüşle ifade etmişlerdir." (Sezer, 2010, s. 12).

Ahmet Kutsi Tecer, halkevlerindeki çalışmaları, halk bilimi derleme çalışmaları ve halk şairlerini bir araya getirmek için düzenlediği halk şairleri bayramları ile halk kültürünün tanınmasına çok büyük katkılarda bulunmuştur. Çağdaş edebiyatın gelişim sürecinde geleneksel kültürle yakın bir etkilenme içinde olduğu gözlenen pek çok sanatçı da (Yakup Kadri, Reşat Nuri, H. Rahmi, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Kemal Tahir, Ahmet Arif…) eserlerinde halk kültüründen ve geleneklerinden yararlanarak iki misyonu gerçekleştirmek istemişlerdir. Bunlardan birincisi toplumcu bir yaklaşımla halka ve halk kültürüne yakınlaşma, halk kültürüne yabancılaşmayı önleme; ikincisi ise gözlemci ve gerçekçi boyutta edebiyat eseri vücuda getirmedir.

"Türk yazarlarının geleneğe bilinçli yönelmeleri daha sonraki yıllarda gerçekleşir. Bu eğilim doğal olarak sanatçılarda geleneksel kültüre olan yakınlığına bağlı biçimde yoğunluk kazanır." (Coşkun, 1996, s. 2). Cumhuriyetle birlikte kurulan Halkevleri ve Köy Enstitüleri özellikle halk içinden yeni yazarların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu yazarlar eliyle Anadolu ve Anadolu insanı, dışarıdan değil içeriden anlatılmaya başlanacaktır. Oysa daha önce Anadolu'ya yaklaşım 1950'lere kadar " Cevat Geray'ın *Türk Yazın ve Sanat Yaşamında Köy* adlı yazısında belirttiği gibi daha çok '… görev, gezi, askerlik, sürgün ve benzeri nedenlerle köyü kısa süre gören, yakından tanımayan' yazarlar eliyle sürer." (Coşkun, 1996, s. 2). Anadolu kökenli yazarların edebiyat dünyasında yer almasıyla birlikte, Anadolu insanı ve kültürü daha

gerçekçi bir zemine oturtularak anlatılmıştır.

> ‘Köy romanları’ olarak adlandırılan romanların 1950 sonrasındaki hızlı gelişiminin başlangıcında ise 1940’ta açılan ‘Köy Enstitüleri’nin etkisi büyüktür. Bu kaynaktan yetişen Mahmut Makal’ın köye ilişkin notlarını topladığı ‘Bizim Köy’ adlı kitabı öylesine ilgi çeker ki Mahmut Makal (….) romancılara da çok dikkat çekici bir kaynak göstermiş olur (Coşkun, 1996, s. 2).

‘Köy romanları’ olarak tanımlanan romanların gelişmesini sadece Halkevlerinin ve Köy Enstitülerinin varlığına bağlamanın doğru olmayacağını belirten Berna Moran’ın yaklaşımına göre hızlandırıcı etkisi olmasına karşın asıl belirleyicinin “Türkiye’de meydana gelen toplumsal ve ekonomik değişimle, 1950 sonrası romanında belirginleşen sorunsal değişikliği arasındaki ilişki” olmasıdır (Coşkun, 1996, s. 3).

Cumhuriyet sonrası, sınıfların oluşması ve sınıfsal çatışmaların varlığı sanatçılar üzerinde çok etkili olmuştur. Bekir Coşkun, bu etkinin yapıtlara yansımasını şöyle açıklar: “Köy romanları, gerçekte […] sınıflaşma ve sınıf çatışmalarının Türkiye kırsalında yol açtığı yeni oluşumları doğrudan yaşayan ve bu önemli değişime sırt dönemeyen köy kökenli yazarların kendi dönemlerine tanıklığıdır.” (Coşkun, 1996, s. 3).

Bu yönelim aynı zamanda değişimin içinde bocalayıp duran insanı ve sorunlarını anlamada da etkili olacaktır. “Yazarlar, yaşadıkları dönemin toplumsal ve bireysel çalkantılarına geniş bir perspektifle bakarak eski ve yeni arasındaki bocalamaları eserlerinde işlemişlerdir. Eskimeye yüz tutan geleneklerle yeni oluşmaya başlayan gelenekler arasında sıkışan insanın ikilemleri, yeni yaşamın önerdiği değerlerle çatışması, mutsuzluğu yazarlarca konu edilmiştir.” (Coşkun, 1996, s. 2).

Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf, Yılanı Öldürseler, İnce Memed, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu***,** vb. romanları halk edebiyatının zengin dil birikimini yansıtmaktadır. Ayrıca sözlü kültürde var olan Karacaoğlan, Köroğlu, Ala Geyik efsanelerini derleyerek yazdığı *Üç Anadolu Efsanesi* halk edebiyatının çağdaş edebiyat içerisindeki yerini göstermesi bakımından önemli yapıtlardır. Bu listeye yine *Yaşar Kemal*'in yapıtlarından *Ağrı Dağı Efsanesi'*ni**,** *Filler Sultanı ile Küçük Karınca'*yı da eklemek gerekir.

Halk edebiyatı geleneği sadece Yaşar Kemal’i etkilememiştir. Çağdaş Türk edebiyatı içerisinde önemli yerleri olan *Nazım Hikmet*'in *Sevdalı Bulut, Şeyh Bedrettin Destanı, Ferhat İle Şirin, Yusuf ile Menofis* adlı yapıtları, *Sabahattin Ali*'nin *Hasan*

Boğuldu adlı öyküsü, *Samim Kocagöz*'ün kimi öykü ve romanları, *Aziz Nesin* ve *Muzaffer İzgü*'nün birçok gülmece öyküsünde halk edebiyatının zengin örneklerinden yararlanılmıştır. *Ahmed Arif, Enver Gökçe, Necip Fazıl Kısakürek, Bekir Yıldız, Ümit Kaftancıoğlu, Kemal Tahir, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Osman Şahin, Kemal Bilbaşar, Abbas Sayar, Onat Kutlar, Necati Cumalı, Hasan Hüseyin, Gülten Akın* ve daha genç kuşaktan *Murathan Mungan, Elif Şafak, Osman Şahin* gibi şair ve yazarlarımızın yapıtlarında da bu geleneğin belirgin izleri vardır. (Sezer, 2010, s. 12,13,14).

Gülten Akın, edebiyat ürünlerinin kaynağı ne olursa olsun kendi yolunu da belirleyeceği düşüncesinden hareketle sosyal yaşamdaki değişimlerin edebiyat alanındaki değişimleri de besleyeceği vurgusunu yapmıştır. Ancak sağlam bir edebiyat oluşturmada özellikle Halk edebiyatının büyük bir yeri olduğunu savunarak şunları söylemiştir:

> Halk edebiyatının bugüne kaynaklık etmesi demek halk şiirinin benzeri şiiri yazmak demek değildir. Dünyada ve ülkemizde usta sayılan yazarlara ozanlara bakın, halk edebiyatı kaynağından nasıl yararlanmışlar. Endülüs ("Cante flamenco"ları) olmasa, Lorca olur muydu? Anadolu efsaneleri olmasa Yaşar Kemal olur muydu? Mitoloji olmasaydı, Yunan sanatı? (Akın, 1982, s. 23).

Halk bilgisi yaratmalarının, bu yaratmaları üreten ve yaşatan topluma ait olduğunu belirten Erman Artun, toplum içinde bu yaratmaların bazen bütün özellikleri, bazen de sadece adları veya belli özelliklerinin herkes tarafından bilindiğini, toplumun üyesi olan herkesin bu yaratmaları bütün yönleriyle bilmese de en azından onları kendine ait kabul ettiğini söyler (Artun, 2011, s. 64).

Modern edebiyatta da ait olduğu kültürden esinlenerek yeni yaratmalar oluşturan yazarlar, bu birikimden yararlanırlar. Kurmaca gerçeklik içinde sanatçının belleğinde yüzyılların birikimi vardır. Efsaneler, hikâyeler, inanışlar, adetler ve gelenekler öykünün gerçeklikle olan bağlantılarıdır.

1.2.2. Çetin Yiğenoğlu'nun Hayatı

1.2.2.1. Adı, Soyadı; Doğum Yeri, Doğum Tarihi

Çetin Yiğenoğlu, 20 Aralık 1948'de Kozan ilçesinde ailesinin birinci çocuğu olarak doğar. 05. 09. 2014'te yaptığımız söyleşide yay burcunun son günü doğduğunu, duygusal olarak baskın bir yay erkeği olduğunu belirtir. Yiğenoğlu, annesinin ikinci evliliğinden doğanlarla birlikte dört kardeş olduklarını, küçük kardeşlerini kırk yaşında

enfarktüsten kaybettiklerini belirtir.

1.2.2.2. Ailesi, Soyu, Akrabaları, Baba Tarafı, Anne Tarafı

Çetin Yiğenoğlu, hem anne hem baba tarafından Kadirli ve Kozan'da geniş bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Baba tarafı Yiğenoğlular'dır. Yiğenoğlular'ı, Kozanoğlu isyanını bastırmaya gelen Cevdet Paşanın Tezakir kitabında da bahsedilen Kozanoğlu beyinin yeğeni olarak tanımlanır. Yiğenoğluları, Kozan'ın doksan köyünden yirmisine yayılmış çok geniş bir ailedir. Söyleşimizde bağlı olduğu aşiretle ilgili şunları söylemiştir:

> Hem bizim aşiret hem Kozanoğlu'ları Oğuzların Üçok boyundanız. Biz Farsak aşiretindeniz. Kozan kitabında da bir soy ağacı oluşturmaya çalıştım. Ali Rıza Yalman'ın kitabında bizim, Elbeyli aşireti ile akraba olduğumuz bilgisi var. Elbeyli aşireti büyük oranda hâlâ Suriye Halep'inde yaşıyor. Ben Suriye gezimde Halep'e gittim. Elbeyli aşiretini buldum ve onlarla sizinle konuştuğum standart Türkçe ile konuştum. O kadar düzgün, üst düzey bir Türkçe.

Çetin Yiğenoğlu baba tarafından sayısal olarak çok geniş ve varlıklı bir aileye mensuptur. Aile siyasi ve sosyal nüfuz sahibidir. Yaptığımız söyleşide (2014) ailesi hakkında oldukça geniş bir bilgi vermiştir.

> Şu an kırk bin seçmeni olan Kozan'da seçmen olarak yüzde on oyu var ailenin. Babaannemin babası yine Kozan'da çok varlıklı bir adam. Hacı Yusuf Ünsal. Hacıağa diye tanınır. 19. yy.ın ikinci yarısında çok büyük varlık sahibi olmuş, çağı yakalamış, tekstil fabrikaları kurmuş Kozan'a. Kozan'ın ilk ilkokullarından İstiklâl İlkokulu'nu yaptırmış. Şu anda çok popüler olan "Yaverin Konağı" denilen bir bina var, bu binayı yaptıran adam olarak da tanınır. Yaver, Osmanlıda bir sıfattır Ermeniler için kullanılan. Yardımcı anlamına gelir. Yaver de Hacı Ağa dedemin yardımcısıymış, bir tür kâhyası, muhasebecisiymiş. Büyük ninemiz, Hüsniye ninemiz, Ermeni mahallesi olduğu için orada yaşayamamış. Bu konuda da haklıdır. Çünkü o evi terk ettikten üç beş yıl sonra da meşhur Adana olayları var 31 Mart vakasıyla anılan. Her iki taraftan Ermenilerden ve Türklerden bin altı yüz ölü var bir hafta- on gün içindeki çatışmalardan. O süreç içinde dedem aynı konağı, benzerini, biraz daha aşağıda bizim Yiğenoğlu Sokak var, oraya yaptırmış. Bir farkla: Aşağısı biraz daha kaleden sıcak olur diye tavanını otuz santim yüksek yaptırmış. O zaman ebeveyn odasına küvetli banyo yaptırmışlar, tarih 1900 ile 1910 arası. Talihin cilvesine bakın, ilk konak duruyor; Kozan Belediyesi son siyasi gelişmelerle buraya "Yaverin Konağı" adını verdi. Dedemin kendisi için yaptırdığı ikinci konağın üzerinden yol geçti, konak kendi haline bırakıldığı için yıkıldı.

Yazar söyleşimizde, anne tarafı ile ilgili bilgi verirken annesinin babası için

"efsanevi bir kahraman" tanımı yapar, buna Yaşar Kemal'i de tanık gösterir:

> Yaşar Kemal, Akçasazın Ağaları'nda idi sanırım, ağaları barıştırmak için şöyle bir ifade kullanır. "Muhtara giderler olmaz, kaymakama giderler olmaz, valiyi getirirler gene hayır derler, olmaz, en son soyu Selçukludan olan Osmanlı'dan fermanlı Kurdoğlu Beyi'ne giderler bunların arasını bulun diye. Onu da reddederler." der Yaşar Kemal destansı anlatımıyla. Yaşar Kemal hayatta, zaman zaman da görüşürüz, o dedemi böyle tanımlıyor. Maalesef ben dedemle ilgili çok az belge buldum. Önceki kuşakların sorumsuzluğu nedeniyle kaybedilmiş. Efsanevi bir adamdır dedem. Ulusal Kurtuluş Savaşında Çukurova'yı temsilen Kozan'dan Sivas'a giden üç kişiden biridir. Hatta o ekibin lideridir. Dedemin ablası da Kadirlili büyük bir aileye, Saygılılar'a, gelin gidiyor. Kendisi de Kadirli'deki Karamüftüoğulları'yla hala-dayı çocukları. Halasının kızını alıyor: Zeynep Hanım. İki evlilik yapıyor, ilk eşinden üç kızı oluyor, erkek evlat olmayınca ikinci eşi olarak halasının kızıyla evleniyor. Ahmet Cevdet Çamurdan ilk eşinden kayınbiraderidir. Dedemin hala dayı çocukları, annemin dayıları tarafı Karamüftüoğulları'ndan gelir. Saygılılar annemin akrabaları. Şöyle bir baktığınızda annemin aile tarafı Kadirli'de neredeyse Akçasaz'ın sahipleri. Ben böyle bir ailenin bireyi olarak dünyaya gelmişim. Yani aile maddi güç sahibi, binlerce dönüm toprak sahibi… Kurtoğlu Dedem, o efsanevi kahraman Kozan'da kimilerinin itibarsızlaştırma kampanyalarında ürettiği senaryolarla İzmir Suikastı ile bağlantılı olarak Ankara İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm edilerek cezaevine girer. Öyküsü uzun. O sıralarda tarlaların vergi borcu gündeme gelir. Kız kardeşi kendi kardeşini Kurtoğlu'nun en sevdiği kayınbiraderi Ahmet Cevdet Çamurdan'ı çağırır, dedem adına yapılan borçlanmayla git şu borcu öde der. Para verilir. Ondan icraya gitmesini, verdiği para ile verginin ödenmesini ister, kayınbiraderi gider vergi borcunu öder; ama toprakları da kendi üzerine geçirir. Böylece on bin dönüm toprak kaybedilir. 12.500 dönüm şu anda hala "Kurtoğlu Çiftliği" denilen yerde davalı. 2500 dönüm toprağı da "Koyunevi" denilen yerde imiş; nerden baksanız 25 bin dönüm toprağı olan bir aile, bir Kurtoğlu Hulusi… Ailenin Kadirli'deki akrabalarınınkini de bu hesaba dâhil ederseniz 80-100 bin dönümlük bir arazi çıkar ortaya. Çukurova'da 80-100 bin dönüm toprak… Değerini bilmemiş satmışlar çoğunu. Yaşar Kemal, Akçasazın Ağaları'nda bu toprakları, bu ağaları anlatır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte aşiret bağlarının çözülmesi sürecinde ailenin çağı yakalayamaması baba tarafında ekonomik sorunları getirir. Bunun üzerine üçüncü kuşak olan Çetin Yiğenoğlu'nun babası Ali Bey yaşamını terzilikle kazanmaya başlar. Daha sonra odun- kömür ticaretine atılır, aileyi görece refaha ulaştırdığı sırada, aşağı yukarı kırk yaşlarında, mide kanserine yakalanır ve üç yıl sonra da ölür. Çetin Yiğenoğlu, varlık içinde yaşadığı yokluğun, kimliğini belirlemede de önemli olduğunu dile getirir:

> Ben hep vurgularım, o yoksunluğu, bir garip yoksunluğu. Tarla var, takım var;

> işletmeyi bilmezler. Babam o kadar parasızmış ki doğduğum gün, birinden yetmiş beş kuruş alacağı varmış, (ne kadar değerli olabilir bu para) adam da vermemiş, babam da adamla kavga etmiş. Yani o varlığın içinde çekilen yoksunluk benim hayatıma yön verdi diyebilirim. O dönemde anneannem bir hanım ağa olarak yaşamını sürüyor. Pamuğun para ettiği, toprağın toprak olduğu bir dönemde yaklaşık iki bin dönüm toprak sahibi... Annemle ilişkileri ise biraz farklı. Annem özgün bir karakterdir. Halen hayatta, 86, 87 yaşlarında. Dik başlı, sözünün peşinde, güçlü bir bey kızı. Tam anlamıyla bir bey kızı... Atın yelesinden tutunca çıplak ata atlayan, western filmlerinde gördüğünüz gibi at sırtında silah atan, belinde tabancası olan böyle bir kadın. Anneannem gibi bir kadınla birlikte düşününce iki güçlü tipi aynı karenin içinde görüyorsunuz.

Babasının ölümü, ardından annesinin ikinci evliliğini yapması Çetin Yiğenoğlu'nun duygusal dünyasını çok etkiler. O günlerle ilgili duygularını da söyleşimizde şöyle dile getirir:

> Ben ilkokul üçüncü sınıftayken babam rahatsızlandı. Daha sonra babamın mide kanseri olduğunu öğrendik. Babamı kırk üç yaşında kaybettim, aslında 39 yaşında kaybetmiştik onu. O dönemler annemle babam, her birimizi bir akrabanın yanına bırakıp Ankara'ya tedavi için giderler, altı ay gelmezlerdi. İlkokulu bu şartlarda bitirdik. Ortaokul birdeyken babamı 'artık evinize götürün' deyip eve gönderdiler. Morfinlerle filan sekiz ay daha yaşadı. Ortaokul ikiye geçtiğimizde de babamı kaybettik. Çocukların halini tahmin edersiniz o koşullarda. Annem, babam öldüğünde 30 -31 yaşında üç çocuklu genç bir kadındı. Genç ve baskın bir karakterdi. Üç çocukla kalmış. Sonradan fark ettim annem en çok bana baskı yaparmış. Tabi, "KOZAN, Yüreğimin Kuytusundaki Cennet- Cehennem" kitabında "Annemi Neden Öldürmedim?" bölümünde ben bunun analizini yaptım. Toplumsal baskının gazına gelmiş olsaydım, amcalarımın verdiği silahı alıp ben bunu yapabilirdim. Karmaşık duygularla nikâh öncesi annemin yanına gittiğimi hatırlıyorum. Hangi duygular içinde olduğumu tahmin edersiniz. O çağı bilirsiniz en ihtiyaç duyduğunuz bir zamanda babanız yok, anneniz yok. Çok baskın bir karakter annem, 'ben bilirim'ci… Bir de anne şiddetine maruz kaldım. Affetmezdi, neden diye sormazdı; bir suç işlediğimde çok şiddetli döverdi annem. Kozan kitabımda bunları detaylarıyla anlattım. Huzurlu bir ortam olsaydı, bugün daha farklı mı olurdu yaşamım, bilmiyorum.

1.2.2.3. Öğrenim Durumu

Çetin Yiğenoğlu, ilkokul, ortaokul ve liseyi Kozan'daki okullarda okur. Eğitimi ile ilgili şu değerlendirmeleri yapar:

> Eve yakın bir okul vardı Gazi İlkokulu. İlkokula orada başladım. İkinci sınıfa geldiğimde öğretmenim -ne suç işlediysem- beni çok fena dövmüştü. Hatta tırnaklarını suratıma geçirmişti. Ergenlik çağıma kadar her iki yanağımda tırnak izleriyle büyüdüm. Sakalım çıktıktan sonra bu izler kayboldu. Babam da o

> zaman beni oradan alıp İnkılâp ilkokuluna verdi. İlkokulu orada bitirdim. Kozan'da bir ortaokul vardı, ortaokulu da orada bitirdim. Ortaokuldayken Kozan'a özel lise yapıldı. Bugünkü gibi bir özel lise değildi elbet. Devlet yapamıyordu. Bu amaçla Kozanlılar bir lise yaptırdı ve devlete hibe ederiz mantığıyla hareket edildi. Ben özel lisenin üçüncü öğrencisi olarak kaydoldum okula. İkinci sınıfa geçtiğimde okul devlete devredildi. Ve ben devlet okulunda okuyarak Kozan Lisesini bitirdim.

Ortaokulda orta, lisede başarısız bir öğrenci olduğunu belirten Çetin Yiğenoğlu, bunun, içinde bulunduğu sosyal koşulların bir getirisi olduğunu, bu konuda kimseyi suçlamak istemediğini, bir algı sorunu yaşamadığını dile getirir:

> Edebiyatım 9- 10'du. Kompozisyonum hep 10 olurdu, iyiydi kalemim her halde. Hatta arkadaşlarıma kompozisyon yazma konusunda yardımcı olurdum. Fransızcam fena değildi, bunun dışında matematik, cebir gibi derslerden hep kırık alırdım. Lise1'i ve 2'yi zorlanarak geçtim. Son sınıfta sekiz dersten kaldım; çünkü annem o dönem ikinci izdivacını yapmıştı. Bu da ister istemez çok etkiledi beni, bütün çocukları çok olumsuz etkiler tahmin edersiniz. Lise son sınıftayım, herkes yaylaya gitti, bana 'Sen neredesin?' diyen olmadı. Anneanne gidiyor, amcaların hepsi gidiyor, "Çetin nerde?" diyen yok. Düşünen yok. Siz karnınızı doyuracak yer arıyorsunuz. Ben de babamın bir arkadaşını buldum, orman işletmesinde şefti. Bana bir iş verir misiniz, çalışmam gerek, dedim. İşte yoksunluk dediğim bu. Herkes gidiyor, sizin farkınıza varan yok. Orman işletmesinde çalışırken tabancayı göstererek annemi vurmamı isteyen amcamın aklına düştüm. Bana, sen ne yapıyorsun burada, dedi. Çalışıyorum, dedim. Kalk gidiyoruz, dedi. Yaylaya gittim, bir hafta on günde kendimi toparladım. Arkadaşlarım da orda. Bir buçuk ay çalıştım, sekiz dersin sekizini de eylülde verdim. Cebir hocamız bizden birkaç yaş büyük bir çocuktu, ona on alıp geçeceğimi söylemiştim. Hadi canım sen de, demişti. Cebirden eylülde '10' alıp geçtim.

Çetin Yiğenoğlu, liseyi bitirince Eskişehir İdari Bilimlerin sınavına girer. Yedek listeden okulu kazanır; ancak gidebilmesi için maddi desteğe ihtiyacı vardır. Bunu nasıl karşılayacağını bilemez. Amcası bu durumu öğrenir ve muhasebeci olmak için yüksekokul okumasına gerek olmadığını kendi yanında çalışabileceğini söyler. Yiğenoğlu, bu dönemde yaşadıklarını söyleşimizde şöyle dile getirir:

> Okuyacaksan eğer adam gibi bir okulda oku da bir inşaat mühendisi ol gel, dedi. Baktı, çalışınca kısa sürede seksiz dersi vermişim, bana duyduğu güven artmış. "E, para?" dedim. Hanım ağa büyükannen var, o seni okutur, dedi. İyi, dedim. Sonradan öğreniyorum, büyükannemin de amcamla temasları varmış zaten. Neyse aile karar verdi, ben, doğruca Ankara İnşaat Mühendisliğine yazıldım. Cebime beş yüz lira koydular, okul parasını da bir yıllık defaten yatırdık. "T" cetvelini de aldık. Para tam biterken bir ağabeyimize rastladık o ayıktırdı bizi.

> Oğlum, dedi. Otelle olmaz bu iş. Beni bir yurda yazdırdı, Hacıbayram'dan da yatak yorgan aldık. Beni, gece okusun gündüz de çalışsın, yakamızdan düşsün, diye gece bölümüne yazdırdılar; ama iş yok. Ofisboylukla karnımızı zor doyuruyoruz. Okulu astık. Zaten inşaat mühendisliğini de hiç sevmemiştim. Sonra İstanbul Gazetecilik Yüksek Okuluna gittim. Şimdi Marmara İletişim Fakültesi oldu. Orda da orta halli bir öğrenciydim.

İstanbul'da okumasına karşın İstanbul'u yaşayamadığını söyleyen yazar, Gazetecilik Yüksek Okulunda iki yıl öğrenim görür. Olanaklarının dar olması nedeniyle okulu bir an önce bitirmek ister. Bu süreçte gelişen edebiyat merakını da söyleşimizde şöyle dile getirir:

> Bir sene yurtta kaldım, bir sene de evde kaldım. Ev arkadaşlarımdan biri Adanalı idi. Onlarla orada bir dergi çıkardık. "Umut Yolu" idi derginin adı. Üç dört sayı çıkardık. Sonra kaldı. Gazetecilik Yüksek Okulunun bir yayını vardı, oraya şiirler yazardım. İkinci yıl edebiyata meraklı gençler olarak bir edebiyat dergisi çıkaralım, dedik. Derginin yayımlanabilmesi için paraya ihtiyaç vardı. Sömestr tatilinde herkes bulunduğu yerden abonelikler getirsin, dediler. Ben kırka yakın abone getirmiştim, Adana'dan bir kız arkadaşımız yedi yüz abonelik getirmişti, bu bize mucize gibi gelmişti. Kimi Erzincan'dan kimi başka yerden getirdiğimiz abone parasıyla bu dergi ikinci dönem üç sayı çıktı ve sonra son buldu. Öyle bir dergi deneyimi de oldu. Orada ben teknik sekreter sıfatı taşıyordum; ama ne elim dergiye değdi ne de etkin bir çalışma yapabildim.

1.2.2.4. Askerliği

Çetin Yiğenoğlu askerliğini yedek subay olarak 1970-1971'de Ankara Merkez Komutanlığında inzibat subayı olarak yapar. 01 Ekim 1971'de de terhis olur. 12 Mart döneminin siyasi ve sosyal koşullarının ağırlığını yoğun bir biçimde hissettiğini vurgulayan yazar söyleşimizde şunları söyler:

> Sokağa çıkma yasağının olduğu bir dönem. Sevgi Soysal'ın Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nu yazdığı dönem. O dönemde ben de Ankara Merkez Komutanlığında inzibat subayıyım. Beni derinden etkileyen bir anımı paylaşayım sizinle. Yıldırım Bölge Komutanlığında meydana yığılmış bir kitap dağının önünde bekliyorum. Bir ara bu kitapların içinde Sefiller'in üç ciltlik setini gördüm. Kimseye sezdirmeden kitapları aldım. Bu kitaplar o karanlık günlerin bir andacı olarak kitaplığımdaki yerlerini hâlâ korur.

1.2.2.5. Geçim Durumu

Çetin Yiğenoğlu, ilk gençlik yıllarında, pazarlamacılık, bankacılık gibi işlerde çalışarak geçimini sağlamaya çalışmış; bir süre belediyede görev almıştır; ancak

Yiğenoğlu'nun bundan sonraki yaşamında gazetecilik önem kazanmıştır. Geçimini de gazetecilikle ve yazdığı kitaplarla kazanmıştır. Halen emeklidir.

1.2.2.6. Evliliği, Çocukları

Çetin Yiğenoğlu, belediyede çalışırken tanıştığı eşi ile 1975'te evlenir. Evliliğinin birinci yılında oğlu Özgür doğar, 1982'de de kızı Nesrin dünyaya gelir. Söyleşimizde çocukları ile ilgili şu bilgileri paylaşır: "Kızım avukat oldu. Deniz hukuku üzerine ihtisas yaptı. Evlendi, İstanbul'da yaşıyor. Oğlum iktisat okudu, uzun süre İstanbul'da yaşadı. Ciddi bir biçimde müzikle uğraştı. Besteleri kliplerde çalındı. Şimdilerde Kozan'da emlak işi ile uğraşıyor, bir taraftan da müzik yaşamını sürdürüyor."

1.2.2.7. Katıldığı Dernek ve Sosyal Gruplar

1991-1995 yılları arasında iki dönem Çukurova Gazeteciler Cemiyeti (ÇGC) Başkanlığını yaptı. Bu dönemde ÇGC'nin yayın organı Çukurova Postası'nı yayınladı. Basın Konseyi Yüksek Kurul Üyeliği görevinde bulundu. Türkiye'nin ilk ve tek Basın Özgürlüğü Anıtı (1991) Adana'da kuruldu. Türkiye'nin ilk bağımsız Basın Kurultayı (Yerel Basın Kurultayı-1992) Adana'da düzenlendi. Orhan Kemal Öykü Ödülü başlatıldı. 1999-2000-2001 yıllarında düzenlenen Adana Sanat Günleri'yle 2007'den itibaren düzenlenmeye başlanan geleneksel Uluslararası Çukurova Sanat Günleri'nin genel koordinatörlüğünü yürüttü.

Basın Konseyi Onur Üyesi olan Yiğenoğlu, TYS (Türkiye Yazarlar Sendikası), BESAM (Bilim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği) ve PEN Yazarlar Derneği'nin Çukurova temsilciliğini yaptı.

1.2.2.8. Aldığı Ödüller

Çetin Yiğenoğlu'nun aldığı ödüller şunlardır:

"Yılın Gazetecisi" Ödülü, "Haber" dalında... Çağdaş Gazeteciler Derneği..... (1980)
"Yılın Gazetecisi" Ödülü, "Röportaj" dalında Çağdaş Gazeteciler Derneği…… (1986)
"Yılın Basın Adamı" Ödülü, Türkiye Tekstil ve Konf. Müh. Derneği……. (1994)
Haldun Taner Öykü Ödülü "İkincilik"... (Kartal Yavrusu)..... (1995)
Puduhepa Bilim Sanat Başarı Ödülü ……. (2011)
Adana'ya Güç Verenler arasında seçildi; otobiyografisi kitap olarak yayınlandı. (2014)

1.2.2.9. Hakkında Çıkan Yazılar

Çetin Yiğenoğlu ve Haydar'ı Öldürmek üzerine dergi ve gazetelerde çıkmış pek çok yazı bulunmaktadır. Bunlardan ulaşabildiklerimiz aşağıda yer almaktadır:

Akdemir, Gamze (2010). "Haydar'ı Öldürmek", Çetin Yiğenoğlu ile röportaj, Cumhuriyet Kitap, Temmuz sayısı, s.14.

Akmen, Üstün (2010). "Şiirselliğin Irmaklar Gibi Coşup Taşması: Haydar'ı Öldürmek", Evrensel kitap dergisi.

Andaç, Feridun (2009). "Çetin Yiğenoğlu ile Söyleşi", Dünya Kitap, s.6-7.

Aslankara, M. Sadık (2007). *Kitaplar Adası*, Cumhuriyet Kitap, S.922, s.37.

Çevik, İsmail (2008). Haydar'ı Öldürmek, Yerel 5 Ocak Gazetesi, Mart sayısı

Emre, Gültekin, "*Haydar'ı Öldürmek*", Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap, S. 813, s.12-13.

Gündüzalp, Hasan Hüseyin (2005). "*Dilim Hazinemdir",* Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap Dergisi, S. 815, s.14-15.

İldan, Mehmet Murat **(** 2005). Antikacı Arago'nun Günlüğü, Truva Yayınları.

İLE Edebiyat, Sanat ve Kültür Dergisi, sayı:1, Haydar'ı Öldürmek üzerine haber yazısı.

Ongon, Coşkun (2006). "Bir Başkaldırı Öyküsü, Haydar'ı Anlamak", Virgül Dergisi, S. 92, s.55-56.

Ozanemre, Ali (2013). "Haydar, Ölüm, Yaşam", Berfin Bahar Dergisi, S. 181 s. 41.

Şilkan, Tahir (2008). Evrensel Kitap Dergisi, Ocak, Sayı: 27.

Poyrazoğlu, Osman Nuri (2006). Yayınlara Bakış**,** Haydar'ı Öldürmek, Çağdaş Türk Dili, S. 217**, s**. 47-48.

Selçuk, Ekin Kadir (2005). "Yazar, Katil, Kader", Radikal Kitap Eki, Yıl: 4, Sayı: 235.

Taş, Ali (2009). "Haydar'ı Öldürmek", Mahmut Makal Adana Toplantılarında, Söylem, S. 112.

Taştekin, Nihan **(**2005). Karganın Güldüğü - Sekendiz Öyküleri, Can yayınları, İstanbul.

Yazıcı, Nermin (2007). "Haydar'ı Öldürmek", Varlık Dergisi, Kitap Eki, s. 6-7.

TRT Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda Mahzun Doğan tarafından hazırlanan "Söz Uçar" isimli edebiyat programında Çetin Yiğenoğlu ve Haydar'ı Öldürmek üzerine bilgi verildi. (Program no: 40, Tarih: 04 Ekim 2005, Saati: İlk Yayın: 00.05 / Tekrarı: 13.45)

2014'te 'Adana'ya Güç Verenler' arasında seçildi; otobiyografisi kitap olarak

yayınlandı.

1.2.2.10. Gazetecilik, Yazarlık, Aktivistlik Kimliği

Çetin Yiğenoğlu'nun gazeteci kimliği çok sonra başlar. Fransa'ya gitmek ister. Hem Fransızcasını geliştirmeyi hem de farklı şeyler yapmayı hayal eder. Maddi desteği ise sadece anneannesinden alabilme şansı vardır. Ama bu desteği alamadığı için gidemez. O günleri söyleşimizde şöyle anlatır:

> Küçük kardeşim Adana'da bir okula girdi. Ona yardımcı olmak amacıyla da Adana'da kalmaya karar verdim. Önce ekmeğimi kazanmam gerekiyordu. Adana'da Hürriyet gazetesine girdim, gazeteci olamadan dört ay çalıştım ve oradan ayrıldım. Hürriyet gazetesine gece sekreteri olarak girdim. Benim Hürriyet'e geçtiğim yıl, gazete eski tip tipo baskı yapıyordu; ama tam da bu dönemlerde gazete ofset baskıya geçti. Bir taraftan tipo baskı yapılıyor, bir taraftan ofsete geçiyorlardı. O süreç içinde iki ay, gece, tipo sekreterliği yaptım. O sıralarda muhasebe bölümüne eleman gerekiyordu. Hiç istemediğim halde daha sonra beni gündüze aldılar. İki ay dağıtım işlerinde çalıştıktan sonra benim işim bu değil, deyip Hürriyet'ten ayrıldım. O sıralarda büyük teyzemin oğlu Başbakanlık basın danışmanıydı. O dönemin başbakanı Nihat Erim'in basın danışmanıydı, Ulus gazetesinde yazıyordu, Anadolu Ajansının da yönetim kurulu üyesiydi. Askerliğimi ben Ankara'da yapmıştım. O dönemde ben de inzibat subayıyım. Bölük komutanım da o dönemin ünlü Anadolu Ajansı'nın genel müdürünün çocukluk arkadaşıydı. Ünü nereden geliyordu adamın? Dönemin başbakanı Süleyman Demirel'e Amerika başkanının masasını yumruklatmıştı. "Bir yumruk vurdu Sayın Başbakan Amerikan Başkanının masasına…"diye asparagas bir haber yazmıştı. Sonradan çıktı yalanı. Genel müdürün yaptığı habere bakın! Neyse biz o dönem genç bir çocuğuz, bir muhabirlik istiyoruz. Büyük kuzenin torpiliyle, bölük komutanın referansıyla Anadolu ajansının bölge müdürlüğünde işe başladım. Basında çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkiyi belirleyen 212 sayılı yasaya göre, deneme süresi üç aydır. Bu süre içinde çalışana maaş ödenir, üç ayın sonunda da işe almakla yükümlüdür çalıştıran. Beni tam altı buçuk ay kadroya almadılar. Maaş da ödemediler. İşte yoksunluk dediğim şey burada da ortaya çıkıyor. İlk bir ay gittim anneannemden destek aldım. İkinci ay gittiğimde çevresinde ona danışmanlık yapan teyzelerim anneannemi uyarmışlar. "Hiç iki ay boyunca parasız çalışılır mı" diye. "Çetin seni yolmak istiyor." demişler. Tam altı buçuk ay bu şekilde ücretsiz çalıştım. Bugünkü Başkent hastanesinin olduğu yerde bir gecekonduda kardeşimle birlikte kalıyoruz. Bu sürede arkadaşlarımın desteğini gördüm. Arkadaşlarım sonunda beni uyardılar. Çetin böyle parasız pulsuz gazetecilik olmaz dediler. Sana bir iş bulalım. Benim de umudum kırılmış zaten. Sonra arkadaşlarımın yardımıyla bir bankada istihbaratçı olarak iş buldum.

Çetin Yiğenoğlu, bu süreçte gazeteciliği bırakıp bankada on beş ay çalışır. Bankaya girdikten sonra ajanstan aranır. Kadrosunun geldiğini sonradan öğrenir.

Söyleşimizde bu durumu şöyle anlatır:

> Sonradan öğrendim ki dört aydır sumen altında tutuyorlarmış kadroyu. Çok çok ben ön lisans yaparak geldim buraya; ama o dönemlerde buradaki adamların eğitimleri benim çok altımda. Beni rakip olarak gördükleri için böyle oyunlar çevirmişler ne yazık ki.

Gazetecilikten vazgeçen Çetin Yiğenoğlu, bankada çalışmaya devam eder. Bu ara bir arkadaşının referansı ile makine halıları pazarlamacılığına başlar:

> Aldığımın üç katı maaşla bir iş teklif ediliyor. E, tamam o halde dedim. O zaman patronla konuşup sana haber verelim, dedi. Gerçekten de on beş gün sonra bankada aldığım paranın üç dört katı maaşla İstanbul'da pazarlamacılığa başladım. Henüz ortada gazetecilik yok yani. Derken ne hikmetse ailemin aklına düştüm. Ya, ne yapıyorsun oralarda gel memlekete. Gerçekten o günlerde çok geziyorum. Korkunç paralar kazanıyorum. Ev tutmaya bile gerek duymadım, otelde kalıyorum. Har vurup harman savuruyorum. Bu ara Türkiye'nin her yerini geziyorum. Bir ay süren seyahatlerim de oluyor en kısa süren seyahatim on beş gün. Her yerde birer gün ikişer gün kalarak… İstanbul'dan uçağa atlıyorum Samsun'da iniyorum ta Borçka'ya, oradan Erzurum, Bitlis, Güneydoğu… Oradan yeniden İstanbul'a… bir ay… Beyaz eşya ve halıfleks pazarlıyorum. O dönemlerde halıfleks yeni çıkmış. İnanılmaz bir talep var. Elini dokunduranı zengin ediyor. Derken aradılar Adana'dan: "Artık Adana'ya dön, burada çalış. Evini kur, evlen. Gel sana bir iş ayarladık. Gelirsen Belediye'ye yazı işleri müdürü olarak işe başlayacaksın." Müdürlük ilgimi çekiyor; ama maaşı sordum, a, bankanın da altında bir maaş! Bir muhasebe yaptım. Bir yıllık pazarlamacılıkta inanılmaz paralar kazandım, ama hepsini de yedim. E, artık düzenli bir iş istiyorum. Edebiyatla ilgileneyim, yazayım, çizeyim. O zaman 25 yaşındayım. Adana'ya döndüm.

Belediyede Yazı İşleri Müdürlüğünde işe başlayan Çetin Yiğenoğlu, dört beş yıl belediyecilik yapar.

> Encümen üyesiyim. Oy hakkım var. Belediye meclisi raportörlüğünü yapıyorsun, şehirde olan biten her şeyi biliyorsun. Bir seçim süreci oldu. Selahattin Çolak kazandı. Onun zamanında başkan yardımcılığı yaptım. Kısa süreli başkan yardımcılığının ardından başkanla anlaşamadım, ayrıldım; ama iş teklifi ile ayrıldım. Beni belediyeciliğim sürecinde tanıyan Milliyet gazetesinin bölge temsilcisi Alaattin Bey, benim belediyede durumumun pek hoş olmadığını duyunca "Çetin, sen gazetecilik mezunuymuşsun, gazetecilik yapar mısın?" dedi. Abdi İpekçi'nin Milliyet'i o dönemde. Bizim için İpekçi bir idol. "Onun gazetesinde nasıl çalışmam?" dedim. Şimdiki gibi kameralar yok; ama belediye başkan yardımcısı olarak basına demeçler veriyorsun, fotoğrafların çekiliyor, bilgi alınıyor. Bir anda masanın bu tarafından karşı tarafa geçiyorsun. Yaşım daha otuz. Bir muhasebe yaptım, mesleğimde köklü bir kurumdan iş teklifi almışım. Hiç düşünmeden başladım.

Çetin Yiğenoğlu 1978 Eylül'ünde Milliyet'te gazeteciliğe başlar. Dört yıl Milliyet'te çalışır, sonra ayrılır. Bu ara gazetenin yazı işleri müdürü ve başyazarı Abdi İpekçi öldürülür. Bölge temsilcisi de bu dönemde gazeteden ayrılır. O günleri de söyleşimizde şöyle anlatır:

> Günaydın gazetesinden -o zamanlar VEB grubu derlerdi- Alaattin abiye bir teklif gelir. İzmir'de Yeni Asır diye bir bölge gazetesi vardı. İzmir merkezde basılırdı; ama bütün bölgeye dağıtımı yapılırdı. Satışı ülke çapında dağıtılan gazetelerden daha çoktu. Alaattin abiye: "Adana'da basılsın; ama bütün bölgeye dağıtımı yapılsın. Kadronu da sen kur." derler. En yakınındaki dört arkadaşından biri de bendim. Onunla birlikte Milliyet'ten ayrıldım. Bugünkü Ekspres gazetesini kurmaya giriştik. İki şirket vardı; biri gazetecilik, bir reklamcılık şirketi. İkisinden de pay alıyordum. Ekspres'te röportajcıydım, yöneticiydim, haber müdürlüğünde de görev yaptım.

Çetin Yiğenoğlu, Ekspres gazetesinden 1986'da kimi baskılar nedeniyle istifa eder. Bir ay sonra Cumhuriyet gazetesinden teklif gelir. 1986'da Cumhuriyet Adana Büro'da istihbarat şefi olarak göreve başlar. Kasım ortalarında, Güneydoğu olaylarının çok kanlı başladığı dönemde Cumhuriyet'te yazmaya başlar. Üç buçuk yıl büro şefi ile birlikte çalışır.

> Basında konumlar derece derecedir. Biraz derecesini küçülttüler buranın. Tabi, bunu ben başlamadan hemen önce yapmadılar. Ben biraz büyükelçi konumunda başladım buraya. Dışişlerinde büyükelçiler, konsoloslar, maslahatgüzarlar vardır, fahri konsoloslar vardır. Gazetecilikte de öyle. Bir muhabirlik vardır. Şimdi örneğin burayı temsilcilikten çıkarıp muhabirlik düzeyine dönüştürdüler. Burayı küçülttükten sonra buranın Konya'dan farkı kalmadı. Temsilcilik dediğiniz zaman burada hem patronu temsil ediyordunuz, hem genel yayını, matbaayı, reklamı temsil ediyordunuz, her şeyi... Büyükelçilik gibi bir şey…
> Benden önceki temsilci arkadaşı görevden aldıktan sonra buraya biraz kör baktılar. Netice itibariyle ben bir taşralıydım. Taşralı gazetecilere de genellikle kendi yöresinde sivrilmiş, yerel anlamda eleğin üzerinde kalabilmiş; ama metropol niteliği olmayan adamlar gibi bakarlar. Özellikle Babıâli böyle bakar. Herhalde bize de böyle baktılar. Desteklerini esirgediler süreç içinde biraz. Biz liyakatimizi ortaya koyduktan sonra tam bir gelişme beklerken gazete içinde bir iç kavga başladı. İlhan Selçuk ile Hasan Cemal'in çekişmesi. Bu süreçte gazeteden altı ay kadar ayrı kaldık. Tekrar döndüm, bu ara da burayı kalkındırmak öncelik haline gelmedi. Statümüzü de değiştirmediler. Burada çalışırken çok şey yaptık bu gazetede. Kitap kulübünü açtık, burayı kültür- sanat merkezi haline getirdim ben. Ama merkezin sempatisi olmadığı takdirde hiçbir şey olmaz. Neticede başarısız bir yönetim vardı. '25' yıldan sonra Cumhuriyet'ten ayrıldım. Tabii, 25 yıl, bir insan ömründe çok büyük bir zaman dilimi. Gençliğinizin, dinamizminizin geçtiği bir yer... Bu gazetede üç buçuk yıl

> haftalık izin yapmadan çalıştığı oldu burada. Daha sonraki izinlerim de düzenli olmadı hiçbir zaman. Yılda bir de on beş günlük izin… Böyle bir süreç işte…

Büronun kapatılmasının ardından boş durmaz, başka gazetelere de yazılar gönderir. Roman yazmaya başlar. Gazeteciliktense hiçbir zaman vazgeçmediğini söyler.

> Şu an çok ciddi roman projelerim var örneğin. Yer yerinden sarsılır mı bilmem, neticede kalemi eline alan herkes dünyayı yerinden oynatacağını düşünerek yazar. Ama gazetecilik sorumluluğum beni engellediği için haftada bir de olsa Sol'da bir yazı yazıyorum. Küçücük bir yazı, ama kısa yazı yazmak uzun yazmaktan daha sıkıntılı. Yoğun ve özenilmiş bir yazı olması gerekiyor. Metin kuracaksınız, kısa olacak, üslubu zengin olacak ve vurucu olacak. Sağlam mizah duygusuna dayanacak. Bu da benim epey zamanımı alıyor.

Çetin Yiğenoğlu, bu çalışmaların dışında üç kitaplık Çukurova'yla ilgili kapsamlı bir çalışma daha hazırlar. Gazeteci kimliği ile Çukurova'yı daha yakından tanıma ve anlama olanağını bulur:

> Bugüne kadar Çukurova'yla ilgili kapsamlı çalışmaları ben yaptım gazeteci olarak. Dışarıdan gelenler -1930'dan itibaren- bir şeyler yazmışlar. Mesela Adana'da gazetecilik yapan Reşit Enis Aygen var. Siz onu edebiyatçı kimliğiyle tanırsınız daha çok. O burada hem gazetecilik yaptı hem de yazılarını besleyecek malzemeyi taşımış. Bir de burada sadece gazeteci olarak çalışan Celal Başlangıç vardı. Anadolu ajansının bir müdürü vardı, öyküler yazardı; ama o da Adanalı değildi. Ben Adanalıyım, ben burada hem gazeteci olarak çalıştım hem edebiyatçı olarak beslendim. Adana'da kalmaya da devam ediyorum. Gazeteciliğe de devam etmek kararındayım. Çünkü gazeteciliği bıraktığım zaman kendimi bir boşluğa düşmüş gibi hissediyorum. Öksüz, yetim, bir boşlukta, işe yaramaz hissediyorum kendimi.

Romanlarını yazarken araya başka çalışmaların da girdiğini söyleyen Yiğenoğlu, birden çok çalışmayı bir arada götürmesini gazeteciliğine bağlar:

> Mesela ben tam bunu yazıyorum, gazeteci yanım dayatıyor, beni başka bir çalışmanın içine atıyor. O durumda romanı bir tarafa bırakıyorum. Mesela Ermeni kitabım (ÜÇ BİN YILLIK KAVGA/Ermeniler Ne İstiyor?) böyle ortaya çıktı. Gazeteci yanım devreye girince romanı geriye çektim, bunu çalışmaya başladım. Biliyorsunuz her ikisini birden çalışmak olmuyor. Çünkü edebiyatta dolaylı bir dil ve kurmaca varken, gazetecinin çalışmalarında doğrudan ve kurgusallıktan uzak bir anlatım var. Belgeler önünüzdeyse Ermeni kitabımda olduğu gibi bu biraz kolay oluyor; kısa bir sürede çalışmayı tamamlıyorsunuz. Zorluğuna gelince bu tür çalışmalarda somut bilgileri somut belgelerle ortaya koymalısınız. Yanlış yapma lüksünüz yoktur, aldığınız sorumluluk size bunu dayatır. Şimdi mesela Aytaç Durak'la ilgili monografik bir çalışma

> hazırlıyorum, bu çalışma beni çok oyalıyor. Oysa Ermeni kitabımı her şey önümde olduğu için iki buçuk ayda bitirmiştim. Gazetede üçe dörde kadar geceleyerek… Onu bitirip romana devam etmeye başlamıştım. Aytaç Durak'ta niçin oyalandım; çünkü somut belgelere ulaşmak bir yana, onların doğruluğuna da inanmanız, bunun için de çalışmanız gerekiyor. O yüzden bu çalışma zamana yayıldı. Bu monografi Çukurova için çok önemli bir çalışma. Onun dışında Çukurova'nın sosyo-ekonomik özelliğini ortaya koyan ciddi anlamda bir çalışmam var. Konuyla ilgili bir dolu makalem, incelemem vardı, bunları bir araya getirme düşüncesi oluştu bende. Bunları yazmadığım zaman kimse oturup bunları kaleme almayacak. Gazeteci sorumluluğu yani…

Söyleşimizde Çukurova dışından insanların Çukurova'yı anlatma çabalarını yetersiz ve yüzeysel bulduğunu söyleyen Yiğenoğlu, içeriden, yaşayarak anlatmanın sıcaklığının ancak yerli kalemlerin yazılarında bulunabileceğini iddia eder:

> Mesela Hacettepe'den genç bir akademisyen Adana'ya hiç gelmeden *İncirlik* hakkında bir çalışma yapmış. Çok da emek vermiş. Hak edilmiş bir doktora çalışması da olmuş. Pentagon'da oturan biri de oturduğu yerden İncirlik'i anlatabilir, doğru bir çalışma da olabilir; ama ben burada Körfez Savaşı'nda sabahladım, Amerikalılarla kavga ettim, başka kavgaları da izledim, bizzat tanığı oldum bu ortamın; dostluklarım, arkadaşlıklarım oldu. Şimdi benim yazacağım İncirlik elbette başka türlü olacaktır.

Çetin Yiğenoğlu, gazeteci yanının hep edebiyatçı kimliğinden bir adım daha ilerde olduğunu, romanlarında da hem konu olarak hem yazma amacı olarak bu etkinin görülebileceğini belirtir. Romancı kimliğinin oluşmasında ise pek çok kaynaktan beslendiğini söyler.

> Tek kaynaktan beslenmek diye bir şey olamaz. Ben de bir Orhan Kemal'i, Yaşar Kemal'i saymadan geçemem. Orhan Kemal'in belirli bir üslubu, farklı bir sesi vardır. Ondan çok etkilendim. Orhan Abi'yi (Orhan Kemal) Yaşar Kemal'den daha özellikli ve değişik bulurum. Kendini tekrarlamaz. Yaşar Kemal'de aynı sesi birçok kez duyabilirsiniz. Yani bir ada hikâyesini okurken denizi bir Çukurova gibi görebilirsiniz. Orhan Kemal ise hep farklı bir ses bulmuştur kendine, şaşırtır beni. Sonra beni çok fazla etkileyen isimlerden biri de Adalet Ağaoğlu'dur. Onun yeri apayrıdır benim yanımda. Leyla Erbil'den de söz etmeliyiz. Onun da müthiş bir anlatımı vardır. Ama sizi en çok etkileyen kimdir, diye sorarsanız işte o zaman Yılmaz Güney'den söz edebilirim. Edebiyatçı kimliğiyle Yılmaz Güney... Bence Yılmaz Güney'in edebiyatçılığı sinemacılığından daha ilerdedir. Bir gün beni Güney Vakfından Turhan Günay aradı. "Çetin Bey, Güney vakfı için bir çalışma yapıyoruz. Yılmaz Güney'in vaktiyle edebiyatçılarla polemikleri varmış. Onlara ulaşmak istiyoruz, yardım eder misiniz?" dedi. Hangi yıllarda Adana'da olduğunu öğrendikten sonra üniversitenin kütüphanesine gittim, bir araştırma yaptım. Şansım da yaver gitti, o zamanın yerel gazetesi *Bugün*'de haftalık yazılar yazmış. Sene 1954-1955. "21"

> yaşında olmalı ancak. Ben bu yazıları okuduğumda ellili yaşlarımdayım. İnanamadım. Müthiş bir üslup, kıvrak bir anlatım… Hayran kaldım. Yetkin ve yalın bir dil… Yılmaz Güney, Çukurova'yı çok iyi özümsemiş, bir sanatçı. Demirtaş Ceyhun'dan da söz etmem gerek. Demirtaş Ceyhun, çok farklı bir yerdedir benim yanımda. Çok yönlü, entelektüel birikimi olan bir aydın-yazardır. Ülkenin içinde bulunduğu sürecin getirdiği sorumlulukla edebiyatını feda ederek entelektüel kimliğini aktardığı pek çok sosyo-politik kitaplar yazmıştır. Ben de gazeteci sorumluluğumla edebiyatı bir yana bırakıp birikimlerimi araştırmalarımı yazmak zorunda hissetmiştim kendimi. Bu yönüyle kendime çok yakın bulurum. Tek yönlü bir yazma içinde değildir. Şiirleri, öyküleri, düşünce yazıları, araştırmaları… Bu yönüyle kendimi ona benzetiyorum. Her farklı yaratı bana ayrı bir ruh veriyor, zenginleştiriyor.

Romancı kimliğinin oluşmasında Batı kaynaklı klasiklerin de etkisini özellikle vurgulayan Yiğenoğlu, Stendhal'in Kırmızı ve Siyah'ından, Flaubert'tin Madam Bovary'sinden garip biçimde çok etkilendim, demektedir. Roman ve öykü düşünmeye geç kalarak başladığını, bir roman dili geliştirmenin o kadar da kolay bir çaba olmadığını vurgular. Yazarlık üslûbunun oluşmasında birikimin bir alt yapı oluşturması gerektiğini belirtir. Bu anlamda Proust'tan, Marquez'den, James Joyce'dan ve Faulkner'den çok yararlandığını söyler.

1.2.2.11. Eserleri

Çetin Yiğenoğlu'nun şu ana dek yayımlanmış eserleri aşağıda yer almaktadır:

Yiğenoğlu, Çetin (1989). *Irazca Yıldız- Köy Gazinosu*. Ankara: Yaba.

Yiğenoğlu, Çetin (1995). *Son Meyhaneci*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yiğenoğlu, Çetin (2009). *Yüreğimin Kuytusundaki Cennet- Cehennem* KOZAN. Adana: Öncül/Sefa İletişim Hizmetleri.

Yiğenoğlu, Çetin (2010). *Haydar'ı Öldürmek.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (1993). *Çukurdaki Kent ve Ova*. Niğde: Üniversal Yayın-Dağıtım.

Yiğenoğlu, Çetin (1993). *Şeriatçı Şiddet ve Ölü Ozanlar Kenti Sivas.* Adana: Ekin Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (1995). *Sakıncalı Kadın Polis*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (1996). *Metelikten Medyaya*. İstanbul: Çağ Pazarlama Yayın Şirketi.

Tamdoğan Pekşen; Yiğenoğlu Ç. (1998). KOZANCA/Kozan Ağzı Üzerine Bir inceleme. Kozan: Yeksav Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2015). *İNOKİN/ Bir Aşk Bilmecesi*. Ankara: Kangru Yayınları

Yiğenoğlu, Çetin (2000). *Gasteci*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2007). *Kırmızı Koku*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2007). *ÜÇ BİN YILLIK KAVGA/Ermeniler Ne İstiyor*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

Yiğenoğlu, Ç. (2009). *İncir Çekirdekleri.* Adana: Karahan Yayın-Dağıtım.

Yiğenoğlu, Çetin (2012). *Masalların Masalları*. Ankara: Kanguru Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2014). *Küçük Amerika-1 BAŞKAN*. Adana: Karahan Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2015). *Küçük Amerika-2 KUMPAS*. Adana: Karahan Yayınları.

Yiğenoğlu, Çetin (2015). *Küçük Amerika-3 İNCİRLİK ROMANI.* Adana: Karahan Yayınları.

1.2.2.12. Kültür Kökleri

Cumhuriyet Kitap ekinde Gamze Akdemir'le yaptığı söyleşide romanın oluşumunu çocukluğuna kadar götürmektedir. "Haydar'ı Öldürmek'in başlangıcı benim çocukluğuma dek gider. Ailemin yarı göçebe yaşam sürdüğü yıllara rastlayan çocukluğum, yazları romanın coğrafyasında geçti, desem ilginizi çeker mi acaba?" (Akdemir, 2010, s. 14).

Çetin Yiğenoğlu, söyleşimizde de kültürel alt yapısını oluşturan dokunun daha çocukken oluştuğunu anlatır.

> Belki de benim şansım diyeceğim şey, o yayla kültürü oldu. Yaylada şaman diyebileceğim kadınlar vardı. Komşumuz Elif Ebe mesela… Bunlar masallar anlatırlardı yaylada. Sonradan duyuyoruz, Dede Korkut öyküleri olduğunu düşündüğüm öykülerdi bunlar. Bu öykülerin Cumhuriyet'ten sonra yayımlandığı yollu bir bilgi okudum. O zaman neydi bu, diyorum. Basılmıştır, okuyanlardan kulaktan duya duya öğrenmişlerdir onlar, diyorlar. Ben 1950'li yıllarda dinledim bu öyküleri. Bu kadınlar nereden okudu bu öyküleri. Arada otuz yıl var, bilmiyorum, öğrenmişler miydi? Okuma biliyorlar mıydı? Kimden duymuşlardı? Mesela büyük eniştemiz vardı, Homerosvari bir adamdı. Uzun, bembeyaz bir sakalı vardı. Gözleri görmezdi. O, çocukları toplardı başına, masallar anlatırdı. Halk hikâyeleri anlatırdı. Yiğitlik hikâyeleri, Köroğlu hikâyeleri de anlatırdı. Başka yaşlı insanlar da bu tarz öyküler anlatırlardı. Oda hayması dediğimiz köy kahvesinde bu tür öyküler anlatılırdı. Çok ilginç öykülerdi bunlar. Yine çocukluğumda destancılar vardı, cuma günleri destan okurlardı, onları dinlerdik. O dönemlerde radyo yok, başka bir eğlence yok. İnsanlar söyleşirlerdi. Bunları dinleyerek büyüdüm.

Maddi kültür yaşama biçiminin bir parçasıdır. Yazarlar sağlıklı bir gözlem ve araştırmayla insanın yaşadığı çevreyi gerçeğe yakın bir biçimde eserlerine

yansıtmışlardır (Artun, 2006, s. 4). Bu yansıtmada Çukurova'nın çok yönlü kültür birikiminin etkilerini de taşıyan Türkmen- Yörük kültürü Çetin Yiğenoğlu'nun üzerinde çok etkili olmuştur:

> Çocukluğumun yazları hep Toroslar'da geçti. Bir Süleyman dedemiz vardı, aksakalları göbeğine dek uzamış. Gözleri görmezdi, ama bize görürmüş gibi gelirdi. Zamanla öğrendim bunun gönül gözüyle bakmak olduğunu. Hemen her gece bir toprak damın üstüne minderini atar, köşe yastığını yanına çeker, çevresine bizim oturmamız için de savanlar serdirir ve yıldızların altında masallar, halk hikâyeleri anlatırdı. Kuşların, hayvanların seslerini, ormanın uğultusunun nedenlerini, hangi poyrazın yağmur, hangisinin pus getireceğini anlatır, öğretirdi. O zamanlar, insanın belleğinde farkına varmadan iz bırakan bu yaşanmışlıklar demek ki zenginlik gibi yansıyor zamanla (Andaç, 2005, s. 6-7).

Çocukluğu ve ilk gençliği Kozan'da geçen Yiğenoğlu, elindeki yazılı kültür verimlerinden de oldukça yararlandığını, içinde yaşadığı ortamın kültür iklimini yakından izlediğini söylemektedir:

> Ben modernist bir ortam içinde doğmadım. Bugünden baktığınızda Kozan küçük bir ilçe merkezi gibi düşünülebilir. Ama o yılların Kozan'ından yaylaya gittiğinizde otuz- kırk kilometrelik uzaklığın aranızda uygarlık olarak yüzlerce yıllık bir uzaklık olduğunu görürsünüz. Gelenekten yararlanmaya gelince, önümde koca bir doruk vardı: Yaşar Kemal. Bunun dışında daha pek çok örnek var. Hatta yaşayan bir örnek Osman Şahin'i de koyalım.

Edebiyatı edebiyatçı olarak yaşamadığını söyleyen yazar, bir tarafının gazeteci olduğunu, bu sayede araştırmacılık becerisini de geliştirdiğini belirtir. Bu konuda akademik kitaplardan da yararlandığını, akademisyenlerle kurduğu dostluklarının da yapıtlarını oluşturmada önemli destekleri olduğunu vurgular.

> İnternet yokken pek çok insanın on metre ilerdeki kütüphaneye bakmadığını gördüm üzülerek. Ama ben bu konuda çok çalıştım. Kitaplar karıştırıyorsunuz, kütüphanelerde saatler geçiriyorsunuz. Okumak insanı çok geliştiriyor. Dünyaya bambaşka bir gözle bakıyorsunuz. Bu okumalardan büyük bir değeri tanıdım. Erman Artun. Bu yıl Çukurova ödülünü aldı. Ali Rıza Yalman'ın başlattığı kültür çalışmasını Erman Artun tamamladı bana göre. Erman Bey çok önemli bir misyonu üstlenerek Çukurova'ya inanılmaz katkıda bulunmuş bir insan. Geleneksel sözlü kültür varlıklarını yarınlara taşıyarak inanılmaz bir iş başardığını düşünüyorum. Nilgün Çıblak'ın da adını anmadan geçemeyeceğim. Özellikle Tahtacı Kültürü ile ilgili olmak üzere pek çok konuda yararlandım ondan. İşte tüm bu okumalar inanılmaz ölçüde besledi beni. Yazarken de elbette çok önemli katkıları oldu bu okumaların.

1.2.3. Çetin Yiğenoğlu ve Halk Bilimi

1.2.3.1. Halk bilimi Ögelerinin Kaynakları

Halk bilimi ve halk edebiyatının kaynakları çoğunlukla sözlü kültür ortamına ait olarak karşımıza çıkar. Merasimler, ayinler, oyunlar, eğlenceler, düğünler gibi konulara ait verileri toplamak için başvurulan halk; masal anlatıcıları, türkü söyleyicileri, halk hikâyesi anlatıcıları gibi halk sanatçıları; sosyal hayata ait kültür ürünleri hakkında bilgi alınan kişiler, yani yardımcı kaynaklar sözlü kaynaklar olarak belirlenir. Yazılı kaynaklar ise Orhun yazıtlarından birer tarihi kaynak olan Çin yazmalarına, eski Uygur metinlerinden Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lügati't Türk adlı eserine, Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig, Edip Ahmet'in Atabetü'l-Hakayık adlı eserlerinden, Codex Cumanicus'a, cönklere, atasözü ve tarih kitaplarına, destan ve efsane metinlerine, seyahatnâmelere, baytarnâmelere, falnâmelere, fetvalara, fütüvvetnâmelere, kıyafetnâmelere, mesnevilerden surnâmelere, nevsallerden narh defterlerine, vefeyâtnâmelerden zenannâmelere hatta Dîvanlara kadar uzanır. Görsel kaynaklar ise sinemalar, tiyatrolar, resimler, şenlikler, bayramlar, yerel günler ve televizyondur. Taşınabilir ve taşınamaz kaynaklar da maddi kaynaklar olarak karşımıza çıkar (Artun, 2011, s. 24,25,26,27,28,29).

Çetin Yiğenoğlu, özellikle sözlü kaynaklarla beslenmiş bir yazar olarak değerlendirilebilir. Çocukluğundan başlayarak ilk gençlik dönemlerine kadar sözlü ürünleri kaynak kişilerden dinlemiş, ileriki dönemlerde gazeteciliğinin de etkisiyle hem yaşadığı çevreyi hem de yaşadığı coğrafyayı tanıma şansını elde etmiş bir yazardır. Yazılı kaynaklardan da yararlanan Yiğenoğlu özellikle halk kültürü üzerine yapılmış akademik çalışmalardan yararlandığını, akademisyenlerle görüştüğünü ve onların düşüncelerini aldığını söyler.

1.2.3.2. Çetin Yiğenoğlu ve Halk Biliminin Kaynakları

Çetin Yiğenoğlu, halk bilimi kaynaklarından bolca yararlanmıştır. Bu saptamayı örneklemek için Haydar'ı Öldürmek romanının sadece yerel dili kullanmadaki başarısına bakmak yeterli olacaktır. Özellikle akademik çalışmalardan destek alarak Ağaçeri de denen Tahtacı Alevilerinin yaşamındaki folklorik ayrıntıları (gelenekleri, törenleri, deyişleri, alkışları, kargışları, mitik ve efsanevi ögeleri), roman kurgusu içinde çağımız edebiyat mantığı çerçevesinde yorumlar. Roman bir bakıma Tahtacı Alevilerin yaşamı üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Bugüne dek Tahtacılar üzerine yazılmış kimi

bilgiler, araştırmalar, incelemeler olsa da onlar üzerine kurulu bir roman denemesi bulunmamaktadır. Üstelik dışarıdan birinin buna kalkışması bir hayli zordur. Yazarın özellikle böyle bir konuya yönelmesi bu konuda da ciddi araştırmalar yapmasını gerekli kılmıştır. Söyleşimizde bu konuda ciddi okumalar gerçekleştirmesinin yanında Mersin Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nilgün Çıblak'tan çok yararlandığını özellikle belirtmiştir:

> Bu eser Türkiye'de Tahtacı Alevilerinin hayatını anlatan ilk roman oldu. Ancak ben, Tahtacıların da hiç romanı yokmuş, onları da ben anlatayım diye çıkmadım yola. Romanda yola çıkışımın birden çok nedeni oldu. Romanı yazmadan önce Tahtacı Alevilerinin yaşamını inceledim. Bölgenin dil ve ağız özelliklerine yabancı değilim zaten. Bu konuda Mersin Üniversitesinde şimdi profesör unvanlı akademisyen bir arkadaşımızın, Nilgün Çıblak'ın, büyük yardımını gördüm. Kendisinin de bu konuda Mersin'deki Tahtacı Alevilerini anlattığı bir çalışması var. Benim romandan sonra yayımladı o çalışmasını. Ben romanı yazdıktan sonra Nilgün Hanım'a okuttum, olur a, yanlış bir değerlendirme, yanlış bir bilgi girmiş olabilir diye düşünerek. Çünkü bir halkın yaşamını yazıyorsunuz, bu yanlışların sonradan telafisi çok zor. Nilgün Hanım okudu, yol verdi. Çok emek verdi bu yapıta. Sağ olsun onun da desteğini aldıktan sonra bu konuda hiçbir sıkıntı yaşamadım. Hatta çok olumlu eleştiriler aldım.

Tahtacılar üzerine yapılmış araştırmalarda farklı yaklaşımlar dikkati çeker. Bunlardan biri -en yaygın olanı- Faruk Sümer'in 'Ağaç-Eriler' başlıklı makalesinde ortaya çıkan görüştür:

> Alevî – Türkmen zümrelerinden birisi olan Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesip dikmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu'da genellikle ormanlık alanlarda, orman işçiliğinin yapılabildiği bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Günümüzde, Tahtacıların konar-göçer yaşamdan yerleşik düzene geçerek bir kısmının toprağa bağlandığı bir kısmının da kendilerine daha farklı geçim kaynakları sağladığı görülmektedir. Ağaç işleme sanatının kendilerine atalarından miras kaldığını söyleyen Tahtacılar, Oğuz boylarındandır. Yazılı kaynaklarda Tahtacı adına ise ilk olarak 16. yüzyılda Osmanlı vergi nüfusu tahrir defterlerinde "Cemāat-ı Tahtacıyān" şeklinde rastlanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre Tahtacılar, 13. yüzyılın ikinci yarısının başlarında adından bahsedilmeye başlanan ve en eski göçebe Türkmen zümrelerinden birisi olup genellikle ormanlık alanlarda yaşamlarını sürdürmüş Ağaçeriler'in bir uzantısıdır. Anadolu'da Maraş-Malatya bölgesinde yaşamış olan Ağaçeriler'in bu adı alması ise yaşadıkları alanın coğrafî özelliklerinden ve buna bağlı olarak da geçimlerini orman işçiliğinden sağlamış olmalarından kaynaklanmaktadır (Sümer, 1962, s. 528).

Mersin bölgesinde Tahtacılar üzerine Prof. Dr. Nilgün Çıplak'ın yaptığı çalışmada da Ağaçeri Türkmenlerine neden Tahtacılar dendiği üzerine bilgi

verilmektedir.

> Bazı araştırmacılara göre Tahtacılar, 13. yüzyılın ikinci yarısının başlarında adından bahsedilmeye başlanan ve en eski göçebe Türkmen zümrelerinden birisi olup genellikle ormanlık alanlarda yaşamlarını sürdürmüş Ağaçeriler'in bir uzantısıdır. Anadolu'da Maraş-Malatya bölgesinde yaşamış olan Ağaçeriler'in bu adı alması ise yaşadıkları alanın coğrafî özelliklerinden ve buna bağlı olarak da geçimlerini orman işçiliğinden sağlamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Tahtacılar'ın atalarının Ağaçeriler olduğu görüşüne birçok araştırmacı katılmaktadır; ancak Tahtacılar'ın diğer Anadolu Alevîleri gibi Babaî Türkmenleri'nin torunları olduklarını, kendilerine bu adın ormanlarda oturup kereste imaliyle meşgul olmalarından dolayı verildiğini, bu topluluğu Ağaçeri Türkleri'nin torunları gibi göstermenin acele verilmiş bir hüküm olduğunu belirten araştırmacılarımız da vardır. Bunun yanında Tahtacılar'ın Ağaçeriler'le hiçbir bağlarının bulunmadığını, bunların Orta Asya'daki bir Türk boyu olan Tahtahlar'ın veya benzer bir ad verilen hâkim bir zümrenin etrafında kümelenerek çeşitli Türkmen gruplarından oluşmuş dinî bir topluluk olduğunu ileri sürenler de vardır. Bu görüşe göre; en eski Oğuz boylarından bazısı – Bayatlar, Çepniler – nasıl ki ilk adlarını muhafaza etmişlerse Tahtahlılar veya Tahtahlar da bu isimlerini günümüzde Tahtacılar şeklinde sürdürmüşlerdir (Çıblak, 2003, s. 217-218).

Çetin Yiğenoğlu, kurguyu Tahtacı Alevilerin yaşamları üzerine oluştururken, bir taraftan da bu insanların yaşamındaki ayrıntıları hem kültürel hem ekonomik boyutta sergilemeye çalışır. Diğer yandan Anadolu'daki en eski uygarlıklar ile bugünün kültürü arasında organik bağlar kurar. Masallardan, efsanelerden ciddi bir biçimde yararlandığını dile getiren Çetin Yiğenoğlu, özellikle Sümer mitolojisinin kendisini çok beslediğini belirtir. Taşınmaz kaynaklardan da yararlanan yazar, kurguyu oluşturacağı mekânı da kültürel dokusuyla görmek ve hissetmek ister. Gelenekselden beslenirken çağdaş insanın yaşamından bağımsız bir hikâye oluşturmama yolunu tercih eden yazar ideolojik bakış açısıyla günümüzü de yorumlamaya çalışır:

> Önce kurgumu hazırlayacağım diye yola çıkmam. Ama kafamda bir ışık vardır, o ışığın peşinden koşarım. Eserim için ciddi ve uzun bir ön çalışma yaparım. Önce roman coğrafyası üzerinde yatay ve dikey bir araştırma yaparım. Örneğin Haydar'ı Öldürmek' i yazmadan önce sedir ormanlarını bir ormancı arkadaşla gidip gezdim. Gürümze'deki altı yüz elli yaşındaki sedir ağacını gördüm. Orada Gılgamış'ı, Enkidu'yu hissetmemek, Haydar'ı hissetmemek mümkün değil. Çok yerini görsem de hâlâ görmediğim pek çok yeri var Çukurova'nın. Yataydan kastım da şudur. Tarihsel araştırmalar yaparım. Haydar için mitoloji ile çok ilgilendim. Ayrıca mit nasıl yaratılır onu öğrendim. Bence halk hâlâ yaratmaya devam ediyor. Buna çok yakınlarımdan tanık oldum. İşte *Haydarı Öldürmek* böyle ortaya çıktı.

Gılgamış'ta sedir ağacı önemli bir öykü kahramanı gibidir. Haydar'ı Öldürmek'te de sedir ağacı belirleyici olandır. Mitsel yaklaşım, Tahtacı Alevilerinin inanışıyla bütünleşerek romanın dokusunu oluşturur:

> Fırat, Torosların öte yüzü diye baktım ben. Bugüne kadar Gılgamış destanındaki - Toroslar'daki- sedir ağacından eserlerinde bahseden asla olmadı. İlk kez bizim romanda bahsedilir bundan. Bu sedir ağacının literatürdeki adı Cedrus Libanis.Batılı oryantalistler bu adı vermişler, çünkü Fenike'yle çok ilgilenmiş Batı. Benim, Çukurova'ya *Üçüncü Delta* adını veren bir kimliğim de var. Ben, Çukurova Sanat Günleri'nin felsefesini de *Üçüncü Delta* mantığı üzerine oturttum. Birinci delta Mezopotamya, ikinci delta Nil, o zaman üçüncü deltanın da burası olması gerek diye düşündüm. En uygun delta burası. Çünkü deniz önünde, ova hemen arkasında, korunaklı Toros dağları burada, gemi yapmak için malzeme burada. Siz olsanız Nuh'un yerinde, geminizi nerede yaparsınız? Malzemenin en bol olduğu yerde yaparsınız. Sular yükseldiğinde açılırsınız. Su nerde tamamen çekilir, karaya oturursanız otursunuz. İster Cudi'ye oturun, ister Ağrı'ya, ama o gemi burada yapıldı, dedim, böyle bir tez attım. Tersini ispatlayan varsa çıksın. Sonuçta ben bir roman yazdım. Bu bir kurgu; ama Gılgamış'ta anlatılanlardan çok farklı yorumlara uçtuğumu hatırlıyorum.

Anadolu'nun özellikle Mezopotamya'nın efsanelerini, destanlarını, şiirlerini yeniden okuduğunu, hatta sonradan Batı dünyasından da edebiyatımıza giren masalları farklı bir gözle incelediğini, bu masalların bazılarından oluşan ve yeniden yorumlayarak yazdığı 'Masalların Masalları' kitabında masalları eleştirel bir gözle değerlendirdiğini söyleyen yazar, geçmişten geleceğe bir aktarma da yapar.

> '60' yaşındayken 'Masalların Masalları' kitabımı yazdım mesela. Ben okuduğum, pek yaygın bu masalları bittiği yerden alarak devamını getirdim, gerçekçi bir ilgiyle. Mesela, Fareli Köyün Kavalcısı. Çocukları alıp götüren kavalcının o çocuklarla sonraki süreçte yaşadıkları… Sorgulayıcı bir anlam ilgisiyle oluşturduğum masallar bunlar. İki yıl önce bastırdım.

Halk bilimi açısından kaynak niteliğinde birçok yapıtı okurla buluşturan yazarın bir misyonu da halkın dilinde son derece işlek ve kullanışlı pek çok sözcüğü, unutulanlar listesinden çıkarmak, gün ışığına kavuşturmaktır. Bu amaçla Kozan ağzı üzerine bir inceleme olan *Kozanca*'yı hazırlar. *Yüreğimin Kuytusundaki Cennet-Cehennem Kozan* adlı çalışmasının sonuna '39' sayfalık bir sözlük koyarak bu yörede yaygın kullanılan sözcüklerin anlamlarını verir. Haydar'ı Öldürmek'te de destan anlatıcı Hürü vasıtasıyla yörenin dilini temiz ve akıcı bir biçimde okurlarıyla buluşturur. Okur,

sözcüklerin bire bir anlamlarını bilmese de cümlenin mantığından bu sözcüklerin anlam ayrıntılarını yakalayabilmektedir:

> Başka memleketlerde ne okunur bilmem, amma bizim buralarda **yüreğim bunsuktu**, hele bir hikâye anlat diyen, meraklı bir muallime bir katran hikâyesi anlatılır ancak. (H.Ö. s. 73).

> Eskiden dört **göbek** bir arada ömür sürerdi. Büyük büyük ebemden dinlediğimde bir **gımık** kız çocuğuydum. (H.Ö. s. 75).

BÖLÜM II

HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANI HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1. Romanın Özeti

Gazeteci Çe, (Arkadaşları arasında Che Guevara'ya duyduğu ilgiden dolayı bu şekilde çağrılmaktadır.) büroda oturmaktan sıkıldığı için yakınlardaki bir parka gider. Bir süre sonra maliyeden emekli 'Abi' diye seslendiği -Şerif amcanın oğlu- Arif yanına gelir. Arif okuyan, aydın kimlikli bir insandır. Köyde çocukluk ve gençlik dönemlerinden beri yakın ilişki içinde olduğu, kendisinden on beş yaş büyük Arif'le eski günlerden söz ederek özlem giderirler. Çe'den on beş yaş daha büyük olmasına karşın Arif'le aralarında güçlü bir dostluk vardır. Bu dostluk, gücünü, aileler arasındaki - birkaç kuşaktır süren- yakınlıktan almaktadır. Çocukluğunda bu yakınlığın etkisiyle ailesi tarafından her yaz Ariflerin yanına, Ayvagediği'ne gönderilmiştir.

Çe, aylar önce okuması için Arif'e bir roman vermiştir. Roman İbrahim Sarıibrahimoğlu adında hak ettiği üne kavuşamamış bir yazara aittir. Yazar, Yaşar Kemal'in de yakın dostudur ve Toroslar'ı Yaşar Kemal'den çok önce kaleme alan ve bu yöreyi, zenginlikleriyle anlatacak kadar iyi tanıyan bir kalem ustasıdır. Romanın adı 'Günaydın Deli Ölüm'dür ve yazarın ölümünden önce yazdığı fakat yayımlayamadığı son romanıdır. Roman Ayvagediği'nde işlenen bir cinayetin üzerine kurgulanmıştır. Kaçakçılık üzerine, "Katran Efsanesi" olarak dilden dile aktarılan bir söylenceyle birlikte anılan bir cinayeti, Haydar'ın (romandaki adıyla Halil'in) cinayetini anlatmaktadır.

Çe, Arif'in romanı okuduğunu, eserden çok etkilendiğini, eseri, kurgusal bir niteliği olmasına karşın çok gerçekçi bulduğunu, anlatılan olayın daha önce Ayvagediği'nde işlenen bir cinayetle çok benzeştiğini hatta belki de aynı olduğunu öğrenir.

Romanda anlatılanların gerçeklikle ilgisi Çe'nin bir gazeteci olarak dikkatini çeker. Anlatılanların, son zamanlarda aynı usulle işlenmiş cinayetlerle bir ilgisi olup olmadığını araştırmak için - Arif'in de ısrarıyla- Ayvagediği'ne gitmeye karar verir. Bölgede bir yüzyıl arayla işlenen cinayetler arasındaki bağlantıyı bir gazeteci olarak aydınlatma düşüncesi, Çe'yi heyecanlandırır. Yine de bir kararsızlık içindedir. O bölgede ticari faaliyetleri bulunan bir Japon firmasının da olayların ardındaki sırrı aydınlatacak olanlara ödül vereceği söylentisi Çe'nin serüvenini başlatır. Böylece

kararını veren Çe, yıllık iznini kullanarak köye, Ayvagediği'ne gider.

Haydar cinayetinin işlendiği İkikapılı, romanda adı geçen Hocalıobası, Elmalı gibi köyler birbirine yakın orman içi köyleridir. İkikapılı ve Ayvagediği köylerinde yaşayan insanlar, Haydar'ın yaşadığı dönemin geleneklerini günümüzde de sürdüren, adlarına 'Tahtacı' da denen Ağaçeri Türkmenleridir. Bir sır perdesi ardından tehlikelerle dolu bir süreç başlar. Efsanevi Kozan hazinesi ve hazineyle gündeme gelen Tapınak Şövalyeleri etrafındaki söylenceler Çe'nin ilgisini çeker. Katran ormanı serüvenini Toroslar'da yaşayan Gılgamış'la, gemisini aynı ormandan yapan Nuh Peygamberin yaşamları etrafında anlatılan söylencelerden de çok etkilenen Çe, bu söylencelerle cinayetler arasındaki bağıntıyı bulmaya çalışır.

Köye vardığı ilk günlerden birinde başına bir darbe alır ve bayılır. Öteden beri tanıdığı işçi önderi Muzaffer Usta bile köylüler gibi 'Sen başını dam ucundaki bir ağaca çarpmışsın.' diyerek bu olayı geçiştirmeye çalışır. Muhtarın evinde kaldığı gece de yatağında bir defasında yılan, birinde de akrep bulması, ayrıca 'Burayı terk et!' diyen bir tehdit mektubu alması Çetin'i korkutur. Bunlar giriş bölümünün önemli ayrıntılarıdır.

Roman kişileri bir hayli kalabalıktır: Muzaffer Usta, Middik İlhan, Muhtar Hasan, muhtarın hanımı Hasibe, Sütçü Sabit ve oğlu Talip, Öğretmen Ali, Minibüsçü Kalender ve karısı Refika ile oğlu Kemal, Siksizlerin Ahmet, kahvehane sahibi-tefeci Yeni Mansur, meyhaneci Fikriye Murtaza, köyün yaşlıları Hayrettin ve Koştirik Mehmet, Mübaşir Sinan, Çetin'in çocukluk aşkının kızı Zeliha…

Romanın serim bölümünü tamamlayan üç bölümde de köylülerin dedektifliğe soyunmuş bu konuk gazeteciye karşı mesafeli, biraz şüpheli davranışları anlatılırken bir taraftan da bu kişilerin birbirleriyle olan ilişkileri yansıtılır.

Roman iki koldan anlatılır. 95. sayfadaki 7. bölümle asıl 'Katran Efsanesi' başlar. Çift rakamlı bölümlerde Gazeteci Çetin'in serüveni anlatılırken tek sayılı bölümlerde Şerif Amca'nın kaleminden Haydar efsanesi aktarılır. Roman iki ayrı romandan oluşmuş, ancak anlam bağıntıları ile birbirinin içine geçmiş gibidir.

Haydar ya da Katran Efsanesi Olarak Anlatılan Bölümün Özeti:

İkikapılı'da, pınardan tulukla su getirmesi için gönderilen çocuk Muzayfer, korku ve telaşla geri döner. Onu korkutan, köylünün kutsal bildiği ulu katran ağacının kökünden kesilmesidir. Köylüler büyük bir korkuya kapılırlar. Bir felaket beklentisi başta köyün dedesi olmak üzere herkesi karamsarlığa sevk eder. Şiddetli bir yağmurun

ardından köylüler mantar toplama telaşındayken Kele Dezze'nin yiğit oğlu Haydar'ın yakın arkadaşı Cin Musa, Haydar'ın atı Asu ile köye gelir. Bu olacak şey değildir; Asu'yu Haydar'sız, Haydar'ı Asu'suz görmek kabil değildir. Yöreye Haydar'ın öldüğü-öldürüldüğü haberi yayılır. Başta Haydar'ın anası olmak üzere tüm köylü ağlaşır. Haydar'ın ardından ağıtlar yakılır; ama ortada bir ceset yoktur. Mezara Musa'nın getirdiği kanlı giysiler gömülür. Yine de herkesin kafasında soru işaretleri vardır, bir yanıyla bu ölüme inanmazlar, Haydar'ın dönüp gelmesini beklerler.

Son zamanlarda Alevi geleneğindeki bozulmalar, yozlaşmalar, geleneklerine bağlı kişilerde bir rahatsızlık da yaratmıştır. Kadınlar, Haydar'ın ölümüne bu anlamda bir anlam yüklerler. Haydar'ın Bozsu pınarı prensesinin öfkesine neden olduğunu düşünürler. Bir taraftan da köylünün dilinde Haydar'la ilgili efsaneler dolaşmaya başlar.

Musa, Haydar'ın çocukluk arkadaşı, kan kardeşidir. Gülsüm, Musa'nın sevgilisidir. Komşu köyün ağası - Emin Ağa- daha ilk gençlik döneminden itibaren Gülsüm'e göz koymuştur. Onu oğlum için - Moza Bey- diyerek istediği kişi, aslında erkek giysileri içinde, at binen, silah kullanan kızıdır. Gülsüm'ün babasına yüklüce bir de başlık vermesi, babanın bu yüzden evliliği onaylaması, töre dışı bir evliliğin de kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu sırada misyoner kılıklı -halkın Cevizliler dediği- birtakım yabancıların yörede Kozan hazinesinin peşinde oldukları da konuşulmaktadır.

Gülsüm, Emin Ağa'nın gücü ve parası karşısında çaresiz ama öfkelidir. Köylüler durumu, bu sırada Çukurova'ya inmiş olan Musa'ya ve Haydar'a iletmeye çalışırlar; ama başarılı olamazlar. Bu arada Emin Ağa'ya yaranmaya çalışan birtakım köylüler de durumdan çıkar sağlama peşindedirler.

Düğün kurulmuş, Gülsüm götürülmek üzeredir. Tam da bu sırada Musa ve Haydar çıkagelirler. Haydar düğünü dağıtır, ibret olsun diye de ağanın atının kuyruğunu keser. Halk gelişmelerden mutludur. Gelenek, Haydar sayesinde korunmuştur. Haydar, bu olanlardan hemen sonra ormana çekilir; katran ağacı kesmekten vazgeçip bir süre şimşir ağacı kesmeye başlar. Kestiği ağaçlardan birtakım gereçler yapıp satarak parayı Gülsüm'e yollar. Böylece Emin Ağa'nın parası ödenecektir. Gülsüm de dokuma işlerine girişir. Paranın denkleştirilebilmesi için Haydar avcılığa da başlar. Bu arada Moza Bey'le yani Zeynep'le tanışır. Birbirlerine âşık olurlar, gizli gizli buluşmaya başlarlar.

İkikapılı'da Haydar'ın atı Asu'nun kaçması Haydar'ın yaşıyor olma ihtimalini güçlendirir. Halk Asu ve Haydar üzerine efsaneler anlatmaya başlar.

Bir gün, ortalık günlük güneşlikken köylüyü perişan eden bir dolu ve yağmur başlar. Karamsarlık içindeki köylü Haydar'a umut bağlar. Haydar gelecektir, onlara iyi

bir kışlak bulacaktır. Köyün Emin Ağa'ya yaranma ve yanaşma peşindeki Alevi Dedesi de gitmiştir. Saltık Emmi'nin Şamanca bir şeyler yapması da duruma çare olamamaktadır. Köylü yeniden büyük bir umutla Haydar'a sarılır. Onun bir ermiş olduğu inancı kimi söylencelerle ve rüyalarla desteklenir.

Köylünün son umudu, Muharrem orucunun son günündedir. O gün Haydar ölmediyse bir ermiş olarak, öldüyse mehdi olarak çıkıp gelecektir ve halkını kurtaracaktır. Orucun son gününde, aşure dağıtıldıktan sonra, bir çocuğun Haydar'ın mezarındaki bayrağın olmadığını haber vermesi köylüyü telaşlandırır. Saltuk Emmi onları Bozsu'ya ulu katran ağacına götürür. Orada bir toklu kurban ederler, ateş yakıp kurban etinden yerler.

Gazeteci Çetin'in Ayvagediği'ne Gelmesiyle Başlayan İkinci Bölüm: Gazeteci Çetin, Ayvagediği'ne geldiğinden beri garip olaylar peşini bırakmamaktadır. Bir taraftan da bu yöreyle ilgili farklı kaygılar içindedir. Burada artık eski bağlar kalmamıştır, tarihi eser kaçakçılığı yoğun biçimde yapılmaktadır. Kesik kulaklar konusunda bir gelişme sağlanamamıştır. Emperyal oluşumlar da canını sıkmaktadır. Ormanlar talan edilmektedir. Köylüyle ilişkileri bu süreçte hatırı sayılır biçimde gelişen Çetin, ıssız bir yerde, yıkık değirmende yaşayan bilge ile karısını merak etmeye başlar. Bir şekilde bütün sorularının yanıtını ondan alacağını düşünmektedir. Harap değirmendeki Bilge'yi görmek için Haydar'ı öldürmek suçlamasıyla uzun süre hapis yatan Kalender'in torunu minibüsçü Kalender ile beş saatlik bir yolculuğa çıkarlar. Ancak minibüs, ormanın derinliklerinde bozulur. Kalender yakıt deposunun delindiğini söyler. Kalender gerekli malzemeyle dönmek üzere yaya olarak oradan ayrılır. Yalnız kalan Çetin, düşle gerçek arasında gidip gelir. Korku içindedir. Kalender'in gelmesiyle minibüs yeniden çalıştırılır; ama artık geç olmuştur; gerisin geriye, köye dönerler. Köyde tefeci Yeni Mansur'la Muhtar Hasan'ın, lokantacı Fikriye Murtaza'yı öldürme suçlamasıyla gözaltına alındıklarını, Muzaffer Usta ile Middik İlhan dışındaki bütün erkeklerin şahit sıfatıyla götürüldüklerini, hemen ardından Emin Ağa'nın konağında yangın çıktığını, yangının ormana sıçradığını öğrenirler. Muzaffer Usta'yla ilçeye inip maktulün paramparça edilmiş cesedini görürler. Kadınlar ağıtlar yakarlar, katilin kimliği konusunda ise Çetin birtakım kuşkular içindedir.

Köye döndüklerinde yangının yeniden başladığını ama söndürüldüğünü öğrenirler. Köyde olaylar ile ilgili çok farklı yorumlar yapılmaktadır. Bu arada Middik İlhan, öldürülen Fikriye Murtaza'nın fırınında pişirttiği lahmacunları köylüye dağıtır. Zeliha, gizemli tavırlarla Çe'ye köyden gitmesi uyarısında bulunur, ama o akşam Çetin

ile alt katta sevişir. Çetin, o gece kaldığı odanın kapısında katranla çizilmiş kocaman bir gamalı haç görür.

Definecileri öldürmek suçlamasıyla minibüsçü Kalender'in gözaltına alındığını öğrenen Çetin, Kozan'a giderek tanıklık eder. Böylece Kalender salıverilir.

Bu arada Çetin sanrılar içindedir. Yaşadıklarından bir sonuca varamamıştır, seri katilin kendisi bile olabileceğini düşünmektedir. Başına gelen olaylarla kendisine anlatılanlar arasındaki bağıntısızlık onun bu tür bir kuşkuya düşmesine neden olmuştur. Kesik kulaklar olayını çözebilme umudunu neredeyse yitirmiştir. Herkes şüpheli konumundadır, hatta kendisi bile. Son bir umut, Bilge'yi ziyaret etmek ister. Ancak Bilge'ye ziyaretini rüyasında gerçekleştirir. Rüyasında Kalenderin minibüsüyle yol almaktadır. Pınar başında yemek molası verilir. Muzaffer Usta'nın hanımı Hasibe'nin verdiği çıkından bir akrep çıkar. Kalender akrebi öldürür. Yürüyerek ıssız yerdeki değirmene varırlar. Birden yaşlı bir kadının 'Sizi bekliyorduk.' dediğini duyarlar. Kadın onları Bilge'nin yanına götürür. Bilge, Çetin'in aklından geçen soruları dudağını kıpırdatmadan yanıtlar. Ardından yine aynı biçimde 'Haydar'ı ben öldürdüm.' der. Yazar, Bilge'nin yanından ayrılırken birden dönüp 'Haydar!' diye seslenir. Bilge, 'Efendim!' diye karşılık verir.

Çetin karışık duygular içinde Adana'ya döner. Adana'ya dönmeden önce Muzaffer Usta ile konuşurlar. Muzaffer Usta, çocukluğunda tanık olduğu bazı olayları anlatır. Su getirmek için Bozsu'ya gittiği bir gün Haydar'ı ulu ağacı keserken gördüğünü, Haydar'ın bunu kimseye söyleme diye kendisini uyardığını söyler. Muzaffer Usta, annesiyle babasının bir gece fısıltıyla konuşurlarken işittiklerini de paylaşır. Buna göre öldürülen kişinin Haydar değil Garip Halil olduğunu ekler. Bir söylentiye göre Musa ile Haydar, Garip Halil'i kasten öldürmüşlerdir. Kele Dezze ve Gülsüm'ün durumu bildiklerini; define peşindeki Haydar'ın Ulu Katran'ı kestiğinin öğrenilmemesi için böyle bir düzen uydurulduğunu anlatır.

Romanın çözüm bölümünde yöredeki bir muhabirden gelen haberle sorular çözüme kavuşur. Bu haberde Bilge'yle eşinin öldürülmüş olduğu, katil zanlısı olarak Middik İlhan'ın yakalandığı bilgisi verilmektedir. Middik İlhan'ın pek çok ölümü üstlenmesine karşın bunu üstlenmediği, Garip Halil'in torunu olduğu, dedesinin intikamı için köye geldiği, kesik kulakları Hıristiyan mezarlığındaki ölülerden kesip korkutmak amacıyla ağaç dallarına astığı bilgisi de vardır. Ayrıca haberde, Middik İlhan'ın köylüye yedirdiği lahmacunun etinin, öldürdüğü Murtaza'nın bacağından koparılarak pişirilen et olduğu, gazeteciyi -Çetin'i- korkutup kaçırmak istediği,

Bilge'nin Haydar, eşinin de Moza Bey olduğu yazılmaktadır.

2.2. Haydar'ı Öldürmek Romanı Hakkında Genel Değerlendirme

"Haydarı Öldürmek" bir polisiye roman olarak kurgulanmıştır. Oysa içerdiği pek çok bilgi onu sıradan bir polisiye roman olmaktan çıkarmıştır. Özellikle geleneksel kültüre ait bilinçli bir izlemenin bulunduğunu da görünce akla bu soru gelmektedir. Neden bir polisiye roman? Sorumuzun yanıtını Çetin Yiğenoğlu'nun Feridun Andaç'la yaptığı söyleşide buluruz:

> İlkin, dağ gibi görünen yazınsal sorun/sorunların altından polisiye yazarak kalkabileceğimi düşündüm. Polisiyeyi küçüksediğim, kolay bulduğum düşünülmesin sakın. Çok polisiye okumamın, bundan tat almamın etkisi oldu belki bu yönelimimde. Zaten romandaki polisiye temalar da bu yaklaşımın ürünüdür biraz. Ama roman bildiğiniz gibi başka noktalara doğru yürüdü. (Andaç, 2005, 6-7).

Gültekin Emre'nin yorumunda da Haydar'ı Öldürmek sadece polisiye bir roman olarak değerlendirilemez, içerdiği halk bilimsel ögelerle gerçek ve kurmaca iç içe girmiştir:

> Haydar'ı Öldürmek, bildiğimiz polisiye romanlardan değil. Evet, roman tümüyle bir cinayetin peşindedir, bir de seri cinayetlerin ve kulak kesme olaylarının. Romanın kurgusu merak uyandırıcı, sürükleyici. "Sözlükçe" ile 399 sayfalık romanı elimden bırakamadığım gibi, kimi bölümleri döne döne bir daha okudum. Sonunda, bu romanın dilinin, anlatımının Yaşar Kemal romanlarıyla aynı rahmi paylaştıklarını düşündüm. Yaratılan Haydar efsanesinin tam Çukurova havasına ve öldü sanılan Haydar'ın giderek ermişe dönüşmesi… Obasının onu bir Mehdi gibi görmesi… O, günün birinde gelecek ve halkını kurtaracaktır inancının giderek daha da belirginleşmesi… Roman, gerçek ve "hakikat" arasındaki nüansta kendine sanatsal bir yol bulur. Romanı hem Çetin Yiğenoğlu yazar, hem de bir başkası. Ölmüş bir yazarın yayımlanmamış son romanı da işin içindedir. Kereste ticareti, kaçakçılık, göçerlerin günlük yaşamı, gelenekleri, kentle olan ilişkileri, kışa hazırlanmaları... Bu romanda ustaca bir araya getiriliyor. Ayrıca herkesin dilinde olan ve bir türlü bulunamayan ünlü Kozan Hazinesi'yle, Tapınak Şövalyeleri'nin, Katran ormanıyla, Toroslarda yaşayan, ölümsüzlüğü arayan Gılgamış'la gemisini bu yöredeki sedir ağaçlarından yapan Nuh Peygamberin yolu bir yerde buluşuyor ve romanın çatısı altında aynı yazgıyı paylaşıyorlar. Yağmalanan sedir ağaçlarıyla define arayıcıları da girip çıkıyor romanın gerçek ve sanal dünyasına. Roman efsanelerle boylanırken, bir yandan da halk hikâyelerini, ağıtları, masalları, destanları da bağrına basıyor." (Emre, S. 813, s. 12-13).

Çağdaş Türk Dili dergisi 2006 Mart sayısında yazısı yayımlanan Osman Nuri Poyrazoğlu da Haydar'ı Öldürmek romanının salt bir roman olmanın ötesine giderek Tahtacıların ve diğer Türkmen oymaklarının yaşamlarına, kültürel varlıklarına, inançlarına ve diline ait bilinmeyen pek çok ögeyi gün ışığına çıkardığı yorumunu yapmaktadır:

> 'Haydar'ı Öldürmek', salt bir roman değil; Kozan yöresinde (Çukurova'da) yaşayan Türkmen oymaklarından Karsakların, "Tahtacılar" diye bilinen Alevi inançlı Türkmenlerin, dolayısıyla Çukurova'da yaşayan öteki Oğuz Türkmen oymaklarının yerel dili, halk bilimisel ve dilbilimsel özler içeren, benzeri bulunmaz bir gömü niteliği taşımaktadır. Yaşar Kemal'in, Orhan Kemal'in romanları, öyküleri gibi. Yiğenoğlu, romanda, doğup büyüdüğü, içlerine karışıp özdeşleştiği bu yöre insanının kullandığı yerel dili çok iyi biliyor. Ondan olacak; roman kişilerini, salt davranma biçimleriyle değil, kullandıkları yerel dille de verebilmektedir. Dahası, olayları öykülerken, kişi ve çevre betimlemeleri yaparken de yerel dili yapaylığa düşmeden, ustalıkla kullanmaktadır (Poyrazoğlu, 2006, s. 47- 48).

Evrensel Kitap Eki'ndeki yazısında Üstün Akmen de benzeri bir düşünceyi dile getirerek romanın geleneksel değer yargılarıyla ve halk dilinin zenginliğiyle örüldüğünü söylemektedir. Üstün Akmen'e göre bu anlatı yerel olandan hareketle evrensel dünyaya açılmayı da başarmaktadır; çünkü Anadolu'nun yarattığı birikimden ortaya çıkan insan; duygularıyla, düşleriyle, zaaflarıyla insan gerçekliğine son derece yakın kurgulanmıştır.

> Çetin Yiğenoğlu, hiç kuşkum yok ki çok titiz bir yazar. Ayrıntılarıysa hiç atlamıyor. Dilini yerel ve arkaik sözcüklerden oluşturuyor. Söylenceler, halk hikâyeleri, ağıtlar, dizeler, çeşitli söyleyiş biçimleri ve enfes betimlemelerse romanı fevkalade kolay okunur kılıyor. Bir anlamda "masalcı" biçemi deniyor. Yiğenoğlu, ilgiyi masalın ya da masalımsının geniş dünyasına çekiyor. Romanını geleneksel değer yargılarına ve halkın oluşturduğu dil değerlerine dayandırıyor. Roman dünyasını algılarken ve insanları doğa içinde anlatım yoluyla biçimlendirirken Anadolu uygarlıklarının yarattığı birikimlerden alabildiğine yararlanıyor. Türkiye'nin güneyindeki verimli Çukurova'nın kendine özgü dünyasına yöneliyor. Bu özelliğiyle, evrensel bir insanlık dünyasına da açılmış oluyor. "Haydar'ı Öldürmek"in akıcılığı, Çetin Yiğenoğlu'nun yerelliğinden, geleneksel kaynakları çağdaş boyutlarda değerlendirmesinden ve anlatımındaki o ırmaklar gibi coşup taşan şiirsellikten kaynaklanıyor (Akmen, 2006, s. 19).

Üstün Akmen, bu romanın, dolayısıyla yazarın kaybolduğunu sandığımız Anadolu dilini ve kültürünü yeniden canlandırarak romanın kısırlaşmış alanına da özgün bir soluk olduğu değerlendirmesini yapmaktadır:

> Diğer taraftan, Çetin Yiğenoğlu bir şeyler kurtarıyor. "Neyi kurtarıyor" diye soracak olursanız, Anadolu'nun ilginç bir bölgesindeki kültür birikimlerini kurtarıyor. Çukurova ve de Toros doğasının, insanının söz serüvenini kurtarıyor. Bunu nasıl yapıyor? Bu soruyu yanıtlamak oldukça zor. Destan anlatımını yeğliyor, destansı anlatımı adeta egemenleştiriyor; bir başka yerde bakıyorum tragedyaların o ağır havası sarıp sarmalamış romanı. Söylediğim yanlış değil! Yiğenoğlu kurtarıyor. (…) Özetlemek gerekirse, gerçeğin şiirini yaratarak, şiirin kaynaklarına inerek toplumun incelemesini yapmış Yiğenoğlu. Anadolu'nun söz değerlerini, sözcüklerini, atasözlerini, deyimlerini, ilençlerini, sövgülerini, yergilerini, alkışlarını ortak bir dil olacak düzlemde halkın yaşamına katmış. Shakespeare'in İngiliz dilinde yaptığı gibi, halkın yarattıklarını halkın kullanım alanına çıkartmış. Bununla da, roman dilini geniş ölçüde geliştirmiş. Yüzyıllarca kapalı kalmış, için için üremiş bir kültür birikimini çağdaş insana aktarmayı başarmış (Akmen, 2006, s. 19).

Çetin Yiğenoğlu'nu etkileyen anlatı türlerinden biri olan masallar da geleneksel kültürün bir ürünü olarak Haydar'ı Öldürmek'in oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Geleneksel anlatımın yapıldığı bölümlerde masalsı öyküleme sık sık duyurur kendini.

> Anam anlattıydı. Sen bilin ya. Benimki de laf mı sankim, obada bilmeyen varmış gibi Bozsu prensesini. Neyse aklım bir hoş oluk zahar. İşte anam, ne biliyim ben bu Bozsu'da yaşayan göğ gözlü kızın saçları altındanmış ya. Saçlarının her bir teli hakkaten altınmış. Bu altın saçlı kız Bozsu'nun sahibi ya. Bu kız her yıl nehirden bir kurban alırmış. Nehir çaresiz her yıl bir yiğidi bu kıza kurban verirmiş (H.Ö. s.162).

> Bu nehrin sahibi olduğu söylenen o altın saçlı, göğ gözlü kız var ya, her yıl baharda bir gün nehir kıyısına çıkar, bir kayanın üzerine oturur saçlarını tararmış. Kızın saçından bir tel ele geçiren adamı kurşun delmez, bıçak kesmez derler (H.Ö. s.163).

> Asker sevinçle düşmüş üç günlük yola. Akşam hava kararınca kurdu sırtlanı rahatsız etmesin diye orman içinde önüne çıkan ilk metruk binaya girerek yatıp uyumuş. Sabah uyandığında gözlerine inanamamış. Gece uyuduğu yer bir değirmenmiş meğer. Yerinden oynamış değirmen taşı, un öğütmenin dışında, ağzına kadar mücevher dolu bir mağaranın kapısıymış aynı zamanda (H.Ö. s.181).

Haydar'ı Öldürmek'te ciddi bir tarih araştırması her satır aralığında gizlidir. Bölgenin yakın tarihinden Sümerlere uzanan bir çizgi takip edilir. "Bölge tarihi, antik dönemlerine değin alabildiğince koşut ilerliyor. Gılgamış'la ölümsüzlüğün arasına giren katran karanlığını aydınlatarak... İnançların, inanışların, mimiklerin dahi kökenlerinin izi sürülüyor. Zaman duygusu yerle bir edilerek, şimdiyle geçmiş arasında boyutlar

açıyor." (Akdemir, 2010, s.14). Eserde Gılgamış destanından pek çok iz olduğu görülür. Sedir ağacı, Humbaba ve Enkidu bu ilgiyi kuran birkaç anahtar sözcük sadece. Nuh'un gemisi de karşımıza bir başka kullanım olarak çıkar.

> Aslında Gılgamış'a ait olduğu duygusuna kapıldığım bir dünyanın sınırsızlığında gece boyu gezinmekten yorgun düştüğüm için kalkamıyordum (H.Ö. s. 211).
>
> Nedense o an Haydar cinayetiyle Gılgamış'ın anıları arasında bir bağ varmış duygusuna kapıldım. Ne de olsa ikisi de katran kesmişti bu ormanda. Kim bilir, Gılgamış nelerle karşılaşmış, neler görmüştü kuşun yittiği yerde…Gılgamış, yani her şeyi gören ve bilen, tarihin ilk kahraman kralı, bir yarı tanrı. […] Gılgamış'ın katran ormanına gelmesinin birçok nedeni varmış gibi geliyor. Bu nedenlerden biri, ulu katranı kesip götürerek tanrıları hoşnut etmekse öbürü kendi iktidarını güçlendirmek için Nuh'un hazinesini bularak yeniden halkın gözündeki itibarını kazanmaktı (H.Ö. s. 223).
>
> Gılgamışla Enkidu akıl, bilgi, sevgi, güç, cesaret ve korkusuzluk gibi insana özgü niteliklerin hepsini içeren kusursuz insanı mı simgeliyor? Humbaba cehaletin temsilcisi, aklın bilgi ve bilime ulaşmasını engelleyen bir bekçisi miydi öyküde? Yoksa İştar'ın mı kadınlığının mı? […] Tufandan kurtulduğu için ölümsüzlükle ödüllendirilen Nuh'un öyküsündeki tufan, vicdanını tehdit eden kötülükler miydi? Tufanda sığındığı gemi sadece vicdanı mıydı? (H.Ö. s. 225).

Gamze Akdemir'le gerçekleştirdiği söyleşisinde de yazar zamanla oynamanın bir gereksinimden- sanatsal gereklilikten - kaynaklandığını belirtir:

> Romanı oraya (Gılgamış'a, arkaik dönemlere) roman coğrafyasının, sedir (katran) ağacının (Cedrus Libanis) anavatanı olması götürdü, desem hiç de yanlış olmaz. Adı literatüre "Lübnan Sediri" olarak geçirilmiş olsa da bu ağacın anavatanı Kozan dağları, Aladağlar, Silifke'ye, Sertavul geçidine dek uzanan bölgedir, Doğu Toroslardır yani. Sedir ağacı bütün semavi dinlerce kral ağacı, kutsal ağaç diye tanımlanmıştır. Sedirin anavatanı romanın coğrafyası olunca Sedir ormanında ölümsüzlüğü arayan Gılgamış'a gitmek, Gılgamış'ın serüveniyle öbür tarihsel boyutlara geçmek doğallıkla kendini dayatıverdi (Akdemir, 2010, s. 14).

Yazarlığını bilinçli bir çaba içinde gerçekleştirdiğini söyleyen Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek romanını yazmasında önemli ve yönlendirici etkenler olduğunu söyler:

> Romanı yazmaya karar vermemde birden çok etken söz konusu. İbrahim abinin yayınlayamadığı romanını bana verdikten bir hafta sonra ölmesi bir etken örneğin. Tarih boyunca hep Çukurova'nın ön planda anılması, oysa ovayı jeolojik, kültürel ve ekonomik açılardan besleyen bir Toroslar var. İnsanlar en

> azından güvenlik nedeniyle binlerce yıl Toroslar'da yaşamışlar. Ovada tehlike baş gösterdiğinde de kaçıp Toroslar'a sığınmışlar, kentler kurmuşlar. Nice kayıp kent var ki kültürel birikimi ağız uçuklatır. Edebiyatta da Çukurova'nın gerisinde anıldı Toroslar. Bu da bir etkendi benim için. Oldum olası hep Toroslar'ı anlatmak istemem de bir etken sanırım. Bir gün İbrahim abinin o söz konusu romanını okuyan bir dostumun, romanda işlenen temaya esin kaynağı olan ormancı cinayetinin doğup büyüdüğüm ilçede, Kozan'da işlendiğini söylemesi de bir etken oldu, ne yalan söylemeli. Bir gün, bunları anlattığım bir yazar dostum 'Daha ne bekliyorsun bu romanı yazmak için' dedi. Bu da bir etkendi (Andaç, 2005, s. 6-7).

Haydar'ı Öldürmek bir birikimin açığa vurulması olarak değerlendirilebilir. Çetin Yiğenoğlu, yöre insanına ve yöre kültürüne olan yakınlığını ustaca kullanmayı başarmıştır. Merak uyandıran ögeler romanın polisiye atmosferine katkı sağlamıştır. Kişilerin doğal ortamı içinde gerçekliğine uygun olarak yaşatıldığı görülmektedir. Yerel dilin - okur olayın akışından uzaklaştırılmadan - öykünün içine ustaca yerleştirilmesi yazarın kendi dil varlığının zenginliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Roman, her ne kadar kurgusal bir mecra içinde oluşturulmuş gözükse de gözlemlerdeki ayrıntılar gerçekçi bir zeminin varlığını işaret eder. Romanda kahraman - anlatıcı Çetin, olayı yaşayan ve gözlemleyen birinci kişi olarak duygu ve düşünceleri bakımından yazarla da örtüşmektedir. Kimi zaman yazar anlatmak istediklerini –ideolojik bakışını- öykünün akışı içinde kahramanı aracılığıyla okura ulaştırır. "Anadolu ve Ortadoğu'daki soygunlardan elde edilen ve günümüz Batı dünyasında bankacılık sisteminin kurulmasında kullanılan bu kanlı sermayenin Templiyelerin sonunu hazırlayacağını o günlerde kimse tahmin edemezdi." (H.Ö. s.155).

Romanın iki koldan ilerlemesi, geriye dönüşlerle dün ve bugünün iç içe verilmesi okurda farklı iki romanı birden okuyor duygusunu da yaşatmaktadır. İki romanın ortaklığı ise kişiler, çevre ve Haydar olarak ortaya çıkar. Bu ortaklık romanın okunması sırasında bağlantıların da canlı tutulmasını sağlamıştır. İki roman iki farklı anlatım biçimiyle okurun karşısına çıkar. Bir tarafta modern romanın olanakları kullanılır, diğer tarafta destansı anlatımın. Sözgelimi beşinci bölüm Çe'nin anlatısıdır. Bu bölümde yazar bilinç akışı tekniğinden yararlanarak romanla ilgili pek çok bilgiyi satır aralarına şifreleyerek okurlarına ulaştırır. Okur, verilen ipuçlarını ancak romanı okuduktan sonra kavrar. Daha sonraki bölümlerde yaşanacak olayların habercisi de bu satırlardır. Zaman zaman güncel olaylara gönderme yapılır. Kişiyi toplumsal çevresi içinde kazandığı kimliği ile çatıştırır. Bastırılmış cinsellik konusuna vurgu yapılır. Bu bölümde aliterasyonlar dikkati çeker. Söz kendi içinde şiirsel bir anlatıma bürünür:

> "(…) ruhumun katranından alınan gecelerde kurulan komplolardan ve her türlü korkudan uzak kösnül düşlerde yitmek için mi gelmişti kaynağını gelincik bekaretindeki bir yaşam tözünden alan o iki küçük tirşe ışıldak göz değil de çelik gibi saplanırken ışıklı bakışları kalbura döndürüyordu erkeklerin yüreğini (…)" (H.Ö. s. 79).

Bu bölümde yazarın çocukluğuna, özellikle dominant bir kişiliğe sahip olan annesine dair izleri de görürüz:

> "… kızılcık dediğinde annem hep kızılcık sopasıyla döverdi dedim mi bilmem sevgilimin kızılcık şerbeti yaptığı o gün kızılcıkla kızıl kan sessizlik renginde …" (H.Ö. s.79).

> "… annem cehennemden önce beni yakarak cezalandırmak isterken ömrüm boyunca bir şark çıbanı gibi yüzümde taşıyacağım yarayı açmak için yanağımı dağladığında (,…) annemin bıçak gibi attığı kebap şişi elime saplanınca …. (H.Ö. s. 81-82) .

Yazarın, bilinçakışı tekniği içinde kimi yerel sözcükleri, okurun anlamasına yardımcı olacak şekilde açıkladığı ancak bu açıklamayı kahramanın diliyle aktardığı görülmektedir.

> "… doğurgan dişi davara keçi denildiğini doğurmamışına hakına yaşını doldurmamış erkek davara oğlak bir yaşını doldurmuş ama sığmemiş davara çebiç sığmiş çebice erkeç sığmeden iğdiş edilmiş çebice siğesi erkeç damızlık yaşına gelen sığmiş erkece teke ama teke yaşına gelen siğesi erkece siğesi teke denildiğini anlattım …" (H.Ö. s. 82).

Romanda kırsal kesimde sıklıkla görülen-bastırılmış cinsellik olgusunun bir sonucu olan hayvanlarla cinsel ilişkiye girme sapmasına da yer verilir. Bu sosyal olgu, çoğunlukla toplumda konuşulmayan bir 'tabu' dur. Bilinç akışı tekniğinin verdiği kolaylıkla bu da Çe'nin dilinden okura aktarılır:

> "… ve keçiye ve oğlağa ve çebice ve erkece ve siğesi erkece ve siğesi tekeye tecavüz etmediğimi söyledim sadece bindim dedim tekelere boynuzlarına tutunarak yarışlara katıldım…" (H.Ö. s.82).

Altıncı bölümde yazar kahramanı Çe aracılığıyla köyün ve köylünün yaşamına ilişkin ayrıntıları aktarır. Dağ köylerinin unutulmuşluğuna vurgu yapar, devletin varlığının çok hissedilmediği bu yerler için Muhtar'ın Çe'ye verdiği yanıt şöyledir:

> ‘Bizim buralarda silah atılması yadırgı bir şey değil gazeteci bey. Bilmezsin belki ama bizim buralarda bir söz var, bu dağların kadısı katran, müftüsü çam, diye’
> Muhtar, Çe’nin şaşkınlığı karşısında söylediklerini yorumlar:
> ‘Görmez misin gazeteci bey, her gün birini boğazlıyorlar orda burada. Katran kadı, çam müftü olmasaydı, yani insanlarda Allah korkusu, devlet korkusu bulunsaydı böyle kötü şeyler olmazdı herhalde.’ (H.Ö. s. 88).

Yedinci bölüm, Ağaçerilerinin ve Alevilerin yaşamına ilişkin pek çok ögeyi barındıran bir bölümdür. Bu bölümde 3. kişi ağzından Haydar’ın öyküsü anlatılır. Anlatıcının üslubu her ne kadar Hürü Ana üslubu gibi görünse de burada modern romanın tekniği devreye girmiştir. Bu bölümde İkikapılı köylülerin günlük yaşamlarına ilişkin pek çok ayrıntı bulunmaktadır. Anlatılan zaman Muharrem ayıdır. Günlük işlerin dışında da köylülerin işleri vardır. Sabah erkenden uyanan köylü günün ilk ışıklarıyla çalışmaya başlar.

> Kimi saman veya samanlık evirmeye, kimi avarlık, dam, çadır, çengetir, alaçık berkitmeye girişti. Kimi önceden kestiği odunu Çamalan’dan şelek edip getirmek için yola düştü. Kimi bişşek başına yanık yaymaya geçerken kimi ocakta günlük kömbe pişirmeye, kimi kışlık yufka için imeceye mayalı hamur yoğurmaya girişti (H.Ö. s. 95).

Tahtacılarda işlerin paylaşımında kadın ve erkek yan yanadır. Ağaç kesimi, odunların bir araya getirilmesi, bağlanması, taşınması işlerini erkekler üstlenirken kadınlar yayık ayran yapar, kömbe pişirirler, yufka ekmek yapacakları zaman da imece usulü çalışırlar. Bu bölümde anlatıcının dili de dâhil olmak üzere yerel dil kullanılmaktadır.

> “Fadimatın, kuvvetli bir avrattı.” (H.Ö. s. 95).
>
> “Yorgunluktan bir ara gönlü bayverdiyse de köpeklerin acı acı ulumaları üzerine fırladı yataktan.” (H.Ö. s. 96).
>
> “Çamurlu tepesinin ardına doğru ha kepti ha kepecekti.” (H.Ö. s. 96).
>
> “Dağı, taşı, ormanı, ağacı, hayvanı, çiçeği, kurdu, kuşu, insanı özbayverdiren sıcakların ardından bir başka tevir yekinir.” (H.Ö. s. 96).
>
> “Her şeyin besi bereketi artar.” (H.Ö. s. 96).
>
> “Bu, nemneşal bir bahardır, akıl sır ermez. Kış geliyor derken yazın ardından

gelen bu hayle oflaz bahardır bilinmez, gönülleri çımgıştırır yeniden.” (H.Ö. s. 97).

“Hava birden dellenir.” (H.Ö. s. 97).

“Yağmur iptima yağmaz gibi durur. Yağmaz bazen. Bir bakarsınız boğnak boğnak gelir.” (H.Ö. s. 97).

“Gün, dışlık göstermez. Her bir çıvgın kurşun gibi vurur vuracağı yere. Kara kış korkusunun yüreklere tam düştüğü an şırpadan kesilir fırtına.” (H.Ö. s. 97).

“Toroslar’da bazen delifarlaklaşır sağır ay.” (H.Ö. s. 97).

Yazar, sosyal eleştirilerini romanın dokusuna yayarak verir; özellikle Çukurova’nın temel sorunları haline gelmiş durumlara işaret eder:

“Bana göre Ayvagediği’ndeki çağdaş gelişmelerden rahatsız olanların işi bu cinayetler.” (H.Ö. s. 112).

“Hangi gelişmelerden olacak. Birincisi, bu otoban. İkincisi otoban inşaatına bağlı olarak gelişmeye başlayan yayla turizmi. Duyduğum ve gördüğüm kadarıyla bölgede inşaat sektörü hızlı gelişim gösteriyor. Böyle bir bölgeye arsa spekülatörlerinin, arazi mafyasının el atmadığına kimse inandıramaz beni.” (H.Ö. s. 112).

Yazar yaylaların giderek betonlaşmasına, denetimsiz yapılanmasına da çevre bilinciyle dikkat çeker.

“Gerçekten de yörede hızlı bir yapılaşma dikkati çekiyordu. Kooperatif çatısı altında toplu konutlar, malikâneler dağda, orman içinde mantar gibi boy veriyordu.” (H.Ö. s.113).

“Bana göre bu yapılaşmanın bir yanını küreselleşme bozgununa bakarak değerlendirmeli (…) Her şey küreselleşme sürecinde alt üst oldu. Devleti küçülte küçülte yok etme noktasına getirdiler. Toplum çözüldü, insanlar yılgınlığa düştü.” (H.Ö. s.113).

Yazar, özellikle küreselleşme sonucunda ortaya çıkan ve kapitalizmin etkilerinin kişileri değerlerinden ve yaşam biçimlerinden uzaklaştırdığı düşüncesinden hareketle sisteme kahramanları aracılığı ile tepki verir:

“Küresel yasaların saldırısından, kentlerde hayatı dayanılmaz kılan vergilerden, (…) insanı çağdaş köle haline getirmekten başka amacı olmayan yasalaştırılmış koşulların çizdiği saldırılardan korunmak için Torosların kuytu noktalarına

sığınmak ne kadar kurtuluş olabilirdi, o da bilinmez.” (H.Ö. s. 114).

> “Ödenecek faturaların, taksitlerin, kiraların olmadığı, insanı gizleyen maskelerin, kostümlerin, aksesuarların bir kenara atıldığı, kimsenin kimseye tahakküm edemediği, üstünlük sağlayamadığı, kredi kartlarının, banknotların, değerli giysilerin, lüks otomobillerin, nesnelerin etkisinden uzakta, içindeki kötülüğü ya da iyiliği bile zor gizleyebildiği, kapısı sonuna dek açık yüreğiyle doğanın, dupduru bir gerçekliğin ortasındaydılar demek ki.” (H.Ö. s. 115).

“Mısırlı İbrahim Paşa’nın adaletini halkına çok gören Osmanlının, yolunu açtığı ikinci liberal dalgada kılıç zoruyla ovaya indirilirken ‘Ferman padişahın, dağlar bizimdir.’ diyerek direnmişlerdi.” diyen Muzaffer Usta, kapitalist sistemin sonucu olan liberal anlayışa bir göndermede bulunur. Muzaffer Usta, işçi sınıfını temsil etmektedir, mücadelesi hep sistemle olmuş ve bedelini de ödemiştir. Muzaffer Usta, 1950’lerdeki siyasal atmosferin halkın umutlarını yeşerttiğini, birer milyoner olma hayali peşinde, yeniden dağlardan Çukurova’ya inen insanların yaşadığı sefaleti anlatıp, son dönem liberalizminin etkilerinin olumsuz sonuçlarını vurgular. Bu tarihsel gelişmede İkikapılı’nın, sistemin yıkıcı etkisinden kaçanların yurdu olduğu vurgusu yapılır.

Çetin Yiğenoğlu, okuru fantastik bir örgünün içine tamamen bırakmaz, gerçeklik duygusunu hissettirmek için kahramanı aracılığıyla günümüz dünyasının sosyal ilişkilerini de eleştirir. Kesik kulaklar, işlenen cinayetler, sosyal yaşamdaki yozlaşmanın, değerlerin değişmesinin de nedeni olarak düşündürülür. Bu yorumlar kahramanın görüşlerinin yazarın düşünceleriyle örtüştüğü anlardır.

> Arabesk bir liberalizmin hayhuyunda, görülmedik ahlaksal çöküş yaşanıyordu. Toplumsal bir cinnet egemendi ülkeye. Toplum hepten maskeli yaratıklardan oluşmaya başlamıştı. Maskeler bin bir çeşit olsa da kimlikler aynılaşmıştı. Daha doğrusu kimliksizleşmişti insanlar. Evren de insan eliyle kimliksizleştirilmişti. Metalaştırılmıştı. Sanal bir evren yaratılmıştı. Bu evrenin yapay sınırlarını kurgulayan, düzenleyen, denetleyen yeni tiranlar, çağdaş tanrılar en karanlık ortaçağ tanrılarından da barbardılar (H.Ö. s. 22-23).

Gazeteci yazar ÇetinYiğenoğlu, eleştirel bir bakışla ülkedeki basının, içinde bulunduğu siyasal ve sosyal yapıyla yozlaştırıldığını, gazeteciliğin bitme noktasına geldiğini, gerçek gazetecilerin artık bu sektörün içinden temizlendiğini, kahramanı Çetin aracılığıyla okurla paylaşır. “Ne de olsa gazetecilikte kara göründü bu memlekette. Artık öyle kolayca iş bulmak olanaksız görünüyor. En azından benim için…” (H.Ö. s. 25).

Roman kahramanı Çetin, bir cinayet raporu hazırlamayı, böylece daha sistemli

bir çalışmayı başlatacağını düşünür. Bu bölümde İbrahim Sarıibrahimoğlu'nun "Günaydın Dedi Ölüm" romanından esinlenerek bir roman yazmaya kalkışmasının tehlikelerinden söz ederken Çetin Yiğenoğlu'nun tedirginliklerini de ortaya koyar.

> Yazacağım bir rapor olmalı, evet. Roman moman yazmaya kalkışmanın bir gereği yok. Olmadık iş açılır yoksa başıma. Şimdi, bazıları çıkar biraz mitin, biraz epopenin yanı sıra polisiye ögeyle konusal gerilim yaratmakla suçlar. Biraz vicdan sahibi olanlar aşırı etkilenmeyle suçlarken kimileri intihalle bile suçlayabilir (H.Ö. s. 25).

Eleştirel bakış romanın pek çok yerinde karşımıza çıkar. Özellikle yöre halkının geri bırakılmışlığına duyulan rahatsızlık ve tepki kendini şu sözlerle ifade eder:

> "Ne vardı," dedi biri, "şu dereye birkaç ampul koysaydı müteahhit efendi"
> "Hayat çok hızlandı. Bilimsel, teknolojik gelişmelerin kabuğunu kırdığı bir dünyada, bu dağlardaki insanlar şaşkın"
> "Ama her şeyin farkında bu insanlar" diye araya girdi Muzaffer. Bir zamanların işçi önderi Usta (…)
> "Herkes, her şeyin farkında." diye ekledi Yeni Mansur.
> Öğretmen Ali: "(…) farkındalar elbette, ama şaşkınlar. Korkuyorlar üstelik. Başta elektronik, biyolojik olmak üzere her alandaki teknolojik devrimi günü gününe izliyorlar, ama uzak durmayı yeğliyorlar. Elektriği bilerek getirmiyorlar köylerine. Telefon bir muhtarın evinde var. Zaten kimse almak istemiyor."
> "Neden?" diye sordum merakla.
> (….)
> Ali: "Ru ru ruhları ilkel bir dünyanın ritmine alışan bu insanlar, gelişimin temposunu yakalayamamaktan korkuyorlar. (…) Bu nedenle insanlar bu dağlarda modern yaşama karşı bir duruş, bir tavır geliştiriyorlar." (H.Ö. s. 32).

Feodal sistemin köylü üzerindeki olumsuz etkilerini Emin Ağa karakteriyle simgeleştiren yazar, bu tiplerin her zaman halkın karşısında gücün yanında yer aldığına vurgu yapar. Osmanlı'daki zorunlu iskânlarda da bu tiplerin öne çıktığını, milli duygulardan yoksun olduklarını, her dönemin koşullarına uygun davranarak çıkar sağladıklarını anlatır.

> Durdu:
> "Bu dağların bir tane Emin Ağası var."
> Hacı Çömez:
> "Kanımızı, iliğimizi emdikten sonra adı ister Emin olmuş, ister memin, ne fark eder?" (H.Ö. s.322).

> Mısmıl bir adam değildi Emin Ağa. Kötü ün sahibiydi. Bu ün dede mirasıydı. Dedeleri, aşiretlerin Çukur'a zorunlu iskânında, Kozanoğlu'yla Osmanlı'nın

> savaşında emmi uşaklarına hayınlık edip padişahtan yana durdukları için Elmalık verilerek mükâfatlandırılmıştı. Osmanlı döneminde olsun, Kurtuluş Savaşı sırasında olsun hep asker kaçakları barındırıldı Elmalık'ta. Babası, dedesi, dedesinin dedesi, kendisi gibi asker kaçağıydı. Bu aileden ne Allahuekber dağlarına giden oldu, ne Çanakkale'ye, ne Yemen'e. Gitselerdi Emin Ağa diye birisi olmazdı. Oralara gidip de dönen var mıydı zati? Emin Ağa'nın babası Kurtuluş Savaşı'nda iki taraflı oynadı. Baktı ki kuvvayı milliyeciler kazanıyor, *bir topuk çaldı bu tarafa geçti*. Bunlara topuksuzlar denir bu yüzden (H.Ö. s. 232).

> Kuvvetlenip palazlandıkça yaylalara, meralara, derken neredeyse Aladağlar'ın her yerine el koydu Emin Ağa. Yaylaları yazları aşiretlere kiraya verirken bir taraftan da kereste işine soyundu. Zamanla dağ köylerinde Tahtacıları borçlandırarak *boyunduruk altına aldı*. Böylece kereste kaçakçılığının inhisarını ele geçirdi (H.Ö. s. 233).

Tahtacılar olarak da anılan Ağaçerilerinin geçim kaynakları ormanlardır. Orman işçisi olarak bilinirler. Ormanda ağaç kesimi ve kerestecilik yaparlar. "Tahtacılar üzerinde araştırma yapanların büyük çoğunluğu onların Türkmen-Alevi oldukları hususunda hemfikirdirler." (Selçuk, 2008, s. 35). Konar- göçer bir topluluk olmalarına karşın günümüzde tamamen yerleşik hayata geçen Tahtacıların yerleşim birimleri de artık şekillenmiş durumdadır. Yerleşik hayatla birlikte yaşamlarındaki değişiklikler bir tür zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Eserde, roman kahramanları olan Tahtacıların yaşamındaki bu değişikliklerden ve değişimin etkilerinden de söz edilir.

> Bir ağaçeri ormanda doğar, ormanda yaşar, ormanda ölürdü. Kışları da hep ormanın yanında bir kuytuya sığınırlardı. İkikapılılar, kışlak diye Ayvagediği'ni yurt tutmaya karar vermişlerdi o yıl. Artık yerleşik düzene geçmek istiyorlardı. Yazları İkikapılı'da, kışları üç günlük yolda bir yerde geçirmeye başlayınca ucun ucun davardı, koyundu, inekti hayvan yetiştirerek malcılığa başlamışlardı iyiden iyiye. Yoksa eskiden bir Tahtacı oymağının malcılık yaptığı, görülmüş işitilmiş değildi (H.Ö. s. 347).

Romanda Tahtacıların sosyo ekonomik durumları ile ilgili bilgi verilirken onların hayvancılık da yapmaya başladıklarından söz edilmesine karşın Ali Selçuk'un araştırmasında Tahtacıların genellikle tarıma dayalı bir yaşam sürdürdüklerinden söz edilir. Bu incelemede Ali Selçuk "Geleneksel mesleklerini terk edenlerden Avrupa ülkelerine işçi olarak gidenler, ticaret yapanlar, gündelik işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Bununla birlikte eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte devlet kurumlarında da görev alanlar mevcuttur. Araştırma sahamızda gelir kaynağı hayvancılık olan Tahtacı gruba rastlamadık." diye söz etmektedir (Selçuk, 2008, s. 63).

Ali Selçuk Mersin yöresi Tahtacıları ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Romanda sözü edilen yerleşim yeri ise Feke- Gürümze- Ayvagediği olarak verilir.

Romanda yerleşik düzene geçmeye çalışan Tahtacıların inançlarında ve yaşam biçimlerinde görülen değişikliklerden olumsuz söz edilmektedir. Törelerin unutulması, saygının kalmaması, dirlik düzenin bozulmasının nedeni olarak verilir. Tüm bunların kaynağında yatan neden de "*para*" olarak gösterilir.

> Oba hayatını bir Çukur'un annacına inerek bir İkikapılı'ya çıkarak geçirmeye başlayınca, artık göçüp gezmez olup da usul usul yerleşik düzene geçmeye çalışırken ortaya çıktı para. Töreler unutuldu. Söz ayağa düştü. İnsanların birbirine saygısı kalmadı. Oğul babaya karşı gelmeye, avrat kocasının önüne durmaya başladı. İkikapılıların hali soykadan beter oldu. Haydar ilim yitiği olunca başsız bedene döndüler. Çocuklar kurtlaşırken büyükler danalaştı, koyunlaştı. Gün geçti devran döndü, dirlik iyiden bozuldu, düzen çığırından çıktı (H.Ö. s. 271).

Romanda, yerleşik düzene geçmeye çalışan Tahtacıların inançlarında ve yaşam biçimlerinde görülen olumsuz değişikliklerden kurtulmanın çözüm yolu da kahramanlar aracılığıyla gösterilmektedir. Çözüm yolu, yozlaşmanın önündeki engel, kendi kültürünü korumak, özünü kaybetmemek olarak gösterilir.

> Ali Galip:
> "Bizim oba için yol bitti. Kaldık, sıkıştık bu dağda."
> Kargın Abidin:
> "Heye emmi, bu oba için yol bitti."
> O zamana kadar ağzını açmayan Saltuk Emmi dayanamadı:
> "Yol bitmez yiğenim. Yol bitmez, kan batmaz!"
> Herkes suspus oldu. Saltuk Emmi devam etti:
> "Dünyada her şey biter, her şey batar, her şey yok olur, amma kan batmaz, kan yok olmaz, bunu sakın unutma! Yol da bitmez! Yeter ki özünüzü yitirmeyin, özünüzü bitirmezseniz yol bitmez. Özünüze sıkı sıkı sarılırsanız, ne yol biter, ne kan yiter." (H.Ö. s. 349).

Romanda Alevilerin geçmişte kendilerine yapılan haksızlıkların eleştirisi de yapılmaktadır. Bu noktada *Yavuz Sultan Selim* ve *Hızır Paşa* adı sıklıkla karşımıza çıkar. Daha çok alegorik bir kullanıma dönüşmüş olduğu görülen bu isimler, genel anlamda haksızlık ve baskıyı ifade etmek için kullanılır.

> Ali Galip devam etti:
> "Pirimizin, Şahımızın savaşından bugüne az çekmedi bu millet, bu oba.
> Asırlarca o dağ sizin, bu orman bizim diye diye rezil oldu." (H.Ö. s. 347).

> Ali Galip, "Burda kışın insan yaşar mı bire Teberik," dedi çıkışır gibi, "canlı yaşar mı?"
> Talip terslendi:
> "Yaşamaz da ne eder, nereye gider?"
> Göde Veli bilmiş bilmiş, "Çukur'a gider," dedi. Baktı kimseden ses çıkmıyor "neden Çukur'a gidemeyecekmişik," diyerek hararetle üsteledi, "artık Yavuz, o Yavuz belası yok. Düzeni çoktan yıkıldı. Çukurova'da Hızır Paşa belası yok. Durhasan Dede'nin dul bıraktığı avradına talip olacak Hızır Paşa belası yok artık Çukurova'da."
> Ali Galip karşı çıktı:
> "Yeni Hızır Paşalar, yeni Yavuzlar türeyik bire Veli, hiç mi duymadın? Her devir kendi Hızır'ını yaratır."
> Samur da Veli'ye yüklendi:
> "Ya bizim, ya bizim düzenimiz Veli? Düzenimiz mi kaldı? Koca bir memleketin ağacını, kereste ihtiyacını karşıla, kendine bir kışlaklık yer bulama, şu ormanın, şu Çukur'un annacında. Olacak iş mi bu?"
> Veli, dediğim dedik, öttürdüğüm düdük der gibiydi:
> "Her devrin Hızır'ı da olur, Yavuz'u da. Arsızın, hırsızın, hıcıbın olmadığı bir devir gösterin bana. Mühim olan Yavuzlara karşı çıkmaktır, pısarak köşende oturdun mu Yavuzlar çoğalır." (H.Ö. s. 348).

Alevi toplumu için Mustafa Kemal Atatürk, kurtarıcı olmanın ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Mustafa Kemal adı hem bir sevgiyi anlatır hem de sembolik bir değer taşır. Onunla birlikte korkmadan ve özgürce yaşama şansını yakalamış olmak önemlidir. Ancak Mustafa Kemal'in ölümü ile umutlar da zayıflamıştır.

> "Saltuk Emmi duygulandı, daldı gitti İstiklâl Savaşı günlerine. Mustafa Kemal'i kastederek "O ölmeyeydi yiğenim," dedi sonra, "kışlak derdi mi olurdu bize."
> "Olmazdı, olmazdı zahar..."
> "O erken ölmeyeydi, hiçbir derdimiz olmazdı..." (H.Ö. s. 366).

BÖLÜM III

HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

3.1. Mitoloji

Çetin Yiğenoğlu'nun mitolojiyi kullanma amacı ve işlevini yorumlayabilmek için mitoloji kavramı üzerine yapılan pek çok tanım içinden en yaygın kullanımları seçilerek bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Türk Dil Kurumunun büyük sözlüğünde mit, "geleneksel olarak yayılan ya da toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili imgesel, alegorik bir anlatımı olan halk öyküsü" biçiminde tanımlanmaktadır. (Türkçe Sözlük, 1983, s. 840). Orhan Hançerlioğlu'nun Felsefe Sözlüğü'nde mitos, "…olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü sözdür. Bilgi öncesi ve dışıdır, pratikle denetlenemez, inanç alanının kapsamı içindedir. Bilgisiz insanlığın dünyayı açıklama gereksiniminden doğmuştur." diye açıklanır. (Hançerlioğlu , 1979, s. 290). Abdülbasit Sezer de mitolojiyi "eski ve kutsal bir öyküyü anlatan, ilkel zamanların düşünce sistemini ortaya koyan, aynı zamanda kültürel değişim ve gerçekliği ifade eden" bir anlatı olarak tanımlar. (Sezer, 2010, s.119). Eliade de mitlerin her zaman bir 'yaradılış'ın öyküsü olduğunu, bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlattığını söyler. Eliade'ye göre mitler gerçekten olup bitmiş tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklardır.

> Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir tür bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki mit, her zaman bir "yaratılış"ın öyküsüdür. Mit, bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder (Eliade, 1993, s. 13).

Mitlerdeki anlatı ögeleri, masallar ve halk hikâyelerinde devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Halk hikâyelerinde de masallarda da mitik ögelerin kaynağı dinsel ritüellerle açıklanabilir.

> […] Hikâyeciliğin de mitik törenlerden geldiğini ve bu yüzden kutsal sayıldığını biliyoruz. Çeşitli giriş törenlerinde örneğin, ”gençliğe giriş törenlerinde” kabilenin genç erkeklerine kutsal hikâyeler anlatılırdı. Bu hikâyeler kuşaktan kuşağa aktarılır, yabancılara ve kadınlara anlatılmazdı. Bunlar yaradılışla ilgili olan kutsal hikâyelerdi. Daha sonra meddahların ve halk hikâyelerinin de kutsal sayılması bize bu geleneği hatırlatmaktadır. Ayrıca hikâye anlatma geleneğinin daha çok erkekler tarafından sürdürülmesi de hikâyelerin mitolojilerden süzülerek geldiği inancını vermektedir. Mitolojilerin içinde kutsal hikâyeler, törenler bulunur. Zamanla bu hikâyelerin içinde bulunan birtakım kutsal nitelikler unutulmuş, böylece masallar ve efsaneler ortaya çıkmıştır (Artun, 2004, s. 37-38).

Çetin Yiğenoğlu, mitik unsurlardan bolca yararlanmıştır. Özellikle insanı kavramaya yönelik olarak zaman zaman düşüncelerini desteklemek için zaman zaman da kültür varlıklarının Anadolu'daki etkilerinin hâlâ devam ettiğini göstermek için mitolojik varlıklardan söz edecektir. Söyleşimizde mitolojinin kendisini besleyen ana damarlardan biri olduğu vurgusunu yaparak "*Haydar için mitoloji ile çok ilgilendim. Ayrıca mit nasıl yaratılır onu öğrendim. Bence halk hâlâ yaratmaya devam ediyor. Buna çok yakınlarımdan tanık oldum."* demiştir. Yazar, Anadolu'daki en eski uygarlıklar ile bugünün kültürü arasında organik bağlar kurar. Masallardan, efsanelerden ciddi bir biçimde yararlandığını dile getiren Çetin Yiğenoğlu, özellikle Sümer mitolojisinin kendisini çok beslediğini belirtir.

3.1.1. Haydar'ı Öldürmek'te Mitolojik Motifler

Roman kahramanı Çetin, beynini yiyip bitiren katran bilmecesini çözmenin onu rahatlatacağını, bunun artık bir gereklilik olduğunu düşünürken ölümden kaçıp ölümsüzlüğe ulaşmanın yolu olarak da bu bilmecenin çözülmesini işaret eder. Katran ağacının gizini çözmek ve ölümsüzlüğe erişmek simgesel anlamda da olsa Gılgamış destanının çağrışımını da yapar.

> "Bu duygudan kurtulmanın tek yolu bu katranı yok etmeme, bir anlamda öldürmeme bağlıymış gibi görünüyordu. Böyle bir eylemle birilerini bir şeyleri öldürdükten sonra kurtulacakmış duygusuna kaptırmıştım kendimi. Bu duygu zamanla içimde öyle büyüdü ki eylemin sonunda kendi ölümümü yavaşlatacağımı, gitgide durduracağımı, son kertede ölümsüzlüğe ulaşacağımı düşünmeye başladım." (H.Ö. s. 8).

Yazar, Çukurova topraklarında binlerce yıllık antik dönem kalıntılarına ve buluntularına işaret ederek, bu topraklarda birbirini etkilemiş kültürlere de dikkat çeker:

> İlhan, sol cebinden çıkardığı bir şişeyi bize göstermek istemezmiş gibi Murtaza'ya gösterdi. Antik bir şişeye benziyordu. Eski çağlarda yaşamış kadınların gözyaşı şişesini andırıyordu. Bunda yanılmadığımı anladım az sonra. "Puduhepa'nınmış," dedi, "uzmanlara gösterdim." Rivayete göre üzerindeki tuğra Kraliçe Puduhepa'ya aitmiş." Ünlü Hitit Kralı 3. Hattuşili'nin efsanevi eşi Kizzuwatnalı, kadim Çukurovalı, Kraliçe Puduhepa'dan söz ediyordu**."** (H.Ö. s. 109).

Çetin Yiğenoğlu bir taraftan özellikle bu topraklarda doğduğuna inanılan söylencelere ve mitik kahramanlara yer verirken bir taraftan da kendi mitsel anlatılarını ortaya koyar. Romanda okuduklarının gerçekliğine inanan kimi okurların söz gelimi Nuh'un hazinesini aramak için yöreye geldiklerine şahit olduğunu söyler. "Sonuçta ben bir roman yazdım. Bu bir kurgu; ama Gılgamış'ta anlatılanlardan çok farklı yorumlara uçtuğumu hatırlıyorum."

Romanda Çukurova ile ilgili mitsel zenginliği de kahramanları aracılığıyla okura aktarır:

> "Heredot boşuna mı Altınova demiş Çukurova'ya." dedi Ali'ye bakarak" (…)
> İlhan'ın Kalender'e söylediği söz:
> "Bu nehrin senede dört beş gece altın aktığına ilişkin söylenceyi duymadığını söyleme bana." dedi (H.Ö. s. 146).
>
> "İşte, o bilinmez gecelerde akan altınlarla altın sıfatını almış bu Çukurova. Bu nehir, bu altını nereden alır bilir misin?" (H.Ö. s. 146) .
>
> "Bu Toroslarda dağ-taş altındadır, bulmasını, gün yüzüne çıkarmasını bilene. Başta altın, gümüş, kurşun olmak üzere türlü maden yataklarıyla zenginlik kaynağıdır bu dağlar. Aladağ, Kızıldağ bir yanda, Bakırdağı bir yanda silme altın, gümüş ve bakır yatağıdır." (H.Ö. s. 146) .
>
> "İlhan doğru söylüyor, bütün dünyanın gözü Toroslarda, Toroslardaki altında. Tufandan beri böyle bu."
> Ali'de Usta'yı destekledi bunun üzerine:
> "….Gılgamış bile, ta memleketinden kalkıp Toroslara boşuna mı geldi? Fırat'a yuvarlayarak Uruk'a gönderdiği katranları bu dağlardan kesti. Ayrıca o da buralarda hazine peşine düştü. Nuh'un hazinesinin …." (H.Ö. s. 150).

Gılgamış destanı ile dinsel bir kimlik olan Nuh Peygamber arasında ilişkiler kuran yazar, simgesel bir anlatım içine girer. Mademki en eski anlatılar mitlerdir, insanı tanımaya da oradan başlanmalıdır. Roman insani çelişkileri, insanın kendini arayış mücadelesini, iyiyle kötülüğün her insanda sürekli bir savaşım içinde olduğu

düşüncesini, cinsellik gibi tabu kabul edilen bir konuyla bütünleştirerek anlatır.

> Nedense o an Haydar cinayetiyle Gılgamış'ın anıları arasında bir bağ varmış duygusuna kapıldım. Ne de olsa ikisi de katran kesmişti bu ormanda. Kim bilir, Gılgamış nelerle karşılaşmış, neler görmüştü kuşun yittiği yerde... Gılgamış, yani, her şeyi gören ve bilen, tarihin ilk kahraman kralı, bir yarı tanrı. (…)Gılgamış'ın katran ormanına gelmesinin birden çok nedeni varmış gibi geliyor. Bu nedenlerden biri, ulu katranı kesip götürerek tanrıları hoşnut etmekse öbürü kendi iktidarını güçlendirmek için Nuh'un hazinesini bularak yeniden halkın gözündeki itibarını kazanmaktı. Bu durumda Gılgamış'ın Nuh'un hazinesinin peşine düştüğü savına da katılmak gerekiyor. Öyle ya, o devirde hiç yoksul bir kral tanrı olur muydu? Ama asıl neden, hazineyle elde edeceği görünür iktidardan çok, tanrılara karşı verdiği iktidar savaşı olmalıydı. Tanrıça merkezli iktidarı erkekler adına ele geçirmek istiyordu. İşte bu ütopyasının peşine düşerek geldi katran ormanının en ulu ağacını kesti, dibini deşti ve bir gemi yükü hazineyi Uruk'a götürdü (H.Ö. s. 223-224).

> Gılgamış, katranın peşine niçin düşmüştü? Tepeleri bulutlarla oynaşan katranları Babillilerin sarmal merdivenine benzettiği için mi o uzun yolculuğa çıkmıştı? Devetabanı gülüşlü Gılgamış'ın, yöre sakinlerinin deyişiyle arnı left ağacına değince mi yumuşadı bakışları? Böylece mi adına yaraşır her şeyi bilen adam oldu, olgunlaştı, bilgeleşti? Aslında hiçbir yere gitmedi mi? Binbir güçlükle mücadele ederken, dağları aşarken, nehirleri geçerken, ejderle savaşırken hep aynı yerde miydi? Savaştığı ejder, içinde uyuyan kötülük müydü? Enkidu, Gılgamış'ın Haydar'ı mı, Emin ağası mı, kötü yanı mı, dişi yanı mıydı? Yaşadığı sıra dışı cinsellikler içsel dünyasına ya da batınî gerçekliğine ait dipsizliklerin yanılsamasından, düşlerindeki sonsuzluk ötesi çağrışımlardan başka bir şey değil miydi? Enkidu'nun geleceğe ilişkin rüyalar görmesini sezgiyle mi açıklamak gerekiyor bu durumda? Gılgamış'la Enkidu akıl, bilgi, sevgi, güç, cesaret ve korkusuzluk gibi insana özgü niteliklerin hepsini içeren kusursuz insanı mı simgeliyor? Humbaba cehaletin temsilcisi, aklın bilgi ve bilime ulaşmasını engelleyen bir bekçisi miydi öyküde? Yoksa İştar'ın mı, kadınlığının mı? (…) Gılgamış, Humbaba'yı öldürerek kadının elinden tanrısal gücünü mü aldı? (…) İştar Gılgamış'ı büyük sırrını keşfettiği için mi öldürmek istiyordu? İştar'ın Gılgamış'ı öldürtmek için gönderdiği alev soluklu boğa da kaba gücün mü sembolüydü acaba? Tufandan kurtulduğu için ölümsüzlükle ödüllendirilen Nuh'un öyküsündeki tufan, vicdanını tehdit eden kötülükler miydi? Tufanda sığındığı gemi sadece vicdanı mıydı? Gılgamış'ın da ölümsüzlük otunu bulmak için indiği okyanus kendi içinden başka bir yer değil miydi yoksa Yunanca okyanus büyük çukur, büyük karanlık, büyük boşluk anlamına geldiğine göre? Her şeyi bilen gören Gılgamış gibi insanın kendi okyanusunu görebilmesi için gönül gözünün açık olması yeterli miydi? Gılgamış vicdan mı demekti son tahlilde; üçüncü gözümüz vicdanımız mıydı? Acaba vicdanın karşılığı neydi? (H.Ö. s. 247).

Roman boyunca bir arayışın izlerini de süren okura, yazar, kahramanı aracılığıyla kişinin kendini tanıma çabasını, çoğunlukla da bunu başaramayışını anlatır. Bu düşünceyi vermek için de Gılgamış'ın edindiği tecrübelerden oluşan bilgece sözlerin yazıldığı tabletlerden yararlanır.

> Bilge, yanına vararak her hazine sözü açana Gılgamış'ın boş tabletlerini verir, 'Eğer, bunları doğru doldurabilirsen, ben de sana hazinenin yerini söylerim' dermiş. İşte bu nedenle Bilge'nin yanına giden her hazine avcısı izinin üstüne kös geri dönüyor."
> "İlginç," dedi Emre, sayıklar gibi, "dağ başında Gılgamış'tan, boş tabletlerinden söz ediliyor. Bir dağ şeyhi gibi bir bilge, insanları boş tabletleri doldurtarak sınıyor. İlginç. Hem de çok..."
> Muzaffer:
> "Bu dağlılar, daha çok şaşırtırlar sizi. Burada ne bilgeler, ermişler var, bir bilsen..." (H.Ö. s. 183).

> O yıllarda, tufandan sonra iktidara gelen krallar binlerce yıl ömür sürerken Gılgamış neden 130 yaşında ölmüştü? Zavallı oğlu Urlugal ise sadece 30 yıl yaşamıştı? Gılgamış'ın aradığı neydi gerçekten? Gerçek miydi, gerçeğin şifresi mi, ölümsüzlük mü, Nuh'un hazinesi mi (H.Ö. s. 224) ?

Mitolojik ögelerin romanda zaman zaman benzetme amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Böylece görüntünün daha etkili bir biçimde okurun zihninde canlandırılması amaçlanmaktadır. *"Ödeneksizlik nedeniyle otoban yapımına ara verildiği için iş makinelerinin Humbaba sesini andıran homurtusu duyulmaz olmuştu. Belki de bunun etkisiyle inanılmaz bir sessizliğe gömülmüş izlenimi veriyordu Toroslar."* (H.Ö. s. 327).

Gılgamış'ın sedir ormanlarının koruyucusu Humbaba'yı alt etmesi ancak onu öldürerek gerçekleşecektir. Oysa bu bir cinayettir ve orman diğer insanlar tarafından da acımasızca katledilecektir. Cinayet her ne amaçla olursa olsun yok edicidir, yanlıştır ve korkutucudur. Öldürmeyi keşfeden insan bunu her fırsatta yaparak insanlığa ve doğaya zarar verecek ve korku salacaktır. *"Bu dağlarda korku her zaman var. Cinayet bir gelenek bu dağlarda. Geçen gün konuştuk, işte Humbaba'nın öldürülmesi, en azından dört beş bin yıldan beri cinayet işlendiğini gösteriyor Toroslar'da."* (H.Ö. s. 333).

Romanın bitimine yakın Çe'nin edindiği tecrübe de Gılgamış'ın edindiği tecrübeyle örtüşecektir.

> Kimi zaman yolculuğun kendisi, kimi zaman Gılgamış, kimi zaman Haydar olup çıktı karşıma; Haydar'ın ölümü katranı, katran Gılgamış'ı, Gılgamış gerçeği, gerçek tanrıyı, tanrı vicdanı, vicdan aklı, akıl bilgiyi, bilgi bilgeliği, bilgelik sevgiyi çağrıştırdı hep (H.Ö. s. 423).

3.2. Efsane

Haydar'ı Öldürmek romanında efsanelerden bolca yararlanıldığı hatta yazarın

kendi kurgusu içinde efsane yarattığı görülmektedir. Çetin Yiğenoğlu, söyleşimizde, kurgu içinde oluşturduğu anlatıların bir biçimde okur tarafından da benimsendiğini hatta ilginç bir olay da yaşadığını dile getirir.

> Roman Yapı Kredi'de yayımlandı. Nisan değilse mayıs falandı. Yayımlandıktan kısa bir süre sonra Hürriyet gazetesinin Adana baskısında Türkiye baskısı izlenimi veren bir haber gördüm. Haber şu: "Kıbrıs üzerinden gelen kadınlı erkekli dört kişi *efsanevi Kozan hazinesini* aramak için Feke'nin Gürümze köyünde arama yaptılar." Ben gülmeye başladım, ne oluyor, diye. Bu kurmaca bir anlatı…

Yaşar Kemal de bir söyleşisinde insanın efsane yaratan bir yaratık olduğunu, bugün de efsaneler ve gerçeklerin iç içe geçtiğini söyler. " *Efsane ve insan benim romanımın ana temeli. İnsan efsane yaratan bir yaratıktır. Bizim bugün, yaşadığımız anda efsaneler ve gerçekler ayırt edilmiş değildir, iç içe geçmiştir.*" (Benk; Yücel, 1982, s. 28).

Yaşar Kemal, efsane ve insan arasındaki ilişkiyi "Ortadirek" romanının önsözünde şöyle açıklar: "*Ve insanın arayıp da bulamadığı çok yerde bir düş, bir mit dünyası yaratıp ona sığınışı vardır. İşte ben bu üçlüde başı dara gelmiş insanların kendilerine düş dünyaları kurup o dünyaya sığınmalarının, ağır yaşanılmaz dünyalarından, gerçeklerden kaçışlarının hikâyesini anlatmaya çalıştım.*" (Coşkun, 1996, s. 49).

Çetin Yiğenoğlu da söyleşimizde halk kültürü kaynaklarından çokça beslendiğini, Anadolu'nun özellikle Mezopotamya'nın efsanelerini okuduğunu aktarırken Yaşar Kemal'de olduğu gibi efsane yaratmanın Anadolu'da hâlâ sürdüğünü dile getirir. Dolayısıyla modern edebiyatımızın yazarlarından pek çoğu efsanelerden değişik biçimde ve oranlarda yararlanmışlardır. Ancak efsaneler Divan edebiyatımızdaki mesnevilerde de klasik şiirlerde de bir şekilde varlığını hissetirmektedir. Güzin Dino, *Türk Romanın Doğuşu* adlı çalışmasında da bu konuya değinerek şunları söyler: "*Yazım türlerinin yanı sırsa, sözlü halk hikâyeleri, kimi zaman doğrudan doğruya mesnevilerden, destanlardan, dinsel- tarihsel konulardan ya da efsanelerden esinlenir.*" (Coşkun, 1996, s. 48). İlk romanlarda da bu etkiler kendini hissettirecek hatta bu özellikleriyle daha çok okunacaklardır.

Haydar'ı Öldürmek'te efsane izlerini aramadan önce efsanenin ne olduğu üzerinde kısaca durmakta yarar görmekteyiz.

Yapılan tanımlarından bazılarına aşağıda yer veririrken bu konudaki ortak

yaklaşımları öne çıkarmanın doğru olacağını düşünüyoruz. Temelde inanışa dayanan, olağanüstülükleri olan, daha çok kişi, yer ve olaylar üzerine kurulan efsanelerin inandırıcılık nitelikleri de bulunmaktadır.

Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* adlı yapıtında *efsane* sözünü şöyle açıklar:

> Efsane kelimesi dilimize Farsça'dan gelmiştir. Efsanenin bilim dilindeki karşılığı *mythos*'dur ve kelimenin aslı Yunanca'dan gelmektedir. Anlamı da söz, öykü demektir. (…) Efsanelerin başlıca dört büyük konusu vardır:
> a) Tanrıların nereden geldikleri (Teogoni)
> b) Evrenin nasıl oluştuğu(Kozmogoni)
> c) İnsanların nereden geldikleri ya da nasıl oluştukları(Antropogoni)
> d) İnsanın ve dünyanın geleceği(Eskatoloji) (Örnek, 2014, s.185).

L. Sami Akalın da efsane için "*Bir olayı akıl dışı olağanüstü yolda gelişmiş gösteren söylenti. Genel anlamda masal olmayacak şey, asılsız hikâye*." biçiminde tanımlar (Akalın,1984, s. 93).

Atilla Özkırımlı da efsaneyi benzeri bir tanımla yorumlar: "*Olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen ya da bir tarihsel olayı gerçekten olduğu gibi değil de gerçekten uzaklaşarak öyküleyen anlatı türü.*" (Özkırımlı, 1987, s. 424).

Şükrü Elçin, "Halk Edebiyatına Giriş"adlı eserinde efsane için şu tanımı yapar: "*İnsanoğlunun, tarih sahnesinde gördüğü ilk devirlerden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında gelişen, zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde, az çok rolü olan bir çeşit masallardır.*" (Elçin, 1986, s. 314).

Modern Türk edebiyatında efsaneyi bir kaynak olarak kullanan pek çok yazar bulunmaktadır: Yaşar Kemal, Talip Apaydın, Necati Cumalı, Nazım Hikmet, Murathan Mungan bu yazarlardan sadece birkaçıdır. Çetin Yiğenoğlu'nun *Haydar'ı Öldürmek* romanında da efsaneler önemli bir yer tutmaktadır.

3.2.1. Haydar'ı Öldürmek'te Efsane Motifleri

Eserde, roman kahramanlarından, anlatıcı Şerif amcanın notlarını yazdığı defterde önce efsanenin tanımı yapılır. Okur böylece polisiye bir anlatının efsaneyle bir şekilde ilişkilendirileceği sonucuna varır. "*Efsane… İnsanlık kadar eski, hikâye anlatma sanatı. Uydurma hikâye, masal, nev'inden şey anlamındaki Arapça esatir sözcüğünden türeme "efsane" sözcüğü, eski çağlardan beri söylenegelen mucizevî vakaları,*

yaratıkları mevzu edinen hikâye, destan, masal, mesel, menkıbe." (H.Ö. s. 35).

Romanda efsaneler yaratan Anadolu insanının bu yaratmaları nasıl yaşattığına yönelik örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Bozsu Prensesi olarak karşımıza çıkar: "*Anam anlattıydı. Sen bilin ya. Benimki de laf mı? Sankim obada bilmeyen varmış gibi Bozsu prensesini*." diyerek söylencelerin dilden dile aktarılarak korunmuş olduğu bilgisi de satır aralarına yerleştirilir. Bozsu prensesi ile ilgili söylenceye de yer verilir:

> Bozsu'da yaşayan göğ gözlü kızın saçları altındanmış ya. Saçların her bir teli hakkaten altınmış. Bu altın saçlı kız Bozsu'nun sahibi ya. Bu kız her yıl nehirden bir kurban alırmış ya. Nehir çaresiz her yıl bir yiğidi bu kıza verirmiş ya (H.Ö. s. 162-163).

Romanın en önemli kahramanı Haydar'ın ölümü de efsanelere bağlanarak anlatılmaktadır. Haydar'ın kendisi başlı başına bir efsaneye dönüşmektedir. Bozsu prensesi ile Haydar arasında kurulan ilgi başka söylenceleri de akla getirmektedir.

> Bu nehrin sahibi olduğu söylenen o altın saçlı, göğ gözlü kız var ya her yıl baharda bir gün nehir kıyısına çıkar, bir kayanın üzerine oturur, saçlarını tararmış. Kızın saçından bir tel eline geçiren adamı kurşun delmez, bıçak kesmez derler. Haydar ağanın gücünü düşündükçe o altın saçlı kızın saçından birkaç tel aldı m'ola diye geçiyor aklımdan (H.Ö. s. 163).

Doğaüstü yaratıkların insanlara âşık olması mitik anlatılarda yer bulan bir motiftir. Homeros'un destanlarında da bu motif kullanılmaktadır. Bozsu prensesinin âşık olduğu insan da Haydar'dır.

> Duyduğuma göre altın saçlı, göğ gözlü kız birini sevdi de beğendi mi tam sever, dünyalığını verir, altına, mala mülke gark edermiş. Haydar'a kız her şeyi vermek istemiş de iptima Haydar almamış. Malda mülkte gözüm yok benim, ben sadece seni istiyorum. Demiş. Kız, öyle kolay kolay kendini kimselere vermezmiş. Senede bir yiğidi beğenir, bir seneliğine sadece o beğendiğine verirmiş gönlünü. Alır Bozsu'nun altındaki sarayına götürür, bir sene boyunca kuş sütüyle besler, yer altı ululârının, hurilerinin, meleklerinin dünyasında yaşatırmış. O bir senenin sonunda bir gece, kendince mukaddes bir gece verirmiş kendini o beğendiği yiğide. Sonra ne yaparmış biliniz mi, o gecenin sabahında soğyılanı gibi sokar öldürürmüş bütün bir gece koyun koyuna yattığı yiğidi. Bu nahal sevgiyse…" (H.Ö. s. 164).

> Haydar, Ulu Katran'dan da Bozsu prensesinden de yardım görmeyince Bozsu'ya seslenir, yardımı ondan ister: "Ey Koca Bozsu!" demiş, "Sen söyle, ne zaman

altın akarsın?" (H.Ö. s. 165).

Haydar'ı Öldürmek'te ele alınan köylülerin yaşamları, düş dünyaları oluşturmaya müsait zor ve sıkıntılı bir yaşamdır. Ayvagediği ve İkikapılı'da yaşamlarını sürdüren bu insanların yaylak ve kışlak sorunları olmasının ötesinde geçimlerini sağlamak için yaptıkları işlerden de gelir elde edemeyişleri, Emin Ağa faktörü, onları bir efsane yaratarak ona sığınmaya itmiştir. Haydar'ın sıradan bir insan olmadığına inanılmakta hatta buna tanıklık edilmektedir:

> "Haydar ölmez," dedi heriflerden biri. "Yüreğinizi tam tutun, arısili tutun. Her maraza em olan, her marazlıyı sağaltan bir adam ölür mü?" dedi Himmet. Kaç tane hayvanı bulmadı mı? (…) Hiç yiyeceği olmayan kaç yoksulun tenceresini doldurmadı mı?" (…) Kaç tane tatarcalı, kızamıklı, boğmacalı, sıtmalı, kabakulak olmuş, sarılığa tutulmuş çocuğu, akrep, yılan, çıyan sokmuştu sağaltmadı mı?" (H.Ö. s. 167).

> "Onu hıdırellezde görecektiniz. Görmediniz mi?"
> "Gördüüük…"
> "Hangi bahçenin çitine dokunduysa o bahçenin ağaçları o yazın meyve yükünü taşıyamadı. (….) Onun gittiği, gezdiği her yerde, elinin değdiği her şeyde, bir bolluk, bir bereket aldı başını gitti. Bir bereket ki bir bereket… Dağdaki böğürtlen, alıç, hembeles, murt, kızılcık ayı eriği, armudu, ne varsa fışkırdı dalından. Keçiler, koyunlar, inekler, kuşlar, hatta kurtlar, ayılar, böcüler, tilkiler, çakallar çifter çifter doğurmadı mı?" (H.Ö. s. 167).

İnanç temelli öykülerin bir benzeri de Haydar'ın cenazesinde gerçekleşir. Haydar efsaneleşmiştir ve taliplerinden biri yas yemeğinin her yıl yinelenmesini ister.

> "Hacı Çömez dedi ki;
> "Bundan böyle her sene burada bir büyük sofra kurulsun! Adı da Haydar sofrası olsun! O gün Haydar'ın esvapları bir ata yüklensin ve ev ev dolaştırılsın! Dolaştırılsın ki bu acı sonsuza kadar unutulmasın!" (H.Ö. s. 136).

> "Haydar, o yıllarda Toroslarda çok ünlü biriydi. Kendini tanımasalar bile yiğitlik öykülerini bilmeyen yoktu. Adı ve öyküleri hala dillerde. Ayvagedikliler, Haydar'ın haksız yere öldürüldüğüne inanırlar. Üstüne üstlük, mezarının burada olması ve bazı iki kapılıların zamanla Ayvagediğine yerleşmesi Haydar'ı buralarda efsane haline getirmiş." dedi Usta (H.Ö. s. 139).

> "Usta, hangi Haydar'dan söz ediyorsun sen?"
> "Hangisinden olacak, şuradaki Haydar Baba yatırında yatan Haydar'dan. (…)
> "Elmalı'nın alt yanındaki yatırda yatan, Torosların gelmiş geçmiş en büyük yiğitlerinden birinden. Şuracıkta bir sabaha karşı yağlı mavzer kurşunuyla vurulan, vurulduğu yere gömülen, gömüldüğü yeri nura gark eden, Haydar Vuruldu Koyağı'ndaki yatırda yatan Haydar'dan söz ediyorum." (H.Ö. s. 139).

> Acar Anşa heyecanla dedi ki:
> "Ben de gördüm, ben de! Aha bu gözlerimle gördüm. Rüyamda değil, hem güpegündüz, hem geceleyin gördüm. Onu boğanın sırtında kaç kere gördüm hemi de. İki gözüm önüme aksın ki gördüm. Sırtına bindiği boğanın boynuzlarından tutmuş, poyrazla yarışıyordu. Asu doğmamıştı o sıralar. Boğanın sırtında bir aslan sandım iptima" (…)
> Emine bunu anlayınca sinirlendi: "Yönüm ardıma dönsün, Bozgeyik Dede çarpsın ki..." diye yemin ettikten sonra başladı anlatmaya: "Dağın sırtına, Kayaboynu'na binmişti de, elindeki kırbacıyla şimşekler çaktırıyordu. Ardında koca Toroslar, bu Aladağlar, Binboğalar, Bolkarlar hepisi, hepiciği Kayaboynu'nun ardına ip gibi dizilmiş dörtnala seğirtiyordu. Haydarım da Kayaboynu'na bir kısrağa biner gibi, Asu'ya biner gibi, üzengisinde yaylanı yaylanı biner gibi binmişti." (H.Ö. s. 99).

Efsaneleşen Haydar, Fadımatın'ın dilinden aktarılırken köylünün umutlarını tamamen Haydar'a bağladığı, sıkıntılarının giderilmesinde ancak onun yardımı olacağı, inanç temelli anlatılır.

> "Aşure suyunu Bozsu'dan almalıydı amma daha dün Dede'nin avradı anlatmamış mıydı bunun ne kadar sevap olduğunu. Dede, daha birkaç gün önce nehrin yörebinde gezinirken Bozsu'nun aşıtındaki elma bahçesinde bir deveye binmiş olarak görmemiş miydi Haydar'ı? Bunda bir keramet var dememiş miydi bunun üzerine?" (H.Ö. s. 99).

Çukurova'nın tarihsel dokusuna da gönderme yapan yazar, Templiye Şövalyelerinin mezarlarından ve onlarla ilgili söylencelerden de söz eder roman kahramanları aracılığıyla. Aslında burada aktarılan söylence yazarın kurgusundan başka bir şey değildir. Daha önce de belirtildiği gibi yazar kendi efsanesini oluşturmuştur.

> "E e efendim," dedi Ali yumuşakça. "O mezar taşını son zamanlarda gören yok, ama eski kuşaklardan gören olmuş. Anlatıldığına göre kabzası göğe dönük, yere saplanmış iki kılıç suretinde yapılmış bu mezar taşı. Bir başka gözle bakınca haça da benziyormuş. Dokunanın lanetleyen bir haç olduğu söyleniyor. Taşta bir ata binmiş, yalın kılıç iki süvarinin rölyef türü çizgi resmi, altında şu bildiğimiz katran tekerlemesinin Latincesi, bir satır aşağıda ölüm tarihi olarak 22. IX.1312 ve en altta imza yerine yan yatmış 8 rakamı varmış." (H.Ö. s. 152).
>
> Usta: (…) Öğrendiğim kadarıyla Haçlı seferlerinde Templiyeler denilen bir şövalye grubu varmış. Çukurova, Toroslar ve Kudüs arasındaki bölgede de örgütlüymüş bu şövalyeler. Burada mezar taşı görülen şövalyelerin bunlara mensup olabileceğini düşündüm hep." (H.Ö. s. 154).

Romanda Templiyeler'le ilgili oldukça ayrıntılı bilgi de verilir: "*Rahip*

şövalyeler, Tapınakçılar, Tapınak Şövalyeleri, Mabetçiler ya da Hz. İsa'nın fakir askerleri adlarıyla bilinen Templiyeler, Haçlıların önde gelen tarikatlarından biriydi." (H.Ö. s. 155).

Templiyelerin IV. Filip ile Papa V. Clementhus'un yakılarak öldürülmesine kadar olan süreci, nedenleri ve sonuçlarıyla anlatan yazar 1312 tarihindeki gizi Katran'ın yaşı ile ilgi kurarak romana bağlar. Kaçarak Toroslara saklanan şövalyelerin mezarlarından, efsanevi Kozan hazinesine çözümü zor bir bilmece ile yazar okur da merak duygusu uyandırmayı amaçlamaktadır.

> Şövalye derlermiş, demir elbiseler giyen pek yaman atlı cengâverleri varmış bu Cevizlilerin. Bir gün bu, bu Toroslar'dan geçerek bir yerlere gitmek isteyen bir cengâver Cevizlinin yolu İkikapılı'ya düşmüş. Yanındaki katırlarla külliyetli miktarda altın götürüyormuş memleketine. O kadar altını nerden bulmuş, neden tek başına götürüyormuş orası belli değil. Mevsim daha ilkbahar. İkikapılı'nın eşşek dayandıran yokuşunu çıkınca üzerindeki demir elbiseler fazla gelmiş, sıklatsıyıp kanter içinde kalınca hayvanları bağlayarak Bozsu'da serinlemek istemiş. İsteyip isteyeceğine pişman olmuş amma, iş işten geçmiş. Elin yabanı, garip Cevizli nerden bilsin Bozsu'nun o mevsimde buz gibi kar suyu akıttığını. Adam çok gençmiş ellahem. Akıl edememiş suya elini uzatıp bakmayı. Dağ başında tek başına ya, âdem pijamasını giydiği gibi daldaşşak tummuş Bozsu'nun gözüne. Tummasına tummuş da büzzüğü buyayazmış suyun soğukluğundan. Kendini dar atmış dışarı ulu katranın dibine. Alımını almış o dakka. Gece bir üşüme bir titreme. Yola altınlarla gitmeyi gözü kesmemiş olmalı ki bir rivayete göre altınları İkikapılı'da bir yere gömerek yola revan olmuş (H.Ö. s. 198).

> Ali nazlanmadı:
> "Hı hı Hıristiyan âleminin çoo çok meşhur bir piskoposu, ölüm döşeğinde başını bekleyen rahiplerden birini yanına çağırarak 'Türkler yemeklerini altın kaşıkla yemeye başladılar mı' diye sormuş. Rahip 'hayır' deyince, piskopos, 'Türkler demek ki hâlâ Kozan hazinesini bulamamışlar' diye konuşmuş. Buna anlam veremeyen rahipler, piskoposun bir süre sonra ölümü üzerine yazılarını incelediklerinde dehşete düşmüşler. Çünkü notlarda Toroslar'ın, Kozan bölgesinde binlerce ton altının gün ışığına çıkarılmayı beklediğinden söz ediliyormuş." (H.Ö. s. 179).

Söylencenin inandırıcılığı, tarihsel bir süreci anlatıyor olmasından kaynaklanır. Haçlı seferlerinin ardından Templiye şövalyeleri olarak adlandırılan askerlerin hazinelerini Kozan'da, Ayvagediği'nde sakladıkları, öldürüldükleri için de geri dönüp hazinelerini alamayışları, hazinenin hâlâ bu topraklarda olduğu söylencesini doğurmuş; bu söylence buna bağlı başka hikâyelerin de anlatılmasına neden olmuştur.

> “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleriyle çarpışan Osmanlı ordusuna mensup bir taburun askerleri Nizip bozgunundan sonra İstanbul’a doğru kaçarken İkikapılı yakınında konaklamış ve İstanbul’dan haber beklemeye başlamış. Askerlik bu ya, erlerin gönlünde sıla hasreti yanıp tütüyormuş. Taburdaki askerlerden biri de bizim köydenmiş. Asker köyünün yakında olduğunu belirterek komutanından izin istemiş. Komutan iyi yürekli biriymiş. Yenilginin üzerine gaziyi üzmemiş. Asker, sevinçle düşmüş üç günlük yola. Akşam hava kararınca kurdu, sırtlanı rahatsız etmesin diye orman içinde önüne çıkan ilk metruk binaya girerek yatıp uyumuş. Sabah uyandığında gözlerine inanamamış. Gece uyuduğu yer bir değirmenmiş meğer. Yerinden oynamış değirmen taşı, un öğütmenin dışında, ağzına kadar mücevher dolu bir mağaranın kapısıymış aynı zamanda. Asker, mağaradan aldığı altınlarla çantasını doldurarak yola koyulmuş. İkinci günün akşamında bizim köye komşu Hocalıobası köyüne gelerek bir damın kapısını çalmış. Kapıyı açan yaşlı adama kendini tanıtarak konuk etmeleri karşılığında çantasından çıkardığı bir avuç altını vereceğini söylemiş. Garip asker, Tanrı misafirliği denilen geleneği unutmuş ellahem. Neyse. Ev sahibinin iyiliği karşısında etkilenen asker gece uyumadan önce hazineden söz etmiş. İki gün sonra kardeşiyle birlikte döneceğini, o zaman hazineyi birlikte çıkarmayı teklif etmiş yaşlı adama. Ancak, sabah damdan ayrılan gazi yolda eşkıyalar tarafından soyularak öldürülmüş. İki gün sonra dönmeyince meraklanan yaşlı adam atına atlayıp Ayvagediği’ne gelerek gazinin ailesini bulmuş. Eve gelmediğinin anlaşılması üzerine yapılan araştırma sonucu bir dere kıyısında cesedini bulmuşlar (H.Ö. s. 181).

3.3. Masal

Haydar’ı Öldürmek’te yazarın masal motiflerine daha az yer verdiği görülmektedir. Bunu daha çok efsane ve halk hikâyeleri üzerinde yoğunlaşmasına bağlamak mümkündür. Efsaneler içinde masalsı anlatılar bulunmakla birlikte inandırıcılık ögesi, yazarın masalsı anlatıdan uzak durmasına neden olmuştur. Bu bölümde ayrıntıya çok girmeden Halk edebiyatında önemli bir yer tutan masallar hakkında yapılmış tanımlara yer vererek yazarın masal ögelerinden nasıl yararlandığı, masal motiflerini nasıl kullandığı üzerinde durulacaktır.

Naki Tezel “Türk Masalları” adlı çalışmasının önsözünde masalların kaynağını çok eskilere götürür:

> …masal, ilk insan topluluklarından doğmuştur. Önceleri ataların kahramanlıklarının küçük topluluklarda anlatılması ile başlamış, kahramanlıklar ve bunlarla ilgili olaylar, ağızdan ağza geçerek topluluğun genişlemesiyle birlikte yayılmış, aileden klana, klandan kabileye, kabileden de daha büyük birliklere ve sonunda milletler dediğimiz insan topluluğuna geçmiş, ona mâl olmuştur (Tezel, 1985, s. 7).

Naki Tezel'e göre ilkel kavimlerde masal kahramanları, çevre ve yaşayış gereği olarak hayvan biçiminde görünürken toplumlar uygar yaşama geçtikçe ya da masallar uygar toplumlara ulaştıkça kahramanlar da insan biçimine girer. Böylece masal, doğuşta bir kişinin yaratması iken hafıza ve çevre değiştikçe insanlığın ortak malı olmuştur. (Tezel, 1985, s. 7). Boratav, masal için "*Nesirle söylenmiş dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı*." tanımını yapar (Boratav, 1982, s. 75). Abdülbasit Sezer, "Murathan Mungan ve Halk Bilimi" çalışmasında masalı şöyle özetler: "*Kahramanlarının olağanüstü donanımlara sahip olduğu, zaman ve mekân kavramlarının belirsiz anlatıldığı, iyilerin kazanıp kötülerin cezalandırıldığı, başlangıç, bitiş ve ara formellerin kullanıldığı, hacim olarak fazla uzun olmayan, içerisinde ince bir halk mantığını barındıran mensur ve sözlü halk edebiyatı ürünleridir.*" (Sezer, 2010, s. 18).

Saim Sakaoğlu da "Gümüşhane Masalları" çalışmasında masal için şu tanımı yapar: "*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsülü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.*" (Sakaoğlu, 1973, s. 5). Sakaoğlu, masalın halk hikâyeleri, destan ve efsanelerle kimi ortak özellikleri olduğunu, ancak bunlar arasında masalın tamamen hayal ürünü olması, kısa olması, nesir ağırlıklı olması, belli bir mekân ve zamana bağlanmaması, bakımından ayrıldığını belirtir (Sakaoğlu,1973, s. 10-11-12-13).

Masalla ilgili yapılan tanımların ortak noktası, masalların düşsel ürünler olması, daha çok kadınlar tarafından aktarılması, çocukların düş dünyalarını beslemek ve onlarda birtakım değerlerin oluşmasını sağlamaya yönelik olarak kurgulanmasıdır. Bunun yanı sıra masallar, anlatıcısının düşlerini ve özlemlerini de dile getiren, belirli bir zaman ve mekândan uzak kısa anlatılardır. Masallar genellikle döşeme, ana olay, dilek olmak üzere planlanır. Döşemedeki tekerlemeler anlamsız gibi gelen ancak ahenkli ve dikkat çekici bir bölümden oluşur. Bu tekerlemeler kısa olabildiği gibi uzun da olabilir. Dilek bölümünde ise anlatıcı çoğunlukla kendine de pay düşürecek şekilde daha kısa bir tekerlemeyle masalı bitirir.

3.3.1. Haydar'ı Öldürmek'te Masal Motifleri

"Bu dağların kadısı katran, müftüsü çamdır…" cümlesiyle başlayan roman bir tekerlemeyle devam ederek masalsı bir anlatım başlar.

"Katranın katranında,
ne önünde, ne ardında,
katar katar katran
katarının ardında
definemi bul, al!
Ancak, ben sağır ayın ilk gününde,
ilk güneşin gölgesindeyim,
ona dikkat et!" (H.Ö. s. 7).

Bu tekerleme daha çok çözülmeyi bekleyen bir bilmeceye işaret eder. Aynı zamanda bir de uyarı gizlidir. "*Ancak ben sağır ayın ilk gününde ilk güneşin gölgesindeyim ona dikkat et*!" (H.Ö. s. 7).

Masallarda gördüğü rüyanın peşine düşen kahramanlar gibi Çetin'in yollara düşmesinde de rüyaları çok etkili olacaktır. "*Artık çok geçti. Demek ki günlerce rüyalarıma giren, uykularımdan uyandıran sözcüklerin yerini bundan sonra katran bilmecesinin tekerlemesi olacaktı*." (H.Ö. s. 7).

Hürü Ana'nın katran ağacıyla ilgili söylenceyi anlatışında masalsı bir giriş ve zamansızlık dikkati çeker:

> "Ben deyim üç yüz, siz deyin beş yüz sene önce günlerden bir gün, güpegündüz, apaydınlık bir öğle üzeri birdenbire bir çullu poyraz kasıp kavurmuş ortalığı. Göz gözü görmez olmuş bir anda. Obanın büyükleri demişler ki şu uçuşan altın sarısı tozları gören bir dilek tutsun. O altın sarısı tozları görüp de dilek tutanın her dileği bir olur. O altın sarısı tozlar katran çiçeklerinin tozlarıdır. Onlar şimdi savrulurlar, mart ayında ciyak ciyak miyavlamalarla dişisini arayan kediler gibi arayıp bulurlar kozalaklarda sarı çiçek suretinde görünen dişilerini." (H.Ö. s. 76)

Doğu masallarını çağrıştıran "kara yürekli" sözü, aldatıcı yüzü ile kötülüklerini hainice yapan masal kahramanlarını çağrıştırmaktadır. "Nice kara yüreklinin güzel ve güler yüzlü olduğunu hiç bilmez miydim?" (H.Ö. s. 60).

Bozsu prensesinin anlatıldığı bölümlerde ise efsane anlatımından çok masalsı bir üslûp kullanılmaktadır. Aşağıda Katran'ın altın saçlı bir kız çocuğu doğurması, bebeği Bozsu'da yıkamak isterken nehre düşürmesi, bebeğini kaybeden Katran'ın kara gözyaşları dökmesi, ardından bebeğin sudan çıkarak dile gelmesi ve nehrin prensesi olması masalsı bir tatla anlatılır. Kullanılan zaman, anlatılan geçmiş zamandır:

> Ve bu dört kutlu kişinin anlattığına göre o kutlu katran, altın saçlı bir kız çocuğu getirmiş dünyaya. Ve doğumu gördüklerinde donayazmış bizim kutlu şahitler.

> Ve doğum olur olmaz ve her biri birer ele dönen iri dallarıyla kavradığı bebeği ayakucundan çağıldayıp akan nehre indirmiş usulca. Ve belli ki yumak istiyormuş bebeğini. Ve nasıl olmuşsa olmuş, eşinden ayırmaya çalıştığı bebeği düşürüvermiş ellerinden. Ve bebek bir tarafa ve eş bir tarafa. Ve neyse ki suya düşmüş bebekle eşi. Ve bunun üzerine kutlu katran salkım saçak, tekmil gövdesiyle dalmış suya. Ama nafile. Bir türlü bulamamış bebeği. Ve işte o anda kara katran gibi gözyaşları dökmüş ulu ağaç. Ve bütün dünyanın sedir diye bildiği bu ağaca işte o andan itibaren katran adını vermiş bizim obanın insanı.
> Ve ulu katran kederinden kuruyayazdığı sıra bebek sudan, nehrin içindeki bir kayanın üzerine çıkarak dile gelmiş:
> "Üzülme ana," demiş katrana, "benim için üzülme, sevin! Ben sular dünyasının prensesi oldum. Bu nehri bana verdi, Ulu Yaradan. Ben artık bu nehrin prensesiyim. Bunu kolay kabul edersen, sonsuza kadar hep bir arada oluruz seninle." (H. Ö. s. 77-78).

Çetin Yiğenoğlu, söyleşimizde masal kültürü içinde büyüdüğünü, daha küçük yaşlarda çevresinde bu tür destan, hikâye, masal anlatıcıları bulunduğunu aktarır:

> Belki de benim şansım diyeceğim şey, o yayla kültürü oldu. Yaylada şaman diyebileceğim kadınlar vardı. Komşumuz Elif Ebe mesela… Bunlar masallar anlatırlardı yaylada. Sonradan duyuyoruz, Dede Korkut öyküleri olduğunu düşündüğüm öykülerdi bunlar. Bu öykülerin Cumhuriyet'ten sonra yayımlandığı yollu bir bilgi okudum. O zaman neydi bu, diyorum. Basılmıştır, okuyanlardan kulaktan duya duya öğrenmişlerdir onlar, diyorlar. Ben 1950'li yıllarda dinledim bu öyküleri. Bu kadınlar nereden okudu bu öyküleri. Arada otuz yıl var, bilmiyorum, öğrenmişler miydi? Okuma biliyorlar mıydı? Kimden duymuşlardı? Mesela büyük eniştemiz vardı, Homerosvari bir adamdı. Uzun, bembeyaz bir sakalı vardı. Gözleri görmezdi. O, çocukları toplardı başına, masallar anlatırdı. Halk hikâyeleri anlatırdı. Yiğitlik hikâyeleri, Köroğlu hikâyeleri de anlatırdı. Başka yaşlı insanlar da bu tarz öyküler anlatırlardı. Oda hayması dediğimiz köy kahvesinde bu tür öyküler anlatılırdı. Çok ilginç öykülerdi bunlar. Yine çocukluğumda destancılar vardı, cuma günleri destan okurlardı, onları dinlerdik. O dönemlerde radyo yok, başka bir eğlence yok. İnsanlar söyleşirlerdi. Bunları dinleyerek büyüdüm.

Yazarın yaratmalarında masalların çok büyük katkısı olduğunu yine kendi ifadelerinden öğrenmekteyiz. Ancak yazar, masalları eleştirel bir yaklaşımla ele alır. Masallara alışılmışın dışında bir mantıkla yaklaştığı, özellikle Batı masallarını yeni bir bakışla, yeni anlatım teknikleriyle yeniden ele aldığı "*Masalların Masalları*" adlı yapıtını da bu amaçla kaleme almıştır.

> İleri yaşlarda okuduğum bu masalları eleştirel bir gözle değerlendirdim. '60' yaşındayken 'Masalların Masalları' kitabımı yazdım mesela. Ben okuduğum, pek yaygın bu masalları, bittiği yerden alarak devamını getirdim gerçekçi bir ilgiyle. Mesela, Fareli Köyün Kavalcısı. Çocukları alıp götüren kavalcının o

> çocuklarla sonraki süreçte yaşadıkları… Sorgulayıcı bir anlam ilgisiyle oluşturduğum masallar bunlar.

3.4. Halk Hikâyesi

Çetin Yiğenoğlu, Türk edebiyatında önemli bir yeri olan halk hikâyeciliği geleneğinden oldukça beslenmiş, özellikle *Haydar'ı Öldürmek* romanında halk hikâyelerinin üslûbu, konusu ve anlatımı bakımından pek çok benzerlik ortaya koyan bir kurgu oluşturmuştur. Bu bölümde halk hikâyeciliği konusunda yapılmış çalışmalardan yola çıkarak halk hikâyeciliğinin oluşumu, gelişimi, tanımları ve motifleri ile ilgili genel bilgi vererek *Haydar'ı Öldürmek* romanında bu motiflerin kullanışını örneklemeye çalışacağız.

Refiye Okuşluk Şenesen'e göre "*Sözlü kültür ürünleri milli ögelerin geçmişten günümüze doğru kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan en önemli araçlardır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiiri ve benzerlerinden alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneğinde yaşamaktadır.*" (Okuşluk, 2009, s. 24).

Hasan Kavruk da "Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler" adlı çalışmasında Türk edebiyatındaki ilk mensur hikâyeciliğin Uygurlarda görüldüğünü söyler. "*Uygurlardan zamanımıza kadar gelen genellikle Budist kaynaklı telif ve tercüme hikâyeler, Türklerde çok daha eskilere dayanan sözlü hikâyeciliğin yanında gerek manzum gerekse mensur bir yazılı hikâyecilik geleneğinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.*" (Kavruk, 1989, s. 4).

Pertev Naili Boratav da benzer bir yaklaşımla İslam etkisinin Türk zümreleri arasında yayılmasından çok önce Türkler arasında hikâye anlatma işini yapan ozanlar olduğundan söz etmektedir:

> Bizim kanımıza göre bu tür, XVI. yüzyıldan bu yana eski ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destan (epopee) ın yerini aldı. O gelenekten pek çok şeyler hikâyeciliğe miras kaldı: anlatıya sazın, ezginin koşulması, mimik ve ses taklitlerinin önemli bir yer tutması, (…) dinleyici anlatıcı ilişkilerinin destan geleneğindekilere benzeyişi… (Boratav, 1982, s. 51).

Şükrü Elçin de Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce ve sonra okuma yazmanın geç yayıldığı köy ve kasaba halkları için ozan ve âşıkların hafızalarının adeta bir kitap görevi gördüğünü söyleyerek "*Onlar türkülü aşk hikâyelerini, destanları ve mensur hikâyeleri, sözlü olarak bugüne kadar yayla, çadır ve köy çevrelerinde, ilginin canlılığı*

ölçüsünde devam ettirmişlerdir." der (Elçin, 1997, s. 92-93).

"Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği" çalışmasında Refiye Okuşluk Şenesen "*Halk hikâyelerinin oluşumu hakkında çalışmalar yapanlar, hikâyeyi genellikle söyleyeni bilinmeyen (anonim) halk edebiyatı ürünlerinden saymışlardır. Buradan hareketle bunların halk içinde doğup geliştiklerini söylemek mümkündür. Kendilerini, maceralarını naklettikleri âşıkların halefi sayan saz şairleri, halk hikâyelerinin yaşayıp yayılmasında büyük rol üstlenmişlerdir*." diye açıklar (Okuşluk, 2009, s. 38).

Fikret Türkmen de sözlü gelenekteki anlatı türlerini karşılaştırarak halk hikâyesinin farklılığını ortaya koyar:

> Türk ve dünya edebiyatında kaynağını sözlü gelenekten alan türler gözden geçirildiğinde, önce 'Yaradan' düşüncesi etrafında mitler ve efsaneler görülür. Epik türde çember biraz daha genişler. Epik tür, toplum düzeninin kurulmasını ve yaşatılmasını, liderler arasında bağlı kahramanlık olgusunu, doğaya ve düşmana başa çıkma zorunluluğunu, millet olma ülküsünü aktarır. *Hikâye yarı göçer ve yerleşik düzenin insan tipini merkez alan kahramanlık ve duygusallık temalarının bir arada işlendiği anlatılardır.* Masallar, bireyin ön plana çıktığı, bireyin isteği, hırsı, amacına ulaşması doğrultusunda seçtiği araç, aracın kullanımını aktarır (Türkmen, 1998, s. 488).

Türk halk hikâyelerinin üç büyük kaynaktan oluştuğu söyleyen Pertev Naili Boratav, bunları şöyle sınıflar:

1. Olmuş olaylar: Birçok Anadolu kasidelerinin, Güney Anadolu'daki bozlak denilen türkülere bağlı hikâyelerin, eşkıyalarına dair küçük türkülü hikâyelerin konularına esas olan olaylardır.
2. Yaşamış ya da yaşadığı rivayet olunan âşıkların hikâyeleri
3. Köroğlu menkıbeleri ve bu tipte diğer menkıbeler
4. Klâsik manzum hikâyeler, masal ve hikâye kitapları ve sözlü gelenekteki masallar: Tûtinâme, Binbir Gece, Kırk Vezir hikayeleri gibi asılları Arap veya Hint olan ürünlerin İran yoluyla Yakın Doğu'ya geçmiş şekilleri, İran edebiyatının Heft Peyker, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi klasik manzum eserlerinin Türkçeye tercüme edilmiş veya kısaltılmış şekilleri (Boratav, 1988, s. 38-39).

Eski ozanların, yerlerini âşıklara bırakmalarından sonra kahramanlık konularının yanı sıra aşk konularının da anlatılmaya başlandığını söyleyen Fikret Türkmen'e göre destanlar dönemi, yerini halk hikâyeciliğine bırakmıştır. Bu doğrultuda anlatılanlarda da değişiklikler olmuştur:

> Destanlardaki dışa dönük mücadele halk hikâyelerinde topluma yönelmiş, zenginlik-fakirlik, padişahlık-kulluk gibi sosyal farklılaşma ve problemler bu hikâyelerde yer almaya başlamış, 'alp tipi' yerini "âşık tipi" ne bırakmıştır. Ayrıca destanlardaki manzum yapı giderek mensur hale gelmiş, bunun sonucu olarak destan ve masal unsurlarının yerini yavaş yavaş gerçeğe daha yakın yeni konular almıştır. Böylece halk hikâyeleri, destanla roman arasında geçişi sağlayan bir tür olmuştur. Halk hikâyelerinde içerik olarak önceleri sadece kahramanlık konuları işlenirken giderek kahramanlık ve aşk, daha sonra sadece aşk konuları işlenmiş, son dönemde ise realist halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmüştür (Türkmen, 1998, s. 488).

Türkmen'e göre âşıklar kendilerini maceralarını anlattıkları ozanların halefi saymışlar, böylece halk hikâyelerinin yaşayıp yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Ancak âşıklar anlattıkları hikâyeye kendilerinden de çok şey katmışlardır.

> Halk hikâyelerini gerçek olaylardan ayıran kendine özgü bir mantık örgüsü vardır. Bu mantık, ideal ölçülere göre şekillenmiş bir hayat anlayışını savunur. Bundan dolayı hikâye kahramanı idealist bir kişiliğe sahiptir. Bu durum, halk hikâyelerinin konusunu kusursuz güzellik duygusundan ve yüceltilmiş düşüncelerden almasını sağlar. Olay ve kahramanlarıyla gerçeğe çok yaklaşan halk hikâyelerinde zaman ve mekân kavramlarının sınırları genelde kesin bir şekilde belli değildir. Hikâyeci olaylara mantığıyla ve aklıyla bir çözüm bulamadığı durumlarda hayal ve sembollerden de faydalanır. Bundan dolayı hikâye kahramanları normal bir insanın yapabilecekleri yanında arzu ettikleri de gerçekleştirebilecek kadar olağanüstü güçlere sahip olur. Kendi içinde tutarlı olmak şartıyla halk hikâyelerinde olmayacak şey yoktur. Ancak 19.yy.dan itibaren hikâye geleneğinde realist olaylara doğru bir gelişme görülür. Bunda toplumun hızlı değişimi ve yeni değerlerin kabulünün de önemli bir rolü vardır (Türkmen, 1998, s. 488).

Boratav'a göre halk hikâyeleri dört bölümde yapılanır. *Fasıl* bölümünde âşık dinleyicisini hazırlamak için daha çok hece ölçüsüyle bir Divani okur. Ardından bir tekerleme söyler. Tekerlemenin ardından büyük şairlerin daha çok din büyüklerini övdüğü şiirlerinden okur. Son olarak bir atışmaya ya da yine aşığın kendisinin çözdüğü muammaya yer verir. *Döşemede* hikâyenin geçtiği zaman ve mekândan söz edilir. Hikâye kahramanlarının aileleri (ki bunlar çoğunlukla varlıklı kişilerdir) tanıtılır.

> " (….) aşk üzerine kurulan hikâyelerde olağanüstü ögelerin yardımıyla çocuk sahibi olan ailelerin çocuklarının aşk ayrılığı, âşık olma süreci nesir nazım karışık anlatılır. Sonuç ve dua bölümü de hikâye kahramanlarının kavuşmasına ya da trajik sonla bitmesine göre biçimlenir. Mutlu sonla bitenlerde "duvak kapama" adı verilen beş dizelik bentlerden oluşan muhammes biçiminde uzun

> bir türkü söylenir. Dinleyenlere de dua edilerek hikâye bitirilir (Boratav, 1998, s. 48-58).

Fikret Türkmen, bu bölümlere beşinci bir madde ekleyerek kavuşmadan ölen hikâye kahramanları ile ilgili bir efsane anlatıldığını, âşıkların ölümünün ardından ya mezarlarının başında birbirine sarılmış iki gülden ya da mezarların başında aynı anda birer kavak ağacının bitmesinden, iki kuşun bu kavağın dallarında sürekli ötüşmesinden söz eder (Türkmen, 1998, s. 489).

Halk hikâyecilerinin anlatma yolları aşağı yukarı birbirine benzer. Alışılmış davranışlar anlatıcıya bir tür anlatma kolaylığı sağlarken bir taraftan da dikkati kontrol etmede, iletişimin devam etmesini sağlamada etkilidir. Şenesen, kimi kez âşığın hikâyeyi anlatmadan önce Karacaoğlan'dan üç beş türkü söylediğini, sonra hikâye anlatma dileğini ifade eden "Arkadaşlar, istediğinizi söyleyin bakalım" diyerek çoğunluğun istediği hikâyeyi anlattığını söyler (Okuşluk, 2009, s. 83).

> Geleneğe göre herkes yerleştikten sonra âşık sazını akort eder. Yeni gelen birisi olursa onu bir kıtayla içerdekilere takdim eder. Masasındaki şekerli sudan bir yudum alıp boğazının gıcığını giderir. Kâh ayağını bir tanıdığın oturduğu iskemlenin alt tahtasına dayar, kâh bir ağır ayin yürüyüşü ile masa aralarında dolaşır. Bir önceki gece kaldığı yerden hikâyesine devam eder (Okuşluk, 2009, s. 81).

Edebi eserlerin bir zihniyet ürünü olduğundan hareketle, hikâyeci kendi etkilenmelerini, yaşam biçimini ve çevresini de hikâyeye dâhil edecektir.

> Hikâye anlatıcısı, yaşadığı toplum kültürünün aktarıcısıdır. Hikâyeci âşıklar hikâyeleri oluştururken gelenek içerisinde devam eden, yaşadıkları çevrede bilinen en önem verilen tarihi olayları, anonim unsurları, kişisel deneyim ve gözlemleriyle birleşip yeni bir sentez oluştururlar. Böylece bir bakıma kendi devirlerinin zevkini, insana ve hayata bakış tarzını halk hikâyesi anlatma geleneği çerçevesinde, kişisel yetenekleri ölçüsünde yansıtırlar (Okuşluk, 2009, s. 99).

Okuşluk'a göre Adana, âşıklık ve halk hikâyeciliği geleneğinin sürdürüldüğü birkaç ilden biridir. Bölgede eskisi kadar olmasa da hâlâ yaşayan bir hikâye anlatma geleneğinin olduğunu söyleyen Okuşluk, bunda "Adana'nın coğrafi konumu, konar-göçerlerin en son yerleşik düzene geçtikleri yöre olması, yakına kadar kapalı toplum özelliği taşıması"nın etkili olduğunu belirtir (Okuşluk, 2009, s. 61).

Bölgede en çok sevilen hikâyelerin, aşk hikâyeleri ve kahramanlık konulu

hikâyeler olduğunu söyleyen Refiye Okuşluk Şenesen, "Elbeylioğlu, Gündeşlioğlu, Ali Paşa, Han Mahmut, Bey Böyrek, Köroğlu ve kolları en çok anlatılan ve zevkle dinlenen hikâyelerdir." tespitini yapmıştır (Okuşluk, 2009, s. 100).

Geleneğin korunduğu yerler köyler, kasabalar, dağlık yerleşim yerleri ve yaylalardır. Kentlerde iletişim yolları ve araçlarının değişmesi geleneğin neredeyse tamamen terk edilmesine yol açmıştır. Bu durumun hikâyecilik geleneği için de geçerli olduğunu söylemek olasıdır. Geleneğin korunduğu yerlerde ise Refiye Okuşluk Şenesen'e göre her yaştan ve her cinsten insan hikâye dinlemektedir. "Kadınlar ve erkekler aynı ortamda hikâye dinleyebilirken, hikâyeci âşık ile kadın dinleyiciler arasında kaçgöç yaşanmaz." (Okuşluk, 2009, s. 101).

3.4.1. Haydar'ı Öldürmek'te Halk Hikâyeciliği Geleneği

Haydar'ı Öldürmek'te iki hikâye anlatıcı vardır. Ancak asıl anlatıcı kadındır. Genelde masalda karşımıza çıkmakla birlikte kadın anlatıcılar hikâye de nakletmektedir. Bu durumda anlatımla ilgili farklılıklar da kendini göstermektedir.

> Hikâyelerin daha çok kadınların anlattığı ve masallaşmaya yüz tutmuş varyantlarında ise şiirlerin bozulduğunu ya da mani tarzı şiirlerin çoğunlukla yer aldığını görmekteyiz. Bu da halk hikâyesi türünün zamanla değiştiğini ve masallaşma eğilimi gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır (Sakaoğlu; Duymaz, 1996, s. 77).

Katran Efsanesi'ni anlatan Hürü Ana'dır. Şerif amca özellikle efsaneyi aşığın kızı olarak anılan, kuvvetli bir hafızası olan, akıcı ve etkili bir halk dili kullanan, bir ağıtçıya, bir hikâyeciye anlattırmanın daha doğru olacağını söyler. Böylece üçüncü anlatıcı, Hürü Ana, romana girer.

> Bunu bilmek için kuvvetli bir hafıza lâzım, Âşığın kızı Hürü'nünki gibi. Yalın bir dil. Hürü'nün üstüne ağıtçı, hikâyeci gelmedi bu topraklara, derler. Bir ağıt yaktı mı bir türkü çığırdı mı ormanlar vınılar, dağ taş iniler. Bir hikâye anlatmasın, tabiattaki tekmil mahlûkat susar, mayıl mayıl dinler, dinleye dinleye mışıl mışıl uykuya dalar, derler (H.Ö. s. 41).

Hikâyenin anlatıcısı Hürü ananın gelmesi, Şerif amcanın annesinin evinde toplanılması, köylünün Hürü anayı dinlemek için eve doluşması… tüm bunlar geleneksel halk hikâyeciği ortamına uygun kurgulanmıştır. Hikâye anlatıcısı genellikle erkeklerdir, masal anlatıcıları çoğunlukla kadınlar. Romanda ise Hürü ana hem hikâyeci

niteliği taşır hem masalsı bir üslupla Katran Efsanesi'ni bir kadın duyarlılığı ile anlatır.

> Adet gereğince bir kızılcık şerbeti getirdiler Hürü Hatun'a. Âşık Hürü, şerbetini yudumlarken, "Efendim" dedi, "vakit hayli ilerledi. Şimdi sıra geldi, hikâye anlatma, hikâye dinleme faslına. Buyurun, Şerif Bey oğlum, siz yol gösterin, biz de o yoldan yürüyelim." Unutmuşum töreyi, heyecanlandım. Heyecanlandığımı görünce herkes birbirinin yüzüne baktı. Töreye göre hikâye isteme hakkı, gelen misafire aitti. Ama ne bilirdim hikâyenin nasıl isteneceğini. Aklımda bir tek cümle var, gayriihtiyarî döküldü dudaklarımdan: "Sağ ol, var ol, obanla bin yaşa…" gerisini getiremedim. Düştüğüm durumu anlayan yaşlılardan biri sözü tamamladı töre gereği: "Eğer meclisimize gelen misafirin ve komşularımızın izni olursa, bildiğin hikâyeleri say da fırınında ne kadar ekmek var görelim Hürü Hatun." (H.Ö. s. 42).

Hürü ana saymaya Köroğlu hikâyeleri ile başlar. Bu hikâyelerin farklı kolları (varyantları) vardır.

> 'Köroğlu bilirim. Hangi kolunu isterseniz, ilk kol mu, son kol mu, Bolu Bey kolu mu, Ayvaz kolu mu? Celali Bey mi yoksa Şah İsmail hikâyesi mi? istersiniz?'Talep gelmedi. Hürü Hatun zaten biliyordu istediğimiz hikâyeyi, gündüzden duyurulmuştu. Baktı ses çıkmıyor, fırınında sakladığı hikâyeyi sordu sonunda:
> "Yoksa katran hikâyesini mi dinlemek istersiniz?" (H.Ö. s. 43).

Aynı zamanda bir saz aşığı olan Hürü ana sazını çalarak bir dörtlükle hikâyeye giriş yapar:

> Boylu da boslu mu desem
> Köye gelen uslu mu desem
> Bizim Şerif muallim olmuş
> Sılası da burnunda tütmüş (H.Ö. s. 43).

Hikâyeyi anlatmadan önce okunan bu dörtlük de bir gelenektir. Şerif amca da geleneğe uygun davranarak kendisini tarif eden Hürü ananın şalvarına usulca peşkeşini (bahşişini) koyar.

Hikâyecilerin bir özelliği de yanlarında bir baston veya değnek bulundurmalıdır ki bu sopanın işlevsel bir değeri vardır. Burada Hürü ana, kiraz dalından yapılmış bastonunu hezen direğine üç kez vurarak hikâyenin başladığını haber verir.

Anlatıcı kahramanın, Hürü Ana'nın, hikâyeye başlaması bir şiirle olur. Bu halk hikâyelerindeki "divani"ye benzer. Ancak ölçüyü çok önemsememiş, hece ölçüsüne yakınlaşmıştır. Hürü Ana, "Hak, dostum hak! Ey dostlar…" girişinin ardından şiire

geçer:

Hayat, başı sonu belirsiz bir yoldur.
Ne yolculuk, ne yol, aslolan yolcudur.
O yolcu ki bilir, bu yolda eğleşilmez.
Hakikat bakmasını bilmeyene görünmez.

(aabb-12'li, 12'li, 13'lü, 14'lü dizeler)

Haksızlığa boyun eğen yiğide
Büyüğünü saymayan küçüğe
Küçüğünü sevmeyen büyüğe
Boyun devrile denilse hak."

(cccd- 11'li, 10'lu, 10'lu, 9'lu dizeler)

Babam der namerde darılma
Doğru yoldan sapana acıma
Mert Kadri bilmeze aldırma
Düşmanlığım adaletsiz kadıya.

(eeef- 9'lu, 10'lu, 9'lu, 11'li dizeler) (H.Ö. s. 70).

Yazarın halk hikâyeciliği konusunda ciddi bir birikimi ve bilgisi olduğu, anlatımın geleneğe bağlı bir biçimde şekillenmesinden ortaya çıkmaktadır. Hatta kadın anlatıcı hikâyecilerin masallaşmaya yüz tutmuş varyantlarında şiirlerin bozulduğu, ölçüye çok önem vermedikleri, mani tarzı şiirleri daha çok kullandıkları bilgisinden hareket edersek, yazarın burada özellikle ölçüye uymadığını da söyleyebiliriz. Çetin Yiğenoğlu, var olanı yeniden biçimleme yoluna da gitmiş olabilir. Ancak söyleşimizde tüm şiirlerin orijinal olduğunu ve kendisinin oluşturduğunu belirttiğinden birinci görüşümüz daha ağır basmaktadır.

Halk hikâyelerinde anlatıcı *fasıl* bölümünde dinleyiciyi hazırlamak, ustalığını göstermek ve isteklerine cevap vermek amacı taşıdığından söze şiirle giriş yapar. Romanda da anlatıcı Hürü Ana'nın amacı aynıdır. Yaşının verdiği bir bilgelikle kendisini dinleyenlere yaşamın anlam kazanmasının ancak o yolu alan yolcunun gerçeği görmesiyle mümkün olacağını, bu yolda oyalanmanın, eğleşmenin doğru olmadığını, insani kimi değerlerin korunması gerektiğini öğütlemektir.

İlk şiirin ardından gelenekteki gibi "*Âşık ustalar bir az deyip iki söyler. Biz de söz dinleyip söyleyelim ki sözümüz iki olsun, düşmanlarımızın gözü kör olsun*." diyerek ikinci şiirine geçer. Bu şiirde de ölçü konusunda tam bir birlik yoktur. Ancak uyaklanış

koşma biçimine bağlıdır:

Bir insanın varsa para sıdası
Hiçbir zaman olmaz sıtarası
Duyulmayınca gönül nidası
Yazgı için dövünse ne fayda

Türkçe gibi güzel dilin olmasa
Gönül kapısı açan sevgin olmasa
Düşküne yardım derdin olmasa
Cihana devlet olsan ne fayda

Hürü'nün anası der sevgi zikreyle
Hak yolunda hep doğruyu söyle
Kadrin bilinmese de şükreyle
Zenginliğin bir sanaysa ne fayda."

(aaab, cccb, dddb)

Üçüncü deyişine geçmeden önce anlatıcı Hürü Ana yine gelenekteki gibi, "*Âşıklar iki az deyip üç derler. Bir de Hürü söylesin üç olsun, düşmanımızın ömrü puç olsun.*" diyerek üçüncü şiirini okur. Hürü Ana şiirde *Alevi inancına bağlı olarak doğru-yanlış* diye nitelendirilen yargılara yönlendirmeler de yapar.

Muallime söz söylemek
Talip olmadan dara durmak
İmana gısılıp yola girmek
Kendini bilmezi rüsvay eyler.

Katranı kaynatmakla olur mu şeker
Cinsini s…im cinsine çeker
Ulular hep garez kötüdür derler
Zindan eder dünyayı açgözlüler.

Kin odu düşmüşse insanın canına
Bakılmaz cığıl cığıl akan kanına
Varılmaz kara yüreklinin yanına
Dağın ötesine söylenen söz neyler.
(aaab, cccc, dddb) (H.Ö. s. 71).

Öğretene saygı duyulması gerektiğini, talip olmadan dara durulmayacağını (Alevi dedesinin önünde sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağının üzerine getirilmiş, kollar yanda öne doğru hafifçe eğilmiş saygıya durmak), inancı yeterince öğrenmeden o yola girilirse cahilliği ile herkese rezil olunacağını söyler. Açgözlülüğün,

kin gütmenin yanlış davranışlar olduğunu, bu tür insanlara sözün kâr etmediğini söyler. Öğreten, düşündüren, toplumsal ahlâkı yönlendiren öğütler gizlidir bu şiirlerde. Bu girişin ardından Hürü Ana duaya başlar:

> "Bu deyişatları bana söyleten Âşık Baba'mın ve bu damın altında beni dinleyenlerle obamızdaki bütün taliplerin geçmişlerinin, bütün geçenlerimizle birlikte Yiğit Haydar'ın, Ulu Katran'ın, Ulu Bozsu'nun ve güzel Asu'nun ruhları şad olsun, Allah rahmet eylesin. Yüce Allah, devletimizin bekâsı, ordumuzun muzafferiyeti, milletimizin mutluluğu ve görünmez kazalarla belalardan korunması için bizimle birlik olsun." (H.Ö. s. 72).

Hürü Ana alkışlarına devam eder. Bu duaların içinde inanca bağlı olarak paranın, malın, geçiciliğine vurgu yapılır; uzun yaşam dilenir. Hak yolundan ayrılmamayı, haktan adaletten sapmamayı diler:

> "Ey hak! Ey dostlar…
> Ocağınız sonsuza kadar yansın, er iseniz sakalınız, avratsanız saçınız ağarsın. Keseniz dolu, salâvatlarınız güçlü olsun. Para pul bizim neyimize, bir katıksız ekmek, bir yağlı kuzu olursa yeriz; olmazsa bir yanık ayranı içeriz, o da yoksa bir şerbetle geçeriz. Anlatacağımız destan, söyleyeceğimiz hikâye dilden dile uçsun yeter bize. Bilmem kaç bin âlemdir bu dünyanın hepiciği. Derler ki gılılımsız ne köy olur ne oba. Allah kimseyi doğru yoldan, hak yolundan ayırmasın. Milletinden, vatanından ayrı yola düşürmesin. Haktan, adaletten şaşırmasın. Bu dünya bir misafirhanedir. Gelen gelir, hoş gelir, sefa gelir. Konan konar, göçen göçer, güle güle gider. Yiyen yer, içen içer; kiminin içtiği baldır, kimininki ağı. Kimse götüremez belindeki bağı. Nasipten ötesi boş, bizim olmayan kâse, ister dolu olsun ister boş. Değirmendeki hakkımızdan vazgeçersek gelmez bela, öldürmekle tükenmez yoldan cüda. Biz ne kaderimizden edelim şikâyet ne vazgeçelim hakkımızdan. Eğer maksat kıssadan hisse ise anlatalım bir hikâye." (H.Ö. s. 72).

Halk hikâyeciliği geleneğinde fasıldan sonra *döşeme* bölümü gelir. Bu bölümün manzum veya mensur kalıplaşmış cümlelerden oluştuğunu söyleyen Okuşluk, girişle ilgili bu bölümü şöyle değerlendirir: "Döşemede hikâyenin geçtiği zaman ve mekândan söz edilir. Sözlü gelenekte döşeme bölümü bazen konuyla ilgili kısa bir hikâye, bazen de değişik konulu kısa bir bölüm halinde düzenlenebilir. Hikâye kahramanlarının aileleri bu bölümde takdim edilir." (Okuşluk, 2009, s. 52).

Bozsu prensesi ile ilgili söylenceyi aktardıktan sonra Hürü Ana, kendisini dinleyenlere asıl hikâyenin sadece girizgâhını yaptığını dile getiren geçiş cümlelerini kurar ve asıl hikâyenin başladığını haber verir:

> "Ey bu hikâyenin peşine düşen insan-ı fani unutma, hayatta geriye bir hikâye kalır baki! Anlatılanlara bakılırsa böyle başlar hikâyemiz. Siz yine de anlatılanlara bakılırsa dediğimize bakmayın. Uydurduğumuz veya uyduracağımız yerleri hoş görün ve düzelterek uydurun hikâyemize. Eğer şimdiye kadar sürç-i lisanımız olmuşsa ve de bundan böyle olursa affedin." (H.Ö. s. 78).

Halk hikâyeciliğinde de meddahların anlatılarında da dinleyenlerle kurulan bu bağ hem onların dikkatini hikâyeye çekmek hem de hikâyenin hangi noktasında bulunduğunu haber vermek için başvurulan bir yöntemdir. Burada yazar Hürü Ana'nın dilinden hikâyelerin önemine dair ipuçları da verir. Yazar hikâyeden yola çıkarak daha geneli duyurmaya çalışır: "Bir eser ortaya koymak kalıcılığı yakalamaktır. (….) hayatta geriye bir hikaye kalır baki!" (H.Ö. s.78).

Romana konu olan hikâyede ise kahramanlar yönetici veya zengin sınıftan değildir. Sıradan, halktan kişiler kahramandır; ancak yaşantıları sıra dışıdır. Özellikle ana kahraman Haydar ermiş katına yüceltilir. Oba, sıkıntılarında onun yardım edeceğine inanır. İlahi bir güçle donanmış Tanrı'nın sevgili kuludur Haydar. Atı Asu da sıradan bir at değildir, ona da ilahi bir güç yüklenmiştir.

Hikâyenin *döşeme* bölümünde Hürü Ana da şiirsel bir deyişle anlatacağı öyküye ruhani bir güç yüklemiştir. Olayın geçtiği yer ve zaman da bu bölümde verilecektir. "Nakleden deyişat sahipleriyle kulağımıza fısıldayan rüzgârın söylediğine göre şöyle rivayet edilir: Zaman-ı mazide eski tahtacı oymaklarından birinde diyarı-ı Toros derler bir yer varmış. Bu dağda namlı bir yiğit yaşarmış. Ey Hak. Ey dostlar size bir hikâyemiz var…" (H.Ö. s. 73).

Destan geleneği yerini halk hikâyeciliğine bırakmıştır. Halk arasında halk hikâyecisi destan anlatıcısı gibi görülür. Romanda da destan kavramı halk hikâyesinin yerini tutar. "Bizim ne padişahlar gibi fermanımız ne yaraya em olacak dermanımız var. Sözden anlayana, karadan geçip aktan tarafta olana anlatacak bir küçük *destanımız* var." (H.Ö. s.73).

Hürü Ana bu bölümde hikâyeyi anlatma sebebini de açıklayacaktır. Böylece Şerif amcanın hikâye dileğini yerine getirirken hikâyenin hangi hikâye olacağını da söyler.

> "Başka memleketlerde ne okunur bilmem, amma bizim buralarda yüreğim bunsuktu, hele birhikâye anlat diyen meraklı bir muallime bir katran hikâyesi anlatılır ancak." (H.Ö. s. 73).

> "Bu katran hikâyesi, bizim buralarda burcu bulananın, gurbete çıkanın, askere

> gitmeye hazırlananın, gönlü bir hoş olanın derdine derman bulduğu bir hikâyedir. Deyişat sahiplerinin anlattığına bakılırsa bu hikâye başka hikâyelere benzemez." (H.Ö. s. 73).

Kadın âşık Hürü Ana'nın dilinden yazar, hikâye anlatma geleneğinin çok eskilere dayandığını, hikâyecilerin gerçek olaylardan beslenip onları anlattığını söyler. Hürü Ana, bu hikâyelerden bir ders çıkarmak gerektiğini de vurgular. "Kimi hiç hikâye dinlemeden yaşadı, yaşadıkça zenginleşti. Kimi zenginleştikçe hikâyelerden ders almadığı için yoksullaştı."

> Kahramanların karşılıklı söyleşmeleri halk hikâyelerinde sık karşılaşılan bir motiftir. Halk hikâyelerinde ve yazarın anlatılarında kullanılan söyleşmelerde yer alan "aldı" sözü hem sazı eline aldı, hem de türkü söylemeye başladı anlamlarında kullanılan kalıp ifadedir. Birçok yörede halk arasında türkü söylemeye 'bir türkü aldırdı' veya 'bir türkü tutturdu' denir (Sezer, 2010, 91).

Halk hikâyelerindeki bu söyleşme geleneğinden Çetin Yiğenoğlu da yararlanır. Haydar'ın ölüm haberi karşısında ağıtlar yakan, dövünen kadın kahramanlar arasında geçen bu söyleşmelerde ağıt deyişi vardır. Bu deyişlerde ölçülerdeki düzensizlik dikkati çeker, uyak örgüsü oluşturmada da bir birlik yoktur.

Aldı Acar Anşa:

Katranı kıtır kıtır keserler	(10'lu hece)	
Keser de Bozsu'ya atarlar	(9'lu hece)	
Amman duymasın deyyuslar	(8'li hece)	
Sabahacak kına yakarlar	(9'lu hece)	
Haydarım da latalar biçer	(9'lu hece)	
Sevenleri kanlı yaş döker	(9'lu hece)	
Gözyaşları sel olur akar	(9'lu hece)	
Bayram eder deyyuslar	(7'li hece)	(aaaa, bbbb)

Aldı Gurk Döne:

Kara haber de gelişin	(8'li hece)
Dizimin bağı çözülüşün	(9'lu hece)
Döne kadanızı alsın	(8'li hece)
Hani bunun ölüsün.	(7'li hece)
Dağdan uçtu bir turna	(7'li hece)
Hiçbir yere konmadan	(7'li hece)
Vardı mola yurduna	(7'li hece)

Muradına ermeden. (7'li hece) (aaaa, bcbc)

Aldı Çinçik Havva:

Ne yemleniyor Asu, ne suvarıyor (12'li hece)
Ak püsküllü kuyruğu savurmuyor (11'li hece)
Kimler inanır Haydar'ın öldüğüne (12'li hece)
Dünya inansa yüreciğim inanmıyor (13'lü hece) (aaba)

3.4.1.1. Ulu Katran Hikâyesi

Ulu Katran Hikâyesi'ni Şerif amca kaleme alır, onun defterinden onun anlatımıyla aktarılır. "Şerif amca, artık o nesli tükenen öğretmenlerden biriydi. Ne zaman görsem ya bir şeyler yazar ya okurdu. Demek ki o yayla öncesi gittiğim yıllardan birinde yazmıştı Arif abinin sözünü ettiği yazıyı." (H.Ö. s. 11).

3.4.1.1.1. Hikâyenin Başlangıcı

İkikapılı'da, pınardan tulukla su getirmesi için gönderilen çocuk Muzayfer, korku ve telaşla geri döner. Onu korkutan, köylünün kutsal bildiği ulu katran ağacının kökünden kesilmesidir. Köylüler büyük bir korkuya kapılırlar. Bir felaket beklentisi başta köyün dedesi olmak üzere herkesi karamsarlığa sevk eder. Şiddetli bir yağmurun ardından köylüler mantar toplama telaşındayken Kele Dezze'nin yiğit oğlu Haydar'ın yakın arkadaşı Cin Musa, Haydar'ın atı Asu ile köye gelir. Bu olacak şey değildir; Asu'yu Haydar'sız, Haydar'ı Asu'suz görmek kabil değildir. Yöreye Haydar'ın öldüğü-öldürüldüğü haberi yayılır. Başta Haydar'ın anası olmak üzere tüm köylü ağlaşır. Haydar'ın ardından ağıtlar yakılır; ama ortada bir ceset yoktur. Mezara Musa'nın getirdiği kanlı giysiler gömülür. Yine de herkesin kafasında soru işaretleri vardır, bir yanıyla bu ölüme inanmazlar, Haydar'ın dönüp gelmesini beklerler.

Son zamanlarda Alevi geleneğindeki bozulmalar, yozlaşmalar, geleneklerine bağlı kişilerde bir rahatsızlık da yaratmıştır. Kadınlar, Haydar'ın ölümüne bu anlamda bir ilgi kurarlar. Haydar'ın Bozsu pınarı prensesinin öfkesine neden olduğunu düşünürler. Bir taraftan da köylünün dilinde Haydar'la ilgili efsaneler dolaşmaya başlar.

3.4.1.1.2. Hikâyenin Düğümü

Musa, Haydar'ın çocukluk arkadaşı, kan kardeşi; Gülsüm de Musa'nın sevgilisidir. Komşu köyün ağası - Emin Ağa- daha ilk gençlik döneminden itibaren

Gülsüm'e göz koymuştur. Onu oğlum için - Moza Bey- diyerek istediği kişi, aslında erkek giysileri içinde, at binen, silah kullanan kızıdır. Gülsüm'ün babasına yüklüce bir de başlık vermesi, babanın bu yüzden evliliği onaylaması, töre dışı bir evliliğin de kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu sırada misyoner kılıklı -halkın Cevizliler dediği- birtakım yabancıların yörede Kozan hazinesinin peşinde oldukları da konuşulmaktadır.

Gülsüm, Emin Ağa'nın gücü ve parası karşısında çaresiz ama öfkelidir. Köylüler durumu, bu sırada Çukurova'ya inmiş olan Musa'ya ve Haydar'a iletmeye çalışırlar; ama başarılı olamazlar. Bu arada Emin Ağa'ya yaranmaya çalışan birtakım köylüler de durumdan çıkar sağlama peşindedirler.

Düğün kurulmuş, Gülsüm götürülmek üzeredir. Tam da bu sırada Musa ve Haydar çıkagelirler. Haydar düğünü dağıtır, ibret olsun diye de ağanın atının kuyruğunu keser. Halk gelişmelerden mutludur. Gelenek, Haydar sayesinde korunmuştur. Haydar, bu olanlardan hemen sonra ormana çekilir; katran ağacı kesmekten vazgeçip bir süre şimşir ağacı kesmeye başlar. Kestiği ağaçlardan birtakım gereçler yapıp satarak parayı Gülsüm'e yollar. Böylece Emin Ağa'nın parası ödenecektir. Gülsüm de dokuma işlerine girişir. Paranın denkleştirilebilmesi için Haydar avcılığa da başlar. Bu arada Moza Bey'le yani Zeynep'le tanışır. Birbirlerine âşık olurlar, gizli gizli buluşmaya başlarlar.

İkikapılı'da Haydar'ın atı Asu'nun kaçması Haydar'ın yaşıyor olma ihtimalini güçlendirir. Halk Asu ve Haydar üzerine efsaneler anlatmaya başlar.

3.4.1.1.3. Hikâyenin Sonu

Bir gün, ortalık günlük güneşlikken köylüyü perişan eden bir dolu ve yağmur başlar. Karamsarlık içindeki köylü Haydar'a umut bağlar. Haydar gelecektir, onlara iyi bir kışlak bulacaktır. Köyün Emin Ağa'ya yaranma ve yanaşma peşindeki Alevi Dedesi de gitmiştir. Saltık Emmi'nin Şamanca bir şeyler yapması da duruma çare olamamaktadır. Köylü yeniden büyük bir umutla Haydar'a sarılır. Onun bir ermiş olduğu inancı kimi söylencelerle ve rüyalarla desteklenir.

Köylünün son umudu, Muharrem orucunun son günündedir. O gün Haydar ölmediyse bir ermiş olarak, öldüyse mehdi olarak çıkıp gelecektir ve halkını kurtaracaktır. Orucun son gününde aşure dağıtıldıktan sonra bir çocuğun Haydar'ın mezarındaki bayrağın olmadığını haber vermesi köylüyü telaşlandırır. Saltuk Emmi onları Bozsu'ya ulu katran ağacına götürür. Orada bir toklu kurban ederler, ateş yakıp kurban etinden yerler.

Hikâye anlatıcılarının kusurları için af dilemesi bir gelenektir; Hürü Ana da dinleyenlerine benzeri bir iletiyi göndererek hikâyeyi bitirir: "Siz yine de anlatılanlara bakılırsa dediğimize bakmayın. Uydurduğumuz veya uyduracağımız yerleri hoşgörün ve düzelterek uydurun hikâyemize. Eğer şimdiye kadar sürç-i lisanımız olmuşsa ve de bundan böyle olursa affedin!" (H.Ö. s. 78).

3.4.1.1.4. Hikâyenin Kahramanları

Bilinen halk hikâyesi kahramanlarının (Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Aslı ile Kerem, Arzu ile Kamber, vb.) kahramanlıklarının yanında aşkları ile kutsallaştıklarını görebiliriz. Haydar'ı Öldürmek'te de yazar, Haydar ile Moza Beyin yani Zeynep'in aşkını, alışılmış olandan farklı bir yere koyacaktır. Haydar, aşkı için törelerine karşı gelme suçunu işleyecektir. Bir taraftan da törelere aykırı davranan köylünün karşısında yer alacaktır.

Çetin Yiğenoğlu, hikâye kahramanlarını romanın sonlarına doğru ağıt biçiminde dile getirilmiş şiirde sıralayacaktır. Bunlar olayın birinci derecede içinde olan kahramanlardır. Ağıtı, hikâyeyi anlatan Hürü Ana yakacaktır. Ağıt, beş beşlikten oluşacaktır. Beşlikler, bir üçlük ve nakarat diyeceğimiz bir ikilikten oluşacaktır. Dizeler çoğunlukla on birli hece ölçüsü ile ölçülendirilecektir.

En önemli kahraman, ağıtın ilk beşliğinde yer alan *katran ağacı* olacaktır. Katran ağacı kutsal bir ağaçtır. Tektir. Yaşını tahmin etmek mümkün değildir. Yanında yöresinde başka bir ağaç yer almamaktadır. Varlığıyla oba halkını da korumaktadır. Öyküdeki çatışma onunla başlar. Törelerine saygılı, kahraman Haydar sevgilisi uğruna, başka törelerin yaşatılması uğruna *katran ağacını* kesecektir. Bu önemli bir çelişki olmanın yanı sıra obadaki inanılmaz olayların ve huzursuzluğun, yokluğun-yoksulluğun da sebebi olarak görülecektir.

Filizi kurumuş, yürek sızlıyor
Vurulmuş da boynundan yatıyor
Azrail bile başında ağlıyor
Kanı cığıl cığıl, boyuyor suyu
Gömütü dar ki sığmıyor boyu (H.Ö. s. 417).

İkinci beşlikte olayın içindeki diğer önemli isim *Haydar* yer alacaktır. "Haydar, Ölüm, Yaşam" adlı incelemesinde Ali Ozanemre'nin Haydar için tespitleri şunlardır:

> Genç, yakışıklı olmasından başka güçlü ve sağlıklı yapısı onu, korku bilmez bir kişilik biçiminde çıkarır karşımıza. Öyle yüreklidir ki tek başına bir düğün alayını dağıtabilir; yörenin en zengin, yardakçısı en bol adamının konağını gözünü kırpmadan yakabilir. Bu niteliğiyle, yokluğun ve yoksunluğun pençesinde kıvranan yöre halkının "Mehdi"si olmuştur. Bir atın kuyruğunu kesebilecek tiynetteki aynı Haydar'ın para kazanmak için yapmayacağı da yok gibidir. Örneğin kutsal katran ormanının talan edilmesi olgusunda o da etkindir; hatta halkın izafe ettiği değerleri hiçe sayarak Ulu Katran'ı kökünden kesebilir (Ozanemre, 2013, s. 41).

Haydar, kutsala el kaldırmakla kendisine ihanet etmiş olacaktır. Her ne kadar Katran'ın kesilmesi başka törelerin yaşatılması için gerekli ise de kutsal olana hiçbir sebeple zarar verilemeyeceği düşüncesi ile düşkün ilan edilecektir. Bu yüzden sahte bir ölüm gerçekleşecektir; halk nezdinde ermiş safına çıkacaktır belki ama kendi kendisini de *düşkün*'e çıkaracaktır. Yani kendisini obadan, insanlarından ayıracaktır. Bir tür yalnızlığa mahkûm olacaktır. Hatta bir tür, yaşarken ölümü tadacaktır.

> El ediyor aşıtta deve sırtından
> Azraili peşinde vermiyor aman
> Kapıya gelmiş eceli sabahtan
> Zemzemle yıkansın ılıtın suyu
> Kırklardan gelir Haydar'ın soyu (H.Ö. s. 417).

Romanda çoğu kez sembolik bir değer atfedilen Haydar'ı Hürü Ana, hikâyenin başında kısaca şöyle tanıtır: "Bu hikâye, öyle bir hikâye ki bir yiğidin, ipek yürekli bir yiğidin hikâyesidir. Bu öyle bir yiğittir ki bugüne kadar kimsenin onun bileğini büktüğü, sırtını yere getirdiği görülmemiştir, duyulmamıştır. Cesurlukta adistine benzer. Adı gibi haydardır." (H.Ö. s. 75). Burada Haydar'ın, adını taşıdığı dinsel kimlikli kişiye benzetilmesi, bir destan kahramanı gibi yenilmez güç ve yürekte oluşu özellikle vurgulanır. Böylece hikâyeyi dinleyenlerin ilgisi Haydar'a çekilmiş olur. Haydar, yarı Köroğlu gibidir. Yoksulun, köylünün dar günlerinde yardımcısıdır. *İpek yürekli* bir yiğittir, çünkü duyguludur, duyarlıdır.

Haydar'ın atı *Asu* da üçüncü dörtlükte destanlaşır:

> At demeye de dilim varmıyor
> Haydar'ın ardında nalı parlıyor
> Ak kuyruğu artık kara bağlıyor
> Neylesin düğünü, neylesin toyu
> Boyu selvi insana benziyor huyu (H.Ö. s. 418).

Asu, Haydar'ın gölgesi gibidir. İnsan değildir ama bir insandan daha anlayışlı, Hak'tan verilmiş özelliklerle yücelmiş bir canlıdır. Asu, diğer atlardan farklıdır. Özel nitelikleri vardır ve ona saygı duyulur. Asu, Haydar'ı yalnız bırakmayacak ölene dek onunla kalacaktır. Hürü ana, mitik ögeler taşıyan Asu'yu hikâyede şöyle tanıtır:

> Bu hikâye ki, bir atın, eşi menendi bulunmaz bir atın hikâyesidir. Bu, soyu sopu tükenmiş, ya kanatlanarak göğe ağmış veya Bozsu'nun gözüne tumduğu gibi yerin yedi kat dibine inmiş bir attır. Yiğidine güç, âdemoğluna hayat sevinci veren atların soyundadır. Toroslara, Çukurova'ya güzel atlar diyarı adını verdiren atlardandır. O güzel atların nalları şakırdadığında dünyanın öbür ucunda yüreklerin titremesi boşuna değildir (H.Ö. s.75).

Ab-ı hayat suyu kadar değerli olan *Bozsu* da dördüncü dörtlükte yer alacaktır. Böylece hikâyenin en önemli dört kahramanı Hürü Ana dilinden bir kez daha yâd edilecektir.

> Soğuk sularından kattın aşlara
> Hayat verdin ağaçlara, kuşlara
> Altın akarak taç oldun başlara
> Anlatacaklar çılgın akardı deyu
> Gören hiç unutur mu *Bozsu'yu* (H.Ö. s. 418).

Son beşlikte Hürü Ana'nın dilekleri yer alacaktır. Halkı için yalnızlığa terk edilmiş Haydar'ların, Asu'ların yaşamasını dileyecektir Hak'tan. Ulu ağaçların kesilmemesini, Bozsu gibi doğaya hayat veren kaynakların kurumamasını dileyecektir. Bu bölümde romanda adı geçen *İkikapılı* sözünün simgesel bir anlam taşıdığı, ölüm ve yaşamı anlattığı anlaşılacaktır. Bu dünya iki kapılıdır. *Doğarak bir kapıdan girersin, ölerek diğer kapıdan sonsuzluğa uğurlanırsın.* Bunu unutmazsa insanoğlu, hırslarının kölesi olmaktan da kurtulacaktır.

> Hürü der kesilmesin ulu ağaçlar
> Kurumasın taşkın akan Bozsular
> Hep yaşasın Haydar'lar, Asu'lar
> İçilsin İkikapılı'da abıhayat suyu
> Kapanmasın kapı görmeden uluyu (H.Ö. s. 418).

Hikâyenin diğer kahramanlarından Musa ve Gülsüm, Haydar'ın en yakın arkadaşları olarak hikâyedeki yerlerini alacaktır. Musa merttir, dürüsttür, sır saklamasını bilir, aşkı için mücadele eder. Ancak Gülsüm'ü Ağa'nın elinden kurtarabilmesi tek

başına yapamayacağı bir iştir. Haydar'ın yardımı ile sevdiğine kavuşur. Gülsüm de neşelidir, vefalıdır, çalışkandır. Güçlü bir kişiliği vardır. Ağaya varmak istemese de babasının aldığı başlık parasını karşılayacak güce sahip değildir. Son ana kadar umudunu yitirmez. Haydar ve Musa'nın bu işi yoluna koyacaklarına emindir.

Moza Bey erkek giysileriyle dolaşan, at binen, silah kullanan, çevik bir delikanlı gibi gözükse de aslında ağanın kızıdır. Ağa erkek çocuğunun olmamasını içine sindiremediği için doğumunda kendinden kız olduğu saklanan kızının daha sonra da erkek donunda kalmasını emredecektir. Böylece hem erkek evlat sahibi olarak anılacaktır hem de gözüne kestirdiği güzel kızları oğluma alıyorum diyerek alacak ve kendi kadını edecektir. Moza Bey yani Zeynep kendi kimliğine Haydar'ı tanıdıktan sonra dönecek, Haydar'la birlikte ortadan kaybolacaktır.

3.4.2. Halk Hikâyesi Motifleri

Motif kelimesi "hikâye etmenin en küçük unsuru" şeklinde tarif edilmiştir. (Artun, 2006, s. 138). "Nakışta, resimde, mimarideki motif kavramı ile halk nesrindeki motif kavramı arasında epeyce farklılıklar vardır. Halk nesrinde motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir" (Alptekin, 2005, s. 289). Bu açıklama motifin en önemli özelliğinin olağanüstülük olduğunu işaret etmektedir. Çetin Yiğenoğlu, Haydar hikâyesinin anlatımında yukarıdaki tanımlara uyan motiflere yer verecektir.

3.4.2.1. Haydar' Öldürmek'te Halk Hikâyesi Motifleri

3.4.2.1.1. İlk Görüşte Aşk Motifi

Haydar ile Moza Beyin aşkı, birbirlerini görür görmez aşk yaşamaya başalyan halk hikâyesi kahramanlarını hatıra getirir. "Halk hikâyelerinde sevgililerin ilk görüşte, resme bakarak, rüyada bade içerek birbirlerine âşık olmaları yaygın olarak kullanılır" (Sezer, 2010, s.100).

Haydar da bulduğu mendildeki kokuya âşık olmuştur önce. "Haydar'ın aklı fikri o hiç görmediği kızda, berdillikte bulduğu mendilde, mendildeki kokudaydı. Mendil iç göyneğinde, aklı mendilde. Ara sıra çıkarır koklar, koklar, koklardı mendili. Kokladıkça dönerdi başı. Döner de dönerdi" (H.Ö. s. 200).

3.4.2.1.2. Yasağı Çiğneme ve Ceza Motifi

Yasaklanan bölge ve oda, sırları açıklama yasağı, tabunun kırılması ile ilgili cezalandırma, sınıf yasağı, konuşma yasağı vs… alt başlıklar halk anlatılarında kullanılan yasak ile ilgili unsurlardır (Sezer, 2010, s. 94). Bu başlıklar içinde *kutsal ağacın kesilmesi, bir tabunun kırılması*; sonrasında yaşananlar da bu yasak sonrası *cezalandırılma* motifi olarak örneklenebilir. Haydar, Katran'ı keserek hem kendisini hem obasını cezalandırmış olur. Bu, Ulu Katran'ın kendini koruması anlamına gelen bir uyarıdır ki *Gılgamış*'taki sedir ağacının koruyucusu *Humbaba*'yı akla getirir.

> Bu ulu katranın altında şenlik yapılmaz. Yapılırsa yağmur yağar. Öyle bilmediğimiz yağmurlara benzemez bu yağmur. Deli kız ağıtı bok yemiş yanında. Göğün dibi delinir. Sel sele gider buralarda. Kızıl bir sel gelir. Sel, kızıllığını ulu katranın altındaki mezarlarda yatan cesetlerden alır. 1980'de köyü unuttu katranın altında şenlik düzenlenmeyeceğini, bir düğün kurdu. Sen misin düğün dernek kuran, bir yağmur yağdı, bir yağmur yağdı, Feke'yi sel aldı. Kaç evi sel götürdü, kaç can boğuldu, kaç yüz hayvan telef oldu bilinmez. Sanırdınız Nuh tufanı koptu (H.Ö. s. 44).

Hikâyede ağanın Gülsüm'e göz koyması, parası ve gücünün desteğiyle Ebeş Ahmet'ten Gülsüm'ü alması da anlatıya bir başka *yasak* motifi olarak girer.

> Tahtakıç başını salladı:
> "Bilirim ağam, bilirim. Nahal bilmem. Sen de bu Tahtacıları bilin ki Sünni'ye kız vermezler."
> "O eskidendi oğlum," dedi, bıyığının altından gülerek. O eskidendi derken örflerine, âdetlerine, törelerine sıkı sıkıya bağlı olan Tahtacıların kendisine göbeklerinden bağlı olduklarını bildiğini geçiriyordu aklından. Emin Ağa demek Tahtacılar için aş, ekmek, kışlık demekti, hayat demekti (H.Ö. s. 205).

Ebeş Ahmet'in söz vermekte bir sakınca görmemesi, törelere karşı gelmesi, bir yasağın delinmesidir. Gülsüm için Ağaya söz verilmesi, inanışları ile bağlantılı olarak cezayı da peşi sıra getirecektir.

> Moza Beyin gelmemesi bir tarafa, obadan ilk defa bir Sünni'ye kız verilmesi, üstelik büyük miktarda galın karşılığında verilmesi herkesi huzursuz etmişti, amma oğlan tarafı Emin Ağagil olunca kimseden ses soluk çıkmıyordu. (…) Dede de huzursuzdu. İki gündür çare arıyor, bir türlü içinden çıkamıyordu. (H.Ö. s. 209).
>
> O gün gelenlerin arasında bir Ebeş Ahmet yoktu. Gelmeye yüzü tutmuyordu mutlak. Galına tamah edip Gülsüm'ü verdikten sonra obada bir soğukluk oldu, sıtarası düştü. Eskiden olsaydı kıyamete kadar düşkün edilirdi. Kimse

> konuşmaz, yüzüne bakmazdı. Tek bir çift söz etmezdi. (…) Başlık parasıyla kız mı verirdi bu oba? Ne usul kaldı, ne erkân, ne şeyh bilen kaldı, ne dede, ne baba (H.Ö. s. 234).

3.4.2.1.3. Tek Oğul ve Çocuksuzluk Motifi

Halk hikâyelerinde de masallarda da sık görülen oğulsuzluk ya da tek çocuk motifi, Haydar hikâyesi için de geçerlidir. Kele Dezze'nin çocuğu olmaz. Çocuk için Allah'a çok yalvarır. Türbelere, yatırlara gider. Birtakım inanışlara bağlı olarak kimi uygulamaları yapar. Sonunda dileğine kavuşur.

> Aslında Haydar'ın ölümsüz olduğuna doğduğu geceden itibaren obadaki herkes inanıyordu. Kele Dezze'nin analık halına kalması gecikince herkesi aldı bir telaş. Garibim, çocuğunun olması için neler yapmadı, neler... Yatırlara, türbelere, ziyaretlere mi gitmedi. Kurutulmuş kurt postunun ağzından mı geçmedi. Yılan ağzından aldırdığı cülüğün içini elleriyle bir güzel temizleyerek tüylü kısmını tuzlayıp kapısına mı asmadı. Duyulmadık buğular mı yapmadı. Kaynamış süte, püse denilen yanmış çıra katranı karıştırıp içine bir de kızgın tuğla koyduktan sonra buğusuna mı oturmadı. Defne, mersin yaprağı ve böğrülceyle kaynattığı keçi kılının üzerine mi oturmadı minder niyetine. Toroslar'ın en ehil ebelerine karnını çektirip türlü ilaçlar sürdürerek kasığını mı sardırmadı. Yırtınıp durdu, ama sonunda yazgısını yendi.
> Bir gün Kele Dezze'nin hayızdan kesildiği duyulunca obaya bir düğün dernek havası hâkim oldu. Oldu ki eh. Buncalı, Kele Dezze çocuğunun, daha doğrusu oğlunun sağlıklı, iyi huylu olmasından başka çok güzel olup olmayacağına sıdalanmaya başladı. Oğlunun, diyoruz, oğlu olacağına kendisiyle birlikte herkes inanıyordu. Hayızdan kalmadan birkaç gün önce düşünde gök yeleli bir kurt görmüştü. Bunu herkes bilir ki beklenen muştuydu bu. Kutlu bir haberdi. Kele Dezze'nin bir oğlan doğuracağına delaletti (H.Ö. s. 169).

3.4.2.1.4. Nehir Prensesi (Mitolojik Motifler)

Katran hikâyesinin bir diğer kahramanı da Asu nehridir. Hürü Ana hikâyenin bir bakıma bu nehrin hikâyesi olduğunu vurguladıktan sonra nehri betimlemeye başlar.

> Bu hikâye ki bir nehrin, bir ulu nehrin hikâyesidir. Bu öyle bir nehirdir ki dünyanın kalbinden doğarak çağıldaya çağıldaya akar sonsuzluğa. Boz akar. Bomboz akar. Yıl on iki ay boz aktığından Bozsu diye bilinir. Toroslardan İkikapılı vadisini ikiye bölerek, birçok vadiyi besleyerek, değirmenleri döndürerek gelir ve Zamantı'yla buluşur. Sonra Everek'in doğusundan geçer ve Çataloluk'u batıda bırakarak Elmadağı'na dolanır. Ürkütücü girdaplardan, çağlayanlardan, bin bir güzellik arasından akarak birçok köyü, komu, mezrayı hızla geçtikten sonra Aladağlar'ı batısına aldığı yerde, Eyner'in üstünde, Kozan dağı suyu da denilen Göksu'yla gerdeğe girer. Sonra Çukurova'ya iner. Doruklardaki coşkusundan eser kalmaz Çukurova'ya indiğinde (H.Ö. s. 73-74).

Tüm ayrıntılar akademik bir bilgi aktarımı gibidir. Hürü Ana'nın dilinden bilgi aktarımı sürer. Bunda kurgusal anlatının gerçekten hareket ettiği izlenimi verme amacı olduğu görülmektedir. Yazar, gerçeğe yakınlık duygusu ile okurun ilgisini daha çok çekmek amacındadır. Yazarın bu tutumu, halk hikâyelerinin gerçek yaşamdan beslenen anlatılar olmasından hareket ettiği biçiminde de yorumlanabilir. "Bilen, Bozsu diye bilir ya, aşağılarda tevir tevir söylenir adı. Vakti zamanında Saros denirmiş. Şimdilerde Seyhan diyorlar." (H.Ö. s. 74). Ardından yazar, Hürü Ana'nın dilinden Bozsu ile ilgili *mitsel bir anlatıyı* aktarır:

> Bu nehir, bu ulu nehir bazen altın akarmış. Dünyanın oluşundan beri böyleymiş bu. Bu yüzden şanını duyan düşmüş peşine. Peygamberlerle krallar bile Bozsu'nun kaynağından aramışlar arayacaklarını. Sonra ya aradıklarını bulmuşlar veya başka şey bulunca vazgeçmişler aradıklarından. Peygamberlerin, kralların aradıkları bir tarafa, Bozsu hep bereket taşımış Toroslar'dan. (…) Eski bilgeler belki de bu yüzden Altınova demiş, Bozsu'nun suladığı ovaya (H.Ö. s. 74).

Anlatılanlarda *Yaradılış* efsanelerine bir bağlamlanma da dikkati çeker: "Derler ki âdemin tarihi, dünyanın tarihi Bozsu'nun gözünde başlar. Bu nehrin eşi menendi ne görülmüş ne duyulmuştur." (H.Ö. s. 74). Katran ağacı ile Bozsu arasındaki ilişkiyi de efsanevi bir ilgiyle bağlayan Hürü Ana, Katran Ağacı'nı gözleyen kişilerin anlattıklarını aktarırken olağanüstülüklerden ve mucizelerden söz eder.

> Ve bu dört kutlu kişinin anlattığına göre o kutlu katran, altın saçlı bir kız çocuğu getirmiş dünyaya. Ve doğumu gördüklerinde donayazmış bizim kutlu şahitler. Ve doğum olur olmaz ve her biri birer ele dönen iri dallarıyla kavradığı bebeği ayakucundan çağıldayıp akan nehre indirmiş usulca. Ve belli ki yumak istiyormuş bebeğini. Ve nasıl olmuşsa olmuş, eşinden ayırmaya çalıştığı bebeği düşürüvermiş ellerinden. Ve bebek bir tarafa ve eş bir tarafa. Ve neyse ki suya düşmüş bebekle eşi. Ve bunun üzerine kutlu katran salkım saçak, tekmil gövdesiyle dalmış suya. Ama nafile bir türlü bulamamış bebeği. Ve işte o anda kara katran gibi gözyaşları dökmüş ulu ağaç. Ve bütün dünyanın sedir diye bildiği bu ağaca işte o andan itibaren katran adını vermiş bizim obanın insanı.
> Ve ulu katran kederinden kuruyayazdığı sıra bebek sudan, nehrin içindeki bir kayanın üzerine çıkarak dile gelmiş:
> 'Üzülme ana' demiş katrana, 'benim için üzülme, sevin! Ben sular dünyasının prensesi oldum. Bu nehri bana verdi, ulu yaradan. Ben artık bu nehrin prensesiyim. Bunu kolay kabul edersen, sonsuza kadar hep bir arada oluruz seninle.' (H.Ö. s. 77-78).

3.4.2.1.5. Işık Motifi

Hasan Köksal, *Işık* motifinin özellikle destanlarda görülen semavi-dini bir motif olduğunu belirtir. "Türk boylarını yönetecek olan kahramanlar ve onların evlenecekleri kadınlar, çoğu defa kutsal bir ışıktan doğarlar." (Köksal, 1985, s. 26-27). İslamiyet'ten sonraki destanlarda da kahramanların daima yüzleri nurlu, aydan daha parlak olarak tasvir edidiğini söyleyen Köksal, kalp temizliğinin de "nûr"la ifade edildiğinden söz eder (Artun, 2009, s. 74).

> Haydar'ın doğduğu gece, ulu katranın nehir prensesini doğurduğu gece gibi bir gece yaşandı obada. Doğum gecesi Kele Dezze'nin çadırına bir nur doğdu. Kimileyin ak, apak, kimileyin yeşil, ama ne yeşil, zümrüt yeşili, kiminde göğ renginde göründü doğan nur. O zamanlar damı yoktu Kele Dezze'nin. Aile bir alaçıkta yaşıyordu. Haydar'ın doğduğu gece alaçığı ışığa boğan nur sabaha kadar göğden ağdı durdu. Bunu bütün oba gördü. Bir onlar, alaçıktakiler farkında değildi. Yırtıcı kuşlarla hayvanlar bile farkındaydı. Gece boyunca obanın çevresinde dolanıp durdular bu yüzden. Kimileri uludu, pavkırdı, kimileri paviledi, çeniledi, kimi ise horkuldayıp durdu. Kimileri de huzursuz huzursuz mızırdanıp gezindi (H.Ö. s. 170).

Katranla ilgili söylenceyi yedi göbek öncesine bağlayan Hürü Ana, katranların en yücesi anlamına gelen deste başı katran ifadesini kullanır. Deste başı katranın ancak beş yüz yılda hatta bin yılda yeşerdiğini söyler. Sonra da söylenceyi aktarır:

> "Derler ki bir *Hıdırellez gecesi* gökten bir *nur* ağdı o deste başı fidanın üzerine. Ve öyle bir nurdu ki bu, bildiğimiz nurlara benzemez. Ve ne ak ne yeşildi bu nur. Ve hem akdı ve hem yeşil ve hem kara. Ve bir bakıyorlardı süt gibi ak ve bir bakıyorlardı su gibi duru ve bir bakıyorlardı ortada nurdan eser yoktu ve kapkara bir parıltı sarmıştı ortalığı. Ve bu kara parıltı var ya, bu kara parıltı, katrandan bir balkıyordu ki görülmüş, duyulmuş değildi. Ve yer ve gök ve dağ ve dere ve tekmil tepeler kapkara bir aydınlıkta, bu kapkara nurda boğuluyordu. Ve bin bir renkteki bu parıltı gökten ağdıkça katrana, katranın gövdesi irileşmeye başlıyordu. Ve bütün obanın gözü önünde şiştikçe şişiyor, gödeleştikçe gödeleşiyordu katran. Ve kimse gözünü ayıramıyordu ve merakından bırakıp gidemiyordu obaya. Ve gün doğumuna kadar o nemneşeal nurun katranın gövdesine ağmasını seyrediyordu herkes. Ve sabahın ışıklarıyla birlikte yok oluyordu o nur. Ve obadan kimsede hayır kalmıyordu uykusuzluktan." (H.Ö. s. 77).

Birinci anlatıcı Çetin de katran ağacının yanına vardığında ışığının etkisinde kalacaktır: "Bir ışık balkır gibi oldu. Bildiğim ışıklara benzemiyordu. Işık değil miydi acaba? Işık değilse neydi? (…) Katran ve ışık. Katranda ışık. Anlaşılır gibi değildi.

Gördüğüm doğruysa eğer, kimse tutamazdı beni; sonsuza dek, ışığa âşık bir ateşböceği gibi dönerdim çevresinde.” (H.Ö. s. 45).

3.4.3. Halk Hikâyesi Formelleri

Sakaoğlu**,** formelleri metnin yapısına sıkı sıkıya bağlı olan, belirli görevlere ve belirli biçimlere bağlı olarak gelişen, çoğunlukla kalıplaşmış, az çok anlatıcısına göre değişiklik gösteren ifadeler olarak tanımlar (Sezer, 2010, s. 70).

3.4.3.1. Haydar’ı Öldürmek’te Halk Hikâyesi Formelleri

“Haydar’ı Öldürmek”te Çetin Yiğenoğlu, Hürü Ana’yı anlatıcı olarak gösterdiği bölümlerde halk hikâyesi anlatım biçimine çok yaklaşır. Bu bölümlerde hikâyenin başlangıcı, hikâyeye girişi ve üslubuyla halk hikâyesi formellerini kullanır.

Hak, dostum hak!
Ey dostlar...

Hayat, başı sonu belirsiz bir yoldur
Ne yolculuk, ne yol, aslolan yolcudur
O yolcu ki bilir, bu yolda eğleşilmez
Hakikât, bakmasını bilmeyene görünmez

Haksızlığa boyun eğen yiğide
Büyüğünü saymayan küçüğe
Küçüğünü sevmeyen büyüğe
Boyun devrile denilse hak

Babam der, namerde darılma
Doğru yoldan sapana acıma
Mert kadri bilmeze aldırma
Düşmanlığım adaletsiz kadıya

Âşık ustalar bir az deyip iki söyler. Biz de söz dinleyip söyleyelim ki sözümüz iki olsun, düşmanlarınızın iki gözü kör olsun:

Bir insanın varsa para sıdası
Hiçbir zaman olmaz sıtarası
Duyulmayınca gönül nidâsı
Yazgı için dövünse ne fayda

Türkçe gibi güzel dilin olmasa
Gönül kapısı açan sevgin olmasa
Düşküne yardım derdin olmasa

Cihana devlet olsan ne fayda

Hürü'nün anası der sevgi zikreyle
Hak yolunda hep doğruyu söyle
Kadrin bilinmese de şükreyle
Zenginliğin bir sanaysa ne fayda

Âşıklar iki az deyip üç derler. Bir de Hürü söylesin üç olsun, düşmanınızın ömrü puç olsun:

Muallime söz söylemek
Talip olmadan dara durmak
İmana gısılıp yola girmek
Kendini bilmezi rüsvay eyler

Katranı kaynatmakla olur mu şeker
Cinsini s…ğim cinsine çeker
Ulular hep garez kötüdür derler
Zindan eder dünyayı aç gözlüler

Kin odu düşmüşse insanın canına
Bakılmaz cığıl cığıl akan kanına
Varılmaz kara yüreklinin yanına
Dağın ötesine söylenen söz neyler

Bu deyişatları bana söyleten Âşık Babamın ve bu damın altında beni dinleyenlerle obamızdaki bütün taliplerin geçmişlerinin, bütün geçenlerimizle birlikte Yiğit Haydar'ın, Ulu Katranın, Ulu Bozsu'nun ve güzel Asu'nun ruhları şad olsun, Allah rahmet eylesin. Yüce Allah devletimizin bekâsı, ordumuzun muzafferiyeti, milletimizin mutluluğu ve görünmez kazalarla belalardan korunması için bizimle birlik olsun.
Hey hak! Ey dostlar...
Ocağınız sonsuza kadar yansın, er iseniz sakalınız, avratsanız saçınız ağarsın. Keseniz dolu, salavatınız güçlü olsun.
Para pul bizim neyimize. Bir katıksız ekmek, bir yağlı kuzu olursa yeriz, olmazsa bir yannık ayranı içeriz, o da yoksa bir şerbetle geçeriz. Anlatacağımız destan, söyleyeceğimiz hikâye dilden dile uçsun yeter bize. Bilmem kaç bin âlemdir bu dünyanın hepiciği. Derler ki gılılımsız ne köy olur, ne de oba.
Allah kimseyi doğru yoldan, hak yolundan ayırmasın. Milletinden, vatanından ayrı yola düşürmesin. Haktan adaletten şaşırmasın. Hepinizin üç günlük olduğunu bildiği şu dünyada yanlış yazdıracak işler yaptırmasın. Bu dünya bir misafirhanedir çünkü. Gelen gelir, hoş gelir, sefa gelir. Konan konar, göçen göçer, güle güle gider. Yiyen yer, içen içer, kiminin içtiği baldır, kimininki ağı. Kimse götüremez belindeki bağı. Nasipten ötesi boş, bizim olmayan kâse, ister dolu olsun ister boş. Değirmendeki hakkımızdan vazgeçersek gelmez bela, öldürmekle tükenmez yoldan cüda. Biz ne kaderimizden edelim şikâyet, ne vazgeçelim hakkımızdan. Eğer maksat kıssadan hisse ise anlatalım bir hikâyet.
Nakleden deyişat sahipleriyle kulağımıza fısıldayan rüzgârın söylediğine göre şöyle rivayet edilir:
Zaman-ı mazide eski Tahtacı oymaklarından birinde diyarı Toros derler bir dağ

varımış. Bu dağda namlı bir yiğit yaşarmış (H.Ö. s. 70-71-72).

3.4.4. Kalıp Sözler

3.4.4.1. Deyimler

Dillerin zenginlikleri olarak kabul edilen deyimler, birer söz öbeğidir. Kalıplaşmıştır. Anonimleşmiştir. Yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanırlar. Haydar'ı Öldürmek'te kullanılan deyimleri örneklemeden önce birkaç deyim tanımına göz atmak gerekir.

Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nün ilk cildinde deyimleri "Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlatımdan ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları." olarak tanımlar (Aksoy, 1981, s. 49).

Şükrü Elçin de "Halk Edebiyatına Giriş" adlı eserinde deyimler için "…asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir." tanımını yapar. Deyimleri birer dil birlikleri olarak gören Elçin, "İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır." diyerek diğer dil birliklerinden ayrılan yönlerini (Elçin, 1986, s.642), Doğan Aksan ise deyimlerin sosyal yapının önemli göstergeleri olduğunu vurgular.

> Deyimler- bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda, ondan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halk bilimi açısından da önemli sözlerdir (Aksan, 1987, s. 89).

Çetin Yiğenoğlu'nun inceleme konusu eseri Haydar'ı Öldürmek'te deyimlerin günlük konuşma dili yalınlığı içinde bolca kullanıldığı görülür. Günlük dilde yaygın olarak kullanılan deyimlerin yanında yerel nitelik taşıyan deyimlerin de konuşmanın doğal akışı içinde kullanılması dikkat çekecek niteliktedir. Yazar, deyimleri anlatımın bir zenginliği olarak kullanmaktan öte olay kişilerinin canlı, samimi, gerçekte yaşayan kişiler algısını güçlendirmek, yerel kullanımlarla da Tahtacı kültürüne ait sosyal değerleri aktarmak amacını taşımaktadır.

Romanda kullanılan deyimlerden önemli bir bölümü metinlerdeki kullanımlarıyla alfabetik sıralama içinde aşağıda gösterilmiştir. Yerel kullanımları olan deyimlerin dışında kalan, yaygın olarak kullanılan deyimlerin anlamları verilmemiştir.

A

aba altından sopa gösterilmek:

"Görmez misin gazeteci bey, her gün birini boğazlıyorlar orda burda. Katran kadı, çam müftü olmasaydı, yani insanlarda Allah korkusu, devlet korkusu bulunsaydı böyle kötü şeyler olmazdı herhalde."

Bu sözlerle *aba altından sopa gösterildiği* kesindi (H.Ö. s. 88).

ağızlara depmek: Sözün söylenmesini engellemek.

Şimdi, bir aşure yapar, hepsinin dilini boğazına akıtır**,** geç kalkmasıyla ilgili yapılacak davışları *ağızlara deperdi* (H.Ö. s. 98).

ağzı laf yapmak:

Ne de olsa politik bir kimliği vardı Muhtar'ın, *ağzı bayağı laf yapıyordu* (H.Ö. s. 56).

ağzını bıçak açmamak:

Ağzını bıçak açmıyor. Bir şey sorulmuyor. Kaçıyor sürekli. Sorulardan kaçıyor. Vurulduğunda yanında bile değilmiş (H.Ö. s. 362).

ağzının payını almak:

"Öyle de," diye söze girdi Usta, "Biz gene de buraya modern dünyadan daha mutlu olacağımızı düşündüğümüz için geldik. Çünkü modern dünyada *ağzımızın payını aldık."* (H.Ö. s. 33).

ağzını sıkı tutmak:

Ebeye de yüklüce bir bahşiş verdikten sonra *ağzını sıkı tutmasını* buyurdu (H.Ö. s. 236).

ağzının tadı kaçmak:

Herkesin *ağzının tadı kaçar* (H.Ö. s. 88).

Alaçıktakilerin *ağızlarının tadı kaçtı*. Birer ikişer dağıldılar (H.Ö. s. 240).

aklı almamak:

Musa, Ardıç Düzü'nden Garip Halil'le çıkacaktı sefere. Haydar nerden çıktı, kimsenin *aklı almıyor* (H.Ö. s. 362).

aklı karışmak:

Biraz fazla düşününce *aklım karışıyor* (H.Ö. s. 362).

Aladağ'dan serin (olmak): Kaygı taşımamak.

Yüreği *Aladağ'dan serindi***,** amma o gece ne olduysa oldu, bu sene Ayvagediği'ne inebilecek miyiz, yoksa İkikapılı'da mı geçireceğiz kışı diye düşüne düşüne kaçırdı uykusunu (H.Ö. s. 96).

alıp başını gitmek:

Silah sesinden ürken beygir *aldı başını* yitip gitti (H.Ö. s. 16).

altını üstüne getirmek:

Demek istediğim şu: benim kılıma dokunulduğunda gazeteci arkadaşlarım bu Ayvagediği' nin *altını üstüne getirirler* (H.Ö. s. 88).

aman dilemek:

(…) Emin Ağa *aman dilemezse* iyilerden, bir poyraz eser, kuzeyden kapkara, kara katran gibi, amma soğuk mu soğuk, buyduran soğuklukta bir poyraz (H.Ö. s. 237).

apır-zapır etmek: Ne dediğini bilmemek.

Hacı Çömez bu lafları üzerine şamar vurur gibi *apır-zapır etti* avradına (H.Ö. s. 320).

astığı astık, kestiği kestik:

Sözlerinin dışına çıkmaya kimse cesaret edemezmiş. *Astıkları astık, kestikleri kestikmiş* (H.Ö. s. 365).

aşkarsız gelin:

Aşkarsız gelin diye Muhtar'ın öldürdüğü yılandan söz ediyorlardı (H.Ö. s. 58).

B

basireti bağlanmak:

"Milletin töreyi düşünecek aklı mı kaldı bire bacı. Milleti aldı bir kış sıdası. *Basireti bağlandı* herkesin." (H.Ö. s. 240).

başgöz etmek:

"Allah bilir ya, Allah günah yazmasın ya, nohut götlü avradını ağasıyla **başgöz ettiyse**," dedi Durdu (H.Ö. s. 320).

başından defetmek:

Yeni Mansur'u *başımdan defedince* döndüm (H.Ö. s. 92).

bayram etmek:

Haydar can çıkıp gelecek, o gün *bayram edeceğim* (H.Ö. s. 320).

bayramlık yüz:

Bu durumda benim de *bayramlık yüzümü* göstermemin iyi olacağını düşündüm.

"Bak Muhtar, ben burda korumasız geziyorum. İnsanları doğrayan, kulaklarını kesen her kimse dilerim bana dokunma gafletinde bulunmaz!" (H.Ö. s. 88).

bileğini bükmek:

Bu öyle bir yiğittir ki bugüne kadar kimsenin onun *bileğini büktüğü*,… (H.Ö. s. 74).

biti kanlanmak:

Yazının iti. Biraz *biti kanlandı* ya (H.Ö. s. 117).

"Derdi, bir orospusu olsa iyiydi. Her şeye el atıyor. Duyduğuma göre eski eser işi de

yapmaya başlayık. Neyine gerek senin böyle ince işler, ibine. Yap lokantacılığını, otur yerinde uslu uslu."

Mansur, yanan sigarasıyla yeni bir sigara daha yaktı ağır ağır.

"Heye... İt... *Biti kanlandıkça* başımıza bela mı olucu ne?" (H.Ö. s. 117).

boğazı örmelinin biri (olmak): Niteliksiz adam.

Dede, "*Boğazı örmelinin biridir* zahar," diye kestirip attı, "bunu yapan bizden olamaz!" (H.Ö. s. 103).

boğmus boğmus oturmak: Suskun suskun oturmak.

Bir köşede sessizce, *boğmus boğmus oturuyordu* sadece (H.Ö. s. 130).

boş gezenin boş kalfası: (boşta gezenin boş kalfası)

Dost çevrelerinde soytarılık, çok zorda kalırsa düğünlerde zennelikle geçimliğini çıkarıyor. *Boşta gezenin boş kalfası...* Cinayet işleme, kulak kesme gibi bir risk alması için ne gibi bir nedeni olabilir ki? Çevresindeki insanların cebine koyduğu harçlıklarla geçinen birinin böyle kan dökmesi için oldukça şaşırtıcı gerekçesi olmalı (H.Ö. s. 386).

bu dağların kadısı katran, müftüsü çam: Dayanıklılığı, hoş kokusu ve uzun ömründen dolayı Sedir ağacı için Anadolu insanın söylediği bu söz, aynı zamanda insan hükmünün- yasalarının geçmediği ilkel yaşam için de kullanılmaktadır.

"Bizim buralarda silah atılması yadırgı bir şey değil gazeteci bey. Bilmezsin belki, ama bizim buralarda bir söz var *bu dağların kadısı katran, müftüsü çam* diye."

Son söyledikleriyle ne demek istemişti acaba? Ciddi bir tehdit söz konusuydu.

"Ne demek istedin, anlamadım," dedim ağır ağır.

"Görmez misin gazeteci bey, her gün birini boğazlıyorlar orda burda. *Katran kadı, çam müftü olmasaydı,* yani insanlarda Allah korkusu, devlet korkusu bulunsaydı böyle kötü şeyler olmazdı herhalde." (H.Ö. s. 88).

buğuz beslememek: kin tutmamak.

Bir de Haydar inanmadı Emin Ağa'nın "*Buğuz beslemedim*," demesine (H.Ö. s. 270).

burnundan gelmek:

"Bu sene oruç *burnumuzdan geldi*," dedi Fadımatın ağlamaklı bir sesle (H.Ö. s. 320).

burnunun dibinde (olmak):

…alçak herif *burnumun dibinde* vurup öldürdü garibi (H.Ö. s. 15).

C

cana kıymamak:

Bu bir talip olamazdı. Çünkü bir talip muharremde *cana kıymazdı* (H.Ö. s. 103).

canı çekmek:

İçine biraz soğan koymayı *canı çektiyse* de vazgeçti (H.Ö. s. 96).

canını dar atmak:

Canımızı dar attık içeri (H.Ö. s. 324).

canının derdine düşmek:

Ebeş kendi *canının derdine düşmüştü* çünkü (H.Ö. s. 242).

cirit atmak:

Mantığımın mihenk taşında *cirit atan* aklım bu serüvenden vazgeçmemi öneriyordu (H.Ö. s. 19).

"Bir hafta, on gündür jandarması, polisi *cirit atıyor* köyde (H.Ö. s. 54).

Ç

çiğ süt emmek:

İnsanoğlu işte n'olacak. *Çiğ süt emmiş*..." (H.Ö. s. 362).

çil yavrusu gibi dağılmak:

Adamlar baktılar ki olacak gibi değil, hepsi tıyannadı, gözleri öyle bir korktu ki ödleri boklarına karıştı*, çil yavrusu gibi* dağıldılar (H.Ö. s. 242).

çimişdekli olmak: alıngan olmak.

Ne kadar *çimişdekli olmuşsun* son zamanlarda (H.Ö. s. 319).

çont olmak: felç sonrası kolun ve elin iş göremez halde olması.

Ona dokunanın eli nasıl *çont olursa* kötü niyetle bile yaklaşan, Bozsu'ya düşerek nehir prensesine kurban olurdu (H.Ö. s. 101).

D

dağa kaldırtmak:

"Darılık'tan Apti'nin avradını yatağı ile birlikte herifin koynundan aldırarak *dağa kaldırtmadı* mı zalım? Emin Ağa bu, avrada doyar mı?" (H.Ö. s. 235).

dam üstünde saksağan vur beline kazmayı:

Belki, manda yuva yapmış söğüt dalına ya da *dam üstünde saksağan vur beline kazmayı,* türünden estetik temellerini kültürel birikimlerimizden alan sürrealist bir rapor." (H.Ö. s. 46).

dara durmak: Alevilerde dedenin karşısında sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağın üzerine getirilmiş, kollar yanda ve öne doğru hafifçe eğilmiş bir vaziyette durmaya verilen ad.

Korkuyla *dara durdu*, iki elini iki yanından sarkıttı, başını önüne eğdi (H.Ö. s. 102).

dayalı döşeli (olmak**):**

"Bizim ev bomboş duruyor. *Dayalı döşeli* (H.Ö. s. 18).

deli kız ağıtı: aralıksız yağan yağmur.

"Bu ulu katranın altında şenlik yapılmaz. Yapılırsa yağmur yağar. Öyle bildiğimiz yağmurlara benzemez bu yağmur. *Deli kız ağıtı* bok yemiş yanında (H.Ö. s. 44).

dev aynasında görmek:

Kimbilir, oldum olası yeteneksizin biriydim de çözümü kolay sorunlar karşısında aldığım ucuz başarıları abarttığım için kendimi *dev aynasında görüyordum* (H.Ö. s. 373).

dışlığı kaçmak: iç huzurunu yitirmek

Sıra esvap kesme işine gelince milletin *dışlığı kaçtı*. Çünkü esvabı kesilecek kız yoktu ortalıkta (H.Ö. s. 231).

dil dökmek:

Zeliha'yı binbir *dil dökerek* gönderdikten sonra yukarı çıktım. (H.Ö. s. 293).

"Bu Cevizlilerle akrabaları her zaman kazık attı bu millete yavrım," dedi. Gâvur milletine güvenilmeyeceğini söyledi. Bu ormanı, bu güzel katranlığı hopur etmemesi için çok *dil döktü* (H.Ö. s. 196).

dilini boğazına akıtmak: Çok büyük bir şaşkınlık ya da korku sonrası konuşamamak

Şimdi, bir aşure yapar, hepsinin *dilini boğazına akıtır***,** geç kalmasıyla ilgili yapılacak davışları ağızlara deperdi (H.Ö. s. 98).

Dili boğazına akmış gibiydi. Konuşamıyordu. "Gö gö gördüm," diyordu da, başka bir şey demiyordu (H.Ö. s. 99).

dilli düdüğe konulmak - malamat edilmek: dedikodu yapılarak yıpratılmak, rezil edilmek.

Avratlara baktı, her biri bir iş yapıyordu. Daha doğrusu iş yapar görünüyordu. Elleri işte, gözleri kendinin üstündeydi. Böyle uyuşuk uyuşuk oturmaya devam ederse çalımlarından yanlarına yaklaşamayacağı gibi *dilli düdüğe konulacağını, malamat edileceğini* biliyordu (H.Ö. s. 98).

dilini eşek arısı sokmak:

"*Dilini eşek arısı soksun*, e, mi! Diline sahip ol, diline!" (H.Ö. s. 320).

dine imana sığmamak:

'...olur mu böyle şey? *Dine imana sığar mı?"* (H.Ö. s. 15).

dini imanı para (olmak):

İki kadın konuyu Gülsüm'ün babası Ebeş Ahmet'e açmaya bile gerek duymadı. Son günlerde, hele ki sıkıntılı günler başlayalı beri iyice değişmişti Ebeş Ahmet. Paradan başka söz etmiyordu. *Dini imanı paraydı* (H.Ö. s. 199).

don gömlek:

'Ne oluyor? Ne var?' demeye kalmadı, *don gömlek***,** yaya yapıldak seslerin geldiği yere doğru yürümeye başladı millet (H.Ö. s. 15).

dut yemiş bülbül:

Bu işin aslını esasını bilse bilse Musa bilir, o da konuşmuyor, *dut yemiş bülbül sanki* (H.Ö. s. 362).

dünya başına yığılmak:

Şimdi, diyorlar ki gazeteci bir yayın yapar, gâvuruyla keferesiyle *dünya başımıza yığılır* **(** H.Ö. s. 54).

dünyaya meydan okumak:

İşte, *dünyaya meydan okur* gibi duran bu dağların doruklarına katranlar egemendir (H.Ö. s. 52).

dünyayı dar (etmek) getirmek:

Dünyayı dar getirirdi her birine. Getirdikleri çıkaların buzdağımını çıkarırdı," dedikten, içindeki ağuyu akıttıktan sonra döndü ardını, yürüdü (H.Ö. s. 240).

dünya yıkılsa aldırmamak:

Fadımatın kuvvetli bir avrattı. Lakin çocuk doğuramadığı için kocası Cırrık Tahsin genç bir kızla evlenerek yeni avradının köyüne taşınınca hiç evlenmemiş kardeşi Siksiz Hasan'ın damına yerleşmek zorunda kalmıştı. *Dünya yıkılsa aldırmaz***,** beribenzer olay karşısında kılı kıpırdamazdı (H.Ö. s. 96).

E

ekmeğine yağ sürmek:

Gâvurun kılıcını çeken*, ekmeğine yağ süren* nasıl kardeş olur?" (H.Ö. s. 56).

ekmekleriyle –oynamak- oynamamak:

Yıldızımın parladığı o zaman cinayet dedektiflerinin yalvarmaları para etmeyince bari cinayeti kendilerinden önce aydınlattığımı belgeleyen yazılar yayımlayarak *ekmekleriyle oynamamam* için az mı tehdit etmişlerdi (H.Ö. s. 26).

İyi ki işten attırmadı, *ekmeğimle oynamadı*, diye şükretmem gerekiyor herhalde (H.Ö. s. 215).

ekmek parası (kazanmak**):**

‘...olur mu böyle şey? Dine imana sığar mı, eli silahsız elin garibini *ekmek parası kazanmak i*çin bir beygir yükü ağaç götürüyor diye, yolun ortasında tangadak vurup öldürmek?’ (H.Ö. s. 15).

elinden portmak: tutamamak, elinden kaçırmak.

Gelirken karşısına çıktıysam da nafile, tutamadım, gücüm yetmedi, *porttu elimden* (H.Ö. s. 93).

F

farçını çıkarmak: rezil etmek

Teker teker *farçını çıkarırdı***.** Dünyayı dar getirirdi her birine (H.Ö. s. 240).

faturasını ödemek:

Bu nedenle, merakımın tutsağı dikkatimi sözcüklerin içsel anlamları üzerinde toplayamamamın *faturasını ödüyordum* sık sık (H.Ö. s. 20).

G

gardı düşmek:

Bu tehditler karşısında Muhtar’ın *gardı düştü* (H.Ö. s. 89).

gark olmak:

“Gözümüz aydın. İnşallah hayırlı haberlere *gark olacağız*...” (H.Ö. s. 326).

gâvurun kılıcını çekmek: Düşmanın- kâfirin yanında yer almak, bilerek ya da bilmeyerek hasmın işine gelecek davranışlarda bulunmak

“İşbirlikçinin kardeşi mi olur? *Gâvurun kılıcını çeken,* ekmeğine yağ süren nasıl kardeş olur?” (H.Ö. s. 56).

gençliğine vermek:

Çok şükür korktuğum başıma gelmedi. Anam sahiden hastaymış. Aslında hastalık değil, hasretlik. Benimki de eşeklik. Yaşlı ana bu kadar ihmal edilir mi? Koca bir yaz bir kez olsun gelmez mi insan? Sağ olsun, *gençliğime verdi* (H.Ö. s. 41).

göğü dânemek: Göğü gözlemek

Gözlerini aralayarak kapının gındırığından *göğü dânediyse* de bir şey anlamadı (H.Ö. s. 96).

göğün dibi delinmek:

Göğün dibi delinir. Sel sele gider buralarda. Kızıl bir sel gelir (H.Ö. s. 44).

gönlü bayvermek: İçi geçmek

Yorgunluktan bir ara *gönlü bayverdiyse* de köpeklerin acı acı ulumaları üzerine fırladı yataktan. (H.Ö. s. 96).

gönlü bayvermemek: içi kaldırmamak, gönlü razı gelmemek

"Gazeteci bey, yalnız yatmana *gönlü bayvermeyik* ki aşkarsız gelin gece ziyaretine gelik" diye dalga geçtiler (H.Ö. s. 58).

göze alamamak:

İşte o kıştan sonra nesiller boyu kimse kışı İkikapılı'da geçirmeyi *göze alamadı* (H.Ö. s.75).

göz gözü görmemek:

Toroslar'dan aşağılara, kışlaklara göç zamanı hep böyle olur, amma arada bir, bunun tersi de görülür. Hava birden dellenir. Bir bakarsınız, bir delişmen poyraz çıkar, tekmil dünya savrulur. Yer gök zangır zangır titrer. Ardından bir fırtına kopar doruklardan. Azıttıkça azıtır. Toz toprak savrulur, *göz gözü görmez* (H.Ö. s. 97).

gözleri korkmak:

Adamlar baktılar ki olacak gibi değil, hepsi tıyannadı, *gözleri öyle bir korktu ki* ödleri boklarına karıştı (H.Ö. s. 242).

gözleri yuvalarından fırlamak:

Gittiği gibi, yıldırım gibi döndü. *Gözleri yuvalarından fırlayacaktı* neredeyse. Haber doğruydu. Muzaffer doğruyu söylemişti. Amma eksik söylemişti (H.Ö. s. 100).

gözü açık- açıkgöz:

İçimizde bir *gözü açık* Haydar varıdı..." (H.Ö. s. 366).

gözü açık gitmek:

Seyit'e deyik ki, 'Bu Ayvagediği'ne bir dam yapmadan ölürsem *gözüm açık gider*." (H.Ö. s. 321).

gözü kesmek (kesmemek):

"Resulgil Ayvagediği'nde kalmış. Öteye gitmeye *gözü kesmemiş***."** (H.Ö. s. 320).

Hâlâ İkikapılı'da kalmayı *gözün keser mi* bilmem (H.Ö. s. 324).

gözünden kaçmamak:

Muhtar, yanına çömelirken Mansur göbeğini sıkıştıran guburun belindeki yerini değiştirdi. Bu, o sıra avluya giren Middik İlhan'ın *gözünden kaçmadı* (H.Ö. s. 66).

gözünü ayıramamak:

Ve kimse *gözünü ayıramıyordu* ve merakından bırakıp gidemiyordu obaya (H.Ö. s. 75).

gözünü budaktan esirgememek: Tehlikeden çekinmemek.

Çok iyi ata biner, cirit atar, tuluk oynar, *gözünü budaktan esirgemez,* savaşlarda ön saflara atılırdı (H.Ö. s. 235).

gözünü bulamak:

Bir aşure yapmalıydı. Ancak aşure yaparsa bu avrat milletinin, bu çorbacıların, bu küldökenlerin *gözünü bulardı* (H.Ö. s. 98).

gözünü kamaştırmak:

Ödül *gözümü kamaştırınca,* her araştırmanın, her arayışın hayatın bir başka kapısını açacağını, insanı başka bir yola çekeceğini düşünemedim ne yazık ki (H.Ö. s. 20).

gözünün feri ışımak:

Beni görünce *gözünün feri ışıdı*. Daha o saat doğruldu yatağında (H.Ö. s. 41).

gün dışlık göstermemek: Gün yüzü göstermemek, iç huzurunu yitirmek.

Emin Ağa'nın adamlarını gıfıttırır, *gün dışlık göstermezdi* (H.Ö. s. 240).

H

hanes könes etmek: Yerle bir etmek.

"Ebeş'in damını başına yıkar**,** *hanes könes ederdi***."** (H.Ö. s. 240).

hapahap karşılaşmak: Burun buruna gelmek.

"Berdilliği kıvrıldığımda Fikriye Murtaza'yla *hapahap karşılaşmayalım* mı?" (H.Ö. s. 93).

haremlik, selamlık olmak:

Erkekler için hazırlanan masa, biraz uzağa konulacaktı, ama Gülsu nine izin vermedi buna, "Bu mecliste *haremlik, selamlık mı olacağız* ağalar," dedi, "hele getirin şu masayı beriye, ayakucuma doğru da, sözünüzden sohbetinizden istifade edelim." (H.Ö. s. 177).

hayra alamet (olmamak):

"Bu gidişle kıyamet kopar. Hiç *hayra alamet değil* bu gidişat. (H.Ö. s. 237).

hoşbeş yapmak:

O yaşına bakmadan Hürü Hatun da bizi kırmadı geldi. Odada iğne atılsa yere düşmez. Bana hoş geldin ziyareti değil bu. *Hoşbeş yapalı* çok oldu. Hürü Hatun'u dinlemek için geldiler. (H.Ö. s. 42).

höykürü höykürü ağlamak: Hıçkıra hıçkıra ağlamak.

Ardından Carı Karı,

"Elleriğiz kırılsın, e, mi," diye *höykürü höykürü ağladı* (H.Ö. s. 101).

İ

içini titretmek:

Arkada, brandanın altında yağmurdan korunmaya çalışanların durumunu düşünmek bile *içimi titretiyor* (H.Ö. s. 37).

iki ayağı bir pabuca girmek:

Bütün bunlara bir de merakımın dürtüsü eklenince *iki ayağım bir pabuca girdi* (H.Ö. s. 24).

iki gözü iki çeşme:

"He bacım, hepiciği iyi, güzel de Fadımatın fıkaramın *iki gözü iki çeşme..."* (H.Ö. s. 160).

iki gözü önüne akmak:

"Doğru, Hatın abıla, vallaha doğru, ben de gördüm," diye söze girdi Muzaffer, *"iki gözüm önüme aksı*n ki doğru." (H.Ö. s. 126).

imirin iti gibi singildemek: Sahipsiz it gibi sızlanmak.

Gülsüm battaniyenin yeliyle gözlerini açınca,

"Haydi, git yatağına da bir güzel uyu," dedi, "*imirin iti gibi singildeyeceğine***,** git uyu!" (H.Ö. s. 230).

işgüzarlığa başlamak:

"Bir hafta, on gündür jandarması, polisi cirit atıyor köyde. Bunu gören ormancısı, maliyecisi *işgüzarlığa başladı* (H.Ö. s. 54).

işine, gücüne bakmaya başlamak:

Ve baktılar ki olacak gibi değil ve aralarından seçtikleri bir gözcü ve bir bilge kişi ve bir hak âşığı ve bir yaşlı avradı geceleri nuru gözlemeye memur ettiler de *herkes işine, gücüne bakmaya başladı* (H.Ö. s. 75).

işinden gücünden olmak:

Ve oba ahalisi *işinden gücünden oldu* (H.Ö. s. 75).

iti an taşı eline al:

"*İti an taşı eline al*, derler ona Hacı Ağa." (H.Ö. s. 318).

iyi adam lafının üstüne gelir:

İyi adam lafının üstüne gelir derler, az önce biz de seni andıydık." (H.Ö. s. 318).

K

kafayı vurup yatmak:

Yeyintisini yeyip sütünü içtikten sonra *vurdu kafayı yattı* (H.Ö. s. 96).

kan gövdeyi götürmek:

"Yahu, ne biçim gazetecisin sen, *kan gövdeyi götürüyor*, haberin yok." (H.Ö. s. 18).

kanını, iliğini emmek:

"Kanımızı, iliğimizi emdikten sonra adı ister Emin olmuş, ister memin, ne fark eder?" (H.Ö. s. 322).

karasular inmek:

İnançla beklendi. İnançla çalışıldı. Erkeğiyle, avradıyla, çoluğuyla çocuğuyla çalıştı herkes. *Karasular indi* avratların bellerine. Bir gün önce bile kıçını yere koymaya fırsat bulamadı kimse (H.Ö. s. 409).

kelebi dolaşık: işin içinden çıkılmaz duruma gelmek

Sen boş ver şimdi bunları da, hele bir anlat bakalım neyişliyon, ortalıkta *kelebi dolaşık* gibi niye gezinip duruyon böyle?" (H.Ö. s. 233).

kendi kazdığı kuyuya düşmek:

Kimbilir, belki *kendi kazdığı kuyuya düşmüştür* ya da adalet yerini bulmuştur **(**H.Ö. s. 380).

kendini kaptırmak:

Horantası Durdu da ocağın başında *kendini işe kaptırmıştı* (H.Ö. s. 318).

kendini kaybetmek:

Ulu katranın kesilmesi karşısında herkes *kendini kaybetti* (H.Ö. s. 103).

kendini yerden yere atmak:

Siğim siğim ağlayan Haydar'ın büyük anası Sultan karı ise *kendini yerden yere atıyor,* yırtınıp duruyordu (H.Ö. s. 130).

keyfi kaçmak:

Fadımatın nahal bilmezdi? Ondan iyi kim bilirdi bunu obada? Hacı'nın sorusuyla *keyfi kaçtı,* mıdığını mırttı (H.Ö. s. 318).

kılıfına uydurmak:

Neden *kılıfına uyduramamış* bir cinayeti? Dağ başındaki adam kaç para eder, eğer ardı devlete dayalı değilse? Ben Cıba'nın dağa çıktığına da inanmıyom ya." (H.Ö. s. 366).

kılı kıpırdamamak:

Dünya yıkılsa aldırmaz, beribenzer olay karşısında *kılı kıpırdamazdı* (H.Ö. s. 96).

kılına dokunmak:

"Demek istediğim şu: benim *kılıma dokunulduğunda* gazeteci arkadaşlarım bu Ayvagediği' nin altını üstüne getirirler." (H.Ö. s. 88).

kış kıyamet- kışta kıyamette:

Anam ölmüşse yetişmem zor görünüyor bu *kışta kıyamette* (H.Ö. s. 36).

kolu kanadı düşmek:

Kimisi Ebeş Ahmet'ten car umduysa da *kolu kanadı düştü* hemen (H.Ö. s. 242).

kulağının üstüne yatmak:

Baktım, aşırı ısrar ediyor, ben de *yattım kulağımın üstüne* (H.Ö. s. 18).

kulaklara küpe olmak:

"Bunu gören bir talip, öldürdüğü katran kesen yezidin kulaklarını keserek *kulaklara küpe mi olsun* demek istemişti*?"* (H.Ö. s. 103).

kulak vermek:

Ormanda konuşulanları anlamak için sadece ormanın polifonisine *kulak vermek* yeterlidir (H.Ö. s. 248).

kurtlar sofrası:

Birbirlerinin kaçakçısını ihbar ederek yakalatmak, gerekirse vurdurmak, *kurtlar sofrasındaki* oyunun bir parçasıymış (H.Ö. s. 378).

kuru yere kurt düşürmek:

İyi niyetlisi de vardı aralarında, kötü niyetlisi de, *kuru yere kurt düşüren,* yedi köyü bir eşeğe bindiren böğür iti de (H.Ö. s. 270**).**

L

laf sokuşturmak:

"Laf maf, Ebeş böyle diyor. Bu düğün olursa taş yağar başımıza. Siz de erkeğim diye diye gezersiniz kalan."

Alaçıktakiler sokurdandı. Kele Dezze öfkeli devam etti:

"Yönüm ardıma dönsün, Bozgeyik Dede çarpsın ki, and içiyorum, çöven değnek atlıyorum, bunu yanına komam Emin Ağa'nın."

Alaçıktakiler sus pus oldu.

Saltuk Emmi havayı dağıtmak istedi:

"Haydar olsaydı."

Kele Dezze, "Haydar olsiyedi böyle mi olurdu," diyerek gene *laf sokuşturdu* (H.Ö. s. 240).

lök gibi oturmak:

Hacı Çömez, Durdu ve Fadımatın tatlı tatlı konuşurlarken gün ortasında kapkara bir bulut azgın bir sel gibi çağıldayarak gelip *lök gibi oturdu* İkikapılı'nın tepesine (H.Ö. s.

322).

M

manda yuva yapmış söğüt dalına:

Belki, *manda yuva yapmış söğüt dalına* ya da dam üstünde saksağan vur beline kazmayı, türünden estetik temellerini kültürel birikimlerimizden alan sürrealist bir rapor." (H.Ö. s. 46).

mayıl mayıl dinlemek: baygın baygın, anlamsız bakmak

Bir hikâye anlatmasın, tabiattaki tekmil mahlûkat susar, *mayıl mayıl dinler*, dinleye dinleye mışıl mışıl uykuya dalar, derler (H.Ö. s.41).

mercimeği fırına vermek:

"Benden duymuş olma, ama Muhtar'ın dul yeğeni Zeliha'yla bu akşam *mercimeği fırına verecekler* gibi geliyor bana." (H.Ö. s. 175).

mıdığını mırtarak oturmak: Somurtmak

Kele Dezze bir katranın altına geçti ve *mıdığını mırtarak oturdu* (H.Ö. s. 132).

mındır mındır oynatmak: Parmağında oynatmak

"Menter bitiiik, menter bitik..."

Bicikli Hatun, çadırından başını uzatarak, "Doğru mu söylüyonuz lan," diye sertçe sordu.

Püsü Sadık, "Tastamam doğru Hatın abıla," diye karşılık verdi, "vallaha, billaha doğru," dedi ağzını doldurarak. Sonra, sol avcunu açarak, "Her biri nah bu gadar,"diye gösterdi."Ne biliyim ben, büyük küçük bilmiyonuz, adamı *mındır mındır oynatıyonuz da."* (H.Ö. s. 126).

milletin ağzı torba değil ki büzesin:

Biliyom, Haydar ölmez, öldürülebilemez, biliyom, amma *milletin ağzı torba değil* Emmi (H.Ö. s. 362).

milletin diline düşmek:

Emin Ağa'nın Gülsüm'ü Moza Bey'e istetmesi üzerine Moza Bey'in cinsiyeti konusundaki tartışmalar tekrar alevlenerek *milletin diline düştü* (H.Ö. s. 237).

N

nevri dönmek:

Arkadan gelenler yetiştiler o sıra. Yerde yatan ölüyü görünce hepsinin *nevri döndü*

(H.Ö. s. 16).

nutku tutulmak:

"Gittiği gibi, yıldırım gibi döndü. *Nutku tutulmuştu*. Bir şeyden korkmuştu korkmasına ya neden?" (H.Ö. s. 99).

Ö

ödü sıtmak: Çok korkmak

Ayıktı ayıkmasına ya *ödü sıttı*, yalım gibi bir ürperti geçti yüreğinden (H.Ö. s. 361).

önüne düşmek:

Handiyse güğleyip *düştü önüme* (H.Ö. s. 93).

P

para etmemek:

Yalvarmak, yakarmak *para etmedi* kardaş, dedi (H.Ö. s.15).

Yıldızımın parladığı o zaman cinayet dedektiflerinin yalvarmaları *para etmeyince*, bari cinayeti kendilerinden önce aydınlattığımı belgeleyen yazılar yayımlayarak ekmekleriyle oynamamam için az mı tehdit etmişlerdi (H.Ö. s. 26).

pusuya düşürmek.

"Yani bu durumda Musa mı Haydar'ı oyuna getirip *pusuya düşürmüş*, Emin Ağa'ya satmış oluyor?" (H.Ö. s. 364).

R

renk vermemek:

İlhan kadar ben de şaşırdım buna, ama *renk vermemeye çalıştım* (H.Ö. s. 174).

S

sabahı sabah etmek:

"Ana bir düş gördüm, amma ne iyiye, ne kötüye yorabildim." "Aman sus, anlatma yavrım! Gün doğmadan düş anlatılmaz! Anlatılırsa hayra gelmez!"

Haydar anlatmadı. Ben de anlatmadım, dedim Seklem Emiş'e. Amma, *sabahı sabah ettim, dedim* (H.Ö. s. 388).

sıcak davranmak:

Neyse ki eşi *sıcak davrand.* (H.Ö. s. 89).

sırtını yere getirmek:

Bu öyle bir yiğittir ki bugüne kadar kimsenin onun bileğini büktüğü**,** *sırtını yere getirdiği* görülmemiştir, duyulmamıştır (H.Ö. s. 74).

sıtkı daralmak: Sıkılmak, bunalmak

İyice *sıtkı daralınca* bir gün sabaha karşı, baba yadigârı, kundağı gümüş kakmalı çifteyi kaptığı gibi ava çıktı (H.Ö. s. 274).

soluk soluğa:

İkikapılılar *soluk soluğa* vardı Bozsu'nun gözüne (H.Ö. s. 101).

soykadan beter olmak: Ölünün üzerinden çıkan çamaşır gibi değersizleşmek.

İkikapılıların hali *soykadan beter oldu* (H.Ö. s. 271).

sökün etmek:

Herkes birden sıdalandı. Yürün demeden *sökün etti* millet. Yaşlı genç, çor çocuk, avrat, kız, kısrak (H.Ö. s. 100).

sözün ayağa düşmesi:

Töreler unutuldu. *Söz ayağa düştü* (H.Ö. s. 271).

sünüp kalmak:

Yerde, tozlu yolun ortasında, böğründen hâlâ ılgıt ılgıt kan akan, gencecik bir adam, *sünüp kalmış* yatıyordu (H.Ö. s. 15).

süt dökmüş kedi gibi durmak:

"Bakın hele," dedim şaşkınlıkla, "bizim *süt dökmüş kedi gibi duran* sütçüye bakın hele." (H.Ö. s. 110).

Ş

şeytan ıvgasına uymak: Şeytanın kışkırtmasına kapılmak.

Göde Veli, "Acep, kim *şeytan ıvgasına uydu* dersin, Dedem," diye sordu (H.Ö. s. 103).

şeytan yoklamak: Korku ile ürpermek

Kâğıtla tütünle oynamaya kendini biraz fazla kaptırdığından Samur'un geldiğini fark etmedi. Samur, annacına dikilip de "Kolay gelsin emmi," deyince ayıktı ancak. Ayıktı ayıkmasına ya ödü sıttı, yalım gibi bir ürperti geçti yüreğinden. *Şeytan yokladı* zahar**,** diye düşündü buncalı (H.Ö. s. 361).

T

taban tepmek:

Fazla benzini olan bir araç bulup deposundan biraz çekene kadar epey *taban teptim*

(H.Ö. s. 258).

tadını çıkarmak:

Sonra aşırı önemsenen bir adam olmanın *tadını çıkarmaya* bıraktım kendimi (H.Ö. s. 65).

tadını kaçırmak:

Çıkla *tadını kaçırdılar.* Suluhan yeli gibi *tadını kaçırdılar*. Uzattıkça uzattılar hasretliği, azıttıkça azıttılar. Neden böyle yaptılar, bu kadar uzattılar, akıl sır erer gibi değildi. Hiç böyle yapmazlardı (H.Ö. s. 230).

taş taş üstünde komamak:

Emin Ağa *taş taş üstünde komaz*, bütün dünyaya rezil rüsvay eder diye vazgeçti avratlar bundan (H.Ö. s. 236).

topuk çalmak: çıkarları gereğince taraf- yön değiştirmek

Baktı ki kuvvayı milliyeciler kazanıyor, bir *topuk çaldı* bu tarafa geçti. Bunlara topuksuzlar denir bu yüzden. (H.Ö. s. 232).

toz dumana karışmak:

Yaşlı genç, çor çocuk, avrat, kız, kısrak. *Toz dumana karıştı* (H.Ö. s. 100).

toz kondurmamak:

Yiğitliğe *toz kondurmamak* için reddettim öneriyi (H.Ö. s. 20).

U

uykusunu kaçırmak:

İkikapılı'da mı geçireceğiz kışı diye düşüne düşüne *kaçırdı uykusunu* (H.Ö. s. 96).

V

vicdan azabı çekmek:

"Şu çocuğa ağır şakalar yapma İlhan," dedi, "sakat makat olur, *vicdan azabı çekersin!"* (H.Ö. s. 92).

Y

yalın ayak, başı kabak:

Dede bile *yalın ayak, başı kabak* seğirtti ulu katrana (H.Ö. s. 100).

(yayan) yaya yapıldak :

'Ne oluyor? Ne var?' demeye kalmadı, don gömlek**,** *yaya yapıldak* seslerin geldiği yere doğru yürümeye başladı millet (H.Ö. s. 15).

Motosikletinin lastiği patlak olduğu için *yayan yapıldak çıkmış yola* (H.Ö. s. 93).

yeldire yeldire gelmek: Koşar gibi gelmek, hızlı yürümek

Motosikletinin lastiği patlak olduğu için yayan yapıldak çıkmış yola, *yeldire yeldire geliyor* (H.Ö. s. 93).

yer yarılıp içine girmek:

Gülsüm *yer yarılıp da içine girmişti sanki*. Ebeş Ahmet bir ünledi, piir ünledi, Gurk Döne'nin ödü bokuna karıştı. Yediler içtiler, aramadık yer komadılar, amma bulamadılar. Yoktu. Gülsüm yoktu (H.Ö. s. 231).

yıldızı parlamak:

Ne günlerdi o günler ama**.** *Yıldızımın parladığı* o zaman cinayet dedektiflerinin yalvarmaları para etmeyince, bari cinayeti kendilerinden önce aydınlattığımı belgeleyen yazılar yayımlayarak ekmekleriyle oynamamam için az mı tehdit etmişlerdi (H.Ö. s. 26).

yol göstermek:

'Efendiiim' dedi, 'vakit hayli ilerledi. Şimdi sıra geldi, hikâye anlatma, hikâye dinleme faslına. Buyurun, Şerif bey oğlum siz *yol gösterin,* biz de o yoldan yürüyelim.' (H.Ö. s. 42).

yükünü tutmak:

Göç dönüşü, kuzular tavlanmış, obalar kışlık *yükünü tutmuş* olurdu (H.Ö. s. 93).

yüreği ağzına gelmek:

Ayvagediği göklerini yırtan çığlıkların yeni bir cinayet haberi değil, kurbanlık keçi yakalama meydan muharebesine ait olduğunu öğrenene dek benim de *yüreğim ağzıma gelmeyecekti* (H.Ö. s. 174).

yüreği bunsukmak: Sıkılmak, bunalmak.

Bizim buralarda *yüreğim bunsuktu*, hele bir hikâye anlat diyen, meraklı bir muallime bir katran hikâyesi anlatılır ancak (H.Ö. s. 73).

yüreği efil efil (olmak): Çok heyecanlı olmak.

Öyle üzüntülü, öyle heyecanlıyım ki, meraktan *yüreğim efil efil* (H.Ö. s. 36).

yüreğini karartmak: Umutsuzluğa düşmek.

Birden toparladım kendimi. *Yüreği karartmanın* anlamı yoktu (H.Ö. s. 248).

yüzü yere düşmek: Kaygı ve korku içinde mutsuz olmak

Dönüşte herkesin *yüzü yere düşüktü.* (H.Ö. s. 103).

Z

zor zekat almak: Zorla, güçlükle elde etmek.

Eteklerine sarılan çocuklarını fırtınanın elinden *zor zekat alarak* dama koyan avratlar yuvarlanan kazanların, leğenlerin peşine düştüler (H.Ö. s. 322).

3.4.4.2. Atasözleri

Ömer Asım Aksoy**,** atasözlerini "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözler." olarak tanımlamaktadır (Aksoy, 1981, s. 36). Aksoy, atasözlerinin ulusal nitelik taşıdığını, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örnekler olduğunu belirtir. "Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince olaylarla, sert taşlamalarla doludur. Böylece her atasözü kendi ulusunun damgasını taşır." (Aksoy, 1981, s. 27).

Şükrü Elçin, atasözlerinin somut bir temele dayandırılarak soyut bir anlatım kazandığını, böylece çağrışımlarla birlikte daha kalıcı ve etkileyici bir anlatımın nesiller boyu aktarıldığını belirtir:

> …maddi şekli bir hareket noktası yapan ve ilk söyleyicilerini tesbit edemediğimiz bu dil mahsulleri, hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisad, terbiye, gelenek-görenek ile tabiat hadiselerinden, teknikten vb. çıkacak kâideleri müşahhastan mücerrede giden bir yolla, bâzen bir fıkra kılığında söz ve yazı ile nesillerden nesillere intikal ettiren hikmetli cümlelerdir (Elçin, 1986, s. 625).

Atasözleri halkın hayatını yansıtan birer halk bilimi ögesi olarak değerlendirildiğinde ait olduğu toplumla ilgili önemli ipuçlarını da taşır.

Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek romanında bol miktarda deyim kullanmasına karşın atasözlerini aynı yoğunlukta kullanmaz. Romanda anlatımı güçlendiren, anlatıma hareket katan atasözlerinin bir bölümü yerel nitelik taşımaktadır. Bu da yazarın anlatıma konu olan çevreyi kültürel dokusuyla, felsefesi, inanmaları ve tecrübeleriyle okurlarına aktarmak düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Yiğenoğlu'nun Haydar'ı Öldürmek romanında tesbit ettiğimimiz atasözleri aşağıda alfabetik sıraya göre verilmiştir, bazılarında da kısa yorumlar yapılmıştır:

Acı patlıcanı kırağı çalmaz:

Yorulmak benim için sorun olmazdı, ya kendisi için**?** *Acı patlıcanı kırağı çalmazmış* (H.Ö. s. 340).

Ahrette iman, dünyada mekân:

Usta ise bu ara büyük düşünü gerçekleştirerek, evini tamamlamıştı*, "Ahretteki imanı bilmem, ama dünyada mekân"* ya da "Babam Resul'ün vasiyetini yerine getirdim" diye diye (H.Ö. s. 374).

Avradın adı bir, karanlıkta tadı bir*:* Bu söz kadını salt cinsellik aracı olarak görmenin sonucunda oluşan bir yargı olarak karşımıza çıkar. Yerel bir nitelik taşır.

"Avrada doyulmaz mı yeğen? Aklı yuka adam avrada doymaz! *Avradın adı bir, karanlıkta tadı bir."* (H.Ö. s. 234).

Balık baştan kokar:

Dede'ye içerliyor, için için söyleniyordu. "*Balık baştan kokarmış* dedikleri bu ellahem," diyordu (H.Ö. s. 413).

Çocuktan al haberi:

Tanıdık birilerini ararken Çoban Sabit'in oğlu Talip ilişti gözümüze. *Çocuktan al haberi* derler (H.Ö. s. 260).

Diline sahip ol: Diline sahip olmak bir deyim olarak kullanıldığı gibi yargı bildiren bir atasözü olarak da kullanılmaktadır. Bu durumda söylediğin sözün sana zarar vermesini istemiyorsan dikkatli konuşmalısın mesajı verilir.

"Dilini eşek arısı soksun, e, mi! *Diline sahip ol, diline!"* (H.Ö. s. 320).

Em aramaz âdemoğlu dert gelmeyince başına: İnsanın başına bir iş gelince o sorunu çözmek için çıkış yolları araması üzerine söylenmiş bir söz olarak kullanılmıştır. Yerel bir nitelik taşımaktadır.

Mamafih*, em aramaz âdemoğlu dert gelmeyince başına*. Düşmeyince bilmez kıymetini elindekinin (H.Ö. s. 73).

Gün doğmadan neler doğar:

"Gün doğmadan neler doğar bilinmez kardaşlar, bacılar. Bir bakarsınız hiç umulmadık bir yol açılır obanın önünde (H.Ö. s. 349).

Kurttan kuzu doğarmış: Temsili bir anlatımla olumsuz nitelikleri olan, çevresi için tehlikeli kabul edilen insanların çocuklarının, masum olacaklarına ilişkin bir inancı anlatır.

> Karayağız bir delikanlı olarak bilinen Moza Bey, ava çıkar, sürüye bakar, çok mahir silah kullanırdı. Çok iyi ata biner, cirit atar, tuluk oynar, gözünü budaktan

> esirgemez, savaşlarda ön saflara atılırdı. Öyle bir yiğitti ki yiğitliğine bakan, Emin Ağa'nın dölü demezdi. *Kurttan kuzu doğarmış* derler ya Moza Bey'in durumu öyle olmalıydı (H.Ö. s. 235).

Kız çocuğunu kırkı çıkana kadar kapıdan atma, sonra o kendini sevdirir, attırmaz:

> Emin Ağa'nın hiç oğlu yoktu aslında. İkinci karısı yıllar önce üçüncü, kendisinin altıncı çocuğuna hamile kalınca yörede ne kadar büyücüsü, falcısı, iyisi varsa ağız birliği etmişçesine doğacak çocuğun erkek olacağını söyledi. Emin Ağa bu yalana yürekten inandı. Bebek, kız doğunca, ağanın tepkisinden korkan ebeyle iki karısı ağız birliği ederek yalan söylemeye karar verdiler. Ebe dedi ki, "*Kız çocuğunu kırkı çıkana kadar kapıdan atma, sonra o kendini sevdirir, attırmaz"* (H.Ö. s. 236**).**

Katranı kaynatmakla şeker olmaz:

"Katranı kaynatmakla olur mu şeker, cinsini s…im cinsine çeker bire yeğenim, bilmen mi?" (H.Ö. s. 237).

Köyden köye it ürümez:

Haydar bu… "*Köyden köye it ürmez*!" deyip çıktı (H.Ö. s. 270).

Mal canın yongası(dır):

"Mal canın yongası," dedi Mansur (H.Ö. s. 185).

Ormandan ayrılanı şeytan çarpar: Tahtacı kültüründe ormanın bir geçim kaynağı olmasının ötesinde bir yaşam kaynağı olarak algılanmasını anlatmak üzere kullanılmıştır.

Atalarımız ormandan ayrılmanın felaket getireceğini söyleyip durdu kuşaklar boyu. *'Ormandan ayrılanı şeytan çarpar'* dediler hep (H.Ö. s. 371).

Paradan büyük fitne olmaz:

Obaya fitne girmişti bir defa. *Paradan büyük fitne olmaz*! Ebeş Ahmet'in sayesinde o haram meyveden obada pek çok kişi tattı şükür (H.Ö. s. 270).

yaş kesen, baş keser:

Durup dururken *yaş kesmek, baş kesmekten farksızdı* (H.Ö. s. 102).

Yılanın başını küçükken ezmeli:

Yılanın başını küçükken ezmeli derler, deşmeli ibneyi." (H.Ö. s. 117).

Yol bitmez, kan batmaz: Yol, eğretileme yapılarak bir tür yaşam biçimi-anlayışı olarak kullanılır. Yolun bitmemesi sözü kültürün devamlılığını vurgulamak anlamında kullanılmıştır. Kültür, mademki aktarılarak taşınmaktadır, şu halde bu kültürün değerlerinden sapılmadığı sürece yol da devam edecek demektir. Kültür yoksa kültürü

taşıyan insan da yok, demektir.

> "Yol bitmez yiğenim. *Yol bitmez, kan batmaz!"*
> Herkes suspus oldu. Saltuk Emmi devam etti:
> "Dünyada her şey biter, her şey batar, her şey yok olur, amma kan batmaz, kan yok olmaz, bunu sakın unutma! Yol da bitmez! Yeter ki özünüzü yitirmeyin, özünüzü bitirmezseniz yol bitmez. Özünüze sıkı sıkı sarılırsanız, ne yol biter, ne kan yiter." (H.Ö. s. 349).

3.4.4.3. Dua (Alkış)

Duâ, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve mânevî saâdetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir (Elçin, 1986, s. 662). İlkel toplumlarda, doğaüstü güçleri olan kişilerin aracılığıyla kişisel ya da toplumsal iyiliklerin dilenmesi birtakım törenler aracılığıyla gerçekleşir. Böylece "…inanç sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felâketin mal ve mülke gelmemesinde, doğumdan ölüme kadarki bâzı merâsimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin rûhî ve fikrî ifâdesini dilde kazanır." (Elçin, 1986, s. 662).

Elçin, genellikle anonim bir özellik gösteren duaların, "atalar sözü gibi 'hüküm' bildiren müsbet dilek mahsulleri"olduğunu Eski Türkçede "alkış: öğme" denildiğini belirtir (Elçin, 1986, s. 662).

Erman Artun da Adana âşıklık geleneğinde alkışlar ve kargışları anlatırken "âşıkların dolaylı olarak bağlı bulundukları geleneğin ve yaşadığı yöre insanının düşünce yapısını, beğenisini, kızgınlığını" yansıttığını, "Ayrıca bunlarda aşığın hayatı algılayış biçimine ve estetik anlayışına ait ipuçları" bulunabileceğini belirtir (Artun, 1999, s. 116).

Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek'te alkış anlamında en belirgin seslenmeyi Hürü Ana'nın dilinden söyletir. Bugünkü dinsel nitelikli merasimlerimizde de dua edilen devlet, millet, ordu, Hürü'nün duasında da yer bulacaktır:

> Bu deyişatları bana söyleten Âşık Babamın ve bu damın altında beni dinleyenlerle obamızdaki bütün taliplerin geçmişlerinin, bütün geçenlerimizle birlikte Yiğit Haydar'ın, Ulu Katranın, Ulu Bozsu'nun ve güzel Asu'nun ruhları şad olsun, Allah rahmet eylesin. Yüce Allah devletimizin bekâsı, ordumuzun muzafferiyeti, milletimizin mutluluğu ve görünmez kazalarla belalardan korunması için bizimle birlik olsun.
> Hey hak! Ey dostlar...
> Ocağınız sonsuza kadar yansın, er iseniz sakalınız, avratsanız saçınız ağarsın.

> Keseniz dolu, salâvatınız güçlü olsun.
> Para pul bizim neyimize. Bir katıksız ekmek, bir yağlı kuzu olursa yeriz, olmazsa bir yannık ayranı içeriz, o da yoksa bir şerbetle geçeriz. Anlatacağımız destan, söyleyeceğimiz hikâye dilden dile uçsun yeter bize. Bilmem kaç bin âlemdir bu dünyanın hepiciği. Derler ki gılılımsız ne köy olur, ne de oba. Allah kimseyi doğru yoldan, hak yolundan ayırmasın. Milletinden, vatanından ayrı yola düşürmesin. Haktan adaletten şaşırmasın. Hepinizin üç günlük olduğunu bildiği şu dünyada yanlış yazdıracak işler yaptırmasın. Bu dünya bir misafirhanedir çünkü. Gelen gelir, hoş gelir, sefa gelir. Konan konar, göçen göçer, güle güle gider (H.Ö. s. 72).

Ulu Katran'ın kesilmesi karşısında kendini kaybeden Oba insanı, Muharrrem orucu sısrasında taliplerin dara durmasının erkâna aykırı olduğunu bildiği halde bunu unutup dara duran Fadımatın'ın ardında dara durunca Dede de usulü erkânı bir yana bırakarak dua etmeye başlar: "*Allah Allah Allah, vakitler hayr'ola, hayırlar feth'ola, şerler def'ola, münkir münafık kör berbad ola, Allah görünmez kazalardan belalardan cümlemizi halas eyleye, hakikâtin demine hüü!* " (H.Ö. s. 103).

Usta, babasının ahdini yerine getirerek Ayvagediği'ne ev yapması şerefine verdiği ziyafeti aynı zamanda Haydar sofrası olarak ilan eder. Oba köylüsünün toy havasında hazırlanan yemekleri yemesinin ardından avlunun ortasına gelen Usta, sevincini ve mutluluğunu duayla tamamlar: "Heey beyler, bacılar, enikler, cücükler," dedi mutluluğun doruklarından, "Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. *Her gününüz böyle düğün bayram gibi geçsin."* (H.Ö. s. 178).

Dede'nin oba köylüsü önünde onlara hitaben yaptığı duada da dua ile karışık bir ders verme ve uyarı gizlidir: "Dede başladı duasını toplamaya, 'Ey erenler, el gövdenin kaşındığı yeri bilir. *Ağlattığınız varsa güldürün. Döktüğünüz varsa doldurun. Yıktığınız varsa kaldırın.*" (H.Ö. s. 238).

Fadımatın, ocağın başında kendini işe kaptıran Durdu ile Hacı Çömez'in yanına sessizce gelir, sesiyle bir anda ikisini de ürkütür. Durdu tepkisini tatlı sert bir duayla verir: "*Ocağı yanasıca* ödümüzü sıttırdın." (H.Ö. s. 318).

3.4.4.4. Beddua (Kargış)

Elçin, "Beddua (…) duânın aksi ve zıddı olan lâ'net, inkisar, belâ ve gazap ifade eden menfî sözlerdir" tanımını yapar. "Farsça "bed" ve Arapça duâ (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tâbiri, en eski Türk kaynaklarından 19'uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın "Kargış" ve "ilenc" kelimeleriyle karşılamışlardır." (Elçin, 1986, s. 625).

> Kargış, insanın kendisine, âilesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. İşte bedduâlar, bu ruh halini yaşayan insanın en büyük kudret olan Tanrı'nın kötülüğün cezâlandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleridir (Elçin, 1986, s. 663).

Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. "Her zaman karşılaşılabilecek genel toplumsal durumları değil, duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtırlar. Bu bakımdan kullanım alanları belli bir sınırlılık taşır." (Coşkun, 1996, s. 188-189).

İnceleme konumuz olan Haydar'ı Öldürmek'te de alkış ve kargışların kullanımlarının deyimlere ve atasözlerine göre daha sınırlı olduğu görülmektedir. Romanda dikkate değer bulduğumuz kargışlar şunlardır:

batasıca:

Bu kara haber, *batasıca* kara haber olmayaydı, her ağşam, her iftarda başka bir evde yalamaz mıydık tuzumuzu (H.Ö. s. 319).

elleri kırılasıca:

Bu hikâye ki, bir ağacın, bir katranın, bir ulu katranın hikâyesidir. Bu öyle bir ulu katrandır ki, obamızın hayat ağacıdır, kutsal ağacıdır. Dokunmaya gelmez! Dokunanın *elleri kırılasıca* bir kutlu ağaçtır (H.Ö. s. 74).

Ardından Carı Karı,

"*Elleriğiz kırılsın, e, mi*," diye höykürü höykürü ağladı (H.Ö. s. 101).

kıran giresiceler:

"Haydar," diye söz açtı Naki, "Haydar olaydı şimdi, o *eli kırılasıcalar, kıran giresiceler* kimise, yılanın deliğine girse şırpadanak bulur çıkarırdı." (H.Ö. s. 103).

3.4.4.5. Argo

Argo, toplumda kaba ve küfürlü söz anlamında kullanılmaktadır. Daha çok alt kültürü işaret etmekle birlikte özellikle günümüzde daha yaygın bir kullanım içinde olduğu gözlenmektedir. Bunda kitle iletişim araçlarının da etkisi bulunmaktadır. Sinema ve dizilerde kullanılan dilde, gazete ve dergilerdeki pek çok yazıda, özellikle futbol yorumlarında, sanat dünyasındaki polemiklerde, siyasilerin dillerinde argonun sıkça kullanıldığı görülmektedir. Afili Mavallar adlı çalışmasında Sevgi Özel, "Özellikle

gençlerin, hemen hemen her yerde, her sözcüğü "argolaştırarak" kullanma eğilimi içinde olduklarını gördük." diyerek yakınmaktadır. Özel, argonun dilin bir zenginliği olduğunu kabul etmekle birlikte bu kadar yaygınlaşmasını bir dil kirlenmesi olarak değerlendirmektedir.

> Türkçe, yazık ki bir yandan İngilizce başta olmak üzere batı dillerinin yeni bir baskınıyla karşı karşıya, öte yandan da yanlış, bozuk kullanımların, dil yanlışlarının artmasıyla yüz yüze. Öyleki en olmayacak yer ve durumda en yetkili ağızlardan argoyu, argoya varan kullanımları, sözcükleri duyuyoruz. Elbette her dilde argo, sövgü sözcükleri, senli benli anlatımlar vardır. Bu da dilin canlılığı, varsıllığıdır. Ama Türkçemiz neredeyse bunların öne çıktığı bir görünüm kazanmıştır (Özel, 1993, s. 6).

Argo için yapılan tanımlar aşağı yukarı benzer özellikler göstermektedir. Bunlardan Türk Dil Kurumu'nda, "1. Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek ya da topluluktaki insanların kullandığı özel dil ya da sözcük dağarcığı. 2.mec. Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz ya da deyim." tanımı yapılmıştır (TDK, 1983, s. 67). Güncel Türkçe Sözlük'te ise "Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim." biçiminde bir açıklamaya yer verilmiştir.

> "Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş ögelerinden ve yabancı kökenli biçimlerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları, herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı: Asker argosu, öğrenci argosu, kalaycı argosu, hırsız argosu, gemici argosu, şoför argosu gibi." [1]

Hulki Aktunç, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü adlı yapıtında argo ile ilgili şu bilgileri verir:

> Kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde bulundukları topluluğun geri kalan kesimlerinden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi'dir (Sezer, 2010, s. 185).

Haydar'ı Öldürmek romanında Çetin Yiğenoğlu, kişileri sosyal ilişkileri içindeki

[1] http://www.tdk.gov.tr./ 01-02-2017, saat: 01.30.

doğallıkları ile vermek için argodan yararlanmıştır. Aşağıda argo olarak nitelendirilecek kullanımlardan örnekler verilmiştir:

> Muhtarın sabrı taştı sonunda, "Şu çiğnemene *sokturma* gayrı," dedi." (H.Ö. s. 116).
>
> "İftira atmak neymiş göstermeli. Parasına *sokuyum*, parasını yemişim gimi ardımdan atıyor *ibne*…" (H.Ö. s. 117).
>
> "Oruspusunu *s.ktim*, onu hazmedemiyor *dümbük*. *Dümbük* laa. *Dümbük* adam olunca." (H.Ö. s. 117).
>
> Ali öyle bir noktaya değinmişti ki herkes *mıhlanıp kaldı* oturduğu yere (H.Ö. s. 187).
>
> "Bu Cevizlilerle akrabaları her zaman *kazık attı* bu millete yavrım," dedi (H.Ö. s. 196).
>
> Üç günlük yolu yıldırım gibi almıştı. Dönüşünde neşesinden *kuyruğu gıllan gıllan ediyor, topuğu büzzüğüne değiyordu* (H.Ö. s. 203).
>
> "Diliyin altındaki paklayı çıkart *Tahtakıç!"* (H.Ö. s. 205).
>
> "Al şu üç bin *gaymeyi* de bitir şu işi!" (H.Ö. s. 206).
>
> "Ohho," dedi Kele Dezze, "Çukur *kör itin öldüğü yer*. Kör Ali salına salına gidecek, Haydar'la Musa'yı bulacak da…" (H.Ö. s. 208).
>
> "Haydar'la Musa'yı bulacak da, *ölme eşşeğim yaz gelsin, çayır çimen bol olur."* (H.Ö. s. 208).
>
> Ebeş Ahmet bir ünledi, piir ünledi, Gurk Döne'nin *ödü bokuna karıştı* (H.Ö. s. 231).
>
> Ebeş Ahmet edebini toplamaz, *yediği boku temizlemez,* Emin Ağa aman dilemezse iyilerden, bir poyraz eser, kuzeyden kapkara, kara katran gibi, amma soğuk mu soğuk, buyduran soğuklukta bir poyraz (H.Ö. s. 237).
>
> "Bu dağların kadısı katran, müftüsü çamdır, bunu sakın unutmayın! Bunu ağanıza böyle deyin, burada *ağalığı sökmez."* (H.Ö. s. 243).
>
> **…**gözleri öyle bir korktu ki *ödleri boklarına karıştı* (H.Ö. s. 243).
>
> Haydar, bunu bildiğinden "Atın kuyruğunu kesmesen iyi olurdu," diyenleri *burnuna bile komadı* (H.Ö. s. 270).
>
> "*Sap yiyip saman sıçma!"* (H.Ö. s. 319).
> "Milletin aklı *ayı bokuna dönük anam!"* (H.Ö. s. 322).
>
> "Havalar *bokunu çıkardı* sağır ayın," diye karşılık verdi Fadımatın (H.Ö. s. 324).

> "Muhtar İlyas'ın maktulün başına geldiğinde Şerif'le Anşa'ya hemen inanarak "Şu it soylunun *yediği boka bak!"* diyerek gösterdiği Kalender'i suçlaması, Deli Kazım'ı ne kadar etkilemiş olabilir?" (H.Ö. s. 378).

3.4.4.6. Lakaplar

Çetin Yiğenoğlu, sembolik anlam ifade eden kullanımları Haydar'ı Öldürmek'te bilinçli kullanır. İkikapılı adı aslında bilinçli bir seçimdir, dünyayı anlatır, doğumla dünyaya gelinir, ölümle dünyadan gidilir. Yazar, kahramanlarının adlarını seçerken de bu bakış açısından hareket eder, kahramanlarını sosyal ve kültürel konumlarıyla, kişilik özellikleriyle, zaaflarıyla, öne çıkan bir davranışı ile adlandırır. Bunlar birer lakap olarak kahramanın adının başında yer alır: Ormancı Cıba Mehmet, Kara Şerif, Garip Halil, Amsalak Mustafa, Kele Dezze, Siksizlerin Ahmet, Kasap Hüseyin, Çoban Sabit, Öğretmen Ali, Muzaffer Usta, Middik İlhan, Yeni Mansur, Yetik Emine, Bicikli Hatun, Poça Medik, Pençik Fadime, Çinçik Havva, Gurk Döne, Seklem Emiş, Acar Anşa, Deli Kazım, Kara Şerif, Çil Osman, Cobuk Anşa.

> İnanılır gibi değildi.
> "Doğru mu gıız," diye sordu, Poça Medik.
> Çinçik Havva, "Doğruymuş herhal," diye cevapladı koşarken.
> "Vay başıma," diyerek eteğini beline dolarken bacağına şalvarını çeken Poça Medik de zorlattı Kele Dezze'nin damına. Ak yazmalı avratlar çığrışa çığrışa, kara saçlarını yola yola, al yanaklarını yırta yırta vardılar Haydar'ın evine, Kele Dezze'nin yanına (H.Ö. s. 128).

> "Katil Enik Naci mi?"
> "Onu da sen mi uydurdun?"
> Hayır, İbrahim abi, demedim. Bulgularıma göre, benim Enik Nacim Cıba Mehmet'di.
> "Cıba Mehmet?"
> "Bana sorarsan ne Cıba Mehmet katil, ne Kalender'in dedesi. Dede Kalender yok yere suçlandı, hapsi yatan da o oldu ya, kulak asma..." (H.Ö. s. 140-141).

3.4.4.7. Mezar Taşı Sözleri

Türk toplumu, İslam toplumları içinde mezar taşı olan, mezar taşlarına yazı yazılan ender toplumlardan biridir. Romanda mezar taşları üzerindeki yazıların günün sosyal gelişmelerine işaret eden yazılardan oluşması da dikkat çeker.

"Bir mezar taşındaki yazı delip geçmişti yüreğimi. "Gözlerin aramasın onu. O şimdi asker. -O şimdi şehit-" (H.Ö. s. 56). Yazar, kahramanı Çetin aracılığıyla mezar

taşındaki sözün dönemin siyasal-toplumsal gelişmelerindeki yansımasını değerlendirir:

> "Çok fazla şehit mezarı var."
> "Her hafta birkaç şehit cenazesi geldi bey."
> "Kardeş kardeşi kırdı."
> "İşbirlikçinin kardeşi mi olur? Gâvurun kılıcını çeken, ekmeğine yağ süren nasıl kardeş olur?" (H.Ö. s. 56).

3.5. Halk Şiiri

"Orta-Asya Türk şiir geleneğini Anadolu'ya getirip günümüze kadar sürdüren sanatçıların yarattığı şiirlerin bütünü. Müslüman Orta-Doğu özelliklerinden çok etkilenmiş olsa da dilini, yerli özelliklerini, şiirde ölçü ve biçim yönünü oldukça koruyabilmiştir." (Akalın, 1994, s. 127). Halk şiiri kavramı içinde âşık tarzı, tekke ve anonim şiirleri bulunmaktadır. Sözlü geleneğin devamı kabul edilen halk şiirinde biçimsel özellikleri bakımından bir ortaklık vardır. Çoğunlukla dörtlük nazım biçimiyle, hece ölçüsünün 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılarak söylenir. Genellikle koşma tipi tabir edilen düz uyakla ya da mani tipi uyakla söylenen halk şiirlerinde yarım uyak hatta sadece redife dayandırılan bir uyak söz konusudur.

Âşık şiirleri olarak adlandırılan şiirlerde şair, son dörtlükte adını ya da mahlasını kullanır. Bu şairlerin pek çoğu saz çalmayı bilir ve şiirlere saz eşlik eder. Saz şairi, halk ozanı, âşık gibi adlarla anılan halk şairleri, âşıklık geleneğine bağlı olarak gezgin şairlerdir. Nazım biçimleri koşma, semai, varsağı ve destandır.

Tekke şairleri genellikle eğitimlidir, halka ulaşma çabası içinde çoğunlukla yalın bir dille söyler ve halk şiiri geleneğinden yararlanırlar. Belirli tarikatlara bağlı olan şairler, tarikat usulünce söylerler. Dinsel kavramların dışında çoğunlukla yalın bir dil kullanırlar. Nazım türleri ilahi, nefes, deme, şathiye, devriye, nutuk, methiye gibi adlarla adlandırılır.

Anonim şiirler; maniler, türküler, niniler ve ağıtlardır. Sözlü gelenekte dilden dile taşınarak günümüze kadar gelen bu ürünlerin farklı yörelerde farklı söylenişleri ile karşılaşmak olasıdır. "Bireysel yaşantının toplumsal örnekleri" olarak değerlendirdiği anonim şiirlerin, âşıklık geleneğini de beslediğini söyleyen Erman Artun, "Anadolu halkının dünya görüşünün yanı sıra estetik modelleri de âşık şiirinde temsil edilir. Kültür çevresi değiştikçe toplumsal kuralları etkileyen köklü farklılık ve değişimler âşık tarzı şiir geleneğine kademe kademe yansır." değerlendirmesini yapar (Artun, 1996, s. 14).

Bu genel bilgilerin ardından *halk şiirini* Çetin Yiğenoğlu'nun Haydar'ı Öldürmek romanındaki yeri açısından değerlendirelim.

3.5.1. Haydar'ı Öldürmek'te Halk Şiiri

Çetin Yiğenoğlu'nun Haydar'ı Öldürmek romanında, halk şiiri niteliği taşıyan kullanımlar, farklı özellikler göstermektedir. Âşıklık geleneğini yazar, Hürü Ana kimliğinde aktarır. Hürü Ana'nın anlatısında geleneğin neredeyse tüm özelliklerini görmek mümkündür. Daha çok erkekler tarafından sürdürülen halk hikâyesi anlatıcılığının romanda Hürü Ana'ya yaptırılması bilinçli bir tercihtir. Hürü Ana, şiirleri saz eşliğinde ve geleneğe uygun deyişlerle yapar:

> 'Katran hikâyesini anlat' dedi anam. Âşık Hürü dokundu sazının teline:
>
> Boylu da boslu mu desem,
> Köye gelen uslu mu desem
> Bizim Şerif muallim olmuş
> Sılası da burnunda tütmüş
>
> Hikâyeyi anlatmadan önce beni tarif edince yapmam gerekeni biliyordum, şalvarının cebine usulca koydum peşkeşini.'Anlat' dedim Hürü Ana'ya, 'anlat hele' (H.Ö. s. 143).

Hürü Ana, dinleyicileri asıl hikâyeye hazırlarken kişisel deneyimlerini, hayata ve insana dair düşüncelerini kendine has bir üslupla dinleyenlerine aktarır. Bu aktarmada ölçü düzeni konusunda bir titizliği yoktur.

> Hak, dostum hak!
> Ey dostlar...
>
> Hayat, başı sonu belirsiz bir yoldur
> Ne yolculuk, ne yol, aslolan yolcudur
> O yolcu ki bilir, bu yolda eğleşilmez
> Hakikât, bakmasını bilmeyene görünmez
>
> Haksızlığa boyun eğen yiğide
> Büyüğünü saymayan küçüğe
> Küçüğünü sevmeyen büyüğe
> Boyun devrile denilse hak
>
> Babam der, namerde darılma
> Doğru yoldan sapana acıma

Mert kadri bilmeze aldırma
Düşmanlığım adaletsiz kadıya (H.Ö. s. 70).

Dinleyenlerin ilgisini üzerinde toplayan Hürü Ana, geleneğe bağlı olarak "Âşık ustalar bir az deyip iki söyler. Biz de söz dinleyip söyleyelim ki sözümüz iki olsun, düşmanlarınızın iki gözü kör olsun." diyerek deyişine devam eder. Bu deyişlerde koşma nazım şekline yakın bir söyleyiş hâkimdir. Uyaklanış koşma tipidir. Ölçü genellikle 11'li kalıba bağlanır.

Bir insanın varsa para sıdası
Hiçbir zaman olmaz sıtarası
Duyulmayınca gönül nidâsı
Yazgı için dövünse ne fayda

Türkçe gibi güzel dilin olmasa
Gönül kapısı açan sevgin olmasa
Düşküne yardım derdin olmasa
Cihana devlet olsan ne fayda

Hürü'nün anası der sevgi zikreyle
Hak yolunda hep doğruyu söyle
Kadrin bilinmese de şükreyle
Zenginliğin bir sanaysa ne fayda (H.Ö. s.71).

Âşıklar iki az deyip üç derler. Bir de Hürü söylesin üç olsun, düşmanınızın ömrü puç olsun:

Muallime söz söylemek
Talip olmadan dara durmak
İmana gısılıp yola girmek
Kendini bilmezi rüsvay eyler

Katranı kaynatmakla olur mu şeker
Cinsini s….ğim cinsine çeker
Ulular hep garez kötüdür derler
Zindan eder dünyayı aç gözlüler

Kin odu düşmüşse insanın canına
Bakılmaz cığıl cığıl akan kanına
Varılmaz kara yüreklinin yanına
Dağın ötesine söylenen söz neyler (H.Ö. s.71).

Romanda âşıklık geleneğine uygun şiirlerin yanında anonim bir tür olan ağıtların örneklendirildiğini de görürüz. Bu ağıtlar gerçekte söylenegelen anonim ürünler değildir. Çetin Yiğenoğlunun kendi yaratımlarıdır. Ancak geleneksel ürünler

çağrıştırılmıştır. Ölçü konusunda düzensizlikler vardır. Mani tipi uyaklanmıştır. Ulu katranın kesildiğini gören köylülerin kutsal belledikleri ağaca yaktıkları ağıt şöyle başlar:

Vurulmuş kadı, yerde yatıyor
Dağlar taşlar bile yas tutuyor
Kimse görmemiş böyle ölüyü
Gören gözler perpir gibi döküyor (H.Ö. s. 104).

Kutsal ağaç ulu katranın kesilmesi, Haydar'ın kanlı giysilerinin gelişi köylülerde büyük bir şok yaratır. Ağıt geleneğine uygun yas davranışları içine giren köylünün, özellikle kadınların, damın önüne, ortalığa atılan kanlı giysiler önünde göğüslerini, dizlerini döve döve ağlaşmaları, ağıtlar yakmaları anlatılır. Kadınlar karşılıklı bir deyiş, bir atışma halinde ağıtlarını söylerler.

Aldı Acar Anşa:

Katranı kıtır kıtır keserler
Keser de Bozsu'ya atarlar
Aman duymasın deyyuslar
Sabahacak kına yakarlar

Haydarım da latalar biçer
Sevenleri kanlı yaş döker
Gözyaşları sel olur akar
Bayram eder deyyuslar

Aldı Gurk Döne:

Kara habar da gelişin
Dizimin bağı çözülüşün
Döne kadanızı alsın
Hani bunun ölüsün

Dağdan uçtu bir turna
Hiçbir yere konmadan
Vardı mola yurduna
Murazına ermeden

Aldı Çinçik Havva:

Ne yemleniyor Asu, ne suvarıyor

Ak püsküllü kuyruğu savurmuyor
Kimler inanır Haydar'ın öldüğüne
Dünya inansa yüreciğim inanmıyor (H.Ö. s. 129).

Haydarın öldüğüne kanaat getirildikten sonra onun kanlı giysileri ve kuşağına tören yapılır. Törende de Haydar için ağıtlar yakılır:

Haydar öldüyse ağlasın kızlar
Kuşağını kefen edip sarsınlar
Bu nahal ölüm, bu nahal ölü
İki gömüte birden koymuşlar (H.Ö. s. 136).

Haydar'ı Mehdi konumuna çıkaran köylü onun sıradan insanlar gibi öldüğüne inanmaz. Haydar'ın yeniden geleceğini, köylüye dayanak olacağını güçlü bir inanç olarak dile getirirler.

Haydar bu, bir kurşunla ölür mü
Ölüp de düşmanını güldürür mü
Melektir o, mehdi donunda
Düşmanına kaplan gibi görünür (H.Ö. s. 173).

Atışmalar özellikle âşıklar arasında oldukça yaygın deyişlerdir. Romanda bu atışmaları örneklendiren bir kullanım da Emin Ağa ile Gülsüm arasında geçer. Bu atışmalarda mani kalıbına uygun bir söyleyiş dikkati çeker.

Yaylımdaki huri mi gördüğüm
Bu yaşlı gönlü yoluna serdiğim
Bir bardak şerbet verir mi ola
Serinlesin diye yanan yüreğim (H.Ö. s. 193).

Gülsüm, kendisine sırnaşan bu yaşlı adama, dersini vermek için deyişine karşılık verir. "İçinden oyun mu istiyor canın diye geçirerek biraz oynamak istedi. Başına onca iş açacağını bilse yapar mıydı bunu? Nereden bilsin garibim. Gençlik işte. Bu deyişat bir küçük oyun kalır sanarak cevapladı Emin Ağa'yı." (H.Ö. s. 194).

Derelerden geçmedin mi
Pınarlardan içmedin mi
Hiç huri görmedin mi
Emmim, divane emmim
Yaşlı bacak hırsızı Emin Ağa, hiç kaçırır mı fırsatı? Söyleşen kızın gönül kapısının açık olacağını düşünerek zorlattı buncalı:

Derelerden, geçtim geldim
Pınarlardan içtim doydum
Pek çok al yanaklım oldu
Huriye benzer seni gördüm

Gülsüm baktı ki oyunun şekli değişiyor, sertleşti:

Emmi dedim ki, anlayasın diye
Yolcuysan yoluna gidesin diye
İstedim görmesin kardaşlarım
Vakitsiz savuşmayasın diye

Emin Ağa bu, öyle küçük bir kızın tehdidine pabuç bırakır mıydı?

Yolcu isem giderim yoluma
Bu başı da korum yoluna
Sende bu güzellik var iken
Aldırır mıyım kardaşlarına

Gülsüm ürktü buncalı:

Benim sözlüm var bir deli
Bana sataşanın kırılır beli
Ölüm bazen kurtuluş olur
Emmi bile olsa kesilir dili

Emin Ağa bir kahkaha attı:

Ayağındaki ediğin olam
Bir yaşlı yesirin olam
Servetimi serem yoluna
Güzel güzel gel bana (H.Ö. s. 194-195).

Romanda, Haydar efsanesinin anlatıldığı bölümlerin sonunda, bölüm sonunu özetler nitelikte, mani kalıbında uyaklanmış, ölçülü bir dörtlük bulunmaktadır. Emin Ağa'nın törelere aykırı bir şekilde Gülsüm'e nişan takması, Gülsüm'ün babasının kalın karşılığı Gülsüm'ü Emin Ağa'ya vermesi, üstelik bir Alevi köyünde ilk kez bir sünniye kız verilmesini anlatan bölümün sonunda bir dörtlükle bu durumun eleştirisi yapılır.

Herkesin var kendine göre bir şanı
Sonsuza gider mi kötünün devranı
Keremine doyulur mu dostluğun
Onmasın kim ise paranın hayranı (H.Ö. s. 210).

Emin Ağa ile evlenmek istemeyen, Haydar'ı ve Musa'yı bekleyen Gülsüm'ün içinde bulunduğu durumu özetleyen, bir yas günü gibi ağıtla dile getirilen duygu,

anlatıcı Hürü Ana'nın dilinden aktarılır.

Gülsüm'ün gözleri yaşlı
Yüreğindeki çıban göğ başlı
Gönül hızması ağı dolmuş
Talibi çıngıraklı bir yaşlı (H.Ö. s. 232).

Bütün köyde huzursuzluk sebebi olan Gülsüm'le Emin Ağa'nın –sözde Moza Beyi'nin- nişanını Haydar bozar. "Bu dağların kadısı katran, müftüsü çamdır, bunu sakın unutmayın! Bunu ağanıza böyle deyin, burada ağalığı sökmez." diyen Haydar obayı da Gülsüm'ü de rahatlatır. Anlatıcı Hürü Ana'nın dilinden bu durum da bir dörtlükle özetlenir:

Gülsüm'ün defteri yazıldı yeniden
Eser kalmadı derindeki yaradan
Almasaydı dersini yaşadığından
Çok çekerdi vicdansızın şerrinden (H.Ö. s. 243) .

Haydar'la Moza Beyi diye bilinen Zeynep'in aşkları da bölüm sonunda bir dörtlükle özetlenir.

Aşk aldıysa elinden dizgini
Bekleme düşlerdeki nasibini
Baştan kabul et belasını aşkın
Her yerde söndürme alevini (H.Ö. s. 280).

Düğün bozulduktan sonra Moza Bey'in konağı terk ederek başını alıp gitmesi, yıllarca saklanan gerçeğin su yüzüne çıkmasına da neden olacaktır. Bu da bölüm sonunda yine mani kalıbında özetlenecektir.

Pınar başında soğuk sular çağıldar
Aşkı gönül tezgâhında dokur hülyalar
Hiçbir günah gizli kalmaz dünyada
Her zaman yeniden yaşanır rüyalar (H.Ö. s. 302).

Yirmi birinci bölümde köylünün kışlak bulamama korkusu işlenir. Haydar'a bel bağlayan İkikapılı'lar Saltuk Emmi'nin dualarla uyguladığı bir tür ritüelin ardından kışı daha uygun koşullarda yaşayacakları bir yere ulaşma umudunu taşırlar. Bölüm sonundaki dörtlük bu duyguyu dile getirir:

Herkesin boynunda bir yular
Yüreklere oturmuş korkular
Lokman Hekim gelse obaya

Tur dağından ıraktır yakınlar (H.Ö. s. 326).

Yirmi üçüncü ve yirmi beşinci bölümün sonunda da umut etmenin kişiyi hayata bağladığına dair birer dörtlük yer alır.

Yüreğin değilse kazan dibi gibi kara
Yolunu korkmadan uçurumlarında ara
İyi seç dostunu giy ateşten gömleği
Sonradan açılmasın yüreğinde yara (H.Ö. s. 351).

Saltuk Emmi'nin kaşları çatılır gibi oldu:

"Gitmesek de olur yiğen. Niye bu kadar mesele ediyor millet bunu, şahsen anlamıyom. Bu kış burda kalsak n'olur? Dünyanın sonu gelmez ya? Bana sorarsanız bu kış burda kalak artık. Biz ormanda halk olduk yavrım, bunu hiç unutma! Atalarımız ormandan ayrılmanın felaket getireceğini söyleyip durdu kuşaklar boyu. 'Ormandan ayrılanı şeytan çarpar.' dediler hep. Orman bizim kutsal vatanımızdır.

Güneş batmaya yüz tutmuşsa eğer
Ümitten başka neye biçilir değer
Yanıyorsa yüreğin ışıl ışıl sevgiyle
Mazının duldasında mı aranır seher (H.Ö. s. 372).

Düşlerini yitirmemenin, umut etmenin bu iki kapılı dünyada, ölümle yaşam arasında tutunabilmenin önemi yirmi yedinci bölümün sonunda vurgulanır.

Depreşmiş yaralar em arıyorsa düşlerde
Tohum uyuyorsa toprağın rahminde
Meyle gelen ruhta mı aranır hakikat
Katran karası parlıyorsa sevinçlerde (H.Ö. s. 396).

Hürü Ana'nın anlattığı hikâyenin sonunda her biri aslında birer sembol değerinde olan hikâye kahramanlarına ağıt yakılır. Bunlar sırasıyla *katran-sedir ağacı-, Haydar, Haydar'ın atı Asu ve Bozsu' dur.* Hürü Ana, yaşarken değer bildiklerimizin peşinde olmanın, doğrunun, dostluğun, her tür vefanın, doğanın, ağacın, suyun… yanında yer almanın, insanı bu geçici dünyada var edecek değerler olduğunu anlatır. Dinleyenlere son öğüdü bu olur. 'aaabb, cccbb, dddbb, eeebb, fffbb' biçiminde uyaklanan 11'li hece ölçüsüne göre söylenen bu son bölümde halk şiirine daha da yaklaşılmaktadır. Yiğenoğlu, halk şairliği geleneğine bağlı kalırken, Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan halk hikâyeciliğini, âşıkların özelliklerini, sazın

aşığın yanındaki değerini de ortaya koymaktadır.

Filizi kurumuş, yürek sızlıyor
Vurulmuş da boynundan yatıyor
Azrail bile başında ağlıyor
Kanı cığıl cığıl, boyuyor suyu
Gömütü dar ki sığmıyor boyu

El ediyor aşıtta deve sırtından
Azraili peşinde vermiyor aman
Kapıya gelmiş eceli sabahtan
Zemzemle yıkansın ılıtın suyu
Kırklardan gelir Haydar'ın soyu

At demeye de dilim varmıyor
Haydar'ın ardında nalı parlıyor
Ak kuyruğu artık kara bağlıyor
Neylesin düğünü, neylesin toyu
Boyu selvi insana benziyor huyu

Soğuk sularından kattın aşlara
Hayat verdin ağaçlara, kuşlara
Altın akarak taç oldun başlara
Anlatacaklar çılgın akardı deyu
Gören hiç unutur mu Bozsu'yu

Hürü der kesilmesin ulu ağaçlar
Kurumasın taşkın akan Bozsular
Hep yaşasın Haydar'lar, Asu'lar
İçilsin İkikapılı'da abıhayat suyu
Kapanmasın kapı görmeden uluyu (H.Ö. s. 417 - 418).

3.6. Değerlendirme

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Çetin Yiğenoğlu'nun Haydar'ı Öldürmek romanında halk edebiyatı ögeleri çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Yazarın sözlü geleneğe bakışı ve bu geleneğin romancılığı üzerindeki etkisi üzerine şunları söyleyebiliriz:

Çetin Yiğenoğlu için mitoloji, vazgeçilmez bir kaynak olarak Anadolu'da hâlâ yaşamaktadır. İnsanlığın gelişiminde başlangıç noktası olarak gördüğü mitleri Haydar'ı Öldürmek'te bolca kullanmıştır. Mitler, zaman zaman düşüncelerinin tanığı olarak karşımıza çıkar, zaman zaman da insanı kavramaya yönelik olarak yardımcı bir unsur gibi kullanılır. Ama tüm bunların ardında mitler yaratan insanın kültür varlıklarının

Anadolu'da etkilerinin hâlâ sürdüğünü göstermek için mitolojik varlıklardan söz edecektir. Böylece mitsel bir dünyadan günümüze organik bağlar kuracaktır.

Özellikle Gılgamış destanı ile dinsel bir kimlik olan Nuh Peygamber arasında ilişkiler kuran yazar, simgesel bir anlatım içine girer. Mademki en eski anlatılar mitlerdir, insanı tanımaya da oradan başlanmalıdır. Roman insani çelişkileri, insanın kendini arayış mücadelesini, iyiyle kötülüğün her insanda sürekli bir savaşım içinde olduğu düşüncesini, cinsellik gibi tabu kabul edilen bir konuyla bütünleştirerek alegorik bir anlatımla ortaya koyar.

Mitoloji, sadece sözlü geleneğin günümüze kadar taşınan ürünleri olarak değil, insanın iç dünyasını ortaya koymak gibi bir işlevsellikle karşımıza çıkar. Böylece okuru romandaki dünyaya ve insanlara yaklaştırır.

Mitolojik ögeler, zaman zaman da benzetme amacıyla kullanılır: "Ödeneksizlik nedeniyle otoban yapımına ara verildiği için iş makinelerinin *Humbaba* sesini andıran homurtusu duyulmaz olmuştu." Böylece anlatının gizemli dünyasını saran *mitolojik bir örtü* kullanılmış olur.

Haydar'ı Öldürmek romanında ciddi bir tarih araştırması yapıldığını gösteren ipuçları bulunmaktadır. Yazar, kimi kez bu bilgileri okurla doğrudan buluşturur. Sözgelimi, romanda bir diyalog içine bir bilgiyi yüklediği görülebilir: "Heredot boşuna mı Altınova demiş Çukurova'ya?" dedi Ali'ye bakarak." (H.Ö. s. 146).

Bölgenin yakın tarihinden Sümerlere uzanan bir çizgide yazar, masallardan, efsanelerden de ciddi biçimde yararlanmıştır. Yiğenoğlu'nu etkileyen anlatı türlerinden biri olan masallar da geleneksel kültürün bir ürünü olarak Haydar'ı Öldürmek'in oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle geleneksel anlatımın yapıldığı bölümlerde – Hürü Ana'nın anlatısında- masalsı öyküleme kendini sık sık duyurur.

Romanda efsaneler yaratan Anadolu insanının bu yaratmaları nasıl yaşattığına yönelik örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Bozsu Prensesi olarak karşımıza çıkar: "*Anam anlattıydı. Sen bilin ya. Benimki de laf mı? Sankim obada bilmeyen varmış gibi Bozsu prensesini*."diyerek söylencelerin dilden dile aktarılarak korunmuş olduğu bilgisi de satır aralarına yerleştirilir.

"Haydar'ı Öldürmek"te ele alınan köylülerin yaşamları; düş dünyaları oluşturmaya elverişli, zor ve sıkıntılı bir yaşamdır. Ayvagediği ve İkikapılı'da yaşamlarını sürdüren bu insanların yaylak ve kışlak sorunları olmasının ötesinde geçimlerini sağlamak için yaptıkları işlerden gelir elde edemeyişleri ve Emin Ağa faktörü, onları bir efsane yaratmaya ve yarattıkları efsanevi varlığa sığınmaya itmiştir.

Sözgelimi Haydar'ın sıradan bir insan olmadığına inanılmakta hatta buna tanıklık edilmektedir; bu noktada yazar, okuru gerçekle düş dünyasını birbiriyle iç içe gören ve düş gücüyle hayata tutunmaya çalışan insanın sergilendiği örneklerle buluşturur.

Haydar'ı Öldürmek'te yazarın masal motiflerine daha az yer verdiği görülmektedir. Bunu daha çok efsane ve halk hikâyeleri üzerinde yoğunlaşmasına bağlamak mümkündür. Efsaneler içinde masalsı anlatılar bulunmakla birlikte inandırıcılık ögesi, yazarın masalsı anlatıdan uzak durmasına neden olmuştur.

Yiğenoğlu, Türk edebiyatında önemli bir yeri olan halk hikâyeciliği geleneğinden oldukça beslenmiş, özellikle *Haydar'ı Öldürmek* romanında üslûbu, konusu ve anlatımı bakımından halk hikâyeleriyle pek çok benzerlik ortaya koyan bir kurgu oluşturmuştur.

Katran Efsanesi'ni anlatan Hürü Ana'dır. Hürü Ana'nın özellikleri Şerif amca tarafından verilir. Her şeyden önce bir gelenekten gelmektedir, âşığın kızıdır. Kuvvetli bir hafızası vardır. Sözlü ürünlerin taşıyıcısı, aktarıcısıdır. Akıcı ve etkili bir halk dili kullanır.

Hikâyenin anlatıcısı Hürü ananın gelmesi, Şerif amcanın annesinin evinde toplanılması, köylünün Hürü anayı dinlemek için eve doluşması… tüm bunlar geleneksel halk hikâyeciği ortamına uygun kurgulanmıştır. Yazarın halk hikâyeciliği konusunda ciddi bir birikimi ve bilgisi olduğu, anlatımın geleneğe bağlı bir biçimde şekillenmesinden ortaya çıkmaktadır. Hatta kadın anlatıcı hikâyecilerin masallaşmaya yüz tutmuş varyantlarında şiirlerin bozulduğu, ölçüye çok önem vermedikleri, mani tarzı şiirleri daha çok kullandıkları bilgisinden hareket edilirse, efsanenin anlatıldığı bölümlerde kullanılan şiirlerde özellikle ölçüye uyulmadığı da söylenebilir.

Halk hikâyelerinde sevgililerin *ilk görüşte, resme bakarak ya da rüyada bade içerek birbirlerine âşık olmaları* bilgisinden hareket ettiğimizde Haydar ile Moza Beyin aşklarında da benzer bir motifi görürüz. Haydar, önce bulduğu mendildeki kokuya âşık olmuştur; sonra bu kokunun sahibini aramaya başlamıştır. Moza Bey'le tesadüfen karşılaşması, Haydar'a aradığı ve beklediği sevgiliyi buldurtmuştur. Halk hikâyelerinde âşıkların birbirlerine ulaşmalarında karşılarına çıkan *engel* burada da görülmektedir. Moza Beyi diye anılan Emin Ağa'nın kızı Zeynep'tir. Sünnidir. Bu durumda birbirlerine kavuşabilmek için tek şansları her şeyi arkada bırakarak, izlerini kaybettirip kaçmaktır. Bu gerçekleşir, sevgililer birbirine kavuşur gibi görünse de hikâyenin sonunda *ölüm* iki sevgiliyi de yakalar.

Halk hikayelarinde karşımıza çıkan *yasak ve cezalandırma motifi* romanda Haydar hikâyesinin anlatıldığı bölümde de görülür. *Kutsal ağacın -ulu katranın- kesilmesi, bir tabunun -yasağın-* delinmesi anlamına gelir. Sonrasında yaşananlar da *cezalandırılma* motifi olarak örneklenebilir. Haydar, Katran'ı keserek hem kendisinin hem obasının cezalandırılmasına neden olur.

Ebeş Ahmet'in para için Gülsüm'ü Ağa'ya vermesi, üstelik Sünni birine söz vermekte bir sakınca görmemesi, törelere karşı gelmesi, bir başka *yasağın* delinmesi anlamına gelir. İnanışları ile bağlantılı olarak *cezayı* da yine bütün köylü çekecektir.

Halk hikâyelerinde de masallarda da sık görülen *oğulsuzluk* ya da tek çocuk motifi, Haydar hikâyesi için de geçerlidir. Kele Dezze'nin çocuğu olmaz. Çocuk için Allah'a çok yalvarır. Türbelere, yatırlara gider. Birtakım inanışlara bağlı olarak kimi uygulamaları yapar. Sonunda dileğine kavuşur. Ağa'nın erkek evladının olmaması da bir başka örnek olarak gösterilebilir. Erkek çocuk eksikliğinin getireceği yoksunluk duygusundan kurtulmak için Zeynep'in erkek çocuk gibi yetiştirilmesi, gerçeğin en yakınlarından bile saklanmak istemesi *oğulsuzluk motifi* olarak sunulabilir.

Haydar'ı Öldürmek'te *deyimlerin* günlük konuşma dili yalınlığı içinde bolca kullanıldığı görülür. Günlük dilde yaygın olarak kullanılan deyimlerin yanında yerel nitelik taşıyan deyimler de konuşmanın doğal akışı içinde kullanılır. Yazar, deyimleri anlatımın bir zenginliği olarak kullanmaktan öte olay kişilerinin canlı, samimi, gerçekte yaşayan kişiler algısını güçlendirmek, yerel kullanımlarla da Tahtacı kültürünün içerdiği sosyal değerleri aktarmak amacını taşımaktadır.

Yazar, romanında bol miktarda deyim kullanmasına karşın *atasözlerini* aynı yoğunlukta kullanmaz. Romanda anlatımı güçlendiren, anlatıma hareket katan atasözlerinin bir bölümü yerel nitelik taşımaktadır. Alkış ve kargışların kullanımlarının ise deyimlere ve atasözlerine göre daha da sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, kişileri sosyal ilişkileri içindeki doğallıkları ile vermek için argodan da yaralanmıştır.

Çetin Yiğenoğlu, *sembolik anlam* ifade eden kullanımları Haydar'ı Öldürmek'te bilinçli kullanır. *İkikapılı* adı bilinçli bir seçimdir, dünyayı anlatır, doğumla dünyaya gelinir, ölümle dünyadan gidilir. Yazar, kahramanlarının adlarını seçerken de bu bakış açısından hareket eder; kahramanlarını sosyal ve kültürel konumlarıyla, kişilik özellikleriyle, zaaflarıyla, öne çıkan bir davranışı ile adlandırır.

Romanda *halk şiiri* benzeri örnekler de bolca kullanılır. Bu örnekler yazarın kendi yaratımlarıdır. Örneklerden bir kısmı âşık edebiyatı, bir kısmı da anonim halk edebiyatı ürünlerine benzer. Sözgelimi bir ağıtın ortaya çıkışı hikâyeleştirilerek aktarılır.

Yiğenoğlu, halk şairliği geleneğini hatırlatırken Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan halk hikâyeciliğini, âşıkların özelliklerini, sazın aşığın yanındaki değerini de okuruyla paylaşır.

BÖLÜM IV

HAYDAR'I ÖLDÜRMEK ROMANINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

4.1. Tahtacılar, Ağaçerileri

Haydar'ı Öldürmek'te İslâmiyet öncesi inanç sistemlerinin izini araştırırken özellikle Ağaçeri olarak da adlandırılan Tahtacıların yaşamına ilişkin bilgilerden de söz etmek gerekmektedir. Roman büyük ölçüde Tahtacıların yaşamını anlatmaktadır. Tahtacılar, değişimden kendilerini bir şekilde uzak tutarak hem kültürel varlıklarını hem inançlarını koruyabilmişlerdir. Yazar, halkın kültür verimlerinin derlenmesinin önemli bir kültür çalışması olacağını roman kahramanı Şerif amcaya söyletirken özellikle Tahtacıların bu özelliğine, değişimden daha az etkilendiklerine vurgu yapar. Değişimden bir şekilde uzak kalmaları sayesinde bu yörede efsaneler ve mitik yaşam da varlığını sürdürmektedir. Öyle ise burada bir saha çalışması yapılmalıdır. Ağaçerlerinin efsaneleri derlenmek için hazırdır.

> Köye gelmişken efsane üzerine bir saha çalışması, bir inceleme yapsam mı? Belki bir kitap. Neden olmasın? Yüzlerce yıl dağlarda, orman içlerinde yaşamaları, dünyadaki kültürel ortamların dışına düşmeleri, kendi kültürlerine sıkı sıkıya sarılırken neredeyse hiç değişmeyen bu insanları yazmak en azından bir görev. Bu dağlıların, bu orman insanlarının, bu ağaçerlerinin, emekçilerin kültürlerini, bu sözlü kültürü gün ışığına çıkartmaya katkıda bulunmak, benim için, öğretmen kimliğim bir yana, en azından bir yurttaşlık görevidir (H.Ö. s. 40).

Alevilerin yaşamında Osmanlı yönetiminin baskısı önemli bir yer tutmuştur. Yazar bu tarihsel saptamayı roman kahramanlarından işçi önderi Muzaffer Usta'ya yaptırır. İlahi bakış açısıyla Muzaffer Usta'nın geçmişe yönelik değerlendirmesi aktarılır:

> Usta, ilk kez küçücük bir çocukken gitmişti Çukurova'ya. Yüzlerce yıl at sırtında yaşamış, oradan oraya savrulmuş bir aşiretin mensubu olarak bu kaçıncı göçüydü o zamanlar bilemezdi. İlkinde, Yavuz'un, bir insanlık düşmanının hışmından kurtulmak için kaçmışlardı dağların doruklarına. Soylarını, soplarını, ırklarını, inançlarını yüreklerinde saklamışlar, yaşamak için kendilerini başka bir kimlikle tanıtmak zorunda kalmışlardı. Gün olmuş, zaman değişmiş, yabani otların ağaç kadar büyüdüğü ovaya inmişler, bereketli toprakları aktarıp döndürerek ekmeklerini büyütmüşlerdi. Ancak, maliyesinin dara düştüğünü savlayan Osmanlı, ellerindeki son lokmasına dek almaya kalkınca hayvanlarını

> önlerine kattıkları gibi Toroslar'a sığınmışlardı. Kendilerini etrak-ı bi idrak diye aşağılayan, sonradan görme emmioğullarına aynı dille yanıt vererek "Kalpağı kaltak Osmanlı, şalvarı şaltak Osmanlı, ekende yok, biçende yok, yemede ortak Osmanlı." demekten geri durmamışlardı (H.Ö. s. 119-120).

Usta'nın dilinden kültürel varlıkların korunması gerektiği halde korunması için bir çaba harcanmaması da eleştirilir. Roman kahramanı Çetin, son dönemde yaşananlara dikkat çekerek sözü Tahtacılara getirir:

> "Usta, dedim yine, "bu yapılaşmalara, bu koloni kurmalara, bu cinayetlere, kesik kulaklara, bu ormanın gerçek sahipleri olduğu söylenen Tahtacılar ne diyor acaba?"
> "Osmanlının Cemaat-i Tahtaciyan'ı yani. " dedi İlhan, tok bir sesle bilmiş bilmiş (H.Ö. s. 122).

> "Yani," diye devam etti bir süre sonra, "buradaki cinayetlerle Tahtacılar'ın bir ilgisinin olduğunu sanmam. Kendi geleneklerini savunmayan bir topluluk, toplumu düzeltmek gibi bir iddiayla cinayetlerle uğraşır mı?" (H.Ö. s. 124).

Roman boyunca Tahtacılarla ilgili pek çok bilgi verilir. Burada bir araştırmanın varlığı da hissedilir. Tahtacılardan "orman işçisi" olarak söz edilir. Ancak Toroslar'da Tahtacılar'ın işinin gitgide zorlaştığı, geçim peşinde bir kısmının Türkiye'nin her yerine dağıldığı, farklı alanlara yöneldikleri, pek çoğunun da yurt dışında çalıştığı, yurt dışında da çoğunun ağaç işiyle uğraştığı anlatılır. Geleneklerini, göreneklerini ve kimliklerini koruma başarısı gösteren Tahtacıların fanatik Sünni baskıları karşısında dağıldıklarından, kimilerinin de bir pasaport uğrunca dinlerini, mezheplerini değiştirdiklerinden söz edilir. "Toroslar'da Tahtacılık, Alevilik malevilik bitti, dedi Kalender." "Alevilik bitmez, diye sertçe karşı koydu Muzaffer, "birkaç Alevinin suçu, kusuru Aleviliği bağlamaz!" (H.Ö. s. 123).

Romanda Alevi cemaatinin yaşadığı olumsuzluklar birer sosyal eleştiri biçiminde karşımıza çıkar: "Cemevlerinin çoğu ya kapatılmış ya işlevsizleşmişti. Bir cemevi bile yoktu çoğu köyün. Baskılara dayanamayan kimi Tahtacı köyüne cemevi yerine cami yaptırılmıştı. Çırayla aransa Toroslar'da kolay kolay bir dede bulunamazdı. Gezici dedeler uğramaz olmuştu köylere" (H.Ö. s. 123).

Alevi inanışının din adamları olan *dedelerden,* işlevlerinden ve *geçici dedelerden* de söz edilen romanda Musa'nın Haydar'ın atıyla köye döndüğünde de ilk uğrak verdiği yer dedenin evi olmuştur. Bundan sonradır ki Haydar'ın ölüm haberini dede duyurur Kele Dezze'ye.

Tahtacılarda dedenin önemi büyüktür. Sıkıntılı durumlarda danışılan, hayır duası alınan, kurban kesiminde kullanılacak bıçağa hayırlı veren 'dede'dir. Evlenmelerde, dinin öğretilerini küçük çocuklara aktarmalarda da dedeler fonksiyonel önem taşır. Cem törenlerini yöneten de dedelerdir. Ancak günümüzde, özellikle kentlerde yaşayan Alevilerde dedeye duyulan gereksinimin azaldığı görülmektedir. Kırsal alanlarda ise dede hâlâ en etkili din büyüğüdür.[2]

Ali Selçuk da dedelerle ilgili olarak benzer bir bilgi vererek dedelerin Cem törenlerinde giriş ritüellerini yöneten din görevlisi olduğunu söyler. "Dede bulunmazsa ikrar alma, musahiplik ve meydandan geçme ayinleri yapılmaz. Bu ritüellerde bütün *hayırlıları*[3] dede verir. "Cem törenlerinde dede *delilin*[4] yanında, postun arkasında ve törene katılanların karşısında olacak şekilde oturur*."* (Selçuk, 2008, s. 121).

Romanda ise dedelerin varlığının tehlikeye düştüğünden ya da işlevlerini koruyamadıklarından yakınılır.

> "Eskiden her yıl düzenli olarak kendilerine bağlı köyleri, obaları gezer, cem ayinlerini yürütür, yolu şenlendirir, dinsel yaşamı canlandırır, anlaşmazlıkları giderir, dayanışmayı güçlendirirlerdi oysa. Şimdi, kimse dedenin hayırlısı peşinde değildi. Eskiden yol bir, sürek bin birdi." (H.Ö. s. 123).

> "Artık ne yol kalmıştı ne sürek ne niyaz. Ne mürşit vardı ortaklıkta ne talip, ne aşna, ne peşne. Eskiden bir köyde, obada herkesin bir musahibi olurken bugün musahipli bir çift aransa kolay kolay bulunabilir miydi acaba?" (H.Ö. s. 123-124).

Dedeliğin varlığını sürdüremeyişinin sebepleri de sıralanır. Bunun temelde ekonomik sorunlarla ilgili olduğu vurgulanır. "Dedeler ne yapsındı, hiçbir talip bir kuruş çerağ hakkı ya da çıraklık vermezse. Talip ne yapsındı, ikide bir çıralık, çerağ hakkı diye gelen sahte dedeler karşısında. Herkes Buyruk'u unutmuş, dolara tapar olmuştu." (H.Ö. s. 124).

---

[2] KAYNAK KİŞİ: Cebrail Kılıç, 47 yaşında, Coğrafya Öğretmeni, Adana, 2016

[3] **Hayırlı vermek**: Dedenin özellikle dinsel ritüellerde okuduğu duadır. Dua:
"La ilahe illallah, Mürşid-i Kâmilullah Aliyül Veliyüllah, la feta illa Ali la seyf illa Zülfikar, bismillah. veya Bismillah, bismillah, bismillah, fermanı Celil, kurbanı Halil, delili Cebrail, canı İsmail, diyelim tekbir. Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber, la ilahe illallahü vallahu Ekber, Allahu Ekber, velillahilhamd, vela havle vela kuvvete illa billahü aliyyülazim. (Selçuk, Ali, S.139)

[4] **Delil**: Musahipler grubunun katılabildiği cem törenlerinde ayin süresince yakılan mum.

4.2. "Haydar'ı Öldürmek"te İslamiyet Öncesi İnanç İzleri

4.2.1. Şamanizm

Tahtacılarda ve diğer Alevilerde Allah-Muhammed- Ali şeklinde ifade edilen üçlü tanrı inancı ve üçünü bir sayıp önce Muhammed- Ali'den sonra sadece Ali'de birleşip sembolleştiren bu anlayışın benzer bir şeklinin Orta Asya Şamanizmi'nde karşımıza çıktığına işaret eden Nilgün Çıblak'a göre Yakut ve Altay Türklerinin dini itikatlarında da büyük rol oynayan üçlü Tanrı inanışı bulunmaktadır. (Çıblak, 2005, s.56).

> Gök kültü içinde yer alan bu inanışa göre gökyüzü katlarının her birinde, kudret bakımından farklı olan bir tanrı oturmaktadır. Buna göre Altay kamlık dininde Tengere Kayra Han, semanın on yedinci katında oturan ve oradan kâinatı idare eden en büyük Tanrı'dır. Dünyanın yaradılışında ve sona erdirilişinde bu Tanrı rol oynar. Diğer Tanrılar; Bay Ülgen ile Erlik Han ise dünyanın yaradılması ve sona erdirilmesi gibi konularla ilgili olmadıkları için ikinci derecede bir mevkiye sahiptir. Bu son iki tanrının durumu, Alevilik'teki ve dolayısıyla Tahtacılar'daki Allah- Muhammed mevkiine benzetilmekte ve Ali'nin rolü Tengere Kayra Han'ın rolüne eşdeğer görülmektedir. Bu görüşe göre kesin olmamakla birlikte eski Türkler'in bu üçlü Tanrı inancını, İslamiyet cilası altında korumaya devam ettikleri düşünülmektedir (Çıblak, 2005, s.56).

Tahtacılar arasında özellikle Ali'nin Tanrılığını vurgulayan mitolojilerde Şamanî motif zenginliği mevcuttur, diyen Ali Selçuk da bu motifleri şöyle açıklar: "Ali'nin gelecekte meydana gelecek olayları haber vermesi, insanı hayvana dönüştürmesi, hayvan kalıbına girmesi, hayvana hükmetmesi, ölüleri diriltmesi, aynı anda değişik kılıklarda görünmesi, öldükten sonra dirilmiş görünmesi gibi unsurlar Orta Asya Şamanlık inanışlarının devamı olarak karşımıza çıkmaktadır." (Selçuk, 2008, s. 83).

Roman kahramanı Haydar ile Hz. Ali arasında sıkı bir bağ kuran köylüler Ali'nin ölümüne inanmadıkları gibi Haydar'ın da ölümüne inanmak istemezler. Haydar'ın Mehdi olduğuna inanırlar. Bu anlamda Haydar'ın ölümsüzlüğüne inanırlar.

> "Haydar," diyerek sözü aldı Saltuk Emmi, "Ali'nin arslanlarından biridir." (…) "Elbet bir gün o da hakka kavuşur. Amma bizler gibi değil. Dün cenazesini gömemedik. Bunun iki nedeni var, birincisi Haydar ölmemiştir. Ben de böyle düşünüyorum. Bir bakarık ki bugün yarın demeden, her daim olduğu gibi, bir geyik yavrısını sallasırt ederek omuzuna çıkıp gelmiştir. İkinci ihtimal Hakk'a kavuşmuş olmasıdır. Eğer Hakka kavuştuysa cansız bedenini bizim gibi fanilerin görmemesi en doğrusudur. İstese de göremez zati bizim gibiler, istese de. Bir

görünmez kuş olup uçmuştur, göğün yedinci katına. Hz. Ali gibi kendi cenazesini kendi yumuş, kendi katırına, Düldül'e yükler gibi Asu'ya yüklemiş ve kabrine koymuştur. Ali'ninki gibi Haydar'ın sırrını da ne diyen bilir, ne de dinleyen; bunu ancak Allah bilir; Haydar der ki, 'Bir adım Allah / İnkârım yoktur vallah billah."
"Yoktur, vallah billah," dedi millet
"O da Mehdi gibi Hz. Ali'nin oğludur."
"Hz. Ali'nin oğludur," diye tekrarladı herkes.
"Mehdi gibi onun da en son görüldüğü yer bir elma bahçesidir."
"Elma bahçesidir."
"Bozsu'nun aşıtında bir devenin sırtında bir elma bahçesinden geçerken görülmedi mi?"
"Görüldüüü..."
Birdenbire biri, "Haydar Mehdi," diye bağırdı.
"Haydar Mehdi," dedi herkes.
"Haydar ölmedi," dedi karanlıkta oturan erlerden biri.
"Haydar ölmedi," dedi herkes (H.Ö. s. 172-173).

4.2.2. Atalar Kültü

"Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış, duayı, kurbanı, dinsel tören olan belli ritleri gerektirmektedir." (Tezcan, 1996, s. 120). Atalar kültü ise ataların öldükten sonra da ruhlarının yaşadığına ve toplumla ilişkilerini sürdürdüklerine olan inancı dile getirir. Bugün hala Anadolu'da varlığını sürdüren, evliya, dede, baba inanışlarının kökenini Atalar kültüne bağlayabiliriz, diyen Erman Artun evliyaların kendisinden istenen dilekleri gerçekleştirme gücüne sahip olduklarına inanılmasının sonucu olarak kişilerin psikolojik koşullanma içine girdiklerini, isteklerinin gerçekleşmesi için çalıştıklarını, dilekleri gerçekleşmese de bunun için çaba gösterdiklerini söyler (Artun, 2004, s. 17).

Ataların ruhlarının yaşadığına inanılması, bu ruhların birtakım nesnelerde bulunması inancını da getirmiştir. Canlı ya da cansız birtakım varlıklarda yaşadığına inanılan bu ruhlara hem saygı duyulur, hem de bu ruhların zor durumdakilere yardım edeceğine inanılır. Bu ruhları sakladığına inanılan varlıklar da kutsanır. İslamiyet ile birlikte bu anlayıştan vazgeçilmiş görünse de yatır kültürünün hâlâ devam etmesi bu inancın evrilerek korunduğunun işaretidir.

Romanda Haydar'ın evliyalaştırılarak adına yatır yapılması, köylünün bu yatırdan çare umması atalar kültüne örnek olarak gösterilebilir. "Varıdı demeyle gönlümü kandıramıyom Emmi. Haydar var. Haydar ölmedi değil mi? Haydar gelecek ve obayı kurtaracak (H.Ö. s. 367).

Saltuk emmi, Samur'la Haydar üzerine yaptığı sohbette, Haydar'ın sembolik bir değer taşıdığını, halkın bu tür kahramanlara ihtiyacı olduğunu, bu söylenceleşmiş –mitsel- kahramanların aslında halkın umut kaynakları olduğunu söyler. Mitler, halkın kendi başına bırakılmışlığı, yalnızlığı ve çaresizliğine koruyucu bir kalkan görevi görür.

> "Haydar ölmez, Haydarlar ölmez. Bunu kafana iyice sok. Haydar ümittir. Bu obanın ümididir Haydar. Ümitler ölmez oğlum, bunu iyi belle. Bir milletin ümidi öldü mü kendisi de ölür, hepten yok olur. Zürriyetini sürdürmek için Haydarlarını öldürmez insanlar, oymaklar. Haydar Mehdi olup gelmese bile İkikapılıların zihninde sonsuza kadar yaşayacaktır yiğenim." (H.Ö. s. 363-364).

Ataların ruhlarının kutsal ağaçlarda eyleştiği inancı, Anadolu'da hemen hemen her türbenin yanında kesilmesi yasak olan bir kutsal ağaç bulunmasını da açıklamaktadır, diyen Artun'a göre bu ağaç ve bitkilere gösterilen saygı, aynı zamanda atalara gösterilen bir saygıdır(Artun, 2004, s. 17).

Ulu ağaç katranın kesilmesi ile Haydar'ın ölümü aynı zamana denk düşmektedir. Gerçi kanlı giysilerinin dışında öldüğünü gösteren başka bir işaret yoktur ama bir süre sonra köylü Haydar'ın ölümünü kabullenip ona gıyabında bir tören yapacak ve bir de yatıra dönüşecek bir mezarda ölüm töreni gerçekleştireceklerdir.

> Saltuk Emmi, "Artık mezarlığı ziyaret zamanı geldi, ellahem," dedi orucunu açanlara. Sonra, avratlara döndü, "haydi bakalım vazifenizi yapın, hazırlayın çıranızı da usuldan varak, *ehli kabir erbabına.*" (H.Ö. s. 413).

4.2.3. Tabiat Kültleri

Türklerde çok yaygın olarak görülen tabiat kültleri içinde özellikle yüksek dağ ve tepelerin gökyüzüne daha yakın olması insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik sembolü olarak kullanılmıştır, diyen *Ocak*, Yunanlıların Olimpus'unu, Eski Türklerin Ötüken'ini, İslam ülkelerinin vazgeçilmez masal dağı Kafdağı'nı örnek olarak gösterir. Bunun dışında bazı taş ve kayaların kutlu sayıldıklarına ilişkin pek çok verinin kullanıldığını da beliritir (Ocak, 1983, s. 70-71).

Orman kültünün ise yaşamlarını orman ürünleriyle ve avcılıkla geçiren ilkel toplumların kalıntısı olduğunu söyleyen Hassan, Ötüken ormanlarının Göktürkler ve Uygurlarla birlikte bütün Türkler tarafından kutsal sayıldığını belirtir (Hassan, 1986, s. 111).

4.2.3.1. Ağaç Kültü

Metin Ergun, Türk Mitolojisinde kutsal kabul edilen ağaçların yaz-kış yaprağını dökmeyen, bulunduğu yerde tek olan, benzer ağaçlardan daha görkemli görünen ve meyvesi olmayan ağaçlar olduğundan söz eder. (Ergun, 2000, s. 23-24). İlkel dönemlere dayanan ağaç kültü daha çok avcılıkla geçinen ilkel toplumlara özgüdür. Türklerin de göçebe çoban hayatına geçmeden önce bozkır kültürüne dayandırılan geçmişleri içinde ağaç ve orman kutsal bulunmaktadır. İslamiyetin kabulünden sonra da eski inançlarından tümüyle vazgeçmeyen Türklerde inançlar İslami bir kılıfla sürdürülmeye devam etmiştir. Jean Paul Roux, Sünni kesimlerde görülmekle birlikte ağaç kültünün Kızılbaş toplulukları içinde daha çok Tahtacılar ve Yörüklerde yayıldığını söylemektedir:

> Tahtacılar, geçimlerini daha çok ağaç keserek sağlamaktadırlar. Bununla birlikte, onların ağaçlara büyük saygı ve bağlılıkları vardır. Muharrem ayında ağaç kesmek yasaktır. Hafta içinde, Salı günleri ağaç kesilmez. Yeniden işe başlayacakları zaman, ağaçlara dualar okunur. Tahtacılar en çok, sarıçam, ladin, köknar ve ardıcı; Yörükler ise, kara dut, çınar ve katran ağacını kutlu sayarlar ve hepsi de tek ağaçları kült olarak kabul ederler (Artun, 2009, s. 22).

Romanda Hürü Ana, hikâyenin temel kahramanı Ulu Katran ağacının obanın hayat ağacı olduğunu söyler: "Bu hikâye ki bir ağacın, bir katranın, bir ulu katranın hikâyesidir. Bu öyle bir ulu katrandır ki, obamızın hayat ağacıdır, kutsal ağacıdır. Dokunmaya gelmez!" (H.Ö. s. 74). Kutsal kabul edilen ulu katrana zarar vermeyi de hoş karşılamaz Hürü ana, ilenir: "Dokunanın *elleri kırılasıca* bir kutlu ağaçtır." (H.Ö. s. 74). Hürü Ana, kutsal ağaç düşüncesinin her obada olduğunu, Allah'ın her obayla birlikte iki de ağaç yarattığını, bunların hikâyelerde hep iki kayın diye anlatıldığını söyler.

> "Bizim obanın ağaçları iki katrandır. İki ulu katran. Bu dağların hâkim-i mutlağı, Yaradan'ın merdiveni, nişanı gibi doruklarda duran, bu Toroslardan gökyüzüne ağayazan iki katran. Hiç küşümlenmem ki bizim katran gibi ulusunu görmemiştir kayının kimse. Bu ulu katranlardan biri bu dağlarda, yani Kara Kürüm'de, Kurtul'un yörebindeki ulu nehrin kaynağının başucundadır. Bir eşi de Gürümze'dedir." (H.Ö. s. 74-75).

Ulu ağaca zarar vermek, sadece zarar verenin değil tüm toplumun cezalandırılması anlamına gelir. Ulu ağaçta ölen ataların ruhlarının bulunduğuna inanılır. "Bizden biri ulu katranı kesmez, ulu ağaç kesmez. Ulu katranı bırak, bir ulu

ağaçta, mesela bir çınarda bile hepimizin ruhunun yaşadığını bilir her ağaçeri. Başkası bilmez. Bilebilemez, amma ulu katran lanetinin soyunu sopunu kurutacağını da mı bilmez?" (H.Ö. s. 363).

Yardım umulan, imdat dilenen bir ağaç gibi görülür ulu katran ağacı. Söylenceye göre senede bir kez akan Bozsu'nun altınları Ayvagediği köylülerinin dertlerine çare olacaktır. Haydar bunun için yardım ister ulu katrandan.

> Fos Ede'nin anlattığına göre, önce ulu katranın karşısında dar'a durmuş, yalvarıp yakarmış. "Söyle" demiş, ulu katran, söyle bana sırrın söyle. (…) Kimselere demem. Küşümlenme, demem kimselere. Oba perişan ulu katran, oba perişan. Emin Ağa gâvurluk eder. Ayva gediğinde yer vermez obaya. (…) Bu yıl burada kalırsa, bu kışı geçiremez bu oba. Parası, altını olmadığı için Çukur'a gidemez. Çukur'u bir tuhaf eşkıya, bir acar eşkıya zaptedik. Gitse bile Çukurda yapamaz bu obanın adamı. (…) Büyük sır sende. De bi yol, kurtar şu obayı!" (H.Ö. s. 164).

Roman kahramanı Çetin'in Gürümze'ye gittiğinde de dikkatini önce "yüzyıllara kafa tutmuş" görkemli katran ağacı çeker. Yiğenoğlu, roman kahramanları aracılığıyla katranın ve katran ağacının yararlarını anlatır, ardından yöre halkının katran ağacı ile ilgili inanışlarına yer verir:

> Hayrettin, katrandan çıkarılan safran sarısı katranın yararlarını, arıcılıkta, hayvan yaralarının sağaltımında nasıl kullanıldığını anlatıyor. (…) Koştirik Mehmet, önce bilimsel niteliklerine değiniyor katranın. Köye hiç yıldırım düşmediğine, ulu katranın paratoner görevi yaptığına dikkat çekiyor. (…) Bu ulu katranın altında şenlik yapılmaz. Yapılırsa yağmur yağar. Öyle bilmediğimiz yağmurlara benzemez bu yağmur. Deli kız ağıtı bok yemiş yanında. Göğün dibi delinir. Sel sele gider buralarda. Kızıl bir sel gelir. Sel, kızıllığını ulu katranın altındaki mezarlarda yatan cesetlerden alır. 1980'de köyü unuttu katranın altında şenlik düzenlenmeyeceğini, bir düğün kurdu. Sen misin düğün dernek kuran, bir yağmur yağdı, bir yağmur yağdı, Feke'yi sel aldı. Kaç evi sel götürdü, kaç can boğuldu, kaç yüz hayvan telef oldu bilinmez. Sanırdınız Nuh tufanı koptu." (H.Ö. s. 44).

Roman boyunca *Gılgamış*'a, *Nuh Tufanı'na* atıfta bulunulur. Gılgamış'ın sedir ormanları ile Nuh'un gemisini yaptığı sedir ağaçları ve Ayvagediği İkikapılı'daki ulu katran ağacının anavatanlarının Toroslar olduğu vurgusu yapılır. Yiğenoğlu kendi görüşünü (savını) kahramanı Çetin aracılığıyla aktararak Nuh tufanının bu bölgede koptuğunu iddia eder: "Mamafih tufanın da buralarda koptuğu, Nuh'un gemisini bu ormandaki katranlardan yaptığı, seçtiği canlılarla gemiye Torosların buralarında bir

yerlerden bindiği rivayet olunur ya. Dediğim gibi, 1980'den beri bu katranın altında şenlik yapılmaz, dalından kozalağından koparılmaz." (H.Ö. s. 44-45).

Roman kahramanı, aynı zamanda I. anlatıcı olan Çetin, katran ağacına atfedilen inançlardan etkilenir. Ulu katran ağacına sempatiyle yaklaşır hatta ilahi bir ışığın balkımasını görür gibi olur: "Bir ışık balkır gibi oldu. Bildiğim ışıklara benzemiyordu. Işık değil miydi acaba? Işık değilse neydi? (...) Katran ve ışık. Katranda ışık. Anlaşılır gibi değildi. Gördüğüm doğruysa eğer, kimse tutamazdı beni; sonsuza dek, ışığa âşık bir ateşböceği gibi dönerdim çevresinde." (H.Ö. s. 45).

Romanda katran ağacından elde edilen sıvının kırsal alanda nasıl ve ne amaçla kullanıldığı hakkında bilgi de verilir. "…Bir yerlerden aklımda kaldığı kadarıyla doğal ortamlarda yaşayan insanlar haşerelerden, sürüngenlerden korunmak için katran ve benzeri yapışkan sıvıları kapı ve pencerelere sürerlerdi." (H.Ö. s. 57).

Yiğenoğlu, benzerlik ilgisi kurmak için de katranı kullanır: "Zeliha, elinde kahvaltı tepsisi, yüreğime ağdı bir anda. Sıcak süt, tandır ekmeği, peynir, yumurta, taze tereyağı ve bal. Bir de rengini katran dallarından almış bir çift göz…" (H.Ö. s. 57).

4.2.3.2. Su Kültü

> Su, Türkler için eski ve kutsal bir varlıktır. Bereket ve kuvvet kaynağı sayılmasının yanında koruyucu veya cezalandırıcı bir Tanrı, yaratılışın kaynağı, hayatın başlangıcı gibi nitelikleri de beraberinde getiren su, sadece Türk inanışlarında ve mitolojisinde değil, pek çok milletin mitolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Farklı inanışlara rağmen hayatın beş temel unsuru içinde yer alan suyun bütün dünya mitolojisinde ortak bir kavram olarak yer alması, onun önemini ve evrenselliğini göstermektedir. Türk mitolojisinde Tanrı ile başlangıçtan beri var olan ve her dönemde bütün Türk halkları tarafından büyük saygı gösterilen yer-sub, sahipsiz kalmasın diye Tanrı tarafından gönderilen hakanlarla korunmuştur. Türk mitolojisinde olduğu gibi bazı milletlerin yaratılış efsanesinde de temel unsur su olmuştur. Yaratılışda büyük bir öneme sahip olan su, türeyişten sonra insanlar için; göl, deniz, ırmak, pınar gibi ögeleri ile mukaddes bir varlık haline gelmiştir. Her Türk halkının yaşadığı coğrafya içinde yer alan göl, ırmak ve pınarlar kutsal sayılmıştır. Onların her birinin bir ruhu, iyesi olduğuna inanılmış ve bu iyeler daima memnun edilmeye çalışılmıştır.[5]

Orhun Yazıtları'nda kutsal su kaynaklarından söz edilmektedir. Bu nedenle suların kirletilmesinden kaçınılır. Çağataylarda gündüz akan suya girmek yasaktır.

[5] https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/,Eski_Turklerde-su-kultu/ saat: 16.42, 02.04.2017.

Cengiz Han suya saygıyı yasallaştırır ve suya saygı Anadolu Türk boylarında da sürer (Avcıoğlu, 1995, s.356).

Haydar'ı Öldürmek'te Bozsu nehrinin ağaçerileri ve İkikapılı halkı tarafından kutsal bir değer olarak görülmesini de su kültüne örnek olarak göstermek mümkündür.

> Aşure suyunu Bozsu'dan almalıydı amma. Daha dün Dede'nin avradı anlatmamış mıydı bunun ne kadar sevap olduğunu. Dede daha birkaç gün önce nehrin yörebinde gezinirken Bozsu'nun aşıtındaki elma bahçesinde bir deveye binmiş olarak görmemiş miydi Haydar'ı. Bunda bir keramet var dememiş miydi bunun üzerine. Zati herkes bilirdi, Bozsu'nun muharremde zemzemden farksız olduğunu. Tuttukları dilek orucu bile olsa muharreme niyet başladıklarına göre Bozsu yine zemzem gibi olurdu (H.Ö. s. 99).

> Genç kızlar sabahın köründe bir araya gelerek obada gezilmedik ev bırakmadılar. Nohut, ağpakla, fındık, fıstık, kuru üzüm, kayısı, incir, ceviz, badem nevinden on iki çeşit yeyintiden aşureye konulabilecek ne buldularsa topladılar elbirliğiyle. Sonra topladıklarını tepsilerin, sinilerin, yaygıların üzerinde taşından, çöründen çöpünden bir bir ayıklayarak harmanladılar. Kabaklarla, tuluklarla Bozsu'dan zemzem niyetine aşurelik su getirdiler (H.Ö. s. 409).

Suyun yaşam için vazgeçilmezliği, en eski dönemlerden bu yana ona saygı duyma, ondan medet umma şeklinde kendini gösterir. Bozkırda suyun önemi bir kat daha artmaktadır. Suyun elden çıkmaması, yok olmaması için mücadele eden insanlar, suyun gücüne o kadar inanmışlardır ki bu güç kutsal bulunmuştur. Dünyanın her yerinde su ile arınma, kutsiyet kazanma inancı bugün bile varlığını korumaktadır.

> Haydar, Ulu Katran'dan da Bozsu prensesinden de yardım görmeyince Bozsu'ya seslenir, yardımı ondan ister: "Ey Koca Bozsu demiş, 'sen söyle' ne zaman altın akarsın?" **(**H.Ö. s.165).

Ali Selçuk'un çalışmasında Tahtacılarda görülen su ile uygulamaların kaynağı, 'Türk dininde önemli bir yere sahip olduğu bilinen yer-su inancının içinde yer alan su kültünün devamı olarak' gösterilmektedir (Selçuk, 2008, s. 343).

> Soğuk sularından kattın aşlara
> Hayat verdin ağaçlara, kuşlara
> Altın akarak taç oldun başlara
> Anlatacaklar çılgın akardı deyu
> Gören hiç unutur mu Bozsu'yu (H.Ö. s. 418).

4.2.3.3. Hayvan Kültü

> Tahtacılar arasında bazı hayvanlarla ilgili farklı inanışların var olduğu tesbit edilmiştir. Onlar bazı hayvanlara karşı dini inançlarının gereği aşırı sevgi beslerken, bazı hayvanların ismini bile telaffuz etmeyi yasak kabul ederler. Bunun yanı sıra bazı hayvanlar sadece kötü bir olayın habercisi olduğu zaman uğursuz sayılır (Selçuk, 2008, s. 316).

> Hayvanlardan bazısının uğurlu bazısının uğursuz sayılmasının kökeni totemizme kadar uzanmaktadır. "Totem" sözünden türetilmiş totemizm, insanla hayvan arasında kurulan bir akrabalık bağına dayanır. Bu bağ, aynı "kutlu cevher"den "mana"nın kaynağından doğar. Buna göre; insan, hayvanla aynı atadan türediğine inanır. Bu nedenle belirli bir hayvan, bazı insanların "totem"i yani akrabası kabul edilir. Bu totemi öldürmek ya da incitmek tabudur yani haram ve yasaktır. Eski Türklerin inanç sistemlerinden biri olan Şamanizm'de de totemizm izleri yaygın olarak bulunmaktadır. Bu yönüyle Tahtacılardaki hayvanlarla ilgili inanışların eski inanç sistemlerinin bir etkisi olarak geçmişten günümüze sürdürüldüğü görülmektedir (Çıblak, 2005, s. 215).

Buna göre inançlarla bağlantılı olarak kutsal kabul edilen hayvanlar; *kaz* (Hz.Ali'nin öldürüleceğini hisseden hayvan), *turna* (Ali'nin sesini taşıdığına inanılır), *horoz* (kurban edileceği zaman dinsel bir değer taşır) ve *geyik* (bir melek olduğu kabul edilir); uğursuz olduğuna inanılan hayvanlarsa *baykuş* (ölüme işaret ettiğine inanılır), *çakal* (belli zamanlarda, uzun uzun pavkırması ile ölümü çağırdığına inanılır), *köpek* (bazı durumlarda, uzun uzun uluması ile ölüme işaret ettiğine inanılır), *tavuk* (horoz gibi öterse ölümü işaret eder), *tavşan* (adının bile kullanılmadığı tabu hayvan) ve ayı (yasaklı hayvan) olarak tesbit edilmiştir. Bunların yanı sıra *at'a* karşı da Hz. Ali'den gelen bir sevgi ile yaklaşılır.

> Yetik Emine: "O akşam her şey kara haberi duyuruyordu sanki. Neydi öyle o ilk akşamdan *horozların, baykuşların ötmesi, köpeklerin acı acı uluması*."
> Pençik Fadime, "Ağnamazların *kancık eşeğinin anırmasına* ne demeli?" diyerek gene araya girdi (H.Ö. s. 161).

> Dağda ne varsa sığın, sansar, tilki, suiti, porsuk, malgelini, toy, turna, ördek, kaz avladı. Avladı da avladı. Bir *ceylanla geyiğe* dokunmadı. Anasına verdiği sözü hiç unutmadı. Bunda yüreğindeki *ceylan ve geyik* sevgisinin de payı vardı (H.Ö. s. 274).

> Kalû belâdan beri atlar ağlardı ölen sahiplerinin ardından. Her at ağlar da, hele ki Asu, Haydar'ın ardından ağlamaz mı? Hani, atlar her şeyi, herkesten önce sezerdi? Asu gibi bir at, neyidüğü belirsiz bir at kadar da mı olamazdı? Asu bu kadar duygusuz muydu? Hiç bu kadar duygusuz olabilir miydi? Haydar ölmedi, o kadar. Haydar ölmediği için ağlamadı Asu (H.Ö. s. 300).

> Bu hikâye ki, bir atın, eşi menendi bulunmaz bir atın hikâyesidir. Bu, soyu sopu tükenmiş, ya kanatlanarak göğe ağmış veya Bozsu'nun gözüne tumduğu gibi yerin yedi kat dibine inmiş bir attır. Yiğidine güç, âdemoğluna hayat sevinci veren atların soyundadır (H.Ö. s. 75).

> Katran bilmecesindeki büyüyü bozmak için önce sözü edilen hazinenin yerini bulmak lazım. Sonra büyüyü bozmak için katran dalından yapılma bir doksan dokuzluk tespihi çekerek büyünün bozulacağı yeri katran dalıyla tütsülemeli. Bir cebrail kestikten sonra dua etmeli ve bu arada iyi cinlerle irtibat kurulmalı (H.Ö. s. 187-188).

> Şimdi biliyorum, bana o ak cebraili niye kestiğimizi, horoza niye Cebrail dediğimizi soracaksın (H.Ö. s. 135).

4.2.3.4. Işık Kültü

> Allah'ın Muhammed ile Ali'yi kendi *nurundan* yarattığı inancı Anadolu'daki bütün Tahtacı ve Alevi gruplarında mevcuttur. Ali ile Muhammed'in yaradılışı konusunda Tahtacı ve diğer Alevi toplulukları ile Sünni topluluk arasında inanç farklılıklarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Anadolu Alevileri Muhammed ile Ali'nin yaradılışını mitleştirirken, Sünni topluluk onları tarihi seyri içinde kabul ederler (Selçuk, 2008, s. 76-77).

Işık hem İslam toplumlarında hem mitsel anlatılarda kullanılan önemli bir motiftir. Hz. Muhammed'in doğumunda gökten inen bir nurun gece yarısını gündüze çevirmesi, Türk destanlarında kahramanların ışık içinde dünyaya gelmesi ile Haydar'ın doğum anı arasında ilgi kurulur. Doğum sırasında Kele Dezze'nin çadırına bir nur iner, gökten ağan bu ışık sabaha dek sürer.

> Haydar'ın doğduğu gece, ulu katranın nehir prensesini doğurduğu gece gibi bir gece yaşandı obada. Doğum gecesi Kele Dezze'nin çadırına bir nur doğdu. Kimileyin ak, apak, kimileyin yeşil, ama ne yeşil, zümrüt yeşili, kiminde göğ renginde göründü doğan nur (H.Ö. s. 170).

4.3. "Haydar'ı Öldürmek"te İslami Ögeler

4.3.1. Dinsel Kişiler (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Kırklar, Hızır Aleyisselam, Mehdi İnanışı, Lokman Hekim)

> Hz. Ali'nin doğum günü olarak inanılan Cuma akşamları Tahtacılarda ve Alevilerde cem töreni yapılır. Tahtacılar, cem töreninin menşeini kırklar meclisinin oluşturduğuna inanırlar. Bu inanışa göre "Hz. Muhammed Miraçta, Allah ile görüştükten sonra dönüşte bir eve rastlar. Hz. Muhammed evin kapısın

> çalınca, içeriden kimsiniz diye sorarlar. Hz. Muhammed; "Ben Allah'ın Peygamberi Muhammed'im" diye cevap vermesi üzerine "Burada Peygamberliğe ve Ben'e ihtiyaç yoktur" tarzında bir cevap gelir. Bu karşılıklı konuşma ikince defa tekrarlandığında Allah, Hz. Muhammed'e edna kulum diye cevap vermesini öğütler. Üçüncü defa kapıyı çalıp kim olduğu sorulduğunda Hz. Muhammed edna kulum diye cevap verir. Bunun üzerine içeriye girmesine izin verilir. (…) Hz. Muhammed kim olduklarını sorduğunda içeridekiler, Biz Kırklarız. Birimiz kırk, kırkımız birdir diye cevap verir. Hz. Muhammed "bunu ispatlayın" der. Hz. Ali bileğini neşterle kesince hepsinin bileğinden kan akar. Hz. Muhammed orada bulunanların otuz dokuz kişi olduklarını söyler. Oradakiler, Selman'ın çarşıdan üzüm almaya gittiğini söylerler. O anda pencereden içeriye bir damla kan akar, bu Selman'ın kanıdır. Selman, sadece bir üzüm tanesi getirmiştir. Bu arada Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi ve diğerlerini tanımıştır. Peygamber üzüm tanesini ezer, dolu yapar. Doluyu kırklardan birisi içince, oradakilerin hepsi mest olur ve kendilerinden geçerler. Hepsi semah dönmeye başlar. Peygamber de semah dönmeye başlar. Peygamber de semah dönmek için ayağa kalktığında başlığı yere düşer. Bunu alıp kırk parçaya bölerler ve bellerine kuşak yaparlar." Tahtacılar, cemin ve cem ayininde içilen dolunun, dönülen semahın menşeini bu anlatıyla bağlarlar (Selçuk, 2008, s. 119-120).

Romanda sık sık cem törenlerine yer verilir. Bu törenlerde kıblenin insanın kendisi olduğu, insanın birbirine niyaz etmelerinin Allah'a secde anlamına geldiği anlatılır. Ali'nin Haydar'da göründüğü, Haydar'ın da Ali gibi ölmeyeceği, obayı en zor zamanda tıpkı Ali'nin Muhammed'in yardımına yetiştiği gibi (Yetiş Ya Ali!) yetişerek kurtaracağı inancı verilir.

> "Haydar," diyerek sözü aldı Saltuk Emmi, "Ali'nin arslanlarından biridir." (…) "Elbet bir gün o da hakka kavuşur. Amma bizler gibi değil. Dün cenazesini gömemedik. Bunun iki nedeni var, birincisi Haydar ölmemiştir. Ben de böyle düşünüyorum. Bir bakarık ki bugün yarın demeden, her daim olduğu gibi, bir geyik yavrısını salla sırt ederek omuzuna çıkıp gelmiştir. İkinci ihtimal Hakk'a kavuşmuş olmasıdır. Eğer Hakka kavuştuysa cansız bedenini bizim gibi fanilerin görmemesi en doğrusudur. İstese de göremez zati bizim gibiler, istese de. Bir görünmez kuş olup uçmuştur, göğün yedinci katına. Hz. Ali gibi kendi cenazesini kendi yumuş, kendi katırına, Düldül'e yükler gibi Asu'ya yüklemiş ve kabrine koymuştur. Ali'ninki gibi Haydar'ın sırrını da ne diyen bilir, ne de dinleyen; bunu ancak Allah bilir; Haydar der ki, 'Bir adım Allah / İnkârım yoktur vallah billah."
> "Yoktur, vallah billah," dedi millet
> "O da Mehdi gibi Hz. Ali'nin oğludur."
> "Hz. Ali'nin oğludur," diye tekrarladı herkes.
> "Mehdi gibi onun da en son görüldüğü yer bir elma bahçesidir."
> "Elma bahçesidir."
> "Bozsu'nun aşıtında bir devenin sırtında bir elma bahçesinden geçerken görülmedi mi?"
> "Görüldüüü..."

Birdenbire biri, "Haydar Mehdi," diye bağırdı.
"Haydar Mehdi," dedi herkes.
"Haydar ölmedi," dedi karanlıkta oturan erlerden biri.
"Haydar ölmedi," dedi herkes (H.Ö. s. 172-173).

"Haydar gelecek."
"Ne zaman?"
Saltuk Emmi hiç düşünmedi:
"Muharremin on ikisinde." (H.Ö. s. 173).

"Tahtacılar arasında on ikinci imam Mehdi'nin ölmediği, onun kıyamete yakın bir zamanda tekrar geleceği inancı vardır." (Selçuk, 2008, s. 103) Mersin Tahtacıları üzerine bir araştırma yapan Nilgün Çıblak da Tahtacılar arasında Mehdî'nin kıyamete yakın ortaya çıkacağına inandıklarını belirtir.

> Mehdî, Hz. Ali'nin oğullarından biridir. Hz. Ali bir elma bahçesine sürekli olarak giren bir devi kovmaları için oğullarından Hasan ile Hüseyin'i gönderir. Onlar devin üstesinden gelemeyince bu sefer Mehdî gidip devi yakalar, ancak devin, babası Hz. Ali olduğunu öğrenince utancından bir taşın içine girip kaybolur. Muharrem'in 12. günü ortadan kaybolan Mehdî, kıyametin kopmasına yakın, yine Muharrem ayının 12'sinde ortaya çıkacaktır. (Çıblak, 2005, s. 62)

Tahtacılar, Mehdi'nin Hz. Ali'nin oğlu olduğu inancını sürdürürler. Romanda Haydar, çevresi tarafından Mehdi donunda yeryüzüne gelmiş bir kahraman gibi düşünülür, değer verilir, yardım umulur.

Haydar bu, bir kurşunla ölür mü
Ölüp de düşmanını güldürür mü
Melektir o, mehdi donunda
Düşmanına kaplan gibi görünür (H.Ö. s. 173).

Toplumların sıkıntılı zamanlarında mitsel kahramanlar yaratması olağandır. Yarattıkları bu kahraman, inançlarındaki kahramanlarla örtüşür, aynılaşır. Zaman zaman Haydar, Hızır, Mehdi aynı kişinin bedeninde görülür.

Saltuk Emmi'ye herkes inanırdı zati. O an da öylesine inanmışlardı ki, mayıl mayıl bakıyorlardı. Saltuk Emmi, milletin halini görünce tadını çıkartarak tane tane söyledi, söyleyeceklerini: "Bir bakarsınız, Haydar Hızır Aleyisselam gibi gelir, alır obayı götürür bir kışlağa. Bir bakarsınız gerçekten Mehdi olur çıkar gelir."
Herkes büyülenmişti.
"Haydar Mehdi," dedi biri.

> “Haydar Haydar,” diye yineledi bir başkası.
> “Mehdi Haydar...”
> “Hızır, Mehdi, Haydar” heykirişleri Suluhan yeli gibi dolaştı havada (H.Ö. s. 350).

> “Varıdı demeyle gönlümü kandıramıyom Emmi. Haydar var. Haydar ölmedi değil mi? Haydar gelecek ve obayı kurtaracak. O bir mehdi değil mi? Buna adım gibi inanıyom. Sen de dedin o bir mehdi. Muharremin son günü çıkacak ortaya, bak gör.” (H.Ö. s. 367).

> O günü büyük bir hasretle beklemişti İkikapılılar. Herkes, Haydar’ın bir yerden çıkıp geleceğine, ölmemişse bildikleri Haydar olarak, ölmüşse mehdi donunda cemalini göstereceğine, böylece hep birlikte aydınlığa çıkılacağına, nura kavuşulacağına inanıldığı için büyük bir hasretle beklendi o gün (H.Ö. s. 409).

Tufan peygamberi olarak anılan Nuh Peygamber, insanlığın ikinci Âdem’i sayılmaktadır. “İnanışa göre tufandan önce Tanrı'nın emriyle büyük bir gemi inşa etmiş ve bu gemiye Nuh’un Gemisi denmiştir. Tevrat ve Kuran’daki Nuh’un yaşı ile ilgili ifadeler Babil ve Sümerlerin tufan anlatıları Gılgamış Destanındaki Ziusudra/ Utnapiştim karakterleri ile büyük benzerlikler gösterir.”[6] Romanda yazar da Nuh Peygamber ile Gılgamış Destanı arasında paralellik kurar. Nuh Peygamber olay örgüsünde inanç bağlamından çok efsaneye konu olan gemi yapımıyla anlatılacaktır.

> “Hep şaşırıyorum zaten. Gılgamış’ı birkaç kez okudum. Geçen yıl Kadirli Karatepe’yi gezip de kabartmaları, antik heykelleri gördükten sonra bir kez daha okuduğumda Gılgamış’ın katran ormanında aradığının ölümsüzlük olmadığını düşünmeye başladım. Doğrusu, neyi aradığına tam bir cevap da bulamadım.”
> Mansur, kuburunun göbeğindeki yerini değiştirerek, “Neyi arayacak mühendis bey,” dedi, “Gılgamış, Nuh’un hazinesinden başka bir şey aramadı ki burada.”
> “Nuh’un hazinesi burada,” diye mırıldandı Emre.
> “Evet, Nuh’un hazinesi Toroslar’da. Bunu bu dağlarda bilmeyen yok. Çoluk çocuk bile bilir.”
> Ali girdi araya:
> “Be be belki Utnapiştim’in Nuh olduğunu bilmezler ya, Nuh’un hazinesinin Toroslar’da olduğunu bilirler.”
> Emre:
> “Ben de Gılgamış’ın geldiği katran ormanının Toroslar olduğunu Karatepe’yi gezdikten sonra düşünmeye başladım zaten.”
> Ali:
> “Lü lü lübnan sediri denilen ağaca yörede halk katran der. Lübnan sedirinin anavatanı Toroslar’dır, ama adı nedense başka yeri tarif eder. Hangi kültürel, doğal değerimize sahip çıktık da bu ağaca, kültüne ve kültürüne sahip çıkalım? Şu kesin ki, Gılgamış’ın aradığı şeyi, Toroslar’daki katran ormanlarında aradığı bilinmeyen değil. Ama gözlerden kaçan, aradığı şey biraz tartışmalı.”

[6] https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuh,, saat: 06.32, 04-04-2017.

Mansur:
"Ne arayacak bire, Nuh'un hazinesinden başka?"
Muzaffer:
"Hakikâti." (H.Ö. s. 183).

Nuh, gemisini katran kerestesinden yaptığına göre, Toroslar'da inşa etmiş olmalıdır. Tufan başlayınca, gemiyle sulara açılırken ağırlık yapmasın diye defineyi buralarda bir yerlere gömmüştür.(…)
Hüseyin:
"Hazreti Nuh, gemisini bu dağlardaki katran ağaçlarından yapık, bu doğru. Halat yerine güveldekleri kullanık. Geminin tahtalarını da reçine karıştırılmış katranla yapıştırık. Amma tufandan sonra gemi tekrardan buraya gelik mi, benim de bu konuda Mansur gibi kafam karışık. Çünkü bu konuda tevatür çok." (H.Ö. s. 184).

İlhan gururlandı. Her halinden kendini önemli bir adam gibi hissettiği anlaşılıyordu.
"Askerde bir arkadaşımdan alarak okuduğum kitaba göre Nuh'un gemisi Toroslar'da. Kitap Toroslar'daki Bolkarlar'ın üç bin metrelik zirvesi baz alınarak koordinatlandırılacak bir hesaba göre gemi yüz yirmi üç derecelik bir açıda bulunuyor. Eski Ahit'teki tufanla ilgili anlatımlar bazı özel hesaplarla incelenerek aynı koordinatlar geminin elli sekiz derece, otuz bir dakika enleminde, on üç derece, sıfır dakika boylamında olduğunu gösteriyor." (H.Ö. s. 185).

İlhan yine inançla atıldı:
"Bu doğru, Mühendis bey. Nuh tufanı ilkin Toroslar'da koptu, insanlar Toroslar'dan yayıldı dünyaya. Bir defa bu kesin." Bu büyük sav karşısında kendisine dikkatle bakan Emre'ye aldırmadan sürdürdü:
"Zannımca, buzul çağının sonlarına doğru olması gerekiyor. Çeşitli jeolojik olaylar sonucu Toroslar'ın zirvelerindeki topraklar denize doğru kaydı. Toprağın hareketi zelzeleye yol açarken zelzele sonucu patlayan yanardağların verdiği muazzam ısıyla Toroslar'daki buzullar erimeye başladı. Bu durumdan daha önce haberi olan Nuh peygamber Toroslar'a gelerek gemisini çoktan yapmıştı. Muzaffer Usta'nın hep sözünü ettiği 'hakikat'in de ne olduğunu bir kelimeyle bir ceylan derisine yazdı ve bir sandığa koyarak geminin hareketinden önce hazineyle birlikte Toroslar'da bir yere gömdü." (…)
Bir süredir İlhan'ın arkasından kıs kıs gülen Mansur yüzünde ciddi bir ifadeyle:
"Üstüne bir de şövalyelerin hazinesini eklemeyi unutma!" dedi.
"Evet. Gılgamış da altın peşine düştüğünü söylemekten utandı. Humbaba'yla savaş sırasında hastalanan Enkidu ölünce ölümsüzlüğü aradığını söyledi. Kesinlikle böyle bir şeyi aramıyordu aslında. Peşinde olduğu Nuh'un hazinesiydi. Buldu bulmasına ya hırsa kapılarak fazlasını istedi. 'Hakikat'in yazılı olduğu ceylan derisini de buldu, ama ilkin önemini anlamadı. Kapıldığı para hırsının gözlerini kör ettiği sırada büyük sırrı yılana kaptırınca, hem defineden oldu, hem hakikatle ilgili bilgiden." (H.Ö. s. 185-186).

"Gördüğüm kadarıyla kim bu katran bilmecesinin peşine düştüyse başı derde girdi."
Bekir fırsat vermedi:

> "Neden? Çünkü katran bilmecesinin üzerine katran büyüsü yapılmış. Onun da kökeni Nuh'a, gel beriye, Humbaba'ya dayanır." (H.Ö. s. 188).

Efsanevi bir kişilik olan Lokman Hekim'in adı da romanda yörenin bitki örtüsündeki çeşitlilik vurgulanırken geçer. Bitki örtüsündeki çeşitlilik ile halk hekimliği arasında ilgi kurulurken Lokman Hekim'in ölümsüzlük arayışına da vurgu yapılır. "Bu dağda her derde deva bitki bulunur. Yeter ki ***Lokman Hekim*** gibi, bitkilerin dilinden anlasın insan. Ölümün bile çaresi bu dağlardadır." (H.Ö. s. 39).

Yirmibirinci bölümün sonunu bir dörtlükle bağlayan yazar Lokman Hekim'e atıfta bulunarak köylünün çaresizliğini vurgular.

> Herkesin boynunda bir yular
> Yüreklere oturmuş korkular
> *Lokman Hekim* gelse obaya
> Tur dağından ıraktır yakınlar (H.Ö. s. 326).

4.3.2. Kutsal Emanetler

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yapılan değerlendirmeye göre, önceleri daha çok soyut anlamda etkili olan kutsallık kavramının, zamanla bazı somut nesnelerin veya kişilerin kutsallaştırmasına giden bir süreçte değişime uğradığı, böylece kutsal kişiler (azizler, bazı görevlerdeki din adamları) ve hatta nesnelerin (kutsal emanetler) ortaya çıkmaya başladığı, kutsallık kavramının Allah dışındaki kişi ya da varlıklar için kullanılmaması konusunda Kuran'da uyarı bulunduğu belirtilmektedir.

> Kur'an'da da beyan edildiği üzere Hz.Nûh'tan itibaren bütün peygamberler, Allah'tan başkasına kutsiyet atfedip ubûdiyyette bulunmamaları konusunda ümmetlerini uyarmış, her peygamberin davetinin temel ilkesini tevhid inancı oluşturmuştur. Çünkü Allah'tan başka herhangi bir varlığa kutsiyet kapsamında gönül bağlamak, yaratıkların en şereflisi olan insanın hem selim fıtratı hem şuurlu canlı olmanın sağladığı üstün konumu hem de şahsiyetinin gelişmesi olgusuyla bağdaşmaz (TDV, 2002, s. 497).

"İslâm öncesi dinlerde yer alan tabiat nesnelerini, şahıs, mekân ve zamanı kutsallaştırma" eğiliminin "yabancı kültürlerin etkisiyle" Müslümanlar arasında da görüldüğünü belirten kaynakta bunun islâm inancına uygun olmadığı uyarısı yapılmaktadır.

Peygamberler dâhil olmak üzere Allah nezdinde makbul olan sıddîklar, şehidler,

> sâlihler (en-Nisâ 4/69), ayrıca insanların hüsnüzan beslediği velî ve ermişler, hatta meleklerden hiçbiri (en-Nisâ4/l 72; Yûnus 10/62-64) kutsiyetin mahiyetini oluşturan "yaratılmışlık üstü ve aşkın" özelliği taşımaz. İlâhî dinin son halkasını oluşturan İslâmiyet'in bu temel ilkesinin bir müslüman tarafından çiğnenmesi düşünülemez (TDV, 2002, s. 497).

İslâm toplumunda kutsal sayılan kimi eşyaların Peygamber Muhammed'e, dostları ve yakınlarına ve diğer peygamberlere ait olduğuna inanılmaktadır. Yavuz Sultan Selim, 1517'de Mısır'ı fethedince kutsal kabul edilen eşyalar İstanbul'a getirilmiştir. Zaman içinde başka İslâm ülkelerinden de kutsal kabul edilen bazı eşyaların derlendiği ve Topkapı Sarayı içinde sergilendiği bilinmektedir.[7]

Halk hikâyelerinde kutsal emanetleri çağrıştıran ögeler bulunmaktadır. Geleneksel kültürden beslenen modern romanlarda da benzeri ögelerin kullanıldığı görülmektedir.

Haydar'ı Öldürmek'te de yazarın, halk hikâyelerinin sembollerinden "din ululara ait emanetler"i kullandığı görülür. Romanda Haydar'ın ölü bedenine ulaşamayınca, Haydar'a ait olduğu belirtilen bir kuşağa cenaze töreni yapılmasına karar verilir. Cılgaz Dursun'un itirazları karşısında kuşakla ilgili mitsel (dinsel) bir açıklama yapan Dede, bu kuşağın sıradan bir kuşak olmadığını, Hz. Muhammed'in sarığının bir parçası olduğunu belirtir. Buna ilişkin 'Kırkların Hikâyesi'ni anlatır.

> Dursun ısrar etti:
> "Kuşağa cenaze merasimi yaptık Dede."
> "Doğru olanı yaptık Dursun oğlum."
> "Doğru da, bir kuşağı sahibinin yerine gömmek pek aklıma yatmıyor."
> Dede lahevle çekti.
> "Sus, günaha girersin," dedi ordan biri.
> Bunun üzerine, "Beni can kulağıyla dinle oğul!" diye söze başladı Dede, "Dinle ve iyice öğren ki, sen de senden sonrakilere anlatasın."
> Cılgaz, uslu bir çocuk gibi başını yukarı aşağı salladı.
> Dede şöyle bir soluklandıktan sonra başladı anlatmaya. Önce gömülen kuşağın Hz. Muhammed'in sarığının bir parçası olduğuna ilişkin "*Kırkların hikâyesi"*ni anlattı. Herkesin pür dikkat dinlediği Dede sözlerini şöyle tamamladı:
> "Az önce Haydar'ın cenazesi niyetine gömdüğümüz kuşak o geceden obamıza miras kalan bir kuşaktır. Biz şimdi onu gömerek ait olduğu yere gönderdik. Tamam, mı Dursunum?" (H.Ö. s. 154).

4.3.3. Dinsel Ritüeller

"Dinsel bir inanç gibi benimsenmiş alışkanlık, kişilerce kutsallaştırılmış

[7] https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutsal_Emanetler, 09.04.2017, saat 02.55

davranışlar, davranış biçimleri, temalar" şeklinde tanımlanan ritüeller, "çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa aktarılan, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar ve davranışlar" olarak karşımıza çıkar.[8]

Yiğenoğlu, Tahtacı kültüründe görülen kimi ritüelleri romanın dokusu içinde okurlarına iletmekte oldukça başarılıdır. Bu ritüellerden çoğu dinsel gelenekleri içerir. Özellikle Alevi- Bektaşi geleneğinde yer alan uygulamalar öne çıkar. Bunlardan biri oruç açma ile ilgilidir.

> Derken vakit geldi, tuzlar yalandı, iftar açıldı, yemekler, aşureler, meyveler yenildi, şerbetler içildi (H.Ö. s. 165).

> Sağır ayda olmalarına verildi, hoş görüldü her şey. Sağır ay ve muharrem orucu hiç bir araya gelebilir miydi? Aslında tuttukları oruç dilek orucuydu. Muharrem orucu gibi bir dilek orucu. O yıl oba sakinleri kışlak bulmakta zorlanınca Yüce Yaradan'ın kendilerine yardımcı olması için dilekte bulunarak fazladan bir muharrem orucu tutmaya karar vermişlerdi (H.Ö. s. 135).

> O gün iftar ölgülü evinde açıldı. Adet böyleydi, biri ölmüşse yedi akşam yemeği ölgülü evinde yenilirdi (H.Ö. s. 135).

> Bu kara haber, batasıca kara haber olmayaydı, her ağşam, her iftarda başka bir evde yalamaz mıydık tuzumuzu (H.Ö. s. 319).

Kurban ve adak uygulamalarında da birtakım dinsel ritüellere uyulması neredeyse zorunluluk gibidir.

> Bayramdan önce kurbanlık hayvanlar alınır, evler temizlenir, misafirlere ikram edilmek üzere yiyecek içecekler hazırlanır, şeker, lokum, kolonya alınır. Arife günü babaocağını bekleyenler yani anne babası ölmüş olup da onların evinde kalmaya devam edenler, onlar adına kurban keser. Kurban olarak koyun ve keçi; maddi durumu iyi olmayanlar tarafından ise Cebrail(horoz) kesilir. Kurban kesme görevi; kendisine kurban kesme yetkisi verilmiş olan kişiye yani kurbancıya veya bu işi yapabilen ocak evlâdında aittir. Kurban sahibi bunun için dedeye veya kurbancıya önceden haber verir ve konu komşuyu da davet eder. Kurban yemeğine dua verileceği içinbu törene mutlaka dedenin veya dedenin olmadığı yerlerde dede vekilinin katılması gerekir (Çıblak, 2005, s.136- 137).

> Tokluyu bizzat Saltuk Emmi kurban etti. Önce hayvanın sırtını temizledi. Sonra yavaşça yere yatırarak ayaklarını gençlerden birine tutturduysa da sağ ön bacağını boşta bıraktırdı. Sonra kurbanın gözlerini öptü bir güzel. Cebinden çıkardığı kendi mendiliyle toklunun sağ kulağı ve sol gözünü kapayacak şekilde bağladı. Başını, boynu kesildiğinde kanı az önce deşilen çukura akacak durumda yere yatırdı ve "Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, Feda-i İsmail, Cebrail, Allahu ekber, Allahu

[8] http://www.nedir.com/ritüel, 09.0402017, saat 01.40

ekber, destur iman, destur şah" diye bir dua okudu. Duanın ardından "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" dedi ve bıçağı boğazında üç defa sıvazladığı kurbanı hak yoluna gönderdi.
Kurban kesildikten sonra katran kökünün çevresini fırdolayı üçer defa döndü millet. (H.Ö. s. 416).

Ulu katranın köküne yakın bir yerde kurban edilmiş bir toklu yatıyordu. Yırtıcı kuşlar, hayvanlar yarısından çoğunu yemiş, parçalamıştı, amma *kellesindeki mavi bel* ayan beyandı. Anlaşılan, ulu katranı kim kesmişse baltayı vurmadan önce tokluyu kurban etmişti (H.Ö. s. 101).

Katran bilmecesindeki büyüyü bozmak için önce sözü edilen hazinenin yerini bulmak lazım. Sonra büyüyü bozmak için katran dalından yapılma bir doksan dokuzluk tespihi çekerek büyünün bozulacağı yeri katran dalıyla tütsülemeli. Bir cebrail kestikten sonra dua etmeli ve bu arada iyi cinlerle irtibat kurulmalı (H.Ö. s. 187-188).

Buyruk gereğince aşır çorbası pişirilmeden önce bir cebrail kesilmeliydi. Daha Fadımatın'ın ilk seslenişinde kalkan İbrahim, hemen geldiği gibi yanında getirdiği kürekle kazanların yanında küçük bir kurban çukuru deşti. Duasını okuduktan sonra kazanların birisinin kulpuna akşamdan bağlanan al kepezli ak cebraili İmam Hüseyin adına kurban etti (H.Ö. s. 411).

4.4. Geçiş Dönemleri

4.4.1. Doğum

Doğum kadına duyulan toplumsal saygınlığı artırır. Bu onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Erkek ise 'evlat sahibi' olmakla hem geleceğe güvenle bakar hem de dostlarının ve akrabalarının arasında saygınlık kazanmış olur. Türk hak kültüründe, kısır kadının doğuramadığı için, yakınlarınca küçümsenmesi gibi erkeğin de aynı biçimde küçümsenmesiyle, çevreden gelen baskının ve 'erkek yerine konmama'nın toplumsal ve ruhsal ezikliği hissettirilir. Çocuk isteğinin ardında yatan en önemli toplumsal neden, çocuğun doğumuyla birlikte gelen saygınlık ve sevinç olarak açıklanabilir.

Anneye benlik, babaya güven ve akrabaya, soya, sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, toplumda önemlidir. Doğumun etrafında ve evrelerinde birtakım geçiş töreleri ve törenleri oluşur. İnançlar ve gelenekler insanların gebelik öncesinden başlayarak birtakım adetlere uymaya ve bu adetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır (Artun, 2011, s. 44).

Kısırlığı giderme ve gebe kalma ile ilgili uygulanan davranışlar düğün töreninden itibaren başlar. Gelin, oğlan evine geldiği ilk günde kucağına hemen

> bir çocuk verilir, gelin yatağında bir çocuk yuvarlatılır. Kadının gelin gittiği yerde saygınlık kazanabilmesi için doğurması gerekir, aksi halde topluluk içerisinde küçük görülür. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için bazı yollara başvurur. Kusur genellikle kadında arandığı için bu tür uygulamalara erkeklerin başvurduğu pek görülmemektedir. (Çıblak, 2005, s. 165-166)

Romanda da Kele Dezze, çocuksuzluğun getirdiği baskıyı çok derinden hisseder. Çocuk sahibi olabilmek için *yatırlara, türbelere, ziyaretlere* gider. Çocuğunun olabilmesi için belirli inançlar ve adetler etrafında uygulamalar yapar.

Tahtacılar üzerine yaptığı araştırmada Ali Selçuk da benzeri uygulamalardan söz eder. Çocuğu olmayan kadınların tanınmış bir hocaya muska yazdırdıklarını, "Dedem bir çocuk verirsen sana bir kurbanım var." tarzında bir duayla ziyaret yerlerine ve yatırlara gittiklerini, çocukları olursa çocuğa yatırda yatan kişinin adıyla uyumlu bir ad koyduklarını, Abdal Musa türbesine giden kadının oradan aldığı bir taşla, her gün karnını ovaladığını, çocuk olduktan sonra taşı yeniden türbeye götürdüğünü aktarır. Bunlardan başka uygulamalardan da söz eder. Sözgelimi Zeyne Dede ziyaretine giden kadınların, aldıkları bir çocuk elbisesi ve yeşil örtüyü ziyaretin üstüne örttüklerini, bir gece orada kaldıktan sonra yatırın üstündeki yeşil örtüden bir parça kestiklerini, üzerindeki elbiseyi orada çıkarıp yeni bir elbise giydiklerini, delikli bir ağaçtan üç defa geçtiklerini anlatır (Selçuk, 2008, s. 187). Selçuk, kurt postundan kısır kadınların geçirilmesi, kısır kadının kocasının şalvarından (bacak arası sökülür) geçirilmesi gibi uygulamaların varlığından da söz eder (Selçuk, 2008, s. 188). Nilgün Çıblak da benzeri uygulamaları şöyle anlatır:

> Yatırlara, türbelere, ziyaretlere gidilir. (…) Çocuğu olmayan kadınlar, kurutulmuş kurt postunun ağız kısmından geçirilir; bunun için post önce ıslatılır ve esneklik kazanınca bu işlem gerçekleştirilir. Yılanın ağzından cülük alınır ve ölmüş olan bu cülüğün içi temizlenip atılır, tüylü kısmı da tuzlanıp çocuğu olmayan kadının kapısının üzerine asılır. (…) çeşitli buğulara oturtulurlar. Bu buğular birkaç şekilde yapılabilmektedir: kaynatılmış sütün içine püse, kızdırılmış tuğla ve kiremit atılıp kadın, bunun buğusuna oturtulur. Tehnel, murt yaprağı ve böğrülce kaynatılmasıyla ya da keçi kılının sıcak suyun içine atılmasıyla da buğu hazırlanır. Halk hekimliği bilgisine sahip eli işe yatkın bakımcı veya ebe adı verilen kadınlara gidilir. Bu kişiler, çocuğu olmayanları buğuya oturtup onların karnını çeker ya da çeşitli ilaçlar hazırlayıp bunları karnına, kasığına sarar. (Çıblak, 2005, s. 166)

Romandaki uygulamalar ile Nilgün Çıblak ve A. Selçuk'un araştırma sonuçları

örtüşmektedir.[9]

> "Garibim, çocuğunun olması için neler yapmadı neler… Yatırlara, türbelere, ziyaretlere mi gitmedi. Kurutulmuş kurt postunun ağzından mı geçmedi. Yılan ağzından aldırdığı cülüğün içini elleriyle bir güzel temizleyerek tüylü kısmını tuzlayıp kapısına mı asmadı. Duyulmadık buğular mı yapmadı. Kaynamış süte, püse denilen yanmış çıra katranı karıştırıp içine bir de kızgın tuğla koyduktan sonra buğusuna mı oturmadı. Defne, mersin yaprağı ve böğrülceyle kaynattığı keçi kılının üzerine mi oturmadı minder niyetine. Torosların en ehil ebelerine karnını çektirip türlü ilaçlar sürdürerek kasığını mı sardırmadı. Yırtınıp durdu, ama sonunda yazgısını yendi." (H.Ö. s. 169).

Gebelik sırasında da kadınların "hamilelikleri süresince doğacak çocukların sakat, çirkin, hayırsız vb. olumsuz özelliklere sahip olmaması için bazı davranışlardan kaçınması, kimi yiyecekleri yememesi; buna karşılık çocuğun sağlıklı, güzel ve iyi huylu olması için bazı uygulamaları yerine getirmesi gerekmektedir." (Çıblak, 2005, s. 169). Bu uygulamalardan bazıları şunlardır:

> Çocuk çirkin olmasın diye deveye bakılmaz. Çocuğun balık ağızlı olmaması için balık yenilmez. Ciğere dokunulmaz, aksi halde bebekte et beni çıkar. Dalak yenilmez; yenilirse anne vücudunda nereye elini değdirirse çocuğun da aynı yerinde et beni çıkar. Çocuğun ahlâksız olmaması için sakız çiğnenmez. Çocuğun çirkin olmaması için taze peynir yenilmez. Çocuğun sakat doğmamsı için herhangi bir ziyarete gidilmez, denize girilmez. Çocuğun eşinin boynuna dolanmaması için kapı eşiğine oturulmaz; dereden geçilmez, yük hayvanına binilmez. Hamilelik boyunca saç kestirilmez, kestirilirse çocuk saçsız doğar.
> Gebekadının çocuğunun sağlıklı ve güzel olması için yerine getirdiği uygulamalardan bazıları ise şu şekildedir:
> Çocuğun gamzeli olması için bir bahçeden ayva çalınıp yenilir. Güzel insanlara bakılır. (Çıblak, 2005, s. 169).

Roman kahramanı Kele Dezze de gebelik sırasında da benzeri inanışlara uygun davranışlar içine girer.

> Midesi bulanmaya başlayınca gelenek ve görenekler ne diyorsa hepsine bir bir uydu Kele Dezze. Oğlu çirkin olmasın diye hiç deveye bakmadı. Taze peynir yemedi. Balık yemedi, balık ağızlı olmaması için. Ciğere dokunmadı, dalak yemedi et beni çıkmaması için. Sakız çiğnemedi iyi ahlaklı olsun diye. Bir ziyaret yerine gitmedi, sakat doğmaması için. Gebeliği sırasında saçını kestirmedi, saçsız doğmaması için. Yanağının gamzeli olması için bahçelerden ayva çaldı yedi. Hep güzel insanlara baktı. Yüce Allah'tan hep arslan gibi cesur ve kuvvetli bir oğlunun olmasını diledi, durdu (H.Ö. s. 169).

[9] Çetin Yiğenoğlu, yaptığımız söyleşide Nilgün Çıblak'ın araştırmalarından çok yararlandığını, romanı yazarken Çıblak'ın bilgisine başvurduğunu söylemiştir.

Yeni doğan ile ilgili adetler, inanışlar da Çıblak'ın araştırmasıyla örtüşmektedir. "Doğumdan sonra çocuğun eşine ve göbeğine de ayrı bir özen gösterilir. Doğan çocuğun bir parçası kabul edilen eş(son), uygun bir yere gömülür. Göbeği de aynı şekilde çeşitli uygulamalara tabi tutulur." Çocuğun düşen göbeği ile ilgili birçok inanç ve pratik bulunduğunu belirten Çıblak bunlardan bazılarını şöyle örnekler: "Çocuğun okuması için kitap arasına konur. Okusun diye kaleme bağlanır. Oğlan ise ağaç işçiliği yapması için baltanın ya da bıçkının sapına bağlanır. Kız ise çeyizi çok olsun diye bohçaya konur ya da "alaçuval"a bağlanır." (Çıblak, 2005, s. 170- 171).

Romanda da benzeri uygulamalar, Kele Dezze aracılığıyla ayrıntılı biçimde anlatılır.

> Haydar'ın göbeği düştüğünde de yapması gerekeni yaptı Kele Dezze. Göbeğin bir parçasını baltaya, bir parçasını bıçkıya, bir parçasını tüfeğe, bir parçasını babasından kalan kispete bağladı. Haydar'ın böylece iyi bir ağaçeri, iyi bir avcı ve yenilmez bir güreşçi olmasını diledi. Kırkı çıkar çıkmaz Toroslar'da ne kadar ocak varsa hepsine tek tek götürdü Haydar'ı. Kine, göze, nazara karşı dünyada adı bilinmedik, başa gelmiş ya da gelmedik her türlü belaya karşı afsunlattı. Bir muska yaptırarak boynuna taktı. Haydar, hamaylısını hiçbir zaman çıkarmadı boynundan (H.Ö. s. 170).

> Dün gömdüğümüz, alkanlar içinde gelen kuşağını çözmedi belinden. Kuşağını çözmemesinin Hz. Peygamber Efendimizden kalma çıka olmasından başka bir sebebi daha vardı. Anası bu kuşağa bir nazarlık dikmişti. Allah'ın inayetiyle balmumuna bulanmış bir bezin içine Haydar'ın eli bereketli olsun diye bir gıska, gözdeğmeliğine karşı birkaç göğboncuk, günlük için bir ayna kırığı, kuvvet versin diye bir çuvaldız, cesareti artsın diye iki parça kurşun, uğuru üstünde olsun diye bir parça ak bez ve al anasını kovsun diye de bir parça al bez koymuştu. Sonra bunları balmumlu bezin içinde homaklayarak ince bir hamaylı olana kadar pestilini çıkarıp kuşağa dikmişti uğrun (H.Ö. s. 170-171).

Çocuğa ad vermek de birtakım ritüeller eşliğinde gerçekleşir. "Tahtacılar, doğumdan sonra iki-üç gün içinde çocuğun adını koymaktadır. Dedelerin toplumda etkin olduğu dönemlerde çocuğun adını onların koyduğu ifade edilmektedir" (Selçuk, 2008, 198). Sünni toplumda ise bu işi önce büyük erkek ebeveynlerden biri ya da baba, sonra ise bir hoca yapar. Tahtacılarda çocuğun kulağına üç defa adı söylenirken Sünni toplumda ezan okuma ve kamet getirme uygulaması mevcuttur. Roman kahramanı Emin Ağa da oğlan sandığı son çocuğunun adını koyarken bu işi bir hocaya yaptıracaktır.

> Emin Ağa'nın hiç oğlu yoktu aslında. İkinci karısı yıllar önce üçüncü, kendisinin altıncı çocuğuna hamile kalınca yörede ne kadar büyücüsü, falcısı, iyisi varsa

> ağız birliği etmişçesine doğacak çocuğun erkek olacağını söyledi. Emin Ağa, bu yalana yürekten inandı. Bebek, kız doğunca, ağanın tepkisinden korkan ebeyle iki karısı ağız birliği ederek yalan söylemeye karar verdiler. Ebe dedi ki, **"**Kız çocuğunu kırkı çıkana kadar kapıdan atma, sonra o kendini sevdirir, attırmaz." Sonra, bebeğin kulağına bir fatiha okudu ve Emin Ağa'nın anasının adını fısıldayarak, Zeynep adını koydu çocuğa. Emin Ağa da, yanında getirdiği hocaya okutup üflettikten sonra Moza Kâhâ adını koydurdu (H.Ö. s. 236).

4.4.2. Evlenme

> 1920'li yıllara kadar Tahtacıların sadece kendi toplulukları içinde evlendikleri, diğer Alevi zümreleriyle bile aralarında evlilik ilişkilerinin bulunmadığı belirtilmektedir. Bir Sünni ile evlenmek yasak idi. Hatta o dönemlerde Tahtacılar, Sünni birisinin Tahtacı bir kadına dokunmasıyla o kadının kirletilmiş olduğunu kabul etmekte idi. Bu çerçevede tam bir endogaminin uygulandığı görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde diğer Alevi zümrelerle evlilik ilişkisine girilmişse de, günümüzde bile hâlâ endogominin hâkim olduğunu söyleyebiliriz (Selçuk, 2008, s. 224).

Selçuk, günümüzde seyrek de görülse –özellikle yerleşim yerleri şehir olanlarda- Sünni evliliklerinin bulunduğunu ancak Sünnilere kız vermenin asla sözkonusu olmadığını söyler (Selçuk, 2008, s. 224). Nilgün Çıblak da "Mersin'deki Tahtacı oymaklarında bütün evlilikler, aynı topluluk içerisinde yapılmakta; Tahtacı olmayan Alevilerden dahi kız alıp verme olayları pek görülmemektedir. Sünni birçevreden kız alıp verme ise kesinlikle bulunmamaktadır." der. (Çıblak, 2005, s. 182). Romandaki çatışma noktası tam da bu anlayış üzerine oturtulmuştur. Sünni Emin Ağa'nın, sözde oğluna-Moza Bey'e- Gülsüm'ü hem de kalın –başlık parası- karşılığı Ebeş Ahmet'ten istemesi ve sözünü alması obada huzursuzluk yaratacaktır. Törelere aykırı bu iş tüm oba için bir felaket habercisi gibidir.

> …obadan ilk defa bir Sünniye kız verilmesi, üstelik büyük miktarda galın karşılığında verilmesi herkesi huzursuz etmişti, amma oğlan tarafı Emin Ağagil olunca kimseden ses soluk çıkmıyordu. Bisşek yüzlü Emin Ağa'nın getteş getteş oturuşu, gubuduklanarak bakışına herkes içten içe kızıyordu, amma bir şey diyemiyordu. Dede de huzursuzdu. İki gündür çare arıyor, bir türlü içinden çıkamıyordu. En sonunda, damat adayının gelmediğini duyunca hasta olduğunu bahane ederek damından çıkmadı (H.Ö. s. 209).

Tahtacılarda tek evlilik esastır. Birden çok evlilik *düşkünlük* sebebi sayılır. (Selçuk, 2008, s. 225)Tahtacılarda başlık parası ile evlenme yoktur. Bu konuda aykırı davranış kabul görmez. Romanın önemli çatışma noktalarından biri de budur. "*Şimdi bir hoş oldu millet. Başlık parasıyla kız mı verirdi bu oba? Ne usul kaldı, ne erkân, ne şeyh*

bilen kaldı, ne dede, ne baba." (H.Ö. s. 234).

Evlenme isteğini değişik yollarla ana babalara iletme yolunu seçen gençlerin bu eylemine romanda bir gönderme yapılır.

> Usta, hemen eline aldığı bir çift terliği Gülsu ninenin ayakucuna bırakırken, "Ana, kusura bakma, telaştan unutmuşum bugünün cuma olduğunu." dedi. Gülsu nine, başucuna yakın çardak direğinde her zaman asılı duran bastonunu aldığı gibi havada titrek titrek birkaç kez salladı:"Seni ırzıgırık, seni," dedi, "git ananın terliğini çevir deyyus, neyime er benim." (H.Ö. s. 177).

Tahtacılarda büyüklerin değil gençlerin evlilik kararlarına uyulur. Evlenmek isteyen delikanlı bu dileğini ailesine açar. Bu durum olumlu karşılanırsa ki çoğunlukla karşı çıkılmaz, "kızın ailesine cuma akşamı dünürcü gönderilir. Dünürcü, oğlan tarafının yakını musahipli veya toplulukta saygınlığı bulunan iki kişidir." (Selçuk, 2008, s. 226). Bundan sonra Allah'ın emri, peygamberin kavliyle kız istenir.

Romanda samenlik geleneğinden de bahsedilir. Samenlik yapacak kişi özel bir kişidir. Bir tür sınamadan geçirildikten sonra kız isteme faslı başlayabilir.

> Samenlik zor zanaattır çünkü. Köyün, obanın girişinde delikanlılar tarafından durdurulduğunda yapılacak imtihanda muvaffak olmaya mecburdur samen. Bir direğin başına geçirilen soğan, elma veya yumurta kabuğunu bir atışta vurmalıdır. Vuramazsa delikanlılara çeşitli çıkalar vererek topuğuna baka baka dönmek mecburiyetinde kalır.
> Tahtakıç, iyi bir samen ve yaman bir atıcıydı. İğneyi deliğinden vururdu. Sol bacağını bu uğurda, av peşinde kaybetmişti. Üstelik cin gibiydi. İkikapılı'ya, Gülsüm'ü istemeye geldiğinde bütün hedefleri birer birer vurduktan sonra, obayı boydan boya gezdi. Güya hangi kapıyı çalacağını bilmiyormuş gibi usulen birçok kız gördükten sonra Gülsüm'ün kapısını çalmış oldu (H.Ö. s. 206).

> Yakup, Allah'ın emri, peygamberin kavliyle babasından istedi Gülsüm'ü. Ebeş Ahmet, "Allah yazdıysa olur, amma..." diyerek para sıkıntısından, bu devirde kız evermenin zorluğundan söz edince Yakup ilkin bin gayme çıkardı. Baktı Ebeş'in suratı inmiyor, beş yüz daha, olmayınca bir beş yüz daha derken Emin Ağa'nın emaneti üç bin liranın hepsini çıkardı. Üç bin gaymeyi görünce Ebeş'in tavsırı keleşleşti. İştahla elini sıktı Yakup'un. İki gün sonraya söz kesmek, tatlı yemek ve nişan yapmak üzere kavilleştiler.
> Yakup, damın önünde eğleşen katırların sırtındaki, içinde elbiselik kumaş, edik, kâse, bardak, tabak, çanak gibi mutfak eşyaları dolu heybeleri Ebeş Ahmet'in kapısının gındırığına bırakarak gitti (H.Ö. s. 207).

İsteme faslından sonra söz kesimi vardır. Bugün için de Tahtacılar *cuma* gününü seçerler. Nişana karar verilmişse tarihi belirlenir. Bu arada yüzükler takılır. Düğün töreni öncesi "oğlanın babası tarafından kızın babasına *süt parası* adı altında bir miktar

para verilir. Bu paranın belli bir miktarı yoktur." (Selçuk, 2008, s. 226). Herkes gücüne göre *süt parası* verir. Söz konusu paranın başlık parasıyla ilgisi yoktur. Amacı, babanın kızın yetiştirilmesinde harcadığı emeğini sembolize etmektir.

> Koyunlar, keçiler kesildi, yemekler pişirildi kazan kazan. Gün devrileyazınca davullar, deblekler vurulmaya, zurnalar, kırnatalar çalınmaya başladı. Herkes fısır fısır bir şeyler konuşuyordu. Bu alelacele düğün derneğin neyin nesi olduğunu anlamaya çalışıyordu. Kız isteme, söz kesme, nişan birlikte yapılacakmış. Emin Ağa öyle buyurmuş, denilince, kimse bir şey demiyordu, ama mıdığını mırtıp gidiyordu.
> Emin Ağa, alacakaranlıkta sekiz on atlıyla birlikte geldi obaya.
> Akşam çöker çökmez şölen sofrası açıldı, yemekler, tatlılar yenildi, şerbetler, dolular içildi (H.Ö. s. 209).

Tahtacılarda düğün töreni için on beş gün önceden *okuntu* adında davetiyeler gönderilir, arkasından düğün hazırlıkları başlar. Düğün gelenekleri içinde pek çok yerde *çeyiz kesimi* adı altında gerçekleşen bir uygulama vardır. Romanda çeyiz kesiminin ayrıntılı bir biçimde aktarıldığı görülür.

> Gurk Döne, Ebeş Ahmet'in korkusundan gıkını çıkarmadan düştü avratların önüne. Obanın avratlarını o gün öğleden sonra yapılacak esvap kesme merasimine çağırdı bir bir. Çeyiz yıkayıcısı kızlar buldu, âdet gereği düğünden bir hafta önce Gülsüm'ün çeyizlerini yıkayıp ütülesinler diye. Elçi avratlar ilkin çeyiz yıkayıcısı kızlara ayna, mendil, yazma türünden çıkalar verdiler. Ardından, düğün çağrılıkları dağıttılar evlere. Çor çocuk için şekerler saçtılar yazıya. Gülsüm'ün akrabalarına elbiselik, gömleklik kumaş, yazma veya mendil, genç kızlara ayna ve yapma karanfil verdiler.
> Sıra esvap kesme işine gelince milletin dışlığı kaçtı. Çünkü esvabı kesilecek kız yoktu ortalıkta (H.Ö. s. 231).
>
> Gülsüm'ün ölçüsü, gün devrilmeden hemen önce alınabildi ancak. Gülsüm'ü görünce Ebeş'in ebeşliği gitti, keyfi yerine geldi. Esvapçı avratlara essahlı bir makas kesmiyor çıkası verdi (H.Ö. s. 232).
>
> Düğün töreni, düğün evine bayrak dikilmesiyle beraber başlamış olur. (…) bayrağın dikilmesi özel bir merasimle gerçekleştirilir. O gün sabah erkenden köyün delikanlıları bir araya gelip ormana bayrak direği için bir çam ağacı kesmeye gider. Bu ağacın ince, uzun ve düzgün olmasına dikkat edilir. Kesilen ağacın dışkabuğu soyulur ve uç kısmındaki filizi olduğu gibi bırakılır. Gençler bu bayrak direğini oğlan evine teslim eder; oğlan evi de kendilerine mendil ve birkaç şişe rakı hediye eder. Bayrak musahipli büyükler tarafından dikilir. Bunların arasında mutlaka dede veya dua vermesini bilen bir büyük de olur. Bayrağın dikileceği yerebirçukur kazılır; bu çukura dede tarafından duası verilen kurbanın –koyun ya da keçinin- kanı akıtılır. Bayrak dualarla direğe bağlanır, direğin uç kısmındaki filize ayna, elma ya da portakal yerleştirilir, bu yeşillik

> bölüm al renkli-yeşil renkli kurdeleler ile süslenir. Sonra dualar eşliğinde bayrak dikilir. Kesilen kurbanın etindenhemen bir kavurma yapılır ve bayrağı diken erkeklere yedirilir. Bayrağın indirilmesi ise gerdekten sonraki sabah, damadın sağdıcı tarafından gerçekleştirilir. (Çıblak, 2005, s. 180).

Tahtacılarda düğünü organize etmek için görev alan bayraktarlar vardır. "Bayraktar, bekâr gençlerden, eğer yerleşim biriminde mevcutsa dede sülalesinden olur. Ayrıca bayraktara yardımcı olacak, onu sürekli koruyacak kâhya veya copcu adı verilen bir genç daha seçilir." (Selçuk, 2008, s. 227). Romanda, Çıblak ve Selçuk'un verdiği bilgilerle örtüşen bir betimleme yapılır. Ancak, bayraktarlığı üstlenen kimse olmayınca bu işi aracıların çocukları üstlenir. Çünkü bu evlilik oba köylüleri tarafından kabul edilen bir evlilik değildir.

> Obadan bayrak direği kesmeye gidecek adam çıkmaması bu hoşnutsuzluğun nişanesiydi. Tamgavıt kocalarından biri gidip kesti bir kızıl çam toralağını. Ucunda sadece filizi bırakıldıktan sonra geri yanı cascavlak edilmiş bayrak direğinin dikileceği yere derince bir çukur kazdı sonra. Dedenin yapması gereken işi tamgavıt kocalarından biri üstlenip getirilen hakınanın birini keserek kanını az önce deştiği çukura akıttı. Sonracığıma, içinde birkaç şişe rakı ve çeşitli hediyelerin bulunduğu çıka bohçası Ebeş Ahmet'e verildi. Bu arada, toralağın filizli ucuna aydınlığın, aklığın sembolü olarak bir ayna, bereketin sembolü olarak bir elma, yolun sembolü olarak al ve yeşil kurdelelerle bir bayrak bağlandı (H.Ö. s. 241-242).

Çıblak'ın inceleme alanında pişirilecek yemekler için gerekli erzakın oğlan evi tarafından kız evine yollandığı belirtilir.

> Tamgavıt adı verilen bu erzağın içinde koyun ya da keçinin yanında patates, soğan, buğday, fasulye, yağ vb. yiyecekler yer alır. Oğlan tarafı karşı tarafa düğün yemeğini pişirmesi için "tamgavıt karısı" adı verilen bir kadın ile bu kadına erzak çuvallarının taşınmasında, yemek kazanlarının kaldırılıp indirilmesinde yardımcı olmak üzere "tamgavıt kocası" denilen bir de erkek görevli gönderir. (Çıblak, 2005, s. 185).

> Oba çocuklarının yapacağı işleri tamgavıt karılarıyla tamgavıt kocalarının çocukları üstlendi. Kolları kırmızı şeritli bir çocuk bayraktarlığa soyundu. Yanında beli kılıçlı, bir elinde kama, kıyalığı üstlenen çocuk da öbür elinde levhayı taşıdı. Ucunda türlü renklerde püskülü olan iki karış uzunluğunda çiçekli resimlerin çerçevelediği levhada "Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali" yazıyordu (H.Ö. s. 242).

4.4.3. Ölüm

Anadolu'da yas törenlerinde ağıt yakma geleneği vardır. Bu ağıtları yakanlar çoğunlukla artık profesyonel olmuş kadınlardır. Bu ağıtlar beğenilirse dilden dile

aktarılarak sonraki dönemlerle da taşınır. Romanda da ağıt niteliği taşıyan, kimi zaman bir deyişi (söyleşiyi) andıran bölümler vardır.

> Vurulmuş kadı, yerde yatıyor
> Dağlar taşlar bile yasın tutuyor
> Kimse görmemiş böyle ölüyü
> Gören gözler perpir gibi döküyor (H.Ö. s. 104).

> İçinde Haydar'ın kanlı urbaları bulunan bohça damın önüne, ortalığa atıldı, saçıldı. Avratlar göğüslerini, dizlerini döve döve ağlaşıyorlardı. Gözlerden perpir gibi yaşlar akıyor, beriden öte sel olup gidiyordu. Kimi bir köşeye çekilip sımkırtıyor, kimi yürek buran ağıtlar yakıyordu.
>
> Aldı Acar Anşa:
>
> Katranı kıtır kıtır keserler
> Keser de Bozsu'ya atarlar
> Aman duymasın deyyuslar
> Sabahacak kına yakarlar
>
> Haydarım da latalar biçer
> Sevenleri kanlı yaş döker
> Gözyaşları sel olur akar
> Bayram eder deyyuslar"
>
> Aldı Gurk Döne:
>
> Kara habar da gelişin
> Dizimin bağı çözülüşün
> Döne kadanızı alsın
> Hani bunun ölüsün
>
> Dağdan uçtu bir turna
> Hiçbir yere konmadan
> Vardı mola yurduna
> Murazına ermeden"
>
> Aldı Çinçik Havva:
>
> Ne yemleniyor Asu, ne suvarıyor
> Ak püsküllü kuyruğu savurmuyor
> Kimler inanır Haydar'ın öldüğüne
> Dünya inansa yüreciğim inanmıyor" (H.Ö. s. 129).

Hürü ana hikâyesinin sonuna geldiğinde hikâyenin kahramanlarına ağıt yakar. Çünkü bu kahramanların hepsi de dinsel bir nitelik kazanmış, değerli varlıklardır; değerleri kaybedildikten sonra daha çok anlaşılmış, ancak yokluklarının acılarıyla destanlaşarak ağıtlarla anılır olmuşlardır.

Filizi kurumuş, yürek sızlıyor
Vurulmuş da boynundan yatıyor
Azrail bile başında ağlıyor
Kanı cığıl cığıl, boyuyor suyu
Gömütü dar ki sığmıyor boyu

El ediyor aşıtta deve sırtından
Azraili peşinde vermiyor aman
Kapıya gelmiş eceli sabahtan
Zemzemle yıkansın ılıtın suyu
Kırklardan gelir Haydar'ın soyu

At demeye de dilim varmıyor
Haydar'ın ardında nalı parlıyor
Ak kuyruğu artık kara bağlıyor
Neylesin düğünü, neylesin toyu
Boyu selvi insana benziyor huyu

Soğuk sularından kattın aşlara
Hayat verdin ağaçlara, kuşlara
Altın akarak taç oldun başlara
Anlatacaklar çılgın akardı deyu
Gören hiç unutur mu Bozsu'yu

Hürü der kesilmesin ulu ağaçlar
Kurumasın taşkın akan Bozsular
Hep yaşasın Haydar'lar, Asu'lar
İçilsin İkikapılı'da abıhayat suyu
Kapanmasın kapı görmeden uluyu (H.Ö. s. 418).

Haydar'ın ölüm haberinin duyulmasından sonraki köylünün davranışları ve tepkileri başarılı bir gözlemin varlığını hissettirir. Ölüm karşısındaki tepkiler, dövünmeler, ardından yakılan ağıtlar yöreye özgü yas törenleri ile ilgili ipuçlarını verir. "Ak yazmalı avratlar çığrışa çığrışa, kara saçlarını yola yola al yanaklarını yırta yırta vardılar Haydar'ın evine, Kele Dezze'nin yanına (H.Ö. s. 128-129).

Dr. Ali Selçuk'un Tahtacılar ile ilgili incelemesinde de yakınlarından birini kaybeden Tahtacıların yas davranışlarıyla ilgili benzer davranışlar saptanmıştır.

> Birinci yas günü kadınlar bağrışarak ağlarlar, saçlarını yolarlar. Tahtacılarda yas kırk gün sürmektedir. Yas süresince erkekler saç ve sakal tıraşı olmazlar, siyah elbise giymeye dikkat ederler. Kadınlar ise siyah başörtüsü takar. Kırk gün boyunca düğün vb. gibi eğlence ortamına katılmazlar (Selçuk, 2008, s. 276).

Ölüm karşısında duyulan acıyı saçlarını yolarak, yanaklarını yırtarak, göğüslerini döverek gösterme Dede Korkut'un hikâyelerinde de yer alır. Bu davranışlar,

bir tür dinsel ritüel olarak karşımıza çıkar. Aşağıdaki alıntılar Dede Korkut hikâyelerinden Bamsı Beyrek'e aittir.

> Beyreğin babası kaba sarık götürüp yere çaldı. Yakasını çekip yırttı. "Oğul, oğul!" diyerek ağladı, gözyaşı döktü. Ak saçlı anası hüngür hüngür ağladı. Acı tırnağını ak yüzüne çaldı, al yanağını yırttı; kargı gibi kara saçını yoldu. Ağlayarak, sızlanarak evine geldi. Bay Büre Bey'in penceresi altın otağına feryat figan girdi. Kızı, gelini kah kah gülmez oldu. Kızıl kına ak ileni yakmaz oldu. Yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler. (…)Beyreğin yavuklusuna haber oldu. Banı Çiçek ak kaftanını çıkardı, karalar giydi. Güz elması gibi al yanağını çekti, yırttı (Karaalioğlu, 1994, s.77).

Haydar'ın ölüm haberi köyde büyük bir acı ve sarsıntı yaratır. Kadınlardan kimi acısını ağıtlarla dile getirirken kimi yakasını bağrını açar, saçını başını yolar. Haydar'ın büyük anası Sultan Karı acısının büyüklüğünü belli etmek için orta yere gelip saçını dibinden keser. "Kırpmaya mecalsiz o yaşlı avrat gitmiş de yerine dişi bir kaplan gelmişti sanki. Zaptedilir biri değildi. Bir ara durulur gibi olunca millet bir nefes aldı, amma o demeğe kalmadı yerinden kalktığı gibi orta yerde dikeldi ve zilifini dibinden kesti." (H.Ö. s. 130).

Tahtacılar'da eşinin ölümünün ardından dul kalan kadınlar başlarını ona göre bağlar, siyah örtü kullanır ve saçlarını keserler. Romanda Sultan Karı'dan - Haydar'ın büyük anasından- söz edilirken bu gelenekten söz edilir, eşinin ölümünde bile zülüfünü kesmeyen Sultan Karı'ya tüm köylü şaşırır. "Hiçbir zaman başını dul avrat gibi bağlamadı. Oğlunun ölümünde bile ne kara örtü bağladı ne de zilifini kesti. Oğlunun ölümü için Allah'tan geldi, dedi. Amma bu başkaydı." (H.Ö. s. 131).

Ruhun ölümsüzlüğüne inanan Tahtacılar, onun cesetten kuş gibi uçarak ayrıldığına, bu yüzden ölüm gerçekleştiğinde pencerelerin açılması gerektiğine inanırlar. Ali Selçuk, Tahtacıların toprağın mühürlenmesi inancı sebebiyle defin işlemini gün batmadan önce yaptıklarını, ölüm akşama doğru gerçekleşmişse ertesi gün sabaha dek ölünün bekletildiğini söyler (Selçuk, 2008, s. 268).

Haydar'ın cesedini bulamadıkları için defin işlemini Haydar'ın kanlı kuşağına uygulayan köylüler bir taraftan da yas adetlerinin tümünü tek tek uygularlar. Ölü yıkama işlemi Tahtacılarda nasıl yapılıyorsa kanlı kuşak için de o yapılır. Böyle daranmalarının gerekçesini yeni yetme, meraklı ve sorgulayan bir genç olan Cılgaz Dursun'a Dede şu şekilde açıklar:

"Bu Haydar'ın kuşağının mukaddesliğiyle ilgili yavrum."

> "Ortada Haydar'ın cenazesi yok. Ölüp ölmediği bile belli değil. Ben cesedini görmeden kimsenin öldüğüne inanmam."
> "Evet, ceset yok. Amma haberi geldi. Getiren obamızdan bir talip. Haydar'ın kan kardaşı, Musa. "Yanımda vuruldu. Ölenin Haydar olduğunu bizzat gördüm, diyor. Savcıya bile ölenin Haydar olduğunu söylemiş. Fezleke, defin ruhsatı ona göre tanzim edilmiş. Kuşağa gelince… Bu kuşak öyle bir kuşak ki sahibinin başına bir hal gelmeden sarıldığı belden çözülmez yavrum! Haydar öldü desek, sen de biliyon bu imkânsız gibi bir şey. O zaman başına başka türlü bir hal, bir bela geldi ki kanlı kuşağı elimize geçti. Biz de kuşağın ait olduğu yere gitmesi gerekir diye düşündük. Sonunda gereğini yaparak onu Haydar niyetine gömdük." (H.Ö. s. 134).

Romanda kuşağa uygulanan defin işlemleri olağanüstü bir durum söz konusu olduğu için ikindi zamanı başlar. Gün akşama dönmeden defin gerçekleşmelidir.

> Bunun için önce bir ölü yıkama suyu ısıtıldı. Güzel kokması için murt yaprakları atıldı suya. O sıralar ölü yıkayıcılığını Aydaş Rıza yapıyordu. İster istemez bu sefer de üstlendi yuma işini. Su yeterince ısınınca bir eline kevgiyi, öbür eline içi sabun dolu keseyi alarak geçti ölü yumma yerine (H.Ö. s. 131).

Dr. Ali Selçuk Tahtacılar üzerine yaptığı incelemede ölünün yıkanmasında iki ayrı kazan su ısıtıldığını, bu iş için her zamanki ocaklarından farklı ocaklar kullanıldığını aktarır. Suların hazırlanması işlemi romanda anlatılanlarla yakın nitelikler taşır:

> Kazanın birinin içine sabun atılır. Kazandaki suya murt (Mersin ağacı) dalı atılır ve bu su sadece ölüyü durulamak için kullanılır. Ölü, teneşir tahtasına konur. Cenaze kadın ise kadın tarafından, erkek ise erkek tarafından yıkanır. Öncelikle varsa sakalı, koltuk altı ve cinsel organındaki kıllar temizlenir. Ölen kişi bıyıklı ise onun bıyığı kesilmez. Ölü, birinci kazandaki sabunlu suyla yıkanır, ikinci kazandaki suyla durulanır. Ölü yıkarken kullanılan su kabının yeni ve ilk defa kullanılması gerekmektedir. Bu kap başka işlemlerde kullanılmaz, cenaze yıkandıktan sonra atılır (Selçuk, 2008, s. 269).

Nilgün Çıblak da ölünün gömülmesiyle ilgili olarak ölüye, dinsel ve geleneksel âdet ve inanmalardan oluşan bir dizi işlem uygulandığını ve bunların sırasıyla ölünün yıkanması ve kefenlenmesi olduğunu belirttikten sonra şu bilgileri verir:

> Ölü yıkama işini bu işte tecrübeli olanlar üstlenir. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkar. (…) Yıkama suyu kazanda ısıtılır; ölünün güzel kokması için bu suya murt yaprağı da atılır. Görevli"kevgi" adı verilen içi oyulmuş kulplu kabağı su tası olarak kullanır ve rendelenmiş sabunu bir kesenin içine koyarak ölüyü yıkar. Daha sonra ölüyle helaleşmek isteyenler de bu kevgi ile ölünün başından ayaklarına doğru üç kez su döker. Böylelikle yıkama işlemi

> tamamlanmış olur. Artan yıkama suyu ile ölünün çamaşırları yıkanır. Su ısıtmada kullanılan kazan ters çevrilir. Ölünün yıkandığı yerde üç gece ateş yakılır, ayrıca buraya yine üç gün boyunca yemek ve su konulur. (Çıblak, 2005, s. 196).

Ölüyü yıkama işleminden sonraki adetlerle ilgili olarak araştırmalarda verilen bilgiler romanda anlatılanlarla çok büyük benzerlikler taşır.

> Bir zaman sonra işini bitirdiğini bildirince eniğinden cücüğüne obadaki herkes helalleşmek için girdi çevresi savanlarla örtülü ölü yıkama yerine. Bütün talipler, birer birer üç defa su döktü Haydar'ın kuşağına. Kefen sala yüklenirken kazan ters çevrildi adet gereğince (H.Ö. s. 132).

Ali Selçuk da incelemesinde ölünün ailesi, yakınları ve sevdiklerinin sırasıyla kazandan su alıp ölünün başından başlayarak parmak uçlarına kadar suyun tamamını döktüklerini aktarır.

> Helalleşmede ölüye su dökme işlemi, benden yana helâl olsun diyerek üç defa yapılır. Daha sonra kazandaki suyla oradaki herkes elini yüzünü yıkar. Aynı zamanda orada bulunan kadınlar bu suyla ölünün elbisesini yıkar. Cenaze yere serilen bir örtünün üzerine indirilir. Su ısıtılan kazanlar cenazenin yıkandığı teneşir tahtasına ters çevrilerek konur (Selçuk, 2008, s. 269).

Romanda Haydar'ın ölüsünün bulunamamasından ötürü kefenin içine Haydar'ı temsilen ona emanet olan kuşak yatırılmıştır.

> Kuşağın üzerine iç çamaşırlar, gecelik göyneği, çorapları, takkesi, mendilleri konuldu. Kefenin önü kapatıldıktan sonra, üzerine bir de havlu büyüklüğünde imam bezi örtüldü. Onun üstüne murt yaprakları serpildi. Sonra en dışa iç göynek veya sır örtüsü denilen kefen geçirildi. Ardından "Ya Allah ya Muhammed, ya Ali denilerek ikinci, üçüncü kefenler sarıldı. Aralarına çiçekler konularak sarılan kefen büyük bir ihtimamla konuldu cenaze salına (H.Ö. s. 132).

Tahtacılarda, ölünün kefenlenmesini Nilgün Çıblak şöyle anlatır:

> İnceleme alanında kefen üç parça bezden hazırlanır. Kefenlik bezin kesilmesi, makas yerine bıçakla ya da elle yapılır. Kefen hazırlandıktan sonra ölü bunun üzerine yatırılır. Ölen erkek ise üstüne donu, pijaması, ayağına çorabı, başına da takkesi giydirilir, eline de mendil verilir. Kadınların da donu ve elbisesi giydirilir, bunun yanında başlarına renkli renkli yazmalar bağlanır, ellerine de yazma verilir. (…) kefenin içine çeşit çeşit çiçekler konur.(…) giydirme ve süsleme işi tamamlandıktan sonra ölünün göğsüne ve ön tarafına "iman bezi" adı

> verilen havlu büyüklüğünde bir bez örtülür. Daha sonra üzerine murt yaprakları serpilen ölü kefene sarılır. Bu işi ikisi ölünün sağ tarafında ikisi de sol tarafta bulunan dört kişi yerine getirir. İlk önce ön tarafı dize kadar inen, arka tarafı da bel kısmında kalan ve yakası açılmış "iç göynek" ya da "sır örtüsü" adı verilen birinci kefen giydirilir, ardından sırasıyla "ya Allah ya Muhammed ya Ali " denilerek ikinci ve üçüncü kefen sarılır. Her kefenin arasına çeşitli çiçekler atılır. Kefenin sarılmasının ardından da önce kefenlik bezin yan tarafından ince bağ şeklinde sıyrılmış iki parça, ölünün baş ve ayak ucundan dolandırılır; bu bağa özellikledüğüm atılmaz. (Çıblak, 2005, s. 197).

Ali Selçuk da benzeri bir gözlemle kefenlenmeyi şöyle aktarır:

> Ölünün kefenlenmesi için üç parça kefen bezi hazırlanır. Kefen bezi hazırlanırken makas kullanılmaz. Ölünün kefenlenmesini, onu yıkayan ile su döken kişi (yardımcı) yapar. Üç parçadan oluşan kefenin ikinci ve üçüncü parçası ölünün boydan ve enden örtülmesini sağlayacak şekilde kesilir. Kefenin birinci katına yakasız gömlek adı verilir. Bu parça da ölünün başı açıkta kalacak ve bedeni saracak şekilde, boyundan dizlerine kadar uzunluktadır. Kefenin üç parçası da tütsülenir. İlk önce ölüye yakasız gömlek giydirilir. Daha sonra ayak başparmakları birbiriyle bağlanır. Diğer iki parça kefen bezi salâvat getirilerek üç defa açılıp kapatılır ve ölüye sarılır. Bu kefen bezlerinin arasına orada bulunan herkes çiçek bırakır. Tahtacılara göre ölünün ruhu, ancak üç gün sonra öbür dünyadaki ruhlar tarafından kendi içlerine kabul edilmektedir. Definden üç gün sonra kendisinden önce ölen akrabalarının ruhları onu ziyarete gelip içimize hoş geldin, demektedir. O da onlara çocuklarının, torunlarının, sevdiklerinin gönderdiği çiçekleri takdim etmektedir (Selçuk, 2008, s. 270-271).

Romanda da kefenleme sırasında benzeri bir uygulama yapıldığı "Aralarına çiçekler konularak sarılan kefen…" ifadesinden anlaşılmaktadır. Yazar böylece bu uygulamaya gönderme yapmaktadır.

Bundan sonraki aşamada cenazenin gömütlüğe dek taşınması işlemi vardır. "İnceleme alanında ölü, mezarlığa kadar salla taşınır. (…) genç kız ya da delikanlıların cenazesine, köyün bütün genç kızları ve delikanlıları, ellerinde al ve yeşil renkli bayraklarla mezarlığa kadar eşlik eder." (Çıblak, 2005, s. 197). "Delikanlılar Salı taşırken, genç kızlar, avratlar, erkekler, çocuklar ellerinde allı yeşilli bayraklarla gömütlüğe kadar ağlaya ağlaya eşlik ettiler." (H.Ö. s. 132). Ali Selçuk da Tahtacılarda cenazenin taşınması ile ilgili bilgi verirken benzeri gözlemleri aktarır: "Mezarlığa kadar cenaze tabut ile taşınır. Genç kız ve erkeklerin cenaze alayının en önünde bir genç bayrak taşır. Söz konusu bayrak kırmızı bir kumaş parçasıdır." (Selçuk, 2008, s. 271-272).

Haydar'ı temsilen defnedilen kuşak ağıtlar ve feryatlarla büyük bir kalabalık eşliğinde gömütlüğe getirilir. Yazar, burada Tahtacıların defin sırasındaki davranış

kalıplarını gerçekçi bir gözlemle okurlarıyla paylaşır.

> Bir taraftan cenaze duası verilirken bir taraftan çukura epey bir miktar murt yaprağı atıldı. Murtların üzerine bir kilim serildi. Başına gelecek kısma bir yastık konuldu. Dualaın bitiminde gömüte indirilen kefenin baş kısmı kıbleye gelecek biçimde yerleştirildi yastığa. Sonra bir miktar toprak atıldı baş kısmına. Çukur deşilirken ilk kazmayı vuran Hakiyetsiz Hakkı, gömütün üzeri kapatılırken de ilk toprağı attı kürekle. Sonra baş ve ayak kısmına birer tahta parçasıyla başucuna bir bayrak dikti. Gömütün üzerine son olarak su döküldüğünde Sultan Karı birden yekindi oturduğu yerden (H.Ö. s. 132-133).

Tahtacılardaki defin işlemini ayrıntılarıyla anlatan Nilgün Çıblak'ın ve Ali Selçuk'un gözlemleriyle yazarın anlattıkları arasındaki benzerlik kurguya akademik bir çalışmanın da eklendiğini göstermektedir.

> Cenaze namazından sonra, mezarın sapıtma bölümüne çam ve murt yaprakları atılır. Bu yaprakların üzerine bir döşek ve yastık konur.(…) Sapıtmanın içi düzenlendikten sonra ölüyü üç kişi mezara indirir. Ölünün başı batıya, yüzü kıbleye doğru gelecek şekilde döşeğin üzerine yatırılır. Sonra başı tarafından bağlanan kefen çözülür. Aynı zamanda kefenin baş tarafı açılır, ölünün gözüne bir avuç toprak atılır, kefen tekrar kapatılır. Ardıç veya çam ağacından hazırlanmış tahtalar yatay bir şekilde konarak sapıtma bölümü içerisine toprak girmeyecek şekilde kapatılır. Daha sonra mezara ilk toprağı, kazmaya başlarken ilk kazmayı vuran kişi atmaktadır. (…) Mezarın doğu ve batı yönüne birer tahta dikilir. Ölüye ait bilgilerin yazıldığı bu tahtaya hece taşı veya baş tahtası denilir. (…) Evlilik yaşına gelmiş fakat evlenmeden ölmüş genç kız ve erkeklerin mezarına kırmızı bayrak dikilir. (…) Daha sonra mezarın başucundan ayakucuna kadar su dökülü" (Selçuk, 2008, s. 273-274).

Definden sonra gömütlükten dönenler Kele Dezze'nin ölgülü (yas) evine gelirler. Dedenin buyruğuyla yas almak için bir ak Cebrail (horoz) kesilir. Herkes evinde pişirdiklerinden getirerek sofrayı hazırlar. "O gün iftar ölgülü evinde açıldı. Adet böyleydi, biri ölmüşse yedi akşam yemeği ölgülü evinde yenilirdi" (H.Ö. s. 135).

Nilgün Çıblak da çalışmasında benzeri bilgileri aktarır. "İnceleme alanında cenaze evine "ölgülü" adı verilir. Ölü kaldırıldıktan sonra cenaze evinde horoz ya da kurban kesilir; yemek hazırlanır. Mezarlıktan dönenler ölü evinde toplanır, komşular da evlerinde hazırladıkları yemekleri buraya getirir; topluca yemek yenilir." (Çıblak, 2005, s. 199).

Ali Selçuk da romanda anlatılanları doğrular nitelikte şu bilgileri verir: "Tahtacılar, cenaze evine ölgülü veya yas evi demektedir. Defin töreninin akşamı yerleşim birimindeki herkes evinde yemek yapıp cenaze evine başsağlığına gelir. O gün

akşam yemeği cenaze evinde yenilir. Dışarıdan getirilen yemeğe yas yemeği adı verilir." (Selçuk, 2008, s. 275).

4.5. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

4.5.1. Dini Bayramlar (Muharrem ayı)

Tahtacılar için muharrem ayı kutsal aydır. Bu ayda tutulan muharrem orucu "İmam Hüseyin" matemi anlamına da gelir. Tahtacılar, Muharrem ayında tutulan oruçla Kerbela olayı arasında bir ilişki kurarlar. "Kerbelâ'da on gün boyunca susuz bırakılıp öldürülen Hz. Hüseyin'in her yıl yasının tutulması gerektiğine inanırlar." (Selçuk, 2008, s. 172).

> "Oruç, Muharrem ayının ilk gününden başlayarak on iki imamlar adına on iki gün tutulmasına karşılık Anadolu'nun bazı yerlerinde üç gün de Hz. Hüseyin'in amcasının oğlu Müslim ve iki oğlu için de oruç tutulmakta, böylelikle orucun süresi on beş güne çıkartılmaktadır." (Çıblak, 2005, s. 143).

> Bütün Tahtacı yerleşim birimlerinde oruç, muharrem ayının birinci günü başlar. Muharrem ayının birinci gününü Kurban Bayramına göre tayin ederler: Tahtacılar kurban bayramının birinci gününü takip eden 21. günün Muharrem ayının birinci günü olduğunu ifade ederler. Bununla birlikte orucun tutulduğu gün sayısının yerleşim birimlerine göre farklılık arz ettiğini tesbit ettik (Selçuk, 2008, s. 173).

Ritüellere sıkı sıkıya bağlı olan Tahtacılar, aykırı davranışları hoş karşılamaz, aykırı duygu ve düşüncelerin kişiye, obaya sıkıntı vereceğine inanır. Muharrem ayında et yenmez. Cuma akşamı kimseye ateş verilmez. Ocağın külü alınmaz. Kazan verilmez. Geceleyin soğan-sarımsak gibi acı yiyecekler yenmez, kimseye verilmez. Yapılması sakıncalı olan bu eylemlerden biri yapılmışsa ardından bir olumsuzluk geleceğine inanılır.

> İmam Hüseyin Kerbelâ'da susuz şehit edildiği için duru su içilmez, ancak içerisine birkaç damla ekşi veya tatlı konularak içilir ya da bunun yerine hoşaf, ayran, çay gibi sıvı içecekler alınır. Yas tutulduğu için eğlenceden uzak durulur; saz çalınmaz, içki içilmez, televizyon seyredilmez, radyo dinlenmez, yüksek sesle gülünmez. Herhangi birşekilde niyaz edilmediği gibi cem de düzenlenmez. Muharrem ayına girilmeden önce gerekli bütün temizlikler yapılır, oruç süresince de çamaşır yıkanmaz, kıyafet değiştirilmez, karı koca ilişkileri olmaz, yıkanılmaz, tırnak kesilmez, saç-sakal tıraşıolunmaz, kokulu maddeler sürülmez, çiçek koklanmaz, aynaya bakılmaz, süslenilmez ayrıca ocağın külü alınmaz; kenarda biriktirilir, buğday öğütülmez, tuz çekilmez. (Çıblak, 2005, s. 144).

Romanda ölgülü evine yas yemekleri yapılırken kadınların konuşmaları bu inanışları

işaret eder. Romanda Fadımatın aracılığıyla bu inanış dile getirilir:

> Ne de olsa sonuçta muharrem günleriyle alakalı erkân geçerliydi. Çok üstüme gelirlerse muharreme sığınırım, diye düşündü. Bu ara, sahur vaktinin hâlâ geçmediğine sevindi. Yufka ekmeğin arasına alelacele iki parmak peynir koyarak dürüm yaptı. İçine biraz soğan koymayı canı çektiyse de vazgeçti. Muharrem orucunda soğan yemenin caiz olmadığı geldi aklına. Bir uğursuzluk olursa vicdan azabından kurtulamazdı. Yine de ürperdi, şimdi bu soğan nereden aklıma geldi, diye (H.Ö. s. 96).

> Desinleer. Hele bir şey gelsin kulağıma, verecek bir cevabım olur herhalde. Artık devir değişti, derim en azından. Avratlar muharremde de iş yapıyorlar. Günah münah dinleyen yok, derim. Yolun buyruğunca muharrem orucu süresinde hiçbir önemli işe el sürülmez, çamaşır yunmaz, temizlik yapılmaz, esvap bile değiştirilmez, amma herkes bir hoş oluk, derim (H.Ö. s. 98).

> "Poça Medik'in Keşkek, Seklem Emiş'in etli, nohutlu döğme pilavı pişirdiğini, Fadımatın'ın tatlı olarak aşure yaptığını duydum. Seklem aklı işte. Muharremde et yenmez, bilmez mi?" (H.Ö. s. 160).

> Çinçik Havva, "Her şey bu kara haberin habercisiydi sankim", dedi, altına üç beş odun çattığı sayacağının üzerine kazanı yerleştirirken. "O gatlak söyledim Kele Dezze'ye 'Cuma ağşamı kimseye ateş verilmez, ocağın külü bile alınmaz, bilmen mi?'diye 'biliyom yavrum, amma komşuluk işte' dedi ve verdi." "Üstelik ateşin yanında kazan da verdi" diye devam etti Yetik Emine. "Kara kazan kara haber demek. Kül vermek, ateş vermek ocağını bile bile söğündürmek…" (H.Ö. s. 161).

> "Bir görükür vardı, bir görükür."dedi hayıflanarak,"geceleyin soğan sarımsak gibi acı yiyecek verilmez. Bak Fadımatın bile katranın kesildiği gece, sabaha gatlak uyuyamadığı gece, sahurda canı isteyik gene yemeyik soğanı. Soğan, sarımsak acı. Acı haber demek. Sen kara kazanı ver, ondan sonra gidip Gurk Döne'den tuz al. Kele Dezze aklını yitirik ellahem. Tuz, şeker, süt gibi şeylerin rengi aktır anam, kefenin rengi gibi. Bunu çoluk çocuk bile bilir de Kele Dezze niye böyle cahallık yapar?" (H.Ö. s. 161).

Ali Selçuk'un Tahtacılarla ilgili yaptığı incelemede de romanda örneklediğimiz yasak davranışlarla ilgili benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

> Muharrem orucu süresince oruç tutan Tahtacılar için bazı yiyecek-içecek maddelerini kullanmak yasaktır. Bunların başında su gelir. Yerleşim birimlerine göre on veya on iki gün süresince (gece-gündüz) su içilmez. Bunun yerine genellikle su içeren ayran, hoşaf, çay gibi sulu içecekler içilir. Ayrıca et ve et ürünü içeren hiçbir ürün yenilmemektedir. Bunların yanı sıra yumurta da yenilmemektedir. İçki içilmez. Aynı zamanda canlı hiçbir varlık öldürülmez. Bu nedenle bu süre içinde ağaç kesimi de yapılmaz. (…) Bu dönemde düğün ve cem töreni yapılmamaktadır (Selçuk, 2008, s. 174).

Çıblak da benzeri uygulamaları işaret eder:

> Yas tutulurken cana kıymak ve kıydırmak yasak olduğu için et, balık ve kendisinden daha sonra canlı bir varlığın çıkacağı düşüncesi ile yumurta yenilmez; yemeklerin içerisine konulabilmesine rağmen diri olarak soğan ve sarımsağın da yenilmemesi gerekmektedir. Bunların yanında canlı olduğu düşünüldüğü için ağaç kesilmez, herhangi bir çiçek dalından koparılmaz. (Çıblak, 2005, s. 144).

Ulu katranın kesilmesinden çok rahatsız olan İkikapılılar, Ulu katranın dallarından birinde asılmış bir çift insan kulağı görürler. Bunu yorumlamaya çalışırlar. Yorumlardan biri, bir talibin ulu katranı kesen kişiyi görüp onu öldürmesi, ibret olsun diye kulaklarını kesip ağacın dalına asmış olması ihtimalidir. Bunun olamayacağı Alevi inancına gönderme yapılarak nedenleriyle anlatılır.

> Bu bir talip olamazdı. Çünkü bir talip muharremde cana kıymazdı. Hiçbir zaman ulu katran kesmezdi (H.Ö. s. 103).

> Ulu katranın kesilmesi karşısında herkes kendini kaybetti. Dede bile muharrem orucu sırasında herhangi bir şekilde niyaz edilmesinin, taliplerinin dara durmasının erkâna aykırı olduğunu unuttu (H.Ö. s. 103).

> Mersin Tahtacıları'nda aşure, içerisine on iki çeşit yiyecek konularak pişirilir. Bunun nedeni büyük olasılıkla imamların sayısının on iki olmasıyla ilgilidir. Aşurenin içilmesiyle beraber yas da sona erer ve bir bayram havasına girilir. O gün son imam olan Mehdî'nin de çıkıp geleceğine inanılır. (Çıblak, 2005, s. 149).

Tahtacılar arasında aşure (aşır çorbası) pişirmek bir tür dinsel seromaniye döner. Çünkü aşurenin Nuh Peygamberden kalan bir gelenek olduğuna inanırlar. "Nuh Tufanı sonrası yiyecek hiçbir şey bulamayan Nuh ailesi, geminin ambarında az miktarda kalan buğday, nohut, kuru üzüm gibi nesneleri toplamışlar ve bir kazanda pişirmişlerdir." (Selçuk, 2008, s. 176). Herkesi doyuran aşure, hiç eksilmemiş ve Nuh ailesi de Tanrı'nın yardımıyla hayatta kalabilmişlerdir.

Alevi inanışında aşure, Muharrem ayı orucunun son günü pişirilir. Bu, inanca dayalı bir gelenektir. Eskiden bütün köy halkı tarafından ortaklaşa pişirilen aşurenin buğdayı yeni yapılmış bir dibekte dövülür. "Bunun için dede, dedenin bulunmadığı yerleşim birimlerinde musahipli bir kişi beline *kement* bağlar. Kement, ya Allah! Ya Muhammed! ya Ali! diyerek üç defa döver. Bundan sonra buğday dövme işine gençler devam eder (Selçuk, 2008, s. 176).

> Mamafih, aşure gününe daha bir hafta vardı. Orucun son günü yapılırdı aşure. O gün, orucun üçüncü günüydü daha. Amma velâkin, fazladan bir aşure yapmasında ne mahzur vardı? Bu mevzuda yolun koyduğu bir yasak yoktu. Yılın herhangi bir döneminde yapılan aşureyle muharremin son günü yapılan aşure arasındaki fark, özel dibekte dövüldüğü için muharrem aşuresinin daha fazla sevap getireceğine inanılmasıydı (H.Ö. s. 98).

> "Kolay gele ne yapıyon gardaş?"
> "Altısında yaş, yedisinde baş, sekizinde saz, dokuzunda don, onunda aşur, on birinde davşır... N'olacak bire Fadımatın, sana aşure dibeği yapıyorum, anlamadın mı?" (H.Ö. s. 318).

Bayram sabahı oba halkının hazırlıkları gözleme dayalı olarak sunulur. Bayramı karşılamak da bir tür ritüele dönüşmüştür.

> Sabah erden bir hareketlilik başladı obada. Herkes aynı anda uyandı sanki. Sonra birer ikişer çıktı ortaya. Aşureyi bekleyemeyen göbeller aşlarını yer yemez kendilerini meydana atarak gözlerini ovalaya ovalaya oyuna başladılar.
> Göbellere bayramlıkları giydirilirken erkekler günlerden sonra ilk defa çimerek sakal tıraşı olmuş, temiz esvaplarını giymişlerdi. İptima, çocukları çimdiren avratlar, erlerin çimip tıraş olmasının ardından bir tutam kurutulmuş katran dalı yakarak damlarını, çadırlarını, çengetirlerini tütsülediler, kötü ruhları kovmak için. Sonra kendileri de yunup en yeni, en temiz esvaplarını giyerek çıktılar meydana (H.Ö. s. 412).

4.5.2. Törenler

4.5.2.1. Göç Törenleri, İklimsel Hareketlilikler

Anadolu'nun değişik bölgelerinde iklimsel hareketliliğe göre göç mevsimleri vardır. Özellikle hayvancılıkla geçinen toplumlarda göç kaçınılmaz olur. Kışın başlangıcında da yaylaklardan kışlaklara doğru göç başlar. Yazar, romanda göç zamanını doğadaki değişikliklerle birlikte verir.

> Toroslardan göç zamanı gelince bir haller olur dünyaya. Dağı, taşı, ormanı, ağacı, çiçeği, kurdu, kuşu, insanı özbayverdiren sıcakların ardından bir başka tevir yekinir. Bir yekinir, pir yekinir. Her şeyin besi bereketi artar. Kışa, kıyamete kaç gün kaldığının hesabı yapılırken her şey yeniden canlanır. (…) Toprak gerin gerin gerinir. Türlü renkte, adı sanı belirsiz çiçekler biter, boy verir iştahla. Hava ipiltisiz, yer rengârenk olur. Çiçeklerin, ağaçların renkleri başkalaşır, kokuların keskinleşir. Meyveler tadından yenmez. İncirlerden, eriklerden, şeftalilerden bal damlar. Karpuzlar şekerpareye döner, kıvamını bulan kavunların tadına doyum olmaz (H.Ö. s. 97).

Doğadaki değişiklikler bunlarla sınırlı değildir. Bölgeye ait kuş türlerinden de

söz eden yazar, göçmen kuşların göçlerine de değinir. Kuşların adları da yörede dile getirildiği gibidir.

> Üveyikler, karatavuklar, kuyruksallayan, atgüdenler, vekvekiler, yaban güvercinleri, yalıçapkınları yaylım hayvanı gibi yağlandıklarından uçamazlar. Daha ılıman, daha sıcak memleketlere doğru göçe kalkmış, üzerlerinde kanat çırpan leylek ve kaz sürülerine bakakalırlar (H.Ö. s. 97).

Mevsimin bu zamanlarında nadir de olsa farklı bir iklim yaşanır. Bu farklılık Şerif Amca'nın dilinden şöyle anlatılır.

> …amma arada bir, bunun tersi de görülür. Hava birden dellenir. Bir bakarsanız, delişmen bir poyraz çıkar, tekmil dünya savrulur. Yer gök zangır zangır titrer. Ardından bir fırtına kopar doruklardan. Azıttıkça azıtır. Toz toprak savrulur, göz gözü görmez. Fırtınanın kökünden kopardığı dedem sakalı topları, cilbirtiler, kenger dalları savrulur durur ordan oraya (H.Ö. s. 98).
>
> Dupduru göğü birden kara bulutlar kaplar. Yağmur iptima yağmaz gibi durur. Yağmaz da bazen. Bir bakarsınız boğnak boğnak gelir. Bazen hışım gibi. Gün dışlık göstermez. Her bir çıvgın kurşun gibi vurur vuracağı yere. Kara kış korkusunun yüreklere tam düştüğü an şırpadan kesilir fırtına. Rahat bir soluk almaya gelmez amma. Bir bakarsınız, poyraz kargını bir yel kasıp kavurur ortalığı. Hava, ha dindi ha kuruldu derken sulu sepkenle karışık bir kar yağar bu sefer (H.Ö. s. 98).

Kış mevsimini sağlıklı geçirmek için göç öncesi topluca duaya çıkan köylülerin bu eylemi dinsel bir tören niteliğini taşır. Tahtacılarda, zor dönemlerini kolaylıkla atlatabilmek amacıyla tutulan Hızır orucu da vardır. "Hızır orucu üç gün olup bazı yerleşim birimlerinde şubat ayının ilk haftasında, bazı yerleşim birimlerinde ise ikinci haftasında tutulur." (Selçuk, 2008, s. 171). Romanda Hızır orucuna gönderme yapılır. Göç töreni öncesi inanca dayalı olarak yapılacaklar sıralanır.

> Millet toplanınca Saltuk Emmi dedi ki:
> "Herkes bir hayvanının yularından, örkünden, bukağısından kestiğini getirsin versin bana.
> Getirsin de orucumuzu destekleyecek dua yapalım iyi bir kışlağa gitmek için. Havaya bakılırsa kış geliyor. Essahlı bir kış geliyor hemi de. Bu kış burda kalırsak öldük, bittik demektir. Yolumuzun sonu demektir. Yolumuzu açmak için bukağılarımızı kırıp seğbetmemiz gerek."
> Bunları dedikten sonra önüne getirilen örmeleri iki çocuğun yardımıyla bir güzel şelek yaptı. Şeleği bağladığı uzun örmenin boşta kalan ucunu obanın en huysuz atlarından birinin kuyruğuna bağladıktan sonra göğe bakarak bir dua okudu. Eniğinden cücüğüne İkikapılı'dan kim varsa hepsi birlikte dua etti. Sonra

> "Yarabbi yolumuzu aç," diyerek atın sağrısına esaslı bir kırbaç şaklattı. (…)
> "Eğer," dedi Saltuk Emmi, "at örme şeleğini dağıtmadan getirirse yandık. Kaldık burda demektir. Allah yardımcımız olsun kışta kıyamette. Yok, eğer örme parçaları dağılmış, kuyruğa bağlı tek örme gelirse gözümüz aydın, yolumuz açıldı, yiğidimiz gelecek, biz de düze ineceğiz, demektir ki yaşadık o zaman." (H.Ö. s. 325).

4.6. Halk Bilgisi

4.6.1. Halk Hekimliği, Lokman Hekim

Romanda bitki örtüsündeki çeşitlilik ile halk hekimliği arasında da bir ilgi kurulur. Bu ilgi kurulurken Lokman Hekim'in ölümsüzlük arayışına da vurgu yapılır. "Bu dağda her derde deva bitki bulunur. Yeter ki *Lokman Hekim* gibi, bitkilerin dilinden anlasın insan. Ölümün bile çaresi bu dağlardadır."

Halk hekimliği konusunda çok fazla örnek kullanılmamakla birlikte halk hekimlerinin köylü için çok önemli olduğu vurgusu yapılır.

> Kimi dinlenmek, soluklanmak, kimi Ayvagediği'nin tadını çıkarmak için bir iki gün denk çözer, ama bir hafta on gün kalırdı. Bunun için neden çoktu. Uzun göç yolu öncesinde halı, kilim, heybe karşılığında *her derde deva bulan ocak hekimlerinin, diş çeken, kan alan, saç kesen demircilerin* Ayvagediği'nde eğleşmesi bile yeterdi (H.Ö. s. 40).

4.6.2. Halk Veterinerliği

Romanda halk veterinerliğine ilişkin çok bilgi bulunmamakla birlikte atın bakımı konusunda ayrıntılı bilgi verilir. Haydar'ı efsane bir kahraman haline getiren köylü onun atını da yüceltmiştir. Haydar'ın atıyla muhabbeti köy halkınca bilinir. Atının bakımını da kendisi yapan Haydar bu anlamda bir tür veteriner gibidir.

> Haydar sevdalıydı Asu'ya. Bunu bilmeyen yoktu. Bakımını kimselere güvenmezdi. Her şeyciğini kendi yapardı. Yemini kendi verirdi. Elleriyle yedirirdi ne yedirecekse. Nallarını kendi vururdu. Çivileri saplamadan nalın darasına dirhemine bir sarraf gibi titizlenirdi. Eli el verdiğinde öyle bir kaşağıyla tımar edip bırakmazdı. Keçe parçalarıyla sabunlu sularla sevgilisini yur gibi yurdu. Ardından zeytinyağıyla yelesinden toynaklarına kadar ovardı (H.Ö. s. 297).

4.6.3. Halk Hukuku (Öldürme/Kan Gütme, İmece, Konuk Ağırlama...)

Ekonomik durumları ve yaşam standartları düşük olanTahtacılarda kadın ve

erkek, sosyal yaşamlarında işbirliği yapma gereksinmesi duyar. İmece usulü çalışırlar. Kışlık hazırlıkları ve göç sırasında kadın ve erkek birlikte hareket ederler. Romanda bu ilişkinin örneklendiği görülmektedir.

> Avratlar ocaklarını ölçerdikten, günlük işlerini kücüledikten sonra çoktan kış hazırlıklarına başlamışlardı. Kimi mal sağıyor, kimi ağartı, kimi peynir veya lor mayalıyor, kimi bisşeğin başında yannık yayıyor, kimi gece boyu kaynatılan kazanlardaki dut pekmezlerini, üzüm pekmezlerini, andız pekmezlerini, çir veya incir reçellerini güğümlere yerleştiriyor, tarhanaları, elma, armut, kayısı, ayva kaklıklarını mezdeki dallarına seriyordu (H.Ö. s. 343).

> İlk akşamdan yatan avratlar gece yarısı kalkarak işe koyulmuştu. Avratları uyandırdıktan sonra uykuya dalan erkekler ise gece boyu ölçerdikleri ocakların altını harlı tutmuş, kaynatılan yeyintilikler çığşayıp taşmasın diye kazanları arada bir usulünce karıştırmışlardı.
> Avradıyla, erkeğiyle harıl harıl çalışıyordu İkikapılılar. Gündüzleri ormana yürüyerek direğini, kazığını, merteğini, sürütgüsünü, dayatgısını kesip getiren, sonra davarının, malının avarlık çitini ören, damını, çadırını, çengetirini, ahırını, kapsalığını onarıp muhkemleştiren erkekler, akşamları avratlarla çocuklar erkenden yatınca bir araya toplanarak önlerine itağıyı çektikleri gibi kesme kesip şehriye de döküyorlardı (H.Ö. s. 345).

Yazar, köylünün konuseverliğini, misafire duyulan saygı ile örnekler. "Bizim gibi uyuyup kaldığını sandığım Hasibe Hanım, meğer çoktan kalkmış, Çoban Sabit'in getirdiği sütü almış, çorbamızı pişirmişti." (H.Ö. s. 141).

4.6.4. Halk Yaşamında Evin Kullanımı

İkikapılı'da evlerin içinde tuvalet yoktur. Eski usul tuvaletler, evin dışında, bahçenin bir köşesinde yer alır. "Abdesthane dönüşü, dünya bugün durduğu yerde dursun, diye mızırdandı." (H.Ö. s. 96).

4.6.5. Geleneksel Yöntemlerle Kaynak Su Arama

Geleneksel yöntemlerle su arayan köylüler, böylece su ihtiyaçlarını da gidermiş olurlar. Yazar, romanda dut dalıyla su arama işlemini örnekler.

> Dut dalı toprağın altından görünmeyen gizemli bir güç tarafından çekiliyor, Usta da buna direniyor gibiydi. Bakışımdan inanmadığım izlenimine kapılmış olmalı ki, "Gel, sen al şu dalı tut," dedi, kendine güvenen birinin buyurgan ses tonuyla.
> İnanılır gibi değildi. Görünmez güç, benim ellerimdeyken de toprağa doğru çekiyordu dalı.

> "Bak, şimdi burayı kazacağız ve suyumuzu gün yüzüne çıkartacağız."
> (…)
> Gerçekten de, toprağı kazdığı yerden su fışkırmaya başladı. Bulduğu güçlü kaynaktan fışkıran suya bakarken Usta'nın keyfine diyecek yoktu. Suya bir güzel yol verdi az sonra. Kalender'le kendi evinin arasına getirdiği arkın üzerini güzelce örttü. Önceden keserek biçimlendirdiği çam kütüğünden yaptığı yalağı pınardan akan suyun altına yerleştirdi özenle. Yalak suyla dolduktan sonra suyun akma yönünü belirleyerek yalağın sağ tarafından bir çentik açtı. Çentikten akan su ikinci bir pınardan akıyormuşçasına şırıldamaya başladı (H.Ö. s. 245-246).

4.6.6. Halk Ekonomisi

4.6.6.1. Avcılık

Orman işçileri olarak bilinen Tahtacılarda hayvancılık bir gelir kaynağı olarak görülmez. Avlanmak da daha çok bireysel bir eylemdir. Bunu kazanç sağlamak amacıyla yapmazlar. Avlanmaya meraklı olmakla birlikte av hayvanı olarak ceylan ve geyik avlanmazlar. Bunda inançlarının etkisi büyüktür. Geyiği kutsal sayarlar. Avlanması ve öldürülmesi günah kabul edilir. "Geyiği avlayan kimselerin büyük bir felaketle karşılaşacaklarına inanan Tahtacılar, onun bir çeşit melek olduğunu ifade ederler." (Selçuk, 2008, s. 319). Ermişlerin geyik donunda yeryüzüne indiklerine, Abdal Musa'nın geyik donunda görüldüğüne inanırlar. Romanda Haydar'ın avlanması sırasında da geyik ve ceylan inanışına vurgu yapılır.

> Bu arada avlanıyordu. Eti yenilir yenilmez diye hiç düşünmüyordu. "Eti yenilirse eti yenilir, yenilmezse derisi giyilir," dedi vurdu. Eti de yenmez, derisi de giyilmezse insana ve mala zararı gider, diye düşünerek vurdu adıbatasıcaları. "Allah beni affetsin," dedi vurdu. Öyle alalar kurdu ki, o güne kadar duyulmuş, görülmüş türden değildi. Herkes Haydar'ın keklik ve turacın kökünü kırmasından korktu. Avdan öyle bereketli, öyle eli bol döndü ki her gelişinde çor çocuk, kız kızan, yediden yetmişe obada herkesin bir haftalık yeyintisi çıktı. Bir ava çıktı mı en az yirmi beş keklik avlıyordu. Omzunda taşıdığı doğanı yoldaşı gibiydi, amma doğanını öyle olur olmaz apartmazdı. Tavuktan büyük ur kekliği avında kullanırdı sadece. Doğanla avlanmayı kalleşlik sayardı. Dağda ne varsa sığın, sansar, tilki, suiti, porsuk, malgelini, toy, turna, ördek, kaz avladı. Avladı da avladı. Bir, ceylanla geyiğe dokunmadı. Anasına verdiği sözü hiç unutmadı. Bunda yüreğindeki ceylan ve geyik sevgisinin de payı vardı (H.Ö. s. 274).

"Tahtacılar arasında en çok sevilen ve saygı duyulan kuşlardan biri de turnadır. Onlar, Ali'nin sesini turnaya verdiğine inanırlar ve turnanın ötüşünü Ali'nin sesi olarak kabul ederler" (Selçuk, 2008, s. 318). Romanda ise bu bilgiye ulaşmıyoruz. Avlar

arasında turna da sayılmaktadır. Ancak doğadaki hayvanların, türü ne olursa olsun, fütursuzca avlanmasına da bir karşı koyuş sezilir.

> "Sağ olsun Kalender komşum, bıldırcınla karatavuk vurmuş. Şimdi eski günler olacaktı ki..."
> Usta, Gülsu ninenin önüne yuvarladı sözü:
> "Bu dağlarda av mı kaldı bire ana."
> "He kuzum, şu yaylaya geldim geleli bir üveyik bile görmedim. Hani kızıl gerdan, Arap bülbülü, yalıçapkını?"
> "İbiği uzun çulluk, dırra, hiç görünüyor mu ortalıkta?"
> "He yavrım, turaçın, kekliğin, kazın, ördeğin, mezmeleğin kökünü kuruttular."
> "Geyikten vazgeçtik, dağkeçisi bile kalmadı."
> "He yavrım, bu insanoğlu bir canavar. Porsuğun, tilkinin, kurdun, çakalın bile soyunu kuruttu" (H.Ö. s. 374- 375).

4.6.6.2. Tarım İşçiliği

Tahtacılar, orman işçiliğini yapamaz duruma düşünce –bunun çeşitli sebepleri vardır- değişik iş kollarına yönelmişlerdir. Orman işçiliği yapamayanların pek çoğu tarıma dayalı işler yapmaya başlamışlardır. Mevsimlik işçi olarak çalışmak da bunlardan biridir.

Romanda Çukurova'da tarım işçiliği Tahtacıların yeni yeni dikkatlerini çeken bir iş alanı olarak verilir.

> "Çukur'da," dedi Hacı Çömez kıs kıs gülerek, "Çukur'da n'edilir ki? Koskoca Çukurova diye bir yer var bilmeniz mi? Hiç duymuşluğunuz yok mu? Eşek arısı büyüklüğünde sinekleri varmış biliniz mi? Bilmeniz yaa. Nerden biliciniz? Oba hep vardı Çukurova'nın annacında kışladı, neden? Bağrına kadar sokulmadı hiç? Bağrına kadar girseydi katarınız, kervanınız, bilirdiniz. O eşek arısı büyüklüğündeki sivriler ısırıp da karnınız gödeleşip boynunuz çöp gibi kalsa, benziniz sararsaydı bilirdiniz (H.Ö. s. 321).

> Baharın İkikapılı'ya çıkıp kış düşende en çok Çukur'un annacına inen avrat kısmı, çorbacı kısmı tırtıktör gibi patozu, putozu da bilmez. Bir patoz, on harmanlık işi iki-üç cuvara içimine bırakmadan kevgirden geçirip eliyormuş. Şimdi onun tekerleklisi çıkmış diyorlar (H.Ö. s. 321).

4.6.6.3. Hayvancılık

Tahtacılarda hayvancılık bir gelir kaynağı olarak görülmez. Tahtacıların bu özelliği romanda da vurgulanır. "Deveyi Yörükler beslerdi. Tahtacının devesi olmazdı. Kalu belâdan beri ağaçerleri deve beslemezlerdi. Onların has hayvanı beygir ve katırdı. Saltuk Emmi deve keserim dediyse, bunda bir hikmet vardı." (H.Ö. s. 351).

4.6.6.4. Ormancılık

"Alevî- Türkmen zümrelerinden birisi olan Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesip dilmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu'da genellikle ormanlık alanlarda, orman işçiliğinin yapılabildiği bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir." (Çıblak, 2005, s. 30). Ağaçeri diye adlandırılan Tahtacılar, temel olarak geçimliğini ağaç keserek sağlarlar. Yazar, romanda ağaç kesmenin bile birtakım kurallarının olduğunu anlatır. Ağaçerilerin bu anlamda doğaya zarar vermeden (doğayla uyumlu olarak) işlerini yaptıklarının altını çizer.

> Obada herkes ağaçeriydi. Geçimliğini daha çok ağaç keserek ağaç işi yaparak çıkarırdı, amma öğrendikleri yolun gereğine, uymak zorunda oldukları erkâna göre gelişigüzel ağaç kesmezlerdi. Durup dururken yaş kesmek, baş kesmekten farksızdı. Her kesim mevsiminde ululların bağışlaması, kesim sırasında bir kazanın meydana gelmemesi için pay kurbanı kesmeleri bu inançlarından kaynaklanırdı (H.Ö. s. 102).

Orman, Tahtacıların hem geçindikleri hem de inanışlarını besledikleri bir kaynak olarak karşımıza çıkar.

> Bana sorarsanız bu kış burda kalak artık. Biz ormanda halk olduk yavrım, bunu hiç unutma! Atalarımız ormandan ayrılmanın felaket getireceğini söyleyip durdu kuşaklar boyu. 'Ormandan ayrılanı şeytan çarpar' dediler hep. Orman bizim kutsal vatanımızdır (H.Ö. s. 371).

> "Dediklerin gözel, amma sonunu kim düşünecek? Sonunu düşünen kim ulu katranı keser? Bizden biri ulu katran kesmez, ulu ağaç kesmez. Ulu katranı bırak, bir ulu ağaçta, mesela bir çınarda bile hepimizin ruhunun yaşadığını bilir her ağaçeri. Başkası bilmez. Bilebilemez, amma ulu katran lanetinin soyunu sopunu kurutacağını da mı bilmez?" (H.Ö. s. 363).

4.6.6.5. Bileyicilik, Bıçakçılık

Orman işçiliği, kesici aletleri de zorunlu hale getirdiği için bıçakçılık ve bileyiciliğin Tahtacılarda bir meslek olarak görülmesi muhtemeldir. Romanda bu mesleklerle ilgili olarak bir betimleme de bulunmaktadır. "Ahmet, esans satışının yanı sıra bıçak da yapıyordu. Camekânını üzerine koyduğu uzun ayaklı sehpa, birkaç mekanik değişiklikle anında pedallı bir bileyleme çarkına dönüşüyordu. Böylece bıçak, satır, keser, balta, testere gibi kesici aletleri bileyleyerek geçimliğini çıkarıyordu." (H.Ö. s. 67).

4.6.6.6. Bağcılık

Çukurova'nın öne çıkan mesleklerinden biri de bağcılıktır. Romanda da Toroslarda yetiştirilen üzümlerden söz edilirken bunun Tahtacıların yaptığı bir iş gibi ele alınmaz. Genel olarak bahsedilirken eleştirel bir bakış da hissedilir. Yörede artık eskisi kadar bağların, bahçelerin, bostanların olmayışı, siyasi otoritenin tavrına bağlanır:

> "Gizleri henüz çözülmemiş Toroslar denilen bu dünyada yaşamış onlarca halk bin bir renkte ve lezzette meyve veren bağlar, bahçeler çeşitli nedenlerle tahrip edildi zamanla. Şarap yapılmasın diye asma köklerini söktüler." (H.Ö. s. 107).

> "Çukurova zaten hepten bitti, derken sesi boğuk olan Usta, ülkeyi tohumda dışa bağımlı hale getirenlere lanet okudu sonra." (H.Ö. s. 108).

4.6.6.7. Halk Botaniği

Tüm olumsuzluklara karşın Ayvagediği'nin doğal bitki örtüsü Şerif amcaya huzur verir. Şerif amcanın dilinden Ayvagediği'nin çiçeklerinden, bu çiçeklerin halk dilindeki adlarından söz edilir:

> Bir iki aya kalmaz tabiat bir kez daha değişir. *Kardelenler* bunun muştucusu. Ardından *nergislerle, sarı sümbüller* boy verir. Sarı ışıltılı kadifemsi çiçekleriyle *sığırkuyruklarının* gölgesi düşer karlara. Çok değil, ikinci cemreden sonra mini çiçekli *sarı kanturanlar, sarı mantuvarlar, sarı azganlar* birer birer patlar. *Çirişler, çakırdikenleri* çiçeğe durur. *Peryavşanların* yaprakları parıl parıl parıldar, burcu burcu kokarken. Nasıldı o tekerleme, "Azganların açımı, kızların kaçımı diye bir şey miydi? Kızlar kaçmasın da ne yapsın, nasıl dayansın o mevsimde? *Sarı, ak papatyalar,* ak *çiğdemler, al gelincikler, mor menekşeler, mor pürenler, yavruağzı pürenler, mavi damarlı mor kuskuslar, sümbüller, pampalar*, alıyla akıyla bu dağlarda çığlık çığlığa ortalığa çıkıp oynaşacak da kızlarla oğlanlar bakışıp uslu uslu duracaklar öyle mi?" (H.Ö. s.38).

> Sonunda dipsiz vadiyi ardımızda bırakıyoruz, ama tırmanış sürüyor. Tırmandıkça gökyüzü büyüyor. Yolun sağındaki nehir kıyısında adını bilmediğim mineli ak çiçekler, yaban gülleri, sütleğenler, karamuklar, yaprakları gümüşlenmiş iğdeler arkamızda kalıyor (H.Ö. s.399).

Bölgenin coğrafi yapısından da söz edilen romanda yazar, okuru, dağların Çetin'i büyüleyen atmosferine taşır. Ayrıntılı betimlemelerle Toroslar anlatılır. Anlatımda renk ögesinin öne çıktığı görülür. Yazar okuru doğal ortamın renk cümbüşüne çekerek Torosları daha canlı betimlemektedir.

> Binboğaların yanında bodur sayılacak boyuna aldanarak ilk bakışta Aladağlar hakkında yine yanıldığımı anladım. Çünkü Aladağlar som çakmaktaşından oluşmuş sarp ve korkunç yamaçlarıyla Binboğalardan daha ürkütücü. Bunda henüz insan ayağı değmemiş ve doruklarında önceki kışların karlarını taşıyan sivri ve sarp tepeleri kadar ela renginin de payı var. Ela göz gibi gün boyu, günden güne, mevsimden mevsime renk değiştirmesi, renkten renge dönmesi, insanı şaşırttığı kadar ürkütür de. Bir bakarsınız apak olur. Bir bakarsınız yeşil. Zümrüt yeşili, haki, yeşilin bin bir türü. Mevsimi, günü, saati geldiğinde mora keser. Kızılını bakırdan, sarısını altından, karasını kurşundan alır. Gümüşüyle karından gelen aklığa kireçtaşı ve güherçile akı karışır. Gün olur, tepeden tırnağa aka keser. Yeşilden başlayan ak bir deniz, mavi göğe *ağar.* Bu aklık, göğün mavisini de ağartır (H.Ö. s. 52).

Yaşar Kemal'in İnce Memed romanında da Toroslar ayrıntılı bir biçimde betimlenmektedir. Betimlenen yerlerin aynı coğrafyada yer alması, yazarın Yaşar Kemal'in eserleriyle beslendiğini söylemesi, Çukurova'nın dil zenginliğiyle büyümüş olmaları anlatılanlar arasındaki dilsel yakınlığı açıklamamıza yardımcı olur.

> Buradan Akçadağ'a kadar öyle kayalık, öyle sarptır ki Toros, bir ev yerinden daha büyük toprak parçası görülemez. Ulu çamlar, gürgenler kayaların arasından göğe doğru *ağmıştır* (Kemal, 2013, s, 10-11).

> Çukurova'ya böyle birdenbire gelen baharla birlikte Akdeniz'e de taze, pırıl pırıl maviler inerdi. Baharla birlikte denize inen bu ışık mavisi göğe, ovaya, ak bulutlara vurur, çiçekten, yeşilden, ışıktan parlamış verimli toprağın üstünden ağır ağır yürüyerek Toros dağlarına kavuşurdu. Koyaklarına mor gölgeler düşmüş, ovayı bir yarım ay gibi kuşatmış dağlar birdenbire maviye batar, ağacı, kuşu, kayası suyu, ormanıyla bir mavide yıldız yıldız ışıyarak savrulur, kaynaşarak dönerdi (Kemal, 1995, s. 9).

Katran efsanesinin temel kahramanlarından biri olan katran ağacı hakkında yazar, kahramanı Çetin aracılığıyla okura bilgi aktarır.

> "Yöredeki insanların çoğu ladini, sediri, köknarı birbirine karıştırdıkları için yarısına kamalak diyorlar, yarısına katran. Bildiğim kadarıyla Âdem peygamberin cennetten getirerek diktiği, ağaçların kralı, hükümdarlık ve asalet sembolü; tarihin her döneminde bulunduğu her yerde seçkin ve mağrur duruşuyla dikkat çeken anıt ağaç, bilimsel adı her ne kadar Cedrus Libani (Lübnan sediri) olsa da katranın anavatanının Toroslar olduğunu kaç kişi biliyordu acaba?" (H.Ö. s. 28).

4.7. Halk İnanışları

4.7.1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

4.7.1.1. Yağmur Duası

Genel olarak yağmur duası adı verilen yağmur yağdırma işlemleri, kuraklık

> dönemlerinde kuraklığı, dolayısıyla kıtlığı önlemek için doğaüstü güçlere doğrudan veya doğaüstü güçlere yakın olduğuna inanılan güçler aracılığıyla dolaylı olarak ilişki kurup onlardan yağmur yağdırmalarını isteme amacıyla düzenlenen dinsel ve büyüsel törenleri içine alır. Toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde yöreden yöreye farklılıklar gösteren bu törenlerde, kimi zaman kanlı kurban kimi zaman da kansız kurban bulunmaktadır. (Çıblak, 2005, s. 159).

Tahtacılar, havanın kurak olduğu, yağmurun yağmadığı zamanlarda yağmur duasına çıkarlar. Büyüklerin yağmur duasına çıkmaları dışında çocuklara da yağmur yağdırma törenleri yaptırırlar. Bu törenlerin benzerlerine Anadolu'nun pek çok yerinde rastlamak mümkündür. Ali Selçuk, Tahtacılar'la ilgili incelemesinde bu törenlere oldukça geniş bir yer vermiştir. Çocukların 'yağmur yağdırtma törenleri'ni ise üç başlıkta toplayan Ali Selçuk'un tespitleri ile Nilgün Çıblak'ın Tahtacılar üzerindeki çalışması örtüşmektedir. Romanda anlatılanlar da bu bilgilerle koşut bir ilgi kurmaktadır.

> Güneş battıktan sonra köydeki çocuklar bir araya gelir. Çocuklardan birisi eline bir leğen alır. Çocuklar köydeki bütün evlere uğrarlar ve ev sahiplerinden un, susam, yağ, yumurta, tuz isterler. Ev sahipleri de istenilen gıda maddelerini çocuklara verir ve çocukların üzerine herhangi bir su kabıyla su serper. Ev sahibi su serptikten sonra çocuklar hep bir ağızdan: Allah'ım yağmur ver, Allah'ım yağmur ver diye bağırırlar. Toplanan gıda maddeleri öksüz ve fakir birisinin evine götürülür (Selçuk, 2008, s. 294).

> İnceleme alanında çocukların kendi aralarında düzenlediği yağmur yağdırma törenleri ise birkaç şekilde yapılmaktadır:
> Bunlardan birinde çocuklar, ağaçtan yapılmış büyükçe bir kepçeyi ya da yanlık tokmağını alır, üzerine ağaçtan bir kol yaparak bunu insan gibi giydirip kuşatırlar. Akşam güneş battıktan sonra "dodu" adı verilen bu kukla ile bütün köyü dolaşıp her evden yağ, un, şeker, küncü (susam) gibi yiyecek toplarlar. Bu dolaşma sırasında bir evin kapısına geldiklerinde hep bir ağızdan;
>
> "Dodu dodu neden oldu
> Bir kaşıcak sudan oldu
> Verin dodun hakkını
> Gitsin bakını bakını"
>
> türküsünü söylerler. Ev sahibi evinde neyi varsa onu verir, çocuklar "Allah bereket versin. Allah çok versin." diye bağırır. Bu şekilde bütün evleri dolaştıktan sonra topladıkları malzemeyi, kömbe pişirmesi için yaşlı birkadının evine götürürler. Gece geç vakitlerde pişen kömbeden yedikten sonra da evlerine dağılırlar. (Çıblak, 2005, s. 160).

Bir başka *dodu* uygulamasının da yine çocuklar tarafından hazırlanan adına *çömçe gelin* denen, yayık bişeğinin gelin şeklinde hazırlanmasıyla yapıldığını belirten

Ali Selçuk, güneş battıktan sonra çocukların çömçe gelinle birlikte bütün evleri dolaştıklarını, un, yağ, susam, yumurta ve tuz istediklerini belirtir. Ev sahiplerinin istenenlerden herhangi birisini verdikten sonra çömçe gelin ve çocukların üzerine su serptiklerini, çocukların da "Dodu, dodu / çömçe gelin ne ister / Allah'tan yağmur ister!" şeklinde bağırdıklarını anlatır. (Selçuk, 2008, s. 294). Bundan sonraki uygulama aşağı yukarı aynıdır. Toplananlar bir yoksulun-öksüzün evinde pişirilip yenir. Bir başka uygulamada ise çömçe gelinin yerini öksüz bir kız çocuğunun aldığı eski giysiler giydirilen bu çocukla benzeri uygulamanın gerçekleştiği, toplananların bu defa öksüz çocuğun evine bırakıldığı anlatılır. Dodu uygulamasından başka Tümbüdük / püsücük ve Kıtkıdı adı verilen yine çocukların yağmur yağdırmak için yaptığı uygulamalar da benzer nitelikleri taşır.

"Herkesin büyük bir inançla katıldığı bu törenlerde, toplu iş görülüp toplu yemek yenilmekte; birlikte hareket edilip yine birlikte dua edilmektedir. Bu yönüyle yağmur yağdırma törenlerinin topluluk içindeki birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilip dayanışmanın artırılmasında önemli bir işlevi bulunmaktadır." (Çıblak, 2005, s. 161).

Oyun tekerlemeleri çoğunlukla 7'li 8'li hece ölçüsü kalıpları içinde ritmik bir söyleyiş içerir. Anlamsal bir derinlik yoktur. İlgisiz şeyler bir arada bulunabilir. Saymaca işlevi görür. Yine de sosyal yaşamın izleri oyun tekerlemelerinde de görülebilir. Romanda bu durumu örnekleyen bir oyun tekerlemesi yer almaktadır. Haydar'ın ölümü tekerlemelerde çocukların dilinden aktarılmaktadır: "*Bodi bodi, Haydar neden öldü / Mini minnacık bir kurşundan öldü."* Çocukların dilindeki bu tekerlemenin inanış amaçlı olduğu, okumaya devam edince anlaşılır. Çocuklar yağmur yağdırma töreninin bir parçası olarak bu tekerlemeyi söylemekte, ev ev dolaşarak yağ, yumurta, bulgur, un, şeker benzeri yiyecekler toplamaktadırlar. Gazeteci Çetin de ne olduğunu merak ederek dışarı çıktığında köydeki hareketliliği görür.

> İvecen elbiselerimiz giyerek barakadan çıktığımda avlu mahşer yeri gibiydi. Nereden gelmişti bu kadar çocuk? Hepsi Muzaffer Usta'nın çevresindeydi. Çocuklar için her zaman hazır bulundurduğu iki kutuyu sol koltuğuna almış, her çocuğa bir şeker, bir de metal para veriyordu. Armağanı alan, mutlu gülümsemelerle ayrılıyordu yanından (H.Ö. s. 138).
>
> "Alın çocuklar, alın!" diyordu Hasibe Hanım uykulu bir sesle "şeker de mi istiyorsunuz, alın şeker. Ya, yaaa, yağı unuttum değil mi, alın yağ. O un yetmez size, biraz daha un vereyim." (H.Ö. s. 137).
>
> Çok eskiden çocuklar yaz aylarında yağmur yağdırmak amacıyla 'Bodi bodi,

> anan banan neden öldü?/Bir kaşıcık suda öldü' dizelerini bir ağızdan söyler, bu arada kimi korkuluk taşırken kimi teneke çalarak kapı kapı dolaşır, evlerden şeker, yağ, un, pekmez, bulgur gibi şeyler toplar, helva ya da kısır yaparak yerlerdi.
> Bu eski bir gelenektir Toroslar'da. Bu gelenek Haydar öldükten sonra değiştirilerek Ayva gediğinde sürdürülmeye başlanmış. Dizeler değiştirilerek Haydar'a ithaf edilmiş. Genelde bunu büyükler organize ederler. Haydar'ı anmak için ölüm yıldönümlerinde yağan ilk yağmurda Haydar'ın kanlı elbiselerini temsil eden elbiseler gezdirilir. Toplanan şeker, yağ, un, pekmezle koca bir kazanda Haydar helvası yapılarak dağıtılır. Aynı gün herkes pişirdiği en güzel yemeği birbirine gönderir. Şarkılar söyleyip eğlenirken Haydar'a dualar okunur (H.Ö. s. 138).

4.7.2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

4.7.2.1. At

Atın tarih boyunca ulaşımdaki, taşımadaki hatta savaşlardaki gücünden etkilenen insanlar ona dünyalarında ayrı bir yer vermişlerdir. Pek çok kültürde 'at' la ilgili inançların doğmasının nedenini insanın güce duyduğu hayranlık olarak açıklamak olasıdır. Ata olağanüstülükler yüklemek Türk edebiyatında da sıklıkla başvurulan bir anlatı yoludur. Destanlarda, kahramanlık konulu halk hikâyelerinde kahramanlara eşlik eden, kahramanın atıdır. Köroğlu destanında Ruşen Ali'nin Bolu Beyi'ne karşı verdiği mücadelede atının çok önemli bir yeri vardır. Köroğlu atıyla arkadaşlık eder, konuşur, dertleşir. Ölümsüzlük badesini atına da içirir. İslam inancında da Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği beyaz katırın, Düldül'ün, Hz. Ali'nin mücadelesindeki desteği ulvîleştirilir. Yaşar Kemal'in "Yusufçuk Yusuf" romanında da Molla Haydar, Yel Veli'ye Hz. Ali'nin Düldül'ü ile Köroğlu'nun Kırat'ını şöyle anlatır: "İki at var ölmez. Yaşama suyu içmiştir ikisi de. Birisi Hz. Ali'nin Düldül atı, ötekisi de Köroğlu'nun Kırat'ı. Hiçbir insan bu iki atın eriştiği payeye erişememiştir, bu nedendir acep?" (Kemal, 1980, s. 184).

Eski Türklerde gökten indiği kabul edilen ata özel ve tanrısal bir özellik atfedilmiştir (Sezer, 2010, s. 292). Haydar hikâyesinin anlatıldığı bölümde de Hürü Ana, Haydar'ın atı Asu'yu destanlaştırır. Ona göre Asu sıradan bir at değildir. Mitolojideki kanatlı at figürünü çağrıştırır.

> Bu hikâye ki, bir atın, eşi menendi bulunmaz bir atın hikâyesidir. Bu, soyu sopu tükenmiş, ya kanatlanarak göğe ağmış veya Bozsu'nun gözüne tumduğu gibi yerin yedi kat dibine inmiş bir attır. Yiğidine güç, âdemoğluna hayat sevinci veren atların soyundandır. Toroslar'a, Çukurova'ya güzel atlar diyarı adını

> verdiren atlardandır. O güzel atların nalları şakırdadığında dünyanın öbür ucunda yüreklerin titremesi boşuna değildir (H.Ö. s. 75).

> "…gaipten iki kanat peydahlanıyor. Kanatlar gökten usulca ağarak Asu'nun iki yanına ulanıyor. İnanması zor, amma vallah yalan olmasın üç kanat çırpımına kalmadan Dağcağız sivrisinden Kardondu tepesine atlamış Asu (H.Ö. s. 370).

Asu'nun betimlendiği bölümde Yiğenoğlu, destansı bir söyleyişle kâh Köroğlu'nu kâh Dede Korkut hikâyelerini çağrıştıran bir üslupla iyi bir atın özelliklerinden söz eder.

> Asu da Asu'ydu hani. Söylemeye gerek yok, at gibi attı. Attan başka bir şeydi. Topuğundaki kıllar bir dikiş yüzüğünü ancak doldururdu. Kulakları tüysüzdü ve makas gibi çatallıydı. Fincan dibi iriliğindeki gözlerinin akı öyle çoktu ki, karası yok gibiydi. Yalını boynunun sağ yanına deviriridi. Alnında kır kıvırcık tüylerden bir sadakat nişanı vardı. Boynundaki damarlar omuzlarına kadar uzanıyordu. Sağrısı etliydi, amma geniş değildi, dardı, daracıktı (H.Ö. s. 298).

Pek çok halk hikâyesinde atlarla sahipleri arasında özel bir ilgi olduğu gibi Haydar'la Asu arasında da sıra dışı bir ilişki vardır. Asu ile Haydar bir arkadaştan da öte birbirini tamamlayan bir kardeş, bir dost, bir yoldaş gibidirler.

> Haydar da Asu'yu hak ediyordu yani. O güzel yaratığı hak edecek yürekte ve bilekte bir yiğitti. Asu'ya bindi mi başka tevir bir adam olurdu. Haydar Haydar'a, Asu Asu'ya benzemezdi Haydar Asu'ya bindiğinde; Haydar'la Asu yekvücut olurlardı. Görenler Haydar'ın Asu'yla birlikte katranlara, kamalaklara tırmandığını anlatırlardı. Yiğit dediğin gücünün yarısını kısrağından alırmış. Bunu Haydar'la Asu bir güzel ispatladı (H.Ö. s. 298).

> O günden sonra gecelerini katranlıkta geçirmeye başladı Haydar. Babasından kalma gümüş kakmalı mavzeri bir eline, öküz sikinden örme gümüş saplı kırbacı öbür eline aldı. Saçaklı ucu boynuna sarılınca sıcacık tutan, tepesi püsküllü yün örgü başlığı başına, kendisiyle birlikte atı Asu'yu da yağmurdan, kardan, kıştan, borandan koruyan yamçısını omzuna aldığı gibi daldı katran karanlığına (H.Ö. s. 271).

> Mantar velvelesinden kaç gündür ortalıkta görünmeyen Musa'nın geldiğini kimse fark etmedi. Ardında iki at vardı. Kendi atının yuları elindeydi; yuları öndeki atın kolanına bağlanmış at ise Asu'ydu, Haydar'ın atı. Kimsenin aklına bir şey gelmedi, Haydar niye yok, Musa neden tek geldi diye; ikisi etle tırnak gibi, ikiz gibi birbirinden hiç ayrılmazdı (H.Ö. s. 127).

> Sabah sabah bir göbelin çığlığı delişmen fırtına gibi dolaştı İkikapılı'yı. Sağır ay sağır ay olalı böyle çığlık duyulmadı İkikapılı'da. Erkekler, avratlar, kızlar çadırlarından, çengetirlerinden, damlarından fırladılar. Alalapalak bir göbel

> obayı ayağa kaldırdı. "Asu kaçtıı…" diye bağırıyordu, "Asu yok, Asu gitti..." Çığlık, İkikapılı'yı yel gibi dolandı, vardı, uzaklardaki Şahinkaya'da patladı ve "yok yok yok" , "gitti gitti gitti" diye geri geldi.
> Kimse şüphelenmedi göbelin haberinden, bu göbel doğru mu söylüyor, oyun mu oynuyor, diye inanmazlık etmedi. Bu mevzuda oyun oynayacak göbel çıkmazdı obadan. Hemen inandı millet. "Hey gidi Haydar hey..." dedi kimi. "Vay gidi Asu vay..." dedi kimi. Asu'yu düşündüler Haydar geldi akıllarına, Haydar'ı düşündüler Asu geldi gözlerinin önüne. İkisini birlikte düşündüler, ikisini birlikte gördükleri gibi. "Birlikte ne yollar aştılar," dedi kimi. Herkes tevir tevir şey söyledi, anlattı. Ne tepeler, ne dağlar aştı, ikisi birlikte. Ne belenler, ne koyaklar aştılar. Ulaşılmadık menzil bırakmadılar. Sevinci yakaladılar ormanlarda. Rüzgârın kanatlarında mutlulukla buluştular. Bir beden oldular. Pınarlardan soğuk sular içtiler. Meyveleri ağaçların dallarından yediler. Korkunun üzerine yürüdüler. Karanlıklara daldılar. Işığın peşine düştüler. Yalçın kayalara tırmandılar. Sıçrayıp dağların doruklarına çıktılar. Dostluğun, sevmenin, güvenmenin heyecanını yaşadılar. Haydar Asu'nun yelesinde yitti rüzgâra kanat çırparken. Asu ruhunu Haydar'dan aldı. Hep gülümsedi Haydar'a. Hep gülerek baktı dünyaya. Haydar yavuklusu gibi öptü Asu'yu. Asu'nun başını göğsüne bastırdı, yavuklusunun başı gibi. Asu'nun soluğuyla yandı Haydar'ın göğsü. İkisini birbirinden ayırmanın mümkünatı yoktu (H.Ö. s. 295).

Yiğenoğlu, Haydar'ın en yakın dostu ve sırdaşı olarak anlattığı ata halk hikâyelerindeki işlevi yükler. Asu, sadece Haydar için değil obalı için de çok şey ifade eder. Ulvi bir değer atfettikleri Asu'nun varlığının obaya şans getirdiğine inanırlar. Onlar için Haydar'la Asu'yu ayırt etmek pek de mümkün değildir. Asu'nun gitmiş-kaçmış-kaybolmuş olması oba köylüsü için büyük bir üzüntü kaynağıdır. Çünkü Asu yaşıyorsa Haydar da yaşıyordur, bir Mehdi gibi köylüyü bu zor günlerinden kurtarmaya gelecektir. Asu'nun gidişiyle bir anda bütün umutlar yok olur.

> Göbelin "Asu kaçtı" diye bağırması "Asu öldü" gibi anlaşıldı o sabah. Hayatın bu büyük gerçeği Haydar'dan sonra bittanecik Asu'yu da mı almıştı? Asu öldü ya da kaçtı, oba için bir şey değişmezdi; önemli olan Asu'nun obayı terk etmesiydi. Obanın bir koruyucu meleği de Asu'ydu, Haydar'la birlikte. Önce Haydar öldü dediler, sonra Asu kaçtı. Demek Asu da bırakıp gitti obayı? Boydak mı kalmıştı İkikapılılar? Haydar, İkikapılıların damıysa Asu serpenteğiydi (H.Ö. s. 299).

Asu'nun ortadan kaybolmasını oba halkı inançlarına bağlı olarak açıklar. Onlara göre Asu da Haydar gibi erenlere karışmıştır. Ölümü ne Haydar'a ne de Asu'ya yakıştırırlar.

> Asu'yu bir yabancı götürebilir mi? İnsandan akıllıdır o. Tanımadığı kimseyi sırtına bindirmez. Ne kırbaç kâr eder, ne başka bir şey. Hani Haydar öldüydü? Sadece Haydar'ın öldüğü söylendi. Asu gibi yok oldu ortadan. Haydar Asu gibi,

> Asu Haydar gibi yok oldu, görünmez oldu, kayboldu. İmi timi kalmadı, mangılı battı ikisinin de (H.Ö. s. 300).

Haydar ile Asu arasındaki ilişki, Hz. Ali ile atı Düldül'ün ilişkisine benzetilerek Haydar'ın erenlere karıştığı, bunun da tek tanığının Asu olduğu düşünülür.

> Elbet bir gün o da Hakka kavuşur. Amma bizler gibi değil. Dün cenazesini gömemedik. Bunun iki nedeni var, birincisi Haydar ölmemiştir. Ben de böyle düşünüyorum. Bir bakarık ki bugün yarın demeden, her daim olduğu gibi, bir geyik yavrısını salla sırt ederek omuzuna çıkıp gelmiştir. İkinci ihtimal hakka kavuşmuş olmasıdır. Eğer hakka kavuştuysa cansız bedenini bizim gibi fanilerin görmemesi en doğrusudur. İstese de göremez zati bizim gibiler, istese de. Bir görünmez kuş olup uçmuştur, göğün yedinci katına. Hz. Ali gibi kendi cenazesini kendi yumuş, kendi katırına, Düldül'e yükler gibi Asu'ya yüklemiş ve kabrine koymuştur. Ali'ninki gibi Haydar'ın sırrını da ne diyen bilir, ne de dinleyen; bunu ancak Allah bilir; Haydar der ki, 'Bir adım Allah / İnkârım yoktur vallah billah (H.Ö. s. 172).
>
> Kalû belâdan beri atlar ağlardı ölen sahiplerinin ardından. Her at ağlar da, hele ki Asu, Haydar'ın ardından ağlamaz mı? Hani, atlar her şeyi, herkesten önce sezerdi? Asu gibi bir at, neyidüğü belirsiz bir at kadar da mı olamazdı? Asu bu kadar duygusuz muydu? Hiç bu kadar duygusuz olabilir miydi? Haydar ölmedi, o kadar. Haydar ölmediği için ağlamadı Asu (H.Ö. s. 300).

Asu'nun Haydar'la buluşması, Haydar'ın onu sahiplenmesi ile ilgili anlatılan bölüm de mitik bir hikâyedir. Hem hikâye içinde bir hikâye hem de atın öyküde kaplayacağı alanla ilgili bir yönlendirme sezilir. Asu, oldukça ayrıntılı betimlenir. Soyu hakkındaki efsane de oldukça dikkat çekicidir. Asu ile ilgili bunca yüceltmenin altında Haydar'a yönelen sevgi ve bağlılık vardır. Mademki Haydar sıradan biri değildir, atı da ona uygun nitelikte destansı bir kimlik kazanmalıdır.

> Asu nemneşeal bir attı, kimsenin aklı ermezdi. Böyle güzel at görmemişti kimse. Gören döner döner bakardı. Anlat dense anlatamazdı sonra. Tarife gelmezdi Asu. Bacakları kalem gibiydi. Yokuş yukarı tavşan gibi zıplar, iniş aşağı kedi gibi sünerdi. Hele bir düze düşmesin. Hele bir düzde koşmasın. Ardında bıraktığı toz bulutunda yiterdi bütün dünya. Düzlükte öyle bir kaçardı ki karnı yere değiyor sanırdı gören. Aklığını Düldül'den almıştı, dölünü sudan. Dölünü sudan aldığı için iptima su adını vermişti Haydar. Rengine bakarak Aksu dedi sonra.
> Eskiler "Ağsu" dedi. Diye diye Asu bellendi, Asu oldu çıktı adı. Oluşatı hakkında rivayet muhtelifti, amma herkes Asu'nun soyunu Şahinkaya mağarasındaki Akgöl'den aldığına inanırdı. Oldum olası Akgöl'ün derinliklerinde bir aygırın yaşadığı söylenirdi. Vazifesi Şahinkaya çevresindeki yılkının kısraklarını aşmaktı. Bu öyle bir aygırdı ki karşısına çıkan her kısrağı aşmazdı. İptima soyuna, sopuna, kanına bakardı. Bakar da öyle aşar, öyle

> atmıklardı. Günlerden bir gün mağaranın çevresinde gezinen yılkıdan gözüne kestirdiği güzeller güzeli bir kısrağı aştı bu aygır. Gel zaman, git zaman kısrağın karnı gün günü şişti. Vakti kerahat dolunca ak bir tay doğurdu bu kısrak. Tayın rengi süt gibi aktı, apak. Alnı dışında lekesizdi aklığı. Tırnakları bile aktı. Tay sütten kesildikten, ot otlanmaya, yem yemlenmeye başladıktan sonra bir gün anacığıyla gezindiği sıra Akgöl'den çıkan aygır üzerlerine zorlattı. Maksadı öyle kötü bir şey yapmak değildi aygırın. Belli ki kısrağı çok sevmişti. Kendine soylu bir tay verdi diye daha çok sevmişti besbelli. Alıp götürmek istemişti ailesini atlar dünyasına. Sadece götürmek için zorlatmış Asu'yla anasına. Asu bilememiş zorladanın babası olduğunu, ürkmüş. Öyle bir ürkmüş ki eh. Ürküp de kendini bir tarafa atınca baba aygır Asu'nun anasını yakalamış. Kısrak boşuna deprenmiş. Aslında maksadı gitmemek değilmiş. Atlar dünyasının kraliçeliğini hangi at reddedebilir ki? Can atıyormuş gitmek için, amma Asu'nun çok ürktüğünü görünce onu almadan gitmek istememiş. Bu yüzden direnir, deprenirmiş. Baba aygır bundan habersiz, kısrağı yelesinden tuttuğu gibi götürmüş Akgöl'e. Bilse, iptima Asu'yu götürürdü mutlaka. Bilememiş. Az sonra tekrar dönmüş bu yüzden. Güya yavrusunu, götürecek. Götürecek, amma bulursa götürür. Bulması ne mümkün. Deli olmuş. Divaneye dönmüş. Dönenip durmuş Şahinkaya çevresinde. Sonunda eli boş dönmüş mağarasına. Bizim Haydar nice zamandır kısrak ve tayıyla dostluk yaparmış meğer. Kısrağın aygır tarafından kaçırıldığını görünce bunu fırsat bilerek tayı kaptığı gibi getirmiş obaya (H.Ö. s. 296).

Romanın bitimine doğru Haydar hikâyesine konu olan kahramanlarla ilgili Katran *ağacı*, Haydar, Asu ve Bozsu için bir ağıt bulunur. Bu ağıtta her dörtlük bir kahraman için hazırlanmıştır. Hikâyenin bu bölümünde Asu'nun bir insan gibi anlatıldığı görülür. Bu anlamda Asu, insani bir hüzün içindedir.

> At demeye de dilim varmıyor
> Haydar'ın ardında nalı parlıyor
> Ak kuyruğu artık kara bağlıyor
> Neylesin düğünü, neylesin toyu
> Boyu selvi insana benziyor huyu (H.Ö. s. 418).

4.7.2.2. Ağaç

Ümit Hassan'a göre Eski Türklerde, bozkır kültürünün varlığını sürdürdüğü dönemlerde, ağaç ve orman kutsal sayılmaktadır. İslamiyetin kabulünden sonra da eski inançlarından tümüyle vazgeçmeyen Türklerde inançlar, İslami bir kılıfla sürdürülmeye devam etmiştir. (Hassan, 1986, s.111). Özellikle tek ve ulu ağaçlara inanç temelli yaklaşan Türkler, her ağaçta bir ruhun eyleştiğine inanırlar. "Yaş kesen, baş keser." sözünün altında bile bu inancı bulmak mümkündür. Genç bir ağacı kesmek, bir insanı öldürmekle eş tutulur. "Dede Korkut, er olsun avrat olsun herkesin ağacı saydığını ve çekindiğini belirtmiştir. Orta Asya'da bin yaşında, beş kollu büyük gövdeli bir ağacın

bölgede en saygın şey olduğunu belirtmiştir. (Avcıoğlu, 1995, s. 359).

Tahtacılar, geçimlerini ağaçtan sağladıkları için, ağaçlara apayrı bir duyguyla, saygı ve bağlılıkla yaklaşırlar. "Muharrem ayında ağaç kesmek yasaktır. Hafta içinde, salı günleri ağaç kesilmez. Yeniden işe başlayacakları zaman, ağaçlara dualar okunur." (Artun, 2009, s. 22). Romanda ulu katran ağacının kökünden kesildiği haberinin İkikapılılar üzerindeki etkisi de inançlar doğrultusunda aktarılır. İnanışa göre ulu katrana dokunulmaz, dalından bile koparılmaz. Koparan cezasını bulur. Eli çont olur (felç olur). Kötü niyetle bile yaklaşan olursa Bozsu'ya düşerek nehir prensesinin kurbanı olur. Şerif Amca köylülerin bu durum karşısındaki tepkilerini çok canlı betimler:

> Duyduklarının doğru olmaması dileğiyle dua ede ede giderek Bozsu'nun gözüne varan herkes bakakaldı, donukuverdi. Kollar kanatlar kırıldı. Çıt çıkmıyordu. Kimse gözünü ayıramıyordu katrandan. Dünya İkikapılıların başına kepmiş gibiydi. Milletin nevri döndü. Gövdeler zangır zangır titredi. Ayaklar feldirdedi. Yürek dayanmazdı buna. Dayanamadı da. Avratlar saçlarını yola yola, başlarını, göğüslerini döve döve ağlaşmaya başladılar (H.Ö. s.101).

Yiğenoğlu, yöredeki inanışlardan birini -ağacın secde etmesi- kurgunun içinde okurlarına aktarır.

> Son günlerdeki cinayetlerden sonra köylüler her şeyden korkar olmuşlardı. En küçük şeyde içe kapanıyor, doğaüstü güçlere sığınıyor, her şeyi hurafelerle yorumluyorlardı. Birkaç gün önce köyün dışındaki bir çamın, küçük bir heyelan sonucu güneydoğuya doğru devrilmesinin ardından köylüler fetvayı vermişti: "Çam kıbleye secde etti!" (H.Ö. s. 285).

4.7.2.3. Baykuş

Baykuş ilgili inanışlar genelde olumsuzdur. Halk arasında baykuş ötmesi, evden birinin öleceğine yorulur. Tahtacı Alevilerinde de Anadolu'daki bu inanışların benzerlerini görmek olasıdır. İlk akşamdan baykuşun, horozların ötmesi, köpek ulumaları, yine akşam vakti eşeğin anırması hayra yorulmaz. Bunların, ölümü haber verdiğine inanılır. Ali Selçuk'un araştırmasında da Tahtacılar arasında ölüme işaret eden hayvanların başında baykuşun geldiği belirtilir. Belayı savmak için "kör gözüne lanet, kör şeytan!" derler. "Onlar ölümünü istedikleri, sevmedikleri birisi için 'ocağında baykuş tünesin' tarzında bir beddua söylerler. Beddua dışında söz konusu kuşun ismi pek söylenmemekte, ona ören kuşu denmektedir." (Selçuk, 2008, s. 262). Romanda

vakitsiz öten bir baykuş için olumlu değerlendirmeler yapılsa da kahramanlardan Usta, baykuş hakkında konuşulmasından bile rahatsızlık duyacaktır.

> Köyü çıktığımızda ilk akşam olmasına karşın bir baykuş öttü.
> "Ayvagediği'nde ne kadar çok baykuş var," dedi Usta.
> "Bunlar, zorlu yılan ve fare avlar," dedi İlhan bilgiç bilgiç, "gecenin karanlığında ne yılan, ne fare depreşebilir önünde. Öyle bir göz var ki onlarda..."
> Bilgeliğin simgesi olduğunu söyleyecektim, vazgeçtim.
> Usta, "Buranın baykuşu kadar tavuğu da bol," diyerek konuyu değiştirmek istedi (H.Ö. s. 105).

4.7.2.4. Köpek

Tahtacılar çakal, köpek gibi hayvanların bir evin yakınında veya yanında havlamasının, o evden birinin öleceğine işaret ettiğine inanırlar. "Bu durumda, ocaktan ateşli bir odun parçası alınır, çakalın havladığı yöne doğru atılır. Köpek, eve doğru başını yukarı kaldırarak ulursa öldürülür." (Selçuk, 2008, s. 262). Bu tür hayvanlar taşla korkutularak veya kuru soğan kesilip köpeğin üzerine atılarak ölümün evden uzak kalacağına inanılır. Romanda da benzer inanışın örneklendiği görülür. Köpeklerin eve doğru ulumasından rahatsız olan İmam Bekir'in büyük kızı eve son gelen kişinin ayakkabısını ters çevirir. Böylece eve yönelen uğursuzluğu önlemek ister.

> İlhan vardı, ayakkabısını çıkartıp çarkta dinlenen Usta'nın yanına ilişti. Usta'nın keyfi yoktu. İki kaşının ortasındaki dikey çizgi derinleşmişti çünkü. İlhan'a bir sigara uzattı.
> O sıra köyde ne kadar köpek var, başlarını yangın alanına döndürerek havlamaya başlayınca, Gülsu ninenin yanında oturan İmam Bekir'in büyük kızı çardaktaki yerinden kalktı ve İlhan'ın ayakkabısını ters çevirdi. İlhan aldırmadı.
> Birkaç gün önce aynı şeyi bana da yapmıştı. Köyde gözlediğim huzursuzluğun nedenlerini öğrenmek için Mansur'un evine gittiğimde ters çevirmişti ayakkabılarımı. Bunun üzerine nedenini sorunca verdiği yanıtla bir kez daha şaşırtmıştı beni:
> "Siz gelmeye duruşun itler bu eve doğru ürümeye başladı da..."
> "Ne olurmuş bu tarafa doğru havlarlarsa?"
> "Bir it ürüdüğü zaman başını hangi eve çevirirse o evden mutlaka ölü çıkar, bunu bilmiyonuz mu?"
> "Yoo," dedim, saf saf, "peki ayakkabımı ters çevirmenin bununla ne ilgisi var?"
> "İt ürürken son gelen kişinin ayakkabısını ters çevirmek bu işin şifasıdır." (H.Ö. s. 284).
>
> Bekir'in dilbaz kızı, "İt ürümesi pek hayra alamet değil," diye söze girdi yine (H.Ö. s. 284).
>
> İlhan, bir sigara yakarak ayaklarını uzattıktan sonra, "İtlerin son günlerde çok

> ürümesinden belliydi bir şeyler olacağı Muzaffer abi," dedi.
> "Olanları buna yormak doğru olmaz İlhan. Onlar da canlı. Bu yangından, insanların huzursuzluğundan etkilenmişlerdir mutlaka."
> "Yok yok, bu öylesinden değil. Bu ocaklık bir iş. Ayvagediği'ne nefesi güçlü bir alcı gerek." (H.Ö. s. 285).

4.7.2.5. Yılan

Yılan motifi mitsel anlatılarda, halk inanışlarında, masallarda ve halk hikâyelerindeki yerini korumaktadır. Yılan Türk kültüründe hem olumlu hem olumsuz bir unsur olarak karşımıza çıkar. Boratav, bu inanışla ilgili şu bilgiyi vermektedir:

> Bu hayvan kimi hallerde olumlu, kimi hallerde olumsuz değerlendirilir. Yolda yılana rastlamak uğursuz sayılır. Rüyanda yılan görme düşmandan bir zarar geleceğini haber verir. Buna karşılık, evin sahibi, koruyucusu, definelerin bekçisi olan yılanlara inanılır; masallarda, efsanelerde kendilerine iyilik edenleri mükâfatlandıran yılanlardan söz edilir. Bu iki aykırı düşüncenin gelişmiş olmasında, yılanların zehirli ve zehirsiz, zararlı ve zararsız iki cins gösterilmesi olgusu da etken olmuştur (Boratav, 2003, s. 83-84).

Sözlü Türk geleneğinde ejderhaların, genellikle büyük yılan olarak düşünüldüğünü aktaran Boratav, bu düşüncenin Dede Korkut Kitabı'nda açıkça belirtildiğini, Kazan Han'ın yedi başlı ejderhayı öldürdüğünü anlatırken onu "yılan" diye nitelendirdiğini söyler (Boratav, 2003, s. 105).

Haydar'ı Öldürmek'te yazar, pek çok inanışa yer verdiği gibi yılanla ilgili inanışlara da gönderme yapar. Romanda yılan olumlu bir öge olarak karşımıza çıkar. Haydar'ın ölümsüz olduğu inancı tüm obada yaygın bir görüştür. Haydar'ın doğumu da sıradan bir doğum değildir. Onun gelişine ilk işaretler daha doğum öncesi verilmiştir. Anasının hamile kalmadan önce düşünde gök yeleli bir kurt görmesi, doğum anında Kele Dezze'nin çadırına bir nur inmesi, bu gökten ağan ışığın sabaha dek sürmesi birer mucize olarak yorumlanır. Haydar'ı mitsel bir kahraman haline getiren obalının tanık olduklarını söyledikleri olaylardan biri de Haydar'ın bebekken unutulduğu pınarın başında yılanlarla oynaşması ve tüm hayvanların onlara dar'a durmasıyla ilgili olan olaydır.

> "Haydar ölmez!" dedi sonra, "hepiciğiniz bunu böyle bilsin! O ölseydi Dalakşişiren'de unutulduğunda ölürdü. Ben Haydar'ın kutlu bir kişi olacağını taa o gün anladım. Bunu da kimi gördüysem o gün söyledim. (…) Bir ateş düştü yüreğimize, bir telaşla zorlattık pınara. Pınar bu, sadece insan mı su içer pınardan. Dağda ne kadar mahlûkat varsa susayınca gelir içer suyunu. Herhal en

> genç ben olduğumdan iptima ben vardım pınarın başına. Kopup vardım varmasına da ne göreyim? Dilim boğazıma akayazdı gördüğüm karşısında. Bir boz yılan değil, bir boz ejderha açmış ağzını yutacak çocuğu. Hemen kamamı çektim, ejderhanın boğazı deyip dahlayacağım amma ne mümkün, elim yanıma düştü. Atamadım bıçağı. Yutacak sandığım ejderha çocuğu yalayıp durmuyor mu? Haydar da yılanla sarmaş dolaş değil mi? Dağda ne kadar hayvan varsa dar'a durmuş Haydar'la ejderhanın oynaşmasını seyretmiyor mu? (…) Haydar, benim çok korktuğumu görünce birden dile geldi, koca bir herif sesiyle 'iyiliğin için gördüklerini kimseye deme!'dedi. Tam o sıra anası geldi. Anasını görünce başladı bebek gibi viyaklamaya." (H.Ö. s. 168).

4.7.3. İnsanla İlgili İnançlar

Romanda eski bir Türk inanışına da atıfta bulunularak Haydar'ın yıldızı olduğuna, yıldız kaymadığı sürece Haydar'ın ölmeyeceğine inanılır. "O gece bu gecedir her bulutsuz gecede bana güldüğünü görürüm. O yıldız orda durduğu sürece kimse beni Haydar'ın öldüğüne inandıramaz!" (H.Ö. s. 166). Ali Selçuk'un araştırmasında da gökyüzü ile ilgili işaretlerden sadece yaldız kayması ile ilgili inanca dikkat çekilir. Yıldız kayması gören kimsenin öleceğine inanılır. Ölümü uzaklaştırmak için yöntem genellikle aynıdır. Yakın çevresine yemek vermek.

Gökte her insanın bir yıldızı var, inancı çok eskilere, Gök Tengriciliğe dek uzanmaktadır. Gök Tanrı düşüncesi, doğada çadır yaşamı süren göçebe topluluklara özgüdür. Asya bozkırlarındaki insanlar, doğa ile insan arasında yaradılış ve ölüm üzerine bağlantılar kurmuşlar ve kimi inanışları oluşturmuşlardır. Bunlardan biri de yıldızlarla insanlar arasındaki yaşam ve ölüm ilişkisidir. Gökten bir yıldız kaydığında yeryüzünden bir insanın öleceği inancı hâlâ çok yaygındır. Sedat Veyis Örnek'in *Anadolu Folklorunda Ölüm* adlı çalışmasında bu konuyla ilgili bilgi verilir:

> Nasıl ay ve güneş tutulması yeryüzündeki birtakım uğursuz olaylara önbelirti sayılıyorsa, halk deyimi ile "yıldız kayması" da aynı biçimde yorumlanmaktadır. Gökyüzü ile yeryüzü arasında kurulan dinsel-büyüsel ilişkilerden biri de "insanların gökyüzünde birer yıldızı" olduğu tasarımında yatmaktadır. Böylece insanlarla yıldızlar arasında "kayma", "göçme" ve "sönme" yönünden koşutluklar kurulmaktadır (Örnek, 1979, s. 24).

> Çapar Ali, baktı olmuyor, cenup yıldızını uzun uzun gösterdikten sonra "Bir gece oymağımız için aya bakarak dua ediyorduk. Birden 'Haydi, birbirimize yıldızımı gösterelim' dedi. Haydar. Bu dünyada herkesin bir yıldızı olduğunu biliyordum, bilmesine de, ne yalan söylemeli hangisi benim yıldızım bilmiyordum (H.Ö. s. 166).

> Haydar'a olağanüstülük yükleyen Çapar Ali, Haydar'ın kendi yıldızı ile bağlantı

kurduğunu da anlatır:

> Dedim ki, "Onun senin yıldızın olduğuna inanmam için ona kaybolmasını söyle. Bir an için kaybolsun da inanayım." Bu sözlerim üzerine, "Gözlerini yum, ona kadar saydıktan sonra açarak bak. O zaman yıldızımı yerinde göremeyeceksin." dedi. Dediğini yaptım. Sahiden o koca yıldız gözden yitse ve Haydar 'görün' deyince ortaya çıksa beğenir misiniz?" (H.Ö. s. 166).

4.7.4. Büyü, Cin, Peri, Alkarısı, Birobiro, Zemheri Karısı

Büyü motifinin özellikle halk hikâyelerinde olağanüstü özelliklerle yaygın olarak kullanıldığını söyleyen Sezer, "Sihirli nesneler, sihirli güçler, bunların fonksiyonları ve karakteristiği ifadelerini halk anlatılarında anlatı kahramanlarının şahsında bulur." yorumunu yapar (Sezer, 2010, s. 216).

Pek çok inancın gerçekte büyüsel nitelikte olduğunu söyleyen Coşkun; muska, nazarlık, tılsım gibi inançların da büyüsel nitelik taşıdığını belirtir (Coşkun, 1996, s. 227).

Boratav, " İyi ve kötü sonuç almak için tabiat ögelerini, yasalarını etkilemek, değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz." diyerek büyülerin iki amaca da hizmet etmek için yapıldığını söylemektedir (Boratav, 1984, s. 106).

Büyü kültürünü İslâmiyet öncesine dayandıran Artun, bu uygulamalar için "Orta Asya'dan Anadolu'ya geçmiş ve günümüze kadar farklı mistik uygulamalar içinde varlığını korumuştur" der (Artun, 2011, s. 310).

Yiğenoğlu, romanda büyü kültürüne bolca yer verir. Bir cinayetin ardındaki gizi çözmek için köye gelen Çe, pek çok olayın ardında inanç temelli büyülerle karşılaşır. Kozan hazinesinin peşindeki define avcılarını öldüren kötü büyülerden söz edilirken Kur'an'a göre büyü yapmanın günah olduğu vurgusu yapılır.

> Define avcılarını da bu lanet öldürdü. Ne olduğunu bilmem, ama onlar lanetli, büyülü bir şeye dokundukları için öldüler. Büyülü bir şeye dokunan veya üzerine basan kimse ölür, felç olur veya aklını yitirir. Çünkü o hazinelerden cinler de nafakalarını çıkartırlar. Kur'an'a göre büyü yapmak, lanetlemek büyük günah. Bir defineye büyü yapılmışsa bunu yapan ya gâvur ya da dinsizdir (H.Ö. s. 187).

Romanda kötü büyülere karşı birtakım önlemler alınması, karşı büyü yapılması uygulamaları da örneklenir.

> Katran bilmecesindeki büyüyü bozmak için önce sözü edilen hazinenin yerini bulmak lazım. Sonra büyüyü bozmak için katran dalından yapılma bir doksan dokuzluk tespihi çekerek büyünün bozulacağı yeri katran dalıyla tütsülemeli. Bir

> cebrail kestikten sonra dua etmeli ve bu arada iyi cinlerle irtibat kurulmalı (H.Ö. s. 187-188).

Türk halk kültüründe Al, Albastı, Alkarısı, Alkızı gibi adlarla anılan doğaüstü nitelikli birtakım varlıkların, doğum sırasında, loğusa kadınlara ve yenidoğanlara, kimi zaman da hamilelere, yeni gelinlere dadandığı ifade edilir. Alkarısının çocuğa ya da lohusaya zarar vermesini önlemek için kimi tedbirler alınır. Bunlar, yöreden yöreye değişiklik gösterse de ortak uygulamaları da bulunur. En yaygın önlemlerden biri kırmızı örtü ile yenidoğanın yüzünün örtülmesidir, anneyle çocuğun bulunduğu odaya Kur'an konulmasıdır.

Romanda bu inanış işlevsel olarak kullanılır. Özellikle yöredeki inanışları ortaya koymak, Tahtacıların inanç dünyasına ilişkin ayrıntıları aktararak gerçeklik algısını pekiştirmek amacı sezilmektedir. Albasması örneklenirken yöreye özgü korunma yollarından da söz edilir.

> "Geçen gün Ala Memet'in Feride'ye alkarısı görünmüş ellahem."
> "Nerde görünmüş gıı? Avrat lohusa yatağında."
> "Nerden girmiş eve?"
> "Ne biliyim ben. Alkarısı bu... Kuş gibidir canı batasıca. Her yerciğinden girer evin. Bilmen mi, elinde bir boncuğu var. Boncuğu odanın ortasına attığı gibi lohusanın üstüne çullanır."
> "Feride'ye de çullanık mı?"
> "Feride bu... Ne de olsa Avşar Mevlüt'ün bacısı. Bunlar sülaleden ocaklı. Feride hemen alkarısının boncuğunu kapmış. Buncalı, alkarısı başlamış yalvarmaya. Alkarısına epey yemin ettirdikten sonra vermiş boncuğu."
> "Kapmasa n'olurdu?"
> "N'olucu bilmen mi bacım, ciğerini yerdi Feride'nin."
> "N'etmek lazım peki, bu alkarısı kâfiri için?"
> "O kâfir, bir boncuğunu kaptırmaktan korkar, bir de demirle ateşten."
> "Feride'nin yerine bizim gibi boz bir adamın avradına görünsiyeydi şeytan, yanmıştık desenize allahın mafına."
> "Tedbirini alınca bir şeycik olmaz." (H.Ö. s. 285-286).

"Albasması" inancının yanında Bırobıro ya da Birobiro diye bilinen ve korku veren bir canlının varlığına daha inanılır. Kalafat'a göre "Bırobıro seslendiği insanı kandırabilirse onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Loğusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır." (Kalafat, 1994, s. 24). Romanda bu inaç da örneklenmiştir.

> Kadınlar biraz rahatlamışlardı ki, "Uşak, duydunuz mu," diye soran kadınlardan biri yanıt beklemeden sürdürdü: "Avşar Mevlüt'e de dün birobiro görünmüş."
> Kadınlar rüzgâr değmiş ekin tarlası gibi sallandılar.

"Şükür yaradana. O adı batasıca da adamına görünmüş."
"İnsan sanıp cevap vermeyeydi, bari."
"Vermemiş, anlamış hemen birobiro olduğunu."
"Nasıl anlamış?" diye saf saf sordu kızlardan biri.
"Birobiro hemen anlaşılır. Tek ayaklı, tek kollu, tek gözlü insan görünümünde bir cin olduğunu bilmen mi?"
"Avşar Mevlüt cevap verse n'olurdu," diye sordu bu kez aynı kız.
"N'olacak, Avşar'a bir şey olmazdı ya, yerinde bir boz adam olsiyeydi ikiye bölerdi birobiro." (H.Ö. s. 286).

"Zemheri karısı" da benzeri bir inanca dayalı olarak söz edilen bir yaratıktır. Özellikle genç erkeklere dadanır. Romanda bu inanca da gönderme yapılır:

"Kelin oğlundan bir haftadır haber alınmıyormuş uşak, haberi olan var mı?"
"Barbuta gitti zahar..."
"Yok, yok bu seferki öyle değilmiş. Barbuta dört günden fazla gitmez, bilmeniz mi?"
"Peki öyliyeyse nereye gidik?"
"Avradının dediğine göre kaybolduğu gece zemheri karısı çağırık. O da peşi sıra gidik."
"Anlamamış mı kendini çağıranın zemheri karısı olduğunu?"
"Nerden anlasın fıkara..."
"Daha mevsim kış değil, zemheri karısı da nerden çıktı?"
"Sağırayın eli kulağında. Artık vaktidir. Arada bir görünür."
"Geçen gece maraşyeli poyraza döndüydü ya. Zavallı Kelin oğluyla avradı, komşuları Havva sanmış çağıranı. Hasan çıkmış bakmış. Çıkış o çıkış..."
"Bugüne kadar zemheri karısının çağrısına uyup gittikten sonra kim bir daha dönmüş ki Hasan dönsün."
"Zemheri karısından beteri yok derler bu dağlarda."
"Karı-marı değil, cadı bu, şeytan, canavar."
"Alt yanı erkek, üst yanı avradımış."
"Üç ayaklı ata binermiş. Atın bir ayağı önde, iki ayağı arkadaymış."
"Her bir teli altın yılanlardan olma saçları varmış."
"İki gözünde iki akrebin gövdesi. Kaşları o akreplerin boğum boğum kuyruklarından yapılmış. Başına da kocaman bir kirpi oturmuş. Kirpinin okları arasında saç yerine altın yılanlar oynaşırmış kımıl kımıl."
"Yılanlar, çiyanlar, akrepler nöbet tutarmış çevresinde."
"Şeytan, Değirmendere'deki evinde çok büyük bir kazanda sürekli cehennem katranı kaynatırmış."
"Zemheri karısı geri zekâlıymış, körmüş de üstelik, ama çok güçlü koku alma duygusu varmış. Dişleri sırtlan dişi gibiymiş. Çiğ et yemeye bayılırmış."
"Delikanlı etiyle beslenirmiş." (H.Ö. s. 286-287).

Orta Asya Şaman kültüründen bugüne taşınan "Ocak" kültürü halk hekimliğinin bir diğer adı olarak değerlendirilmektedir. Halk hekimleri olarak tanınan Ocaklı, belirli hastalıklarla uğraşan aile bireylerine denmektedir. "Bir ocaklı, tedavi etme kudretini ailesinden kan yoluyla alır ve nesilden nesile devam ettirir. Her hastalığın bir ocağı

bulunur."[10] Halk arasında kadın ocaklıların hastalık tedavisi konusunda daha yetkin oldukları kabul edimektedir. Anadolu'da her ocak, tek başına bir hastalığın tedavi yeri olarak faaliyet göstermektedir.

Romanda Ocaklı'nın büyüleri çözme gücü ve yetisi olduğundan da söz edilmektedir. "İlhan, bir sigara yakarak ayaklarını uzattıktan sonra, 'İtlerin son günlerde çok ürümesinden belliydi bir şeyler olacağı Muzaffer abi,' dedi. (…) 'Yok yok, bu öylesinden değil. Bu ocaklık bir iş. Ayvagediği'ne nefesi güçlü bir alcı gerek.' " (H.Ö. s. 285).

> Usta, kadınları korku dolu dünyalarından çekip aldı:
> "Korkmayın! İlhan yakında köye nefesi güçlü bir alcının geleceğini söyledi. Alcı gelene kadar dikkat edin. Sonra alkarısıymış, birobiroymuş, zemheri karısıymış, kılınıza dokunamaz sizin."
> Avludakilerin yüzü ışıdı (H.Ö. s. 288).

Roman kahramanı Usta, diğer köylülerden farklı olarak işçi sınıfının liderliğini yapmış, siyasetle uğraşmış, entelektüel birikimli biri olarak Alcı'lara, Ocaklı'ya güvenmemekle birlikte sistemin kötülerinin yanında bunları ehveni şer olarak nitelendirecektir.

> Usta, İlhan'a dişlerini gıcırdattı bunun üzerine:
> "Bana ne sorup duruyorsun alcıyı, ocağı. Buraları sen bilirsin. Git, getir bir yerlerden alcılarını şu insanların! Getir de uyutsun bir güzel. Buralara elektrik, televizyon falan getirmeye de uğraşmamalı. Hatta engellemeli. Engellemeli ki bu insanlar bu dünyalarında yaşayıp gitsinler. Hiç olmazsa ayakları yere basıyor böylece. Çabuk korkuyorlar, ama kolay mutlu oluyorlar. Bırak, cinden, şeytandan korkmaya devam etsinler. Alcılar gelsin ve sorunları çözsün. Mümkün olduğunca günümüzün iki ayaklı şeytanlarından uzak tutmalı bu insanları, en iyisi ortaçağ şeytanlarına teslim etmeli." (H.Ö. s. 288).

Cinler, melekler ve diğer mitolojik tasvirlerin hepsi Cahiliye Dönemi'nin Arap kültüründe yer almaktadır. İslamiyet inancının kutsal kitabı Kur'an'da da bu varlıklardan söz edilir. Cinler, ateşten yaratılmışlardır ve insanlara zarar verirler, onları aldatırlar.

Cin inancı, Türklerde İslamiyet sonrası ortaya çıkmıştır. Anadolu'da kabul gören bir inanca göre kimi insanların kendilerine yardım eden cinleri bulunmaktadır.

[10] Kaynak kişi: Halime Sezer, 84 yaşında, Ev Hanımı, Adana, 2017

Romanda da Emin Ağa ile baş edemeyen köylüler bunun sebebini Emin Ağa'nın cinlerine bağlamaktadırlar:

> Çapar Ali:
> "Ermiş olmasına ermiş, iyilerden sayılmasına iyi, amma bu Emin Ağa da az değil ha, unutma. Derler ki cinlerin hükümdarıdır. Derler ki, cinler her gece onun konağında toplaşıp eğleşirler. İlk horoz ötende, sabahın gün ışımadan konaktan kaçarak Değirmendere'deki değirmene, asıl yurtlarına giderler. Haydar can ne edebilir ki onca namert cin ordusu karşısında?" (H. Ö. s. 240).

4.7.5. Nazar, Nazarlık

Özkul Çobanoğlu nazar için "Türk halk kültüründe nazar inancı, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamı taşır." tanımını yapar (Artun, 2011, s. 313). "Nazar değmek" olarak adlandırılan bu duruma karşı koyabilmek, olumsuz bakışlardan korunabilmek için nazarlık takılır. En yaygın nazarlık mavi boncuktur, çoğunlukla bu boncuğun üzerinde bir göz resmi olur. Nazarlığın kırılması ya da çatlaması, nazarın bozulduğu anlamını taşır. Nazarı üstüne çeken nazarlık sahibi, mavi boncuk sayesinde korunmuş olur. Nazarın zararlarını gidermenin etkin yollarından biri de tütsü yapmak veya kurşun dökmektir. Üzerlik yakma da tütsüler kümesine girer; nazara karşı çok sık kullanılan bir tekniktir. Buna halk arasında " eterlemek" de denir. Ali Rıza Yalman, 'eterlemek' için kurşun dökme urasası[11] ritüelinin bir parçasıdır, der. "Nazara gelmiş insanı nazardan kurtarmak için kimin nazarına uğradığını öğrendikten sonra nazarı değenin saçından ya da elbisesinden habersizce bir parça kesmeli ve bu parçayı ateşte yakarak nazara gelmişi dumanında tütsülemeli; buna eterleme derler." (Yalman, 1977, s. 497).

Romanda Haydar'ın üzerindeki nazarı bozmak için de kurşun dökme ve tütsüleme işlemi yapıldığı anlatılır.

"Haydar'ın oğlanlıktan kurtulmasında Karayılan kızının payını unutmamak

[11] **Urasa** – Türk, Anadolu ve Altay halk kültüründe ve Şamanizm'de nefes tedavisi. Günümüzde biraz da farklı kavramlarla karıştırılarak (ve benzeşerek) *Üfürükçülük* adı verilen, doğaüstü güçlerle iletişime geçilerek uygulanan tedavi yöntemi.
Uraz, Türk kültüründe ve halk inancında talih demektir. Urasa ile yakından bağlantılı bir kavramdır. **Uras, Oraz, Iraz** olarak da söylenir. Baht, şans demektir. Rastlantıları düzenlediğine inanılan, iyi veya kötü durumları belirleyen soyut güçtür.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Urasa/ 11-03-2015// saat: 17.02

gerekli," dedi Durdu. Bunu herkes onaylayınca, "Irehmetlik Karayılanın kızı Haydar'a öyle bir tütsü yaptı, öyle bir kurşun döktü ki eh..." dedi ve yine sustu. Herkesin "hele anlat" dercesine ağzına baktığını görünce Haydar için esneye esneye nasıl kurşun döktüğünü anlattı bir güzel. "İşte, Karayılan kızının esnemesi kurtarık Haydarımı," dedi karanlıkta oturan avratlardan biri.
"Allah mahfaza esnemeyeydi" diye devam etti Durdu, "Karayılan kızı okumayı bitirdikten sonra tasın içinde yassı, yamru yumru şekil almış kurşunu eline aldı, 'Cık cık, cık' dedi, 'bu göbel kem göze uğramış. Unutmayın ki gömütlüktekilerin çoğu kem göz uğrağıyla ölmüştür." (H.Ö. s. 171).

Durdu:
"Karayılan kızı üstelik bir de eterledi çocuğu."
"Yaaa," dedi herkes.
Durdu, baktı ki herkes ağzına bakıyor, Karayılan kızının Haydar'ı nasıl eterlediğini de sündüre sündüre anlattı. Sözlerini sonra, "Karayılan kızı dedi ki, 'köprüden geçenin, eğilip su içenin, sıçarken dömelenin, hezere, hüzere, öküz girmiş pazara, kim söylediyse onun gözleri ağarıp bozara' der demez Haydar cin cücüğü gibi dikeldi," diye bitirdi (H.Ö. s. 172).

4.7.6. İnanç merkezleriyle İlgili İnanışlar, Yatırlar, Ziyaretler

Halk arasında zor durumda olanlara yardımı dokunacağına ya da hastalara şifa vereceğine inanılan en önemli yerlerin başında yatır ve ziyaretler gelmektedir.
Yatır, "Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya" şeklinde tanımlanır. "veli, ermiş, eren, dede" adları verilen bu şahıslar, Allah'ın sevgili kulları olarak kabul edilir. (Çıblak, 2005, s. 203)

Anadolu'nun pek çok bölgesinde değişik hikâyelerle evliyalaştırılmış insanlara ait yatırlar dikkat çeker. "Tahtacılara göre ruh ölümsüzdür. Bununla birlikte onlar, ruh temizliğini sağlamış olan eren, ermiş kişilerin ruhlarının devretmeden doğruca Hakk'a gittiğine inanırlar. Tahtacıların ziyaret yerlerini oluşturan yatırlar bu gruba girerler" (Selçuk, 2008, s. 98).

Romanda da HAYDAR bir efsaneye dönüşecek, evliyalaştırılacak ve adına bir yatır yapılacaktır.

" Ayva gediğinde Haydar Baba yatırı var ya."
"Haydar baba yatırını duymuştum, ama görmemiştim. Eee?"
"Öldürülen, işte o mezarda yatan kişi Haydar." (H.Ö. s. 10).

4.7.7. Rüya

Rüya, uykunun genel ve karakteristik özelliklerinden biri olup, uykunun hızlı göz hareketi (REM) adlı evreleriyle yakından ilişkili bulunan, görsel ve işitsel algı ve duygulardır. Rüyaların biyolojik içeriği, işleyişi ve maksatları tümüyle

> anlaşılmış değildir. Rüyalara "duyusuz algı"nın bir türü veya nesnesiz algı olarak da bakılabilir. Çeşitli inanışlara ve tahminlere de neden olan rüyalar, her zaman için ilginç ve yoruma açık bir konu oluşturmuşlardır.[12]
>
> Freud'a göre rüyalar insanın uyanık yaşamında arka plana itilmiş, sosyal ve etik değerlerle kontrol altında tutulmuş ya da bastırılmış düşünce ve duygularının uykuda bilincin rahatlamasıyla görsel açıdan ön plana çıkmasıdır. Rüyalar baskı altında tutulmuş dileklerin farklı kılıklardaki gerçekleşmesidir. Freud'a göre kötü rüyalar beyne sıkıcı ya da üzüntü verici deneyimlerden kaynaklanan heyecanları denetleyebilme olanağı sağlarlar.[13]

Ölümün habercisi olarak inanılan şeylerden biri de rüyada ölen bir yakınını çok sık görmektir. Ölen kişinin rüyaya giriş biçimi halk arasında farklı yorumlanmakla birlikte ölümü de çağırdığına inanılır. Bunun için birtakım önlemler alınır. Bunlardan en yaygın yapılanı ölen kişinin ruhuna sevdiği bir yiyeceği yapıp dağıtmaktadır. Bir başka korunma yolu da ölen kişinin hayır istediğine yorumlanarak bir yoksula yardım etmektir. A.Selçuk'un araştırmasında da Tahtacılar'ın benzeri uygulamamaları olduğunu öğreniriz. Ölen kişinin ruhunun kendisini çağırdığına inanan kişi "…muhtemel ölümü uzaklaştırmak için ocaktan ateşli bir odun parçasını alarak, evin uzağına atar. Söz konusu odun parçasının düştüğü yerde kendiliğinden sönmesi gerekir. Bu uygulamadan sonra o kişinin rüyasında artık yakınını göremeyeceğine inanılır (Selçuk, 2008, s. 264).

Romanda yapılan rüya yorumları da benzer nitelikler taşır.

> "Vallaha bacım," dedi sonra, Çinçik Havva'ya dönerek, "Ulu Yaradan her yoldan, her dilden haber göndermiş. Ben de geçen gece düşümde Dedemizin rahmetlik babasını Haydar'ı çağırırken gördüydüm." (H.Ö. s. 162).
>
> "Ölünün diriyi çağırması iyiye yorulmaz, bilirsin. Amma sanmam ki Haydar, Dede'nin babasının yanına gitsin. Gitmedi. Semersiz bir deveye bindiği gibi savuştu. Amma çok uzağa gitmedi deve. Haydargilin damının önüne varışın ıhtı. Kele Dezze damın önünde yün eğiriyordu o sıra. Haydar'ı görünce elinin çenesine atarak uğunmaya başladı. Haydar vardı, anasının ağzını açtı ve üst çenesindeki ağrıyan dişi iki parmağıyla tuttuğu gibi çekti (H.Ö. s. 162).
>
> Rüyada alt azı dişini çektiren veya dişi çıkan kişinin yakın akrabalarından bir kadının, üst azı dişini çektiren veya dişi çıkan kişinin de yakın akrabalarından yaşlı bir erkeğin öleceğine inanılır. Ayrıca ön dişlerinden bir tanesinin çekildiğini veya kendiliğinden düştüğünü gören, aileden bir gencin öleceğine inanır (Selçuk, 2008, s. 263).

[12] https://tr.wikipedia.org/wiki/rüya, 20.04.2017, saat 01.20.
[13] https://tr.wikipedia.org/wiki/rüya 20.04.2017, saat 01.20

> Pençik Fadime: "Anam, daha n'olsun ki, her türlü haber gelik işte. Haydar, anasının alt dişini çekse kendine bir şey olmazdı. Alt dişinin çıkması bir avradın, üst dişinin çıkması bir erin öleceğini gösterir. Kele dezze'nin evindeki tek er kim? Haydar. Semersiz deveye binmek ölüm olduğuna göre…." (H.Ö. s. 162).

Rüya motifi halk hikâyelerinde önemli işlevler üstlenir. Rüyalar, aşığın âşık olma sürecinden, yaşayacağı olaylara, kaderini çizecek düşlere, olayların birbiri ile bağlantısına kadar bir önhaber niteliği taşır. Umay Günay, halk hikayelerinde hikaye kahramanını âşık olmaya ulaştıran rüya motifi için "…kompleks bir motiftir. Başka kültürlerde tek tek ortaya çıkan unsurlar âşık edebiyatındaki rüya motifinde birbirinin içine girmiş olarak bir arada yaşatılmaktadır." demektedir. Yiğenoğlunun anlatımında da rüyalar romanın ana olayını doğrudan belirleyen işaretlerle doludur ve komplekstir. Sezer, "halk hikâyelerinde ve masallarda görülen rüyaların olağanüstü nitelikte ve işlevde olması, anlatılanların metin içerisinde değişik ivme kazanmasına sebep olur." demektedir. Bu özellik Haydar efsanesini anlatan öyküde de karşımıza çıkmaktadır. Rüyada görülen hayvanlar, kişiler ve nesneler de çoğunlukla simgesel değer taşırlar.

> Haydar'ı bir gün öğleden sonra dağ-bayır gezinirken göresiymişim. O beni görmeyesiymiş. Yürürken birden üzerine bir ağırlık çökesiymiş. Bunun üzerine, orda gördüğü savan büyüklüğündeki incir yaprağını üstüne örterek başlayasıymış uyumaya. Ben de dalasıymışım, onu seyrettiğim yerde. Bir zaman sonra uyanasıymış. Ben uyanmayasıymışım. Uyumaya devam edesiymişim, amma onun her yaptığını bir bir göresiymişim. Uyandığında kendini bir tünelde bulasıymış. Bizim İkikapılı gibi iki kapısı olasıymış bu tünelin. Üzerindeki uyku sersemliği geçince, bu nahal tünel diye yanına, yönüne bakındığında göresiymiş tüneli. İyicene bakasıymış, amma bir şeye benzetemeyesiymiş. Buncalı, bu tünelin öyle bildiğimiz tünellere benzer yanının olmadığını anlayınca yüreği ağzına gelesiymiş. Haydar'ın geldi... Yaaa... Haydar korktu... İnanılması zor, amma Haydar korktu. Korkmamasının mümkünatı yoktu. Deminden beri içinde bulunduğu tünel, deri değiştirmiş dev bir yılanın kavından başka bir şey değildi. Çiğsidi birden. Bir ürperti sardı vücudunu. Kımıl kımıl çımgıştı tepeden tırnağa. Tir tir titremeye başladı. Elinden ayağına, saçından tırnağına, tekmil vücudunun zangır zangır titremesini durdurmaya gücü yetmiyordu. Bu, nahal korku titremesiydi, akıl erdiremiyordu. Öyle bir korkuyordu ki, tarifsiz. O korkuyla tünelden çıkmak için kavın kuyruk kısmına doğru koştu. G…nden çıkarım diye düşünüyordu. Akıllı çocuk, başından tarafa gitmedi. Gitse ağzından çıkamayabilirdi. Bir an için canlanır gibi olan dev yılanın dişleri arasında parça pinçik olabilirdi. Koştu koştu koştu, amma başaramadı kavın g…ne ulaşmayı. Çünkü bir sürü kemikle tıkalıydı tünelin g…ü. Buncalı baş kısmına zorlattı, amma baş kısmına da gidemedi. Ayağı zıyptı birden. Tutamıyordu kendini. Tutamadı hiçbir şeyi, tutunamadı bir yerlerden. Hızla zıypa zıypa bir anda bir boşluğa düştü. Nerden düştü, kavın hangi deliğinden düştü bilemedi. Yazıya g…nün üstüne düşmüş buldu kendini. Ne oluyor demeye kalmadan düştüğü yerin bir mağara olduğunu anladı. Burası pek yadırgı gelmedi, amma iptima bu

> mağaranın hayle bir mağara olduğunu bilemedi. Epey bir müddet sonra, su şırıltısından anladı İkikapılı sarnıcı diye de bilinen, Bozsu'nun kaynağı Şahinkaya mağarasındaki Akgöl'ün kıyısına düştüğünü. Bu kesindi. Büyük su şırıltısından anladı bunu. Mağara, kaynağı belirsiz bir nur tarafından aydınlatılmaya başlayınca iyice tanıdı çevresini. Nereye düştüğünü tam anladığında karşısında iki dev yılan görünce korkudan büzüşekaldı. Görseniz, Haydar diyemezdiniz o an. Korkudan büzüşe büzüşe ufacık oldu. Yılanlardan birinin gözleri açık, öbürününki kapalıydı. O sırada fark etti etrafını tevir tevir yılanın sardığını. Yılanların tam ortasına düşmüştü. Etrafının yılanlar tarafından sarıldığını görünce başının büyük bir dertte olduğunu geçirdi aklından. Kendini biraz toparlayıp da sağa sola dikkatli bakınca ne görse beğenirsiniz. Aman Allahım, etrafındaki yılanların her biri ayrı ayrı renkte değil miydi! Yeşil, ak, mavi, al, kahverengi, kara ve altın renginde bir sürü yılan gözlerini dikmiş, öylece bakıyorlardı. Gözlerini Haydar'a dikmişlerdi ve hiç deprenmiyorlardı. Biri bakmıyordu sadece. Bir ara mavi ve kara renkli yılanların gözleriyle kendisine bir şeyi göstermeye çalıştıklarını anladı. İşaret ettikleri yere baktığında yılanlarla arasında duran tabakta bir dilim ekmek, bir küçük kesede biraz tuz, bir kâsede ise yarısına kadar su vardı. Bu arada tavandan şıp şıp diye dur durak bilmeden kâseye su damlıyordu. Anladı ki ekmekle tuzu yiyip üzerine suyu içmesini istiyordu yılanlar. Dediklerini bir bir yaptı. Su kâsesini yerine koyduğunda "Ey insanoğlu," sözleriyle bir daha irkildi. Sesin geldiği yöne baktı, amma seçemedi. Mağaranın dibinde koç başlı bir yılanın uçmakta olduğunu gördü bu ara. Konuşan oydu. Dedi ki, "Seni bize Ulu Rabbim gönderdi. Kalırsan burada, gerek senin dünyanın, gerekse öte dünyanın her nimetinden sebeplenerek sonsuza kadar aramızda yaşarsın. Yok, giderim dersen, yine bizim dostumuz olarak kalırsın sonsuza kadar." Bunları duyunca bir düşüncedir aldı Haydar'ı. Haydar'ın düşündüğünü gören koç başlı yılan bu sefer, "Anlaşıldı," dedi, "yeryüzündeki ölümlü yakınlarından ayrılamayacaksın sen. Öyleyse beni takip et!" Uçan bir yılan nahal takip edilir, diye düşünmeye başladı Haydar. O an dev bir atmaca geldi ve Haydar'ı pençelerine aldığı gibi o kav tünelinden geçirerek yeryüzüne çıkardı. Tünelin kapısında o güne kadar hiç görmediği başı taçlı bir boğa bekliyordu. Atmaca, en az iki yüz okkalık Haydar'ı bir bebeği tutar gibi dikkatle boğanın sırtına bindirdi. Boğa, Haydar'ı kaptığı gibi bir koşuda obanın alt yanına, Taşlık mevkiine kadar getirdi. O sırada dikkatini bir şey çekti Haydar'ın. Atmaca, yeryüzüne doğru uçarken gözlerini yummuştu. Yeryüzüne çıkıp da Haydar'ı boğanın sırtına bindirdiği an açtı gözlerini. O ana kadar zifiri karanlık olan dünya, atmaca gözlerini açar açmaz aydınlanmaya başladı. Haydar kan ter içinde kalmıştı (H.Ö. s. 388-391).

Rüya yorumu da en az görülen rüya kadar önemlidir. Rüyalar, sıradan bir zamana sığdırılamaz. Yorumlama, bu konuda öngörüsü yüksek, rüyadaki sembolleri anlayıp çözebilecek beceriye sahip ve mümkünse güngörmüş kişler aracılığıyla yapılır.

> "Ana bir düş gördüm, amma ne iyiye, ne kötüye yorabildim."
> "Aman sus, anlatma yavrım! Gün doğmadan düş anlatılmaz! Anlatılırsa hayra gelmez!" (H.Ö. s. 388).

> İptima şunu unutma, düşler insanların öbür hayatıdır! Aslında gerçek hayatıdır. İnsan bu dünyadaki zahiri hayatıyla öbür dünyadaki hakiki hayatı arasında yaşar

> hayatını. Düşler üçüncü dünyasıdır hayatın. Zaman zaman düşlerle insanın kaderi hakkında bilgiler gönderir, uyarılarda bulunur Yüce Allah. Anlayan anlar, anlamayan batar. Rüya tefsiri bu nedenle mühimdir (H.Ö. s. 391).

Romanda, rüyadaki semboller açıklanırken yerel yaklaşımlardan yararlanılır. Her nesnenin bir anlamı vardır ve bu açıklamalar olayın gizinin de çözümüne katkıda bulunacaktır. Sözgelimi Tahtacılar, rüyada ağacın kesilmesini, devrilmesini, bir dalının kopmasını, bir devenin ağacı devirmesini, hayvana yaş odun yüklenmesini, kemik görülmesini de ölümle ilişkilendirirler.

> Rüyada görülen kemik, ölüm demektir. İyi ki kemiklerin arasından geçmeye kalkmadı, daha doğrusu geçemedi Haydar. Yılan kavı ölümsüzlüktür. İnsanlar eskiden yılan gibi deri değiştirerek ölümsüzlüğü öğrendiler. Buna kızan Ulu Rabbim dünyaya yılanı göndererek insanların -cezalı insanların- ölümlü olmasına hükmetti. Yılanı da, insanın ölümsüzlüğünü önlediği için ölümsüzlükle ödüllendirdi. Gördüğün düşün başında Haydar'ın üstüne örttüğü incir yaprağı ise ayıp örtücüdür. Şimdiye kadar ne günah işlemişse hepsi bağışlanmış, anlayacağın. Haydar gibi birinin hiç günahı olur mu? Onun gibilere günah işlemek yakışır mı? Ak yılanla altın yılan aklın, yeşil yılan tabiat gücünün, mavi yılan ilahi gücün, karayılan ruh gücünün, kırmızı ve kahverengi yılanlar şehvetin ve erlik gücünün timsalidir. Tuz dostluk, ekmek misafirperverlik, su arılık, ruh zenginliği ve ölümsüzlük, atmaca ve boğa kuvvet, taç ise yüksek sınıflara, kral ailelerine mensup olmak demektir. Gözü aydın Haydar'ın. Gözümüz aydın. Aydınlar olsun. Aydınlıklar doğdu obamıza (H.Ö. s. 391-392).

Haydar'ın kutlu biri olacağı, anasının – Kele Dezze'nin- gördüğü rüya ile yorumlanır:

> Bir gün Kele Dezze'nin hayızdan kesildiği duyulunca obaya bir düğün dernek havası hâkim oldu. Oldu ki eh. Buncalı, Kele Dezze çocuğunun, daha doğrusu oğlunun sağlıklı, iyi huylu olmasından başka çok güzel olup olmayacağına sıdalanmaya başladı. Oğlunun, diyoruz, oğlu olacağına kendisiyle birlikte herkes inanıyordu. Hayızdan kalmadan birkaç gün önce düşünde **gök yeleli bir kurt** görmüştü. Bunu herkes bilir ki beklenen muştuydu bu. Kutlu bir haberdi. Kele Dezze'nin bir oğlan doğuracağına delaletti (H.Ö. s. 169).

4.7.8. Adak, Kurban

> Tahtacılar arasında da hayatın heer önemli olayında ve aşamasında mutlaka kurban sunma geleneği vardır. Bunlardan bir kısmı belirli günlerde bir kısmı ise belirsiz zamanlarda; bireysel ihtiyaçlar veya toplumun isteği üzerine yerine getirilmektedir. Buna göre Tahtacılar düzenledikleri içeri ve dışarı cemlerinde, bayramlarda, kutlamalarda kurban kesmiş veya kansız kurban sunmuştur. Kanlı kurban olarak erkek koyun, keçi veya cebrail kesilmiş; kömbe, pişi veya çörek adı verilen hamurdan yapılmış yiyecek ya da birkaç kilo lokum, bunun yanında

> cemlerde sunulan dolu ile yatırlara, ulu ağaçlara bağlanan bezler de kansız kurban yerine geçmiştir. (Çıblak, 2005, s. 151)

En yaygın kurban türününTahtacılar'da kanlı kurban olduğunu söyleyen Selçuk, kurbanların *da iç veya içeri* kurbanı, *dış veya dışarı* kurbanı olarak gruplandıklarını belirtir. Kurbanı, kurbancı adıyla anılan kişi, törelere uygun olarak keser (Selçuk, 2008, s. 137).

> Sahur vaktinin son demlerini beklemeden giderek çadırında yatan Kurbancı hizmetlisi İbrahim'i uyandırdı. Buyruk gereğince aşır çorbası pişirilmeden önce bir cebrail kesilmeliydi. Daha Fadımatın'ın ilk seslenişinde kalkan İbrahim, hemen geldiği gibi yanında getirdiği kürekle kazanların yanında küçük bir kurban çukuru deşti. Duasını okuduktan sonra kazanların birisinin kulpuna akşamdan bağlanan al kepezli ak cebraili İmam Hüseyin adına kurban etti. Kurbanın kanını az önce deştiği çukura akıttı. Horozun başını kestikten sonra iptima derisini yüzdü. Sırasıyla iç organlarını çıkardı. Fener ışığında taşlığını, yüreğini, ciğerini dikkatlice ayırarak yan taraftaki tepsiye koydu. Yanında getirdiği ibrikteki suyla da bir güzel yudu cebraili.
> "Yüreği senin," dedi Fadımatın'a, kurbanı tepsiye koyarken, "taşlığını kime verirsen ver, amma ciğeri benim." (H. Ö. s. 411).

Tahtacılar arasında uygulanan kanlı kurban ritüelinde kurban olarak sunulan hayvanların koç ve horoz olduğunu belirten Selçuk, Kurban Bayramı kurbanı dışındaki hemen bütün kurban sunumlarında koç kesilecekse ondan önce mutlaka Cebrail olarak adlandırılan horozun kesildiğini belirtir. Adak kurbanı olarak da genellikle Cebrail'in tek olarak kesildiğini söyler (Selçuk, 2008, s. 145).

> Tahtacılar beyaz horozun Cebrail meleğini temsil ettiğine inanırlar. (Kurban edilecek horozun ötmesi şartı bulunmaktadır.) Onlar Cebrail meleğinin kuş gibi uçtuğunu, bu özelliğiyle onun horozla büyük benzerlik arz ettiğini ifade ederler. Ayrıca gecenin sona erdiğini Allah'ın hayvanlar arasında sadece horoza bildirdiğini, bu sebeple horozun diğer hayvanlara göre daha kıymetli olduğunu, Allah'a yakın olduğu için ona Cebrail adını verdiklerini belirttiler. (…) Ayrıca horozun ötüşü ile birlikte Şeytan'ın kaçtığına inanırlar (Selçuk, 2008, s. 145).

Yiğenoğlu, Tahtacı ve Alevi kültüründe horoza neden Cebrail dendiğini kahramanlarını bu konuda söyleştirerek değinir; ama tam açıklama yapmaz. Okurda bir merak yaratır. "Şimdi biliyorum, bana o ak cebraili niye kestiğimizi, horoza niye Cebrail dediğimizi soracaksın."

Romanda yas törenlerinde, adaklık olarak, büyü bozmak için Cebrail kesildiğine göndermeler yapılmıştır.

> Gömütlükten dönen millet Kele Dezze'nin ölgülü evine gelmişti. Meraklı Dursun sayesinde başlayan sohbet hava iyice kararana kadar sürdü. Bu arada, Dede'nin buyruğuyla yas almak için hemen bir ak cebrail kesildi (H.Ö. s. 134).

> Sonra büyüyü bozmak için katran dalından yapılma bir doksan dokuzluk tespihi çekerek büyünün bozulacağı yeri katran dalıyla tütsülemeli. Bir cebrail kestikten sonra dua etmeli ve bu arada iyi cinlerle irtibat kurulmalı (H.Ö. s. 188).

> Göde Veli heyecanla dedi ki:
> "Haydar bir gelsin, üç davar birden keseceğim şad olsun."
> Herkes güldü yine.
> "Kimi kandırıyon bire oğlum," dedi Samur, "sen bir cebrail bile kesemezsin." (H.Ö. s. 350).

Ulu katranın inanışa ve törelere aykırı bir biçimde kesilmesi iki kapılı köylüleri tarafından acıyla karşılanır. Ulu katranın kesilmesi köye ve köylüye uğursuzluğun gelmesi demektir. Burada ulu ağacı kesen kişinin töre dışı davranışı bildiği anlaşılır. Çünkü ağacı kesmeden önce bir kurban adamıştır. Adak kurbanın başına mavi bez bağlanması bir gelenektir. Kurbanın kellesinde "mavi bel" hâlâ durmaktadır: "Ulu katranın köküne yakın bir yerde kurban edilmiş toklu yatıyordu. Yırtıcı kuşlar, hayvanlar yarısından çoğunu yemiş, parçalamıştı amma kellesindeki mavi bel ayan beyandı." (H.Ö. s. 101).

Kurban edilen koça *toklu* denir. Romanda kurban edilen toklu özel birtakım ritüellerle kesilir. Romanda bu ritüeller de örneklendirilmiştir:

> Obaya giden genç, at üstünde kucağına aldığı gibi getirdi tokluyu. Toklu getirilir getirilmez boynuzlarına al ve yeşil renkli bezler bağlandı. Aslında bu işin akşamdan yapılması gerekiyordu, amma buna zaman yoktu. Ayaklarına akşamdan sürülmesi lazım gelen kına da ossaat yakıldı (H.Ö. s. 415).

> Tokluyu bizzat Saltuk Emmi kurban etti. Önce hayvanın sırtını temizledi. Sonra yavaşça yere yatırarak ayaklarını gençlerden birine tutturduysa da sağ ön bacağını boşta bıraktırdı. Sonra kurbanın gözlerini öptü bir güzel. Cebinden çıkardığı kendi mendiliyle toklunun sağ kulağı ve sol gözünü kapayacak şekilde bağladı. Başını, boynu kesildiğinde kanı az önce deşilen çukura akacak durumda yere yatırdı ve "Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, Feda-i İsmail, Cebrail, Allahu ekber, Allahu ekber, destur iman, destur şah" diye bir dua okudu. Duanın ardından "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" dedi ve bıçağı boğazında üç defa sıvazladığı kurbanı hak yoluna gönderdi (H.Ö. s. 416).

4.7.9. Formülistik Sayılar

Türk kültüründe sayılara özel bir anlam yüklenmiştir. Artun'a göre Türklerin Şamanist dönemlerine dayandırılan bu anlamlandırmaların bir bölümü de İslamiyet inancına bağlı olarak şekillenmiştir.

> İslam dininde bazı sayılar kutsal özellikler taşır. Bir, üç, dört, beş, yedi, dokuz, on iki, kırk vb. sayıların dini bakımdan çeşitli anlamları bulunmaktadır. (…) Geleneksel kültürümüzde sayılar üzerine kurulan inançların kaynakları hem İslam dinine hem de Orta Asya yaşayışına ve Şamanizme dayanmaktadır (Artun, 2011, s. 333).

Boratav'a göre ise sayılara yüklenen anlamların önemli bir kısmı eski Mısır, Sümerler, Mezopotamya kültürü içindeki uygarlıklar hatta eski Yunan kültürüne dayanmaktadır.

> Halk inanışında kimi sayılara özel bir anlam verildiği, onların sık sık kullanılmasından, tam ve gerçek rakam yerine, bildirilmek istenen miktarın böyle bir sayı ile gösterilmesinden de anlaşılır. 1, 3, 5, 7, 9, 12 gibi ilk sayılarla, 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 1800 gibi daha yüksek sayılardan her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar. Onların bu anlamları nasıl, nereden aldıkları sorusu çeşitli incelemelere konu olmuştur. Bunlar Türk geleneğine özgü sayılar değildir, onlara özel bir değer tanıma, ta en eski uygarlıklardan bu yana, birçok kavimlerin ortak geleneklerine girmiştir. Bir bölüğü eski Mısır geleneklerine, bir bölüğü Sümerlilerden başlayarak Mezopotamya'da gelişmiş yıldızlar ve gökyüzü bilgelerinin verilerine dayanır; gezegenlerin, burçların sayıları, yılın aylara, haftalara, günlere bölünmesi gibi. Bazıları da Yunan filozofu Pythagoras'ın sayılarla insanın türlü halleri, bedenlik ve ruhluk yaşamı arasındaki ilişkiler kurma düşüncesine çıkar (Boratav, 2003, s. 117-118).

Geleneksel yapı içinde bu sayılardan özellikle tek sayıların önemine vurgu yapan Boratav şu tespitlerde bulunur:

> 3'ten başlayarak 5, 7, 9'a kadar varan tek sayılar, genel olarak uğurlu, olumlu sayılır; yıkanırken tek sayıda sabun sürmeye dikkat edilir; halk şairleri koşmalarını, destanlarını tek sayıda bentlerle bitirmeyi bir kural bilirler. Bu sayılara özel bir değer verildiğini din, mezhep ve tarikat geleneklerinde de görürüz (Boratav, 2003, s. 119).

Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek romanında rakamlara yüklenen anlam daha çok bilmecenin gizini çözmek için kullanılır. Bu yapılırken roman kahramanı Çe aracılığıyla rakamların seslerle ve sözcüklerle ilişkisi kurulur. Rakamların anlamlandırılmasında felsefi yorumlarda da bulunulur. Şerif amcanın *KÖYÜME AİT*

HATIRALAR başlığıyla kaleme aldığı yazıların görünür bir tarihi yoktur. Tarih: T yazılmıştır. Roman kahramanı Çetin, Şerif amcanın neden böyle yazdığını yorumlar. Sıfır sayısının simgesel değerinden söz eder. Efsaneler ve mitlere gönderme de yapılan bu değerlendirmede zamanın belirsizliği vurgulanır:

> Anlaşılan köyüne ait anıları tarihlendirirken kaleme aldığı öykünün özel miladını yaratmak istemişti Şerif amca. Bunu da tarihi "0" la değerlendirerek çözmeye çalışmıştı. TO. Bu sıfır ne gizemli bir sayıdır öyle. Konuyu matematiksel yaklaşım bir yana, bu sıfır denilen rakam hiçlikle sonsuzluk arasında bir yere konulduğunda ortaya çıkan ne kadar düşündürücü. Ya iki sıfır yan yana ve bitişik yazıldığında, ara ki bul yanıtı.
> Tarihle sıfır ne çok benziyor birbirine (H.Ö. s. 36).

Eski Mısırlılardan Çinlilere kadar uzanan 'Nümeroloji Fal'da kullandıkları rakam tablosu, sonraları nümerolojistler tarafından günümüzün hayat şartlarına göre yorumlanmıştır. Katran bilmecesini çözmek isteyen Çe, bu bilgiden yola çıkarak cinayeti çözmeye çalışır.

> Acaba "katran" bir simge miydi? Eğer öyleyse bunu nasıl çözebilirdim? Nümerolojistlere göre her harfin bir rakamsal değeri ve çıkacak sonucun bir anlamı vardı. Bu tür mistik konular her zaman ilgimi çektiği için okuduğum bir yazıdan harflerin rakamsal değerini not defterime aldığımı anımsadım bu sıra. Eğer bu yolla bir yoruma ulaşabilirsem Pisagor'u hayırla yâd etmem gerekecek diye düşündüm harfler ve rakamların tablosunu çıkarırken:
>
> 1 2 3 4 5 6 7 8
> A B C D E U O F
> I K G M H V Z P
> Q R L T N W
> J S X
> Y
> Önce "katran"ın değişik dillerdeki adlarını ölçüye vurdum, çıkan sonuç şaşırtıcıydı:
> KEDROS - (Helence) (K2+E5+D4+R2+O7+S3=23..2+3=5) KEDROS=5
> ERZ (Kutsal kitaplar) - (E5+R2+Z7=14.. 1+4=5) ERZ=5
> ERUNU - (Asurca) (E5+R2+U6+N5+U6=24...2+4=6) ERUNU=6
> CEDRUS - (Latince) (C3+E5+D4+R2+U6+S3=23...2+3=5) CEDRUS=5
> SEDİR - (S3+E5+D4+İ1+R2=15=1+5...1+5=6) SEDİR=6
> KATRAN - (K2+A1+T4+R2+A1+N5=15...1+5=6) KATRAN=6
> "5"in karşılığı "Zekâ, enerji, iyimserlik", "6"nın ise "Denge ve barışseverlik"ti. Acaba bilmecedeki sözcüklerden yeni bir sözcük mü türetmem gerekiyordu? "Katran"la "katar"ın karışımı bir sözcükte miydi aradığım yanıt? Örneğin, gizemli sözcük "Kataran" mıydı?
> KATARAN=7
> 7'nin karşılığı "Felsefe ve araştırma sevgisi, yalnızlık, tefekkür, paraya ilgisizlik,

vakur, alaycı kişilik."
Dedemin tek değeri "akıl" neyi karşılıyordu acaba?
AKIL=7
"Akıl"ın "7" çıkması bir rastlantı mıydı? Önce beş, sonra altı, sonra yedi. Rakamlardan bir merdiven mi söz konusuydu?
Usta'nın tanımıyla Gılgamış'ın peşine düştüğü "Hakikat"in nümerolojik anlamı neydi?
HAKİKÂT=7
İnanılır gibi değil. Şövalyelerin mezar taşındaki 1312 yılı da "7". Eylül'ün 22'si ise 4. Tuhaf. Ya "Templiye"?
TEMPLİYE=4
Anlamı, "Sonuçsuz çaba, mağlubiyet". "Templiye=Sonuçsuz çaba, mağlubiyet"
Şimdiye dek çıkan rakamsal değerler 5-6-7-4=22...=2+2=4
Rakamsal anlamın değeri doğruysa bu araştırmamın sonucunda başarısız mı olacaktım? Katili bulamayacak mıydım yani?
Ya adım?
ÇETİN=9
Anlamı, "Üstün görev anlayışı, ulvi başarı, güzellik aşkı."
Vauv. Ne ad be! Ada bak, anlamına bak!
Şaka bir yana, günlerdir aklım karmakarışıktı. Birçok batınî öğretide yedi rakamının kutsal kabul edildiğini biliyordum. Sekiz ise politika ve isyankâr kişiliği içeriyordu.
Sağıray'ın birinci gününün günümüzde hangi güne rastladığını saptamam hemen hemen olanaksızdı. Bunun için öncelikle ocağın birini bulmam gerekiyordu, ama hangi takvime göre? İnsanoğlu öyle çok takvim yapmış ki...
Jülyen takviminden önce yılbaşı 1 Mart'tı. İlhan takviminde nevruzdu, yani 21 Mart. Rumi takvimle Hicri takvimde de marttı yılbaşı. Gregoryen takviminde 1 Ocak'ın yılın ilk günü sayılması 1752'de kabul edildi. 1312'yle 440 yıl vardı arasında. Jülyen takviminde artık yıl söz konusu. Hicri takvimde muharremin ilk günü her yıl on gün kayar. Rumi ve Hicri takvimler 1871'de birleşti. Gel de bul Sağıray'ın ilk gününü (H. Ö. s. 219-220-221).

GERÇEK =2... Gerçeğin rakamsal açıdan ifade ettiği değer 2, anlamı ise "suskunluk"tu. Bu durumda Gılgamış Nuh'un hazinesini bulamadı. Bir gemi dolusu hazine Templiyelere kaldı. Hazine peşinde yorulan Gılgamış belki başka bir şey buldu, üstelik ölümü göze alarak. Çünkü bu Toroslar'da ölüm vardı; bu ormana kötü niyetle girenler bir daha çıkamazlardı. Demek ki bu gelenek Humbaba'nın öldürülmesi ve Enkidu'nun öldürücü bir yara almasıyla sürmüştü (H.Ö. s. 224).

VİCDAN=2.
Anlamı, suskunluk demek olduğuna göre aradığım bu da değildi. Yılan Gılgamış'ın ele geçirdiği gençlik otunu yedi, aslında böylece ölümsüzlük düşünü yok etti. Evet... Öyleyse yılan neden ölümsüzlüğün, bilgeliğin sembolü sayıldı (H.Ö. s. 225-226).

Haydar efsanesinin anlatıldığı bölümde ise formel sayılar daha çok İslam inancına bağlı olarak değerlendirilen kırk ve üç sayısı ile ilgilidir.

> Kırk adam, kırk harami Haydar'ı zor zekât tortop edip bağlıyor. Bacaklarının kollarının arasından geçirdikleri bir tuluk sopasına taktıkları Haydar'ı zor taşıyan kırk adam Kısık'ın yarından aşağı atıyor. Ordan düşen bir mahlûkatın parçasının pinçiğinin bulunmaması lazım. Öyle mi olmuş ya?"
> Samur hararetle sözü aldı:
> "Gerisini ben anlatiyim mi Emmi?"
> Anlat denmesini beklemeden devam etti:
> "Kırk adam kan ter içinde Kıssık'tan döndüğünde bir de ne görsün, Elmalık'ın girişinde Haydar kendilerini beklemiyor mu..."
> "İşte o zaman kırkı birden altına sıçmış." (H.Ö. s. 369).
> "Ellahem, kırk haramiden başka Emin Ağa'yı da donuna doldurttuktan sonra İkikapılı'ya, obaya doğru çıkmış yola Haydar. Haydar'ı gören sakınıyor, bir kuytuya çekiliyor, kayalar yassılıyor, ağaçlar yatıyor, kurdu, tilkisi, börtüsü, böcüsü, dağda ne varsa olduğu yere siniyor, yol açıyormuş." (H.Ö. s. 369).

> **(**…)gaipten iki kanat peydahlanıyor. Kanatlar gökten usulca ağarak Asu'nun iki yanına ulanıyor. İnanması zor, amma vallah yalan olmasın üç kanat çırpımına kalmadan Dağcağız sivrisinden Kardondu tepesine atlamış Asu (H.Ö. s. 370).

4.8. Diğer İnanışlar, İnanmalar, Bunlara Bağlı Pratikler

Korkan insanın korkusuna çare olması amacıyla halk arasındaki bir uygulamadan söz edilir: "Fadımatın'ın orta parmağıyla Muzaffer'in damağını çekmesi de em olmadı. Sırtını sıvazlayarak bir şeyler okudu bunun üzerine." (H.Ö. s. 99).

Tütsülemek de bir başka inanış olarak romanda sıkça yer bulur:

> "Haydar'ın oğlanlıktan kurtulmasında Karayılan kızının payını unutmamak gerekli," dedi Durdu. Bunu herkes onaylayınca, "Irehmetlik Karayılanın kızı Haydar'a öyle bir tütsü yaptı, öyle bir kurşun döktü ki eh..." dedi ve yine sustu (H.Ö. s. 171).

> Katran bilmecesindeki büyüyü bozmak için önce sözü edilen hazinenin yerini bulmak lazım. Sonra büyüyü bozmak için katran dalından yapılma bir doksan dokuzluk tespihi çekerek büyünün bozulacağı yeri katran dalıyla tütsülemeli (H.Ö. s. 187-188).

4.9. Halk Eğlenceleri

4.9.1. Çocuk Oyunları, Büyüklere Mahsus Oyunlar, Eğlenceler (Cirit, Güreş, Tuluk Oyunu)

Nebi Özdemir, tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar insanların benzer şekillerde oyunlar oynadıklarını, oyunun toplumun bütün üyeleri tarafından zevk almak amacıyla gerçekleştirilen gönüllü bir etkinlik olduğunu ifade eder (Özdemir, 2005, s. 21). Oyunun tarihsel sürecine bakıldığında kutsallıktan eğlenceye doğru bir geçiş

görülür. Ritüeller, oyunların yapıldığı yerler ve anlar olarak ifade edilir (Artun, 2011, s. 341).

Halk bilimi açısından değerlendirildiğinde büyüklerin ve çocukların oyunlarının temelinde kültürel geçişin izlerini bulmak olasıdır. Romanda da çocukların ve büyüklerin oynadığı oyunlara bakıldığında bu kültürel aktarımın yapılmak istendiği anlaşılır. Çocukların oynadığı oyunlardan söz ederken oyun adlarının yerel nitelik taşıdığı da dikkat çeken bir özellik olarak karşımıza çıkar: "Çocuklar da o şurup gibi öğle sonlarında dere yatağının katranlık aşıtına yakın kısmında kendi dünyalarına dalar, cızzana biner, mallik, arasıkesti, uzuneşek, kökgüç oynarlardı (H.Ö. s. 234).

Gençlerin ve büyüklerin oynadıkları oyunların adları da sıralanır: "Gündüzleri üçtaş, dokurcun, dama oynadı akranlarıyla. Kısa zamanda sıkıldı. Üçtaş, dokurcun, dama oynamakla geçmek bilmiyordu zaman (H.Ö. s. 271).

Yiğenoğlu, geleneksel halk sporları ve oyunları ile ilgili ayrıntılı bir anlatım içine girer. Oyunların nasıl oynandığı, kurallarının neler olduğu gibi ayrıntıları da bu anlatımın içinde görülür:

> Haydar iptima iyi bir pehlivandı. Her oyunu bilir ve iyi oynardı, amma bazılarını hiç oynamazdı. Cızzana binmeyi, gıngıç oyununu çocukça bulur, kartal oyunuyla solakın oyununu küçümserdi. Güreşin dışında cirit ve tuluk oynardı. Bunda gücü, oynaklığı, kıvraklığı ve zekâsıyla Asu'nun payı büyüktü. Haydar çok usta bir cirit oyuncusuydu, amma tuluk oyununu da iyi oynardı. Oynadığı o kadar tuluk oyununda ne bir gün yıkıldı, ne bileği çıktı. Her zaman en sona kalan savaşçı oldu. O her daim, sağ pençesiyle tuttuğu koca bir çebiç derisinden yapılma tuluğu oyun sonunda sıkıp patlatırdı. Tuluğu patlatmadan oyun sona ermiş sayılmazdı. Mutlaka güüm diye patlatacaktı tuluğu. Patlatmazsa olmazdı. Millet evine gitmezdi. Asu da bunu beklerdi sanki. Tuluk patlayınca bir kişner, arka ayaklarının üstünde bir şahlanırdı ki eh. Asu o zaman görülmeliydi. Bugüne kadar tuluk patlatan bir başka yiğit çıkmadı bu Toroslar'da.
> Haydar'ın pehlivanlığında "Tuluk Patlatan" lakabı burdan gelir. Haydar'la kapışan pehlivanlar kispetlerini kemerinden kaptırmamaya dikkat ederdi bu nedenle. Kispetinin kemerini Haydar'a kaptıran pehlivanın kurtuluşu yoktu. Haydar istese rakibinin vücudunu da tuluk gibi patlatabilirdi. Bunu her pehlivan bilirdi. Bile bile çıkarlardı Haydar'ın karşısına (H.Ö. s. 298).

4.10. Halk Mutfağı

4.10.1. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları

Romanda verilen ayrıntılardan hareket edildiğinde, tahta kaşık, kalaylı bakır taslar, büyük yemekler için kalaylı bakır kazanlar, evin bahçesine kurulmuş ocaklar Tahtacıların mutfağı içindeki araç ve gereçler olarak görülmektedir.

> Öyle acıkmıştım ki, midem kazınıyordu. Açlığımdan başka hiçbir şeyi tanıyacak durumda değildim. Tahta kaşığı çorba tabağına daldırınca rahatladım (H.Ö. s. 63).

> Bu sıra bir tarhana kokusu burnumu yaladı. Orta yaşlı bir kadın getirdi tepsiyi. Yatakta kahvaltı için yapılmış bir tepsiydi. Bu irice tepsiyle kalaylı bakır kap içinde getirilen tarhananın dumanı tütüyordu. Nane, kekik ve sarmısak kokusu dağı taşı sardı bir anda (H.Ö. s. 62).

> Paça, pişirilmesi oldukça zahmetli bir yemekti çünkü. Kıllı paçanın ütülenmesi, saatler alan pişirme süresi ev sahibi kadını bitkin düşürürdü. Tüpgazla yanan ocakların, düdüklü tencerelerin olmadığı zamanlarda kazanın altında ateşin gece geç saatlere dek harlı tutulması gerekirdi (H.Ö. s. 213).

4.10.2. Sofra Gelenek ve Görenekleri

Kalender'le Muhtar'ın evine giden Çetin'e hazırlanan sofra, köylünün yeme alışkanlığına ilişkin ipuçlarını da verir. "Az sonra Muhtar'ın çardağına serilmiş yer sofrasının başındaydık. Sofrada yağlı çörek, yufka, tereyağlı bulgur pilavı, yağlı yoğurt, kaymak, yumurtalı et kavurması ve hoşaf vardı." (H.Ö. s. 55).

4.10.3. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Çukurova denince akla ilk gelen şeylerden biri de yemek kültürüdür. Bunların içinden özellikle kebap önemli bir yer tutar. 'Kebap' Çukurova yöresinde ortak bir damak lezzetidir. Bir et yemeği olan kebap için en önemli şey, etin lezzetli olmasıdır. İyi et ise doğal ortamda yetiştirilmiş hayvanların etidir. Bu kültüre de işaret edilen bölümde 'iyi et'in tanımı yapılmaktadır: "Burada et köze yapışmaz, bunu unutma! Bir yaylanın iyi mi kötü mü olduğunu anlamak istiyorsan, sınamak için kebap pişir, yeter. Et, köze yapışmıyorsa tamam de, iyi yayla…" (H.Ö. s. 106).

'Kendin pişir kendin ye' lokantaları yörenin bir özelliği gibidir. Roman kahramanlarından Fikriye Murtaza otoban şantiyesi kurulduğunda böyle bir kır lokantası açmayı *'akıl etmiş'* , böylece ağaç kesmekle geçinen köylülerden biri farklı bir iş yapmaya başlamıştır. Burada Fikriye Murtaza'nın açtığı kır lokantası ve sunduğu hizmetler genel olarak yöreye özgü nitelikler taşır. Yeme kültürü konusunda fikir verir.

> Kebap-mebap derken sabahları çorba, öğlenleri kuru fasulye, pilav, güveç ve sote gibi yemekler pişirmeye başlamış işçilere. Bakmış talep var, akşamları içki servisi açmış. İşler iyi gidince, çevirdiği alana bir alabalık havuzu yaptırmış. Günlük taze et kesmeye başlamış bir ara. Derken fırın yaptırmış. Akşamları lahmacun pişirdiği fırında, çevredeki yayla sakinleri için pide ve somun ekmek de pişirmeye başlamış (H.Ö. s. 107).

Romanda kebapla birlikte servis edilen olmazsa olmaz salatalarından, bezentılerden ve içki kültüründen de söz edilir:

> Garsonla birkaç komi, göz açıp kapayıncaya dek donattılar masayı. Çoban salata, söğüş yayla domatesi, yayla salatalığı, yağlı yayla marulu, maydanoz, nane, yeşil soğan, sarımsak, bir tepesinde kuşbaşı kesilerek dizilmiş etler, üzeri taze kekik bezeli ezilmiş pirzolalar ve masanın ortasına konulan rakı şişesi (H.Ö. s. 111).

Anadolu'nun pek çok yöresinde özellikle ormanlık bölgelerde yağmur sonrası çoğalan mantarlar toplanır. Kimi köz üzerinde kebabını, kimi yemeğini yapar, kimi kışlık yemek olarak kurutur, etin yerine düşünülür. Ekonomiktir, köylüye doğanın bir armağanıdır. Mantar zamanı köylü topluca mantar toplamaya gider. Romanda yazar, Şerif amca aracılığıyla İkikapılı köylüsünün mantar toplamaya gidişini de bu doğrultuda anlatır.

> Sabah mahmurluğundan silkinen herkes selenin, sepetin sapından, heybenin, torbanın, çuvalın sibiğinden tuttuğu gibi aç alavan zorlattı katranlığa. (…)Mantarların topraktan, pörtlediği gün, obaya gün doğar, herkes bayram ederdi. Sabah günlük işler bir tarafa bırakılır, ocaklar ölçerilir ölçerilmez, çor çocuk, avrat, kız, erkek, yaşlı, koca demeden herkes mantar toplamaya giderdi. O gün akşam yemeğinde doyasıya mantar kebabı yenilirdi. Ağpakla ve nohut aşına et yerine mantar konulurdu sonraki günlerde. Artanı, kamalak dallarından yapılma yaygının üzerine, tarhananın yanına serilerek kurutulurdu, kışın pişirilecek aşlarla ekşili höllük çorbasına katık yapmak için.
> "Yöre mantarının tadına doyum olmaz (H.Ö. s. 127).

Yazar, Şerif Amca aracılığıyla yemek kültürü içinde mantarın da yer aldığını, içkinin yanında meze olarak hazırlandığını da anlatır.

> Kahve fincanı altı büyüklüğündeki mantarın tadına kömür ateşinde ağzı yukarı gelecek biçimde pişirilerek bakılmalı bir de. İptima, içinde biriken suyu içmeli. Birtiğ tuz atmalı içmeden önce. İkikapılı'nın erleri bir mantarın suyuyla üç kadeh dolu içerdi alimallah. Sonra yerdi mantar kebabını tike tike (H.Ö. s. 127).

Yöreye özgü başka yemeklerden de söz edilir, hatta bu yemeklerden kimilerinin yapılışına dair bilgiler de vardır:

> "Pancar, döğme ve hedikten yapılma sebze çorbası ölüme bire bir mi Usta?
> "Yok, sağ ol, yeşil mercimek ve soğanla yapılan nar ekşili kabak çintmesini

yemem öğleyin." (H.Ö. s. 306).

> Tavuklar dolunun ağaçlardan düşürdüğü meyveleri gagalarken çocuklardan bazıları kuşlara zorladıyor, bazıları ellerinde sahanlar, taslar ve çingillerle ayak değmemiş temiz yerlerden dolu taneleri topluyordu pekmez, nar veya kiraz şerbetiyle karsambaç yapmak için (H.Ö. s. 323).

Çukurova'ya özgü bir yiyecek de 'sıkma'dır, romanda buna da yer verilir: "Hasibe hanımın sabah erkenden kalkarak bizim için pişirdiği içi göğpaklalı *sıkmalarımızı* söğüş domates, salatalık ve biberle birlikte yedik." (H.Ö. s. 335).

Yöreye özgü yemeklerle ilgili örnekler içerikleriyle birlikte aktarılır: "Öğle yemeğinin spesiyali kuş etiyle pişirilmiş dövme pilavıydı. Yanında süzme yoğurt ayranı, bir baş soğan ve közde pişirilen patlıcanla yapılmış salata." (H.Ö. s. 375).

Köylüler, günlük işlerin içinde yiyeceklerini de hazırlarlar: "Sadece o sabah, Refika'nın günlük işlerini Hasibe Hanım yaptı. Kendi sütüyle birlikte Refika'nın süt kazanındaki kaymağı da aldı. Taze tereyağı çıkardı. Kaymak artığı sütlere peynir mayaladı. Çıkan peynir suyundan çökelek çökertmeye girişti." (H.Ö. s. 352).

4.10.4. İçecek Türleri ve Yapılışları

Türk kültüründe çayın özel bir yeri vardır. Romanda da çaydan çok değerli bir içecekmiş söz edilmesinin ardında bu gerçeği görmek mümkündür: "Az sonra Zeliha elinde bir tepsiyle çıktı geldi. Sandıktan yeni çıkarılmış billur kadehlerin üzerinde tüten buğu, yayla çayının o inanılmaz kokusunu yayıyordu çardağa." (H.Ö. s. 55).

Türk kültürünün önemli bir içeceği de ayrandır. Romanda özellikle havyancılıkla uğraşan köylülerin yayıkta yaptıkları geleneksel içeceğimiz ayrandan söz edilir: "Para pul bizim neyimize. Bir katıksız ekmek, bir yağlı kuzu olursa yeriz, olmazsa bir yannık ayranı içeriz, o da yoksa bir şerbetle geçeriz." (H.Ö. s. 72).

Tahtacılarda cem törenlerinde içilen *dolu*'nun, geleneksel Türk inancında önemli bir yere sahip olan kansız kurban âdetinin devamı olarak karşımıza çıktığını söyleyen Selçuk, *dolu*'nun sunumu ve içilmesinin belli kurallara bağlanarak ritüelleştirildiğini belirtir. Ayrıca Tahtacıların cemlerde içtiği içkinin rakı olduğunu, şarabı kesinlikle içmediklerini vurgular. Romanda rakının yapılışından Cem törenlerinde ve günlük yaşamda içilmesine kadar pek çok örnek bulmak mümkündür:

> Kulağımda bir küpeydi, "ocağın harını söndürme" uyarısı. Ekmek pişiriyor gibi, sac kavurma yapıyor gibi harlı yanmalıydı rakı çekilen imbik kazanının altı.

> "Bakın çocuklar, kazandan gelen bu borunun ucundaki hortum pınarın suyu içinden geçirilmeli. Teneke borunun üzerine de pınardan alacağınız soğuk suları dökmelisiniz devamlı, tamam mı?"
> "Tamam."
> "Bu hortum, pınarın soğuk suyuna nasıl yerleştiriyorsam öyle durmalı. Kazan kaynadıkça, kazandan buhar çıkacak, o buhar bu soğuk hortumdan geçerken suya dönüşerek tıp tıp tıp şişeye dökülecek. Tıp tıp tıp, tamam mı?"
> "Tıp tıp tıp, tamam."
> "Tıp tıp tıp dolar. Boz bulanık akmaya başlayınca aynı şişeye akıtmayacaksınız boz suyu, tamam mı?"
> "Tamam."
> "Boz bulanık da gelmez olunca, kazanın içini boşaltarak içi mayalanmış ikinci kazanı aynı biçimde ocağa koyacaksınız, tamam mı?"
> "Tamam." (H.Ö. s. 176).

> Emin Ağa, alacakaranlıkta sekiz on atlıyla birlikte geldi obaya. Akşam çöker çökmez şölen sofrası açıldı, yemekler, tatlılar yenildi, şerbetler, dolular içildi (H.Ö. s. 209).

4.10.5. Belirli Gün ve Törenlerde Yenilip İçilenler ve Yapılışları

"Tahtacılarda ölen kimse için genellikle ölümün üçüncü, yedinci, kırkıncı ve yıl dönümünde toplu yemek verilir. Ölü yemeklerinin tamamında koç ve Cebrail (horoz) kesilmesi gerekir." (Selçuk, 2008, s. 276). Haydar'ın ölümümün ardından yas evi için yapılan yemekler yörenin yeme kültürüne de işaret eder: Yufka ekmek, ağpakla (bakla yemeği), yüksük çorbası (yüzük çorbası) etli nohutlu döğme pilavı, aşure, keşkek.

Romanda, düğün yemekleri de örneklenir:

> Esvapçıların gidişinden üç gün sonra bir kervan daha geldi İkikapılı'ya. Emin Ağa düğün yemeği için hızmanlar dolusu yağ, çuval çuval dövme, nohut, ağpakla, göğpakla, patates ve soğanla bıllık bıllık yağından yürüyemeyen iki hakına gönderdi. Erzakla birlikte yemekleri pişirsinler diye iki tamgavıt karısı, yükün indirilip kaldırılmasında, getir götür işlerinde yardım etsinler diye iki de tamgavıt kocası vazifelendirdi (H.Ö. s. 232).

> O gün sabahın köründe Ebeş Ahmet'in evinde düğün ekmeği yapmaya başladı tamgavıt karıları. (…). Tamgavıt kocalarından biri gidip kesti bir kızılçam toralağını. Ucunda sadece filizi bırakıldıktan sonra geri yanı cascavlak edilmiş bayrak direğinin dikileceği yere derince bir çukur kazdı sonra. Dede'nin yapması gereken işi tamgavıt kocalarından biri üstlenip getirilen hakınanın birini keserek kanını az önce deştiği çukura akıttı. Sonracığıma, içinde birkaç şişe rakı ve çeşitli hediyelerin bulunduğu çıka bohçası Ebeş Ahmet'e verildi. Bu arada, toralağın filizli ucuna aydınlığın, aklığın sembolü olarak bir ayna, bereketin sembolü olarak bir elma, yolun sembolü olarak al ve yeşil kurdelelerle bir bayrak bağlandı. Bayrak direğinin dikileceği sırada davullar vurulmaya, zurnalar ötmeye başladı (H.Ö. s. 241-242).

Romanda, Aşure ayı ile ilgili inançlar doğrultusunda aşurenin nasıl yapıldığı da örneklenir:

> "Kolay gele ne yapıyon gardaş?"
> "Altısında yaş, yedisinde baş, sekizinde saz, dokuzunda don, onunda aşur, onbirinde davşır... N'olacak bire Fadımatın, sana aşure dibeği yapıyorum, anlamadın mı?"
> "Amaan bire Hacı, akıl mı kaldı bende. Ulu katranın kesildiği gün milleti aşureye doyuracaktım güya."
> "Aşurenin dibeği, ahacıka yaptığım gibi orucun altısında, aşuresi onbirinde yapılır, onikisinde de yenilir, bilmen mi bire koca Fadıma..." (…)
> "Bilmez olur muyum, haylolsa bilirim. Amma, demem o ki, bakıp inceledim ve yolda tersine kelam görmeyince, madem bu muharrem orucunu adak niyetine tutuyoruz millete biraz hoşluk olsun diye orucun üçüncü günü aşure yapmaya kalkıştım. Bildiğin gibi mundar oldu yaptığım yapacağım aşure. Acaba ben aşure yapmaya kalkışınca mı, yoksa bir dileğimizin yerine gelmesi için olur olmaz zamanda muharrem orucu tuttuğumuz için mi bunca felaket geldi başımıza, diye düşünüyorum o gün bugündür." (H.Ö. s. 318-319).

> Genç kızlar sabahın köründe bir araya gelerek obada gezilmedik ev bırakmadılar. Nohut, ağpakla, fındık, fıstık, kuru üzüm, kayısı, incir, ceviz, badem nevinden on iki çeşit yeyintiden aşureye konulabilecek ne buldularsa topladılar elbirliğiyle. Sonra topladıklarını tepsilerin, sinilerin, yaygıların üzerinde taşından, çöründen çöpünden bir bir ayıklayarak harmanladılar. Kabaklarla, tuluklarla Bozsu'dan zemzem niyetine aşurelik su getirdiler (H.Ö. s. 409).

> Her şey hazır olunca meydanda gençlere üç büyük ocak kazdırdı Fadımatın. Yol öyle buyuruyordu. Aşure pişirmek için aşureye mahsus ocak deşmek gerekiyordu. Buyruk gereğince kazanların altı sahurda yakılır, sabaha kadar aşure pişirilirdi. İster sabaha kadar mışıl mışıl uyuyarak gün ışıdığında gözünü açan küçük oruç tutmuş biri olsun, ister bütün gece gözünü kırpmadan uğundurma orucu tutmuş biri olsun fark etmezdi, o son gün herkes orucunu tuz yalayarak değil, taze pişirilmiş aşureyle açardı (H.Ö. s. 409-410).

4.10.6. Keyif Verici Maddeler

Yazar, Çukurova'nın kimi bölgelerinde özellikle Osmaniye, Kadirli, Maraş'ta Maraş otu da denen bir otu çoğunlukla da pamuğa sararak alt dudaklarının içine yerleştirerek keyif verici olarak kullanma alışkanlığından "ot tükürmek" diye söz eder.

> İlhan sağ yanına tükürdü: "Hangi gelişmelerden?"
> Buna ot tükürmesi diyordu köylüler. Yörede bazı erkekler tütün yaprağından elde edilen ot adlı keyif verici, esritici yeşil bir tozu genellikle alkol alırken alt dudaklarıyla dişlerinin arasına koyuyorlardı. Bu ot kullananın çok tükürmesine yol açıyordu (H.Ö. s. 112).

4.11. Giyim Kuşam Kültürü

4.11.1. Kadın Giysileri

Romanda kadın giysilerine özgü bilgi verilirken erkek giyimi ile ilgili bir ayrıntıya girilmemiştir. Şerif amcanın kaleminden Ayvagediği'ndeki yerel kadın giyimiyle ilgili ipuçlarına ulaşılabilir.

> Yola çıkmadan unutma! Anama iyisinden üç etek entarilik kumaş alınacak. Yeni bir sırmalı fes. Birkaç başörtüsü, onun deyişiyle yağlık. Ne güzel uydurulmuş bir isim. Yağlı saça, saçın yağına örtü anlamına yağlık. Sakın küllü şeftalisini ihmal etme! Tam narçiçeği renginde olmalı güzel anamın ediği (H.Ö. s. 39).

> Fadımatın ıslık çalar gibi soluğunu topladı. Şalvarının düşen uçkurunu biraz yukarı, belindeki alışık olduğu yere çekti (H.Ö. s. 324).

4.12. El Sanatları

4.12.1. Ağaç İşlemeciliği

Roman, Tahtacılar üzerine kurulmuştur. Tahtacıların da en önemli geçim kaynakları ormanlardır. Romanda ağaç işlemeciliğinin nasıl yapılması gerektiği ağaç kesiminden başlanarak anlatılır:

> İnsan bir tarafa, keçi ayağının bile kolay değmeyeceği doruklarda boy verirdi katran. Çıkacaksın doruklara, özenle keseceksin katranı. Zarar görmesini önleyerek, usulünce keserek indireceksin yere. Kabuğunu dikkatle soyacaksın, dört yanını baltayla, bıçkıyla düzleştirdikten sonra uygun boyda keserek lata yapacaksın. Daha sonra katırın yanına indireceksin yine aynı dikkatle (H.Ö. s. 272).

Yiğenoğlu Tahtacılar'ın ağaç kesimi dışında ahşap üzerine zanaatkârlık yaptıklarını da örneklemiştir:

> Şimşirden kundaklar yaptı. Oymalı tüfek kundakları. Sedef kakmalı kundaklar. Saz yaptı, cura yaptı, meydan sazları yaptı. Nakış nakış işledi her birini. Kamalak dalından oklava, evrağaç, hızman, kirmen, tokaç, dirgen, yaba, ekmek tahtası yaptı günlerce. Yaptıklarını gelen çerçilere sattı. Sattığının parasını götürüp Gülsüm'ün eline saydı. Herkes bir daha hürmet etti Haydar'a, bu nahal insanlık, bu nahal kardaşlık, bu nahal sevgi diye (H.Ö. s. 272).

4.12.2. Dokumacılık

Yiğenoğlu, Tahtacı kadınlarının dokumacılıkla uğraşarak hem kişisel ihtiyaçlarını giderdiğini hem de ekonomik bir gelir olması amacıyla dokumacılıkla uğraştıklarını da

örnekler:

> Musa kesime gittikçe, Haydar ortalıktan kayboldukça Gülsüm ıstarın başına geçiyordu. Elinde kirkit, ıstarın başından kalkmıyordu geceler gündüzler boyu. Dokuma yaparken Gülsüm'ün ellerini görebilmenin mümkünü yoktu. Birbirinden güzel kilimler, çuvallar, heybeler dokudu. Ağbörek, altın terlik, çevşen, kevkel, yılan koğudu, daban, bıçkı, bülbülbükü çuvalları, kürüdişi, yaprak, dilicek, kurtağzı heybeleri, tokmaklı, zencir, darak cinsi kilimlerden başka, adi cığcık ve seleser kilimleri bile dokudu (H.Ö.272-273).

> Dokudu dokudu dokudu. Dokuyamayacağı bir şey, bilmediği örnek yoktu. Ruhunun katranını, aşkını, sevincini ilmik ilmik dokudu. Kilim, heybe, çuval dokumaktan yoruldukça yan gelip yatmadı, dinlenme niyetine harar dokudu. Harar kaba işçilik gerektirmesine rağmen Gülsüm öyle seymen hararları dokudu ki gören bir daha, bir daha baktı (H.Ö. s.272).

4.13. Değerlendirme

Çetin Yiğenoğlu, Haydar'ı Öldürmek romanında Ağaçeri olarak da adlandırılan Tahtacıların yaşamından yola çıkarak İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin izini bulmaya çalışır. Değişimden bir şekilde uzak kalmaları sayesinde Tahtacı kültüründe efsaneler ve mitik yaşam varlığını sürdürmektedir. Bu kültürel ortamı araştırmak, aydına düşen bir görevdir. Roman boyunca Tahtacılarla ilgili bilgi verilirken yeni dünya düzeni içinde yaşam koşullarının kötüleştiği vurgusu yapılır. Geleneklerini, göreneklerini ve kimliklerini korumak isteyen Tahtacıların fanatik Sünni baskıları karşısında sıkıntı içinde olmaları, Alevi cemaatinin yaşadığı olumsuzluklar, sosyal eleştiri biçiminde ele alınır.

Tahtacı kültüründe günümüzde çok etkin olmasalar da dedenin önemi büyüktür. Dedeler, Tahtacıların toplumsal düzeni içinde önemli işlevler üstlenen hem bir din büyüğüdür, Cem törenlerini yönetirler hem topluma yön veren toplum liderleridir. Romanda dedelerin bu işlevlerinden, günümüzde yaşadıkları sıkıntılardan da söz edilir.

Tahtacılarda Ali'nin gelecekte meydana gelecek olayları haber vermesi, insanı hayvana dönüştürmesi, hayvan kalıbına girmesi, hayvana hükmetmesi, ölüleri diriltmesi, aynı anda değişik kılıklarda görünmesi, öldükten sonra dirilmiş görünmesi gibi Orta Asya Şamanlık inanışlarının devamı niteliğinde bir inanma biçimi mevcuttur. Roman kahramanı Haydar ile Hz. Ali arasında sıkı bir bağ kuran köylüler Ali'nin ölümüne inanmadıkları gibi Haydar'ın da ölümüne inanmak istemezler. Haydar'ın Mehdi olduğuna inanırlar.

Ataların ruhlarının yaşadığına inanılması, bu ruhların birtakım nesnelerde bulunması inancı, yatır kültürünün doğmasına neden olmuştur. Anadolu İslam kültürü içinde yatırların olması, bu inancın evrilerek korunduğunun işaretidir. Romanda Haydar'ın evliyalaştırılarak adına yatır yapılması, köylünün bu yatırdan çare umması atalar kültüne örnek gösterilebilir.

Ataların ruhlarının kutsal ağaçlarda yaşadığı inancı, Anadolu'da hemen hemen her türbenin yanında kesilmesi yasak olan bir kutsal ağaç bulunmasını da açıklamaktadır. Ulu ağaç katranın kesilmesi, bir yasağın delinmesidir ki cezası çok büyüktür: düşkünlük. Yani toplum dışında tutulma, yalnız bırakılma. Kendi ölümüne toplumu inandırma, böylece adını kurtarma amacıyla sır olması, Haydar'ın bu cezadan kurtulma yoludur.

Kutsal ağaçla Haydar'ın aynı anda ölümü yeni bir mitin doğuşuna da sebep olur. Haydar adına yatır yapılır. Aslında mitler, halkın kendi başına bırakılmışlığı, yalnızlığı ve çaresizliğine koruyucu bir kalkan görevi görür. Romanda baş edemedikleri her sorunda bir mite sığınan köylülerin durumundan sıkça söz edilir.

Türklerde çok yaygın olarak görülen tabiat kültlerinden biri olan orman kültü, yaşamlarını orman ürünleriyle ve avcılıkla geçiren Tahtacılarda da görülür. Romanda Hürü Ana'nın hikâyenin temel kahramanı Ulu Katran ağacının obanın hayat ağacı olduğunu söylemesi buna bir örnektir. Ulu ağaca zarar vermek, sadece zarar verenin değil tüm toplumun cezalandırılması anlamına gelir. Çünkü ulu ağaçta, ataların ruhlarının bulunduğuna inanılmaktadır.

Roman boyunca Gılgamış'a, Nuh tufanına da atıfta bulunulur. Gılgamış'ın sedir ormanları ile Nuh'un gemisini yaptığı sedir ağaçları ve Ayvagediği İkikapılı'daki ulu katran ağacının anavatanlarının Toroslar olduğu vurgusu yapılır. Yiğenoğlu kendi görüşünü kahramanı Çetin aracılığıyla aktararak Nuh tufanının bu bölgede koptuğunu iddia eder. Romanda Nuh Peygamber ile Gılgamış Destanı arasında paralellik kurulur. Nuh Peygamber olay örgüsünde inanç bağlamından çok efsaneye konu olan gemi yapımıyla anlatılmıştır.

Haydar'ı Öldürmek'te Bozsu nehrinin ağaçerileri ve İkikapılı halkı tarafından kutsal bir değer olarak görülmesini su kültüne örnek olarak göstermek mümkündür. Suyun yaşam için vazgeçilmezliği, en eski dönemlerden bu yana ona saygı duyma, ondan medet umma şeklinde kendini gösterir. Bozkırda suyun önemi bir kat daha artmaktadır. Suyun elden çıkmaması, yok olmaması için Bozsu'ya kutsallık atfedilmiştir.

Işık hem İslam toplumlarında hem mitsel anlatılarda kullanılan önemli bir motiftir. Türk destanlarında kahramanların ışık içinde dünyaya gelmesi ile Haydar'ın doğumunda Kele Dezze'nin çadırına bir nur inmesi, gökten ağan bu ışığın sabaha dek sürmesi arasında ilgi kurulabilir.

Romanda, Ali'nin Haydar'da göründüğü, Haydar'ın da Ali gibi ölmeyeceği, obayı en zor zamanda tıpkı Ali'nin Muhammed Peygamber'in yardımına yetiştiği gibi yetişerek kurtaracağı inancı, Alevi inancına bir gönderme olarak görülür.

Tahtacılar, Mehdi'nin Ali'nin oğlu olduğu inancını sürdürürler. Romanda Haydar, çevresi tarafından Mehdi donunda yeryüzüne gelmiş bir kahraman gibi düşünülür, ona değer verilir.

Efsanevi bir kişilik olan Lokman Hekim'in adı da romanda yörenin bitki örtüsündeki çeşitlilik vurgulanırken geçer.

Romanda Haydar'ın ölü bedenine ulaşılamayınca, Haydar'a ait olduğu belirtilen bir kuşağa cenaze töreni yapılmasına karar verilir. Cılgaz Dursun'un itirazları karşısında kuşakla ilgili dinsel bir açıklama yapan Dede, bu kuşağın sıradan bir kuşak olmadığını, Hz. Muhammed'in sarığının bir parçası olduğunu belirtir. Buna ilişkin 'Kırkların Hikâyesi'ni anlatır. Böylece halk hikâyelerinin sembollerinden "din ululara ait emanetler"in kullanıldığı görülür.

Yiğenoğlu, Tahtacı kültüründe görülen kimi ritüelleri romanın dokusu içinde okurlarına iletmekte oldukça başarılıdır. Bu ritüellerden çoğu dinsel gelenekleri içerir. Özellikle Alevi- Bektaşi geleneğinde yer alan uygulamalar öne çıkar.

Romanda Kele Dezze, çocuksuzluğun getirdiği baskıyı çok derinden hisseder. Çocuk sahibi olabilmek için *yatırlara, türbelere, ziyaretlere* gider. Çocuğunun olabilmesi için belirli inançlar ve adetler etrafında uygulamalar yapar.

Tahtacılarda tek evlilik esastır, başlık parası ile evlenme yoktur. Bu konuda aykırı davranış kabul görmez. Romanın önemli çatışma noktalarından biri de budur.

Tahtacılarda düğün töreni için on beş gün önceden *okuntu* adında davetiyeler gönderilir, arkasından düğün hazırlıkları başlar. Düğün gelenekleri içinde yer alan çeyiz kesimi de romanda ayrıntılı bir biçimde aktarılır.

Anadolu'da yas törenlerinde ağıt yakma geleneği vardır. Bu ağıtları yakanlar çoğunlukla artık profesyonel olmuş kadınlardır. Bu ağıtlar beğenilirse dilden dile aktarılarak sonraki dönemlerle da taşınır. Romanda da ağıt niteliği taşıyan, kimi zaman bir deyişi andıran bu bölümlerde halk şiir geleneğine bağlı kalınmıştır. Romanda Hürü ana, hikâyesinin sonuna geldiğinde hikâyenin kahramanlarına ağıt yakar. Çünkü bu

kahramanların hepsi de dinsel bir nitelik kazanmış, değerli varlıklardır; değerleri kaybedildikten sonra daha çok anlaşılmış, ancak yokluklarının acılarıyla destanlaşarak ağıtlarla anılır olmuşlardır.

Haydar'ın ölüm haberinin duyulmasından sonraki köylünün davranışları ve tepkileri başarılı bir gözlemin varlığını hissettirir. Ölüm karşısındaki tepkiler, dövünmeler, ardından yakılan ağıtlar yöreye özgü yas törenleri ile ilgili ipuçlarını verir.

Tahtacılardaki ölümle ilgili uygulamalar da romanda örneklenmiştir. Kefenleme sırasında "Aralarına çiçekler konularak sarılan kefen…" ifadesinden yazarın bu uygulamaya gönderme yaptığı anlaşılmaktadır.

Bundan sonraki aşamada cenazenin gömütlüğe dek taşınması işlemi vardır. "Delikanlılar Salı taşırken, genç kızlar, avratlar, erkekler, çocuklar ellerinde allı yeşilli bayraklarla gömütlüğe kadar ağlaya ağlaya eşlik ettiler." (H.Ö. s. 132). Haydar'ı temsilen defnedilen kuşak ağıtlar ve feryatlarla büyük bir kalabalık eşliğinde gömütlüğe getirilir. Yazar, burada Tahtacıların defin sırasındaki davranış kalıplarını gerçekçi bir gözlemle okurlarıyla paylaşır.

Definden sonra gömütlükten dönenler Kele Dezze'nin ölgülü (yas) evine gelirler. Dedenin buyruğuyla yas almak için bir ak Cebrail (horoz) kesilir. Köylüler, evlerinde pişirdiklerinden getirerek sofrayı hazırlar. Bu anlatı da Tahtacıların yas davranışlarına bir diğer gönderme olarak düşünülebilir.

Tahtacılar için muharrem ayı kutsal aydır. Muharrem ayında tutulan oruçla Kerbela olayı arasında bir ilişki kurarlar. Bu ayda tutulan muharrem orucu İmam Hüseyin matemi anlamına da gelir.

Ritüellere sıkı sıkıya bağlı olan Tahtacılar, aykırı davranışları hoş karşılamaz, aykırı duygu ve düşüncelerin kişiye, obaya sıkıntı vereceğine inanır. Sözgelimi Muharrem ayında et yenmeyeceği, cuma akşamı kimseye ateş verilmeyeceği, ocağın külünün alınmayacağı, kazan verilmeyeceği, geceleyin soğan-sarımsak gibi acı yiyeceklerin yenmeyeceği, kimseye verilmeyeceği gibi uygulamalar romanda örneklenir.

Tahtacılar arasında aşure (aşır çorbası) pişirmek bir tür dinsel seromaniye döner. Çünkü aşurenin Nuh Peygamberden kalan bir gelenek olduğuna inanırlar. Romanda aşure ayına ait ritüellerden bolca yararlanılmaktadır.

Tahtacılar, iklimsel hareketliliğe göre göç ederler. Yazar, romanda göç zamanını doğadaki değişikliklerle birlikte verir.

Halk hekimliği konusunda çok fazla örnek kullanılmamakla birlikte halk

hekimlerinin köylü için çok önemli olduğu vurgusu yapılır.

Ekonomik durumları ve yaşam standartları düşük olanTahtacılarda kadın ve erkeğin imece usulü çalışmaları da örneklenir.

Orman işçileri olarak bilinen Tahtacılarda hayvancılık bir gelir kaynağı olarak görülmez. Avlanmak da daha çok bireysel bir eylemdir. Bunu kazanç sağlamak amacıyla yapmazlar. Avlanmaya meraklı olmakla birlikte av hayvanı olarak ceylan ve geyik avlanmazlar. Bunda inançlarının etkisi büyüktür. Geyiği kutsal sayarlar.

Romanda Çukurova'da tarım işçiliği Tahtacıların yeni yeni dikkatlerini çeken bir iş alanı olarak verilir. Tahtacılarda hayvancılık bir gelir kaynağı olarak görülmez.

Ağaçeri diye adlandırılan Tahtacılar, geçimliğini ağaç keserek sağlarlar. Yazar burada ağaç kesmenin bile birtakım kurallarının olduğunu anlatır. Ağaçerilerin bu anlamda doğaya zarar vermeden (doğayla uyumlu olarak) işlerini yaptıklarının altını çizer.

Orman işçiliği, kesici aletleri de zorunlu hale getirdiği için bıçakçılık ve bileyiciliğin Tahtacılarda bir meslek olarak görülmesi muhtemeldir.

Çukurova'nın öne çıkan mesleklerinden biri de bağcılıktır. Romanda Toroslarda yetiştirilen üzümlerden söz edilirken bunun Tahtacıların yaptığı bir iş gibi ele alınmadığı görülür. Genel olarak bahsedilen bağcılıkla ilgili bir de eleştiri yapılır. Bağcılığın yeterince gelişmemesi, yörede eskisi kadar bağların, bahçelerin, bostanların olmaması, siyasi otoritenin tavrına bağlanır.

Bölgenin coğrafi yapısından da söz edilen romanda Toroslar ayrıntılı betimlemelerle anlatılır.

Tahtacılar, havanın kurak olduğu, yağmurun yağmadığı zamanlarda yağmur duası yaparlar. Büyüklerin yağmur duasına çıkmaları dışında çocuklara da yağmur yağdırma törenleri yaptırırlar. Haydar'ın ölümü çocukların tekerlemelerinde de yer alır: "*Bodi bodi, Haydar neden öldü / Mini minnacık bir kurşundan öldü."* Çocukların dilindeki bu tekerlemenin inanış amaçlı olduğu, okumaya devam edince anlaşılır. Çocuklar, yağmur yağdırma töreninin bir parçası olarak bu tekerlemeyi söylemekte, ev ev dolaşarak yağ, yumurta, bulgur, un, şeker benzeri yiyecekler toplamaktadırlar.

Yiğenoğlu, Haydar'ın en yakın dostu olarak anlattığı 'at'a, halk hikâyelerindeki işlevi yükler. Asu, sadece Haydar için değil obalı için de çok şey ifade eden bir attır. Köylüler, ulvi bir değer atfettikleri Asu'nun varlığının obaya şans getirdiğine inanırlar.

Romanın bitimine doğru Haydar hikâyesine konu olan kahramanlarla ilgili *Katran ağacı, Haydar, Asu ve Bozsu* için bir ağıt bulunur.

BÖLÜM V

SONUÇ

Gazetecilikle başlayan yazı hayatını, incelemeleri, denemeleri, öykü ve romanlarıyla geliştirerek sürdüren Çetin Yiğenoğlu, son dönem Türk edebiyatına Çukurova'dan katılan bir sanatçı olarak edebiyatımızdaki yerini almıştır. Onun öykü ve romanlarında Çukurova'nın mitolojik geçmişine ait izleri kullanması kadar, folklorik ögelerden beslenen bir yazar olması, özellikle yaşadığı yöreyi hem dilsel hem kültürel olarak takip etmesi, çocukluğundan başlayarak bu folklor ortamını yaşayarak içselleştirmesi, bu çalışmanın yapılmasındaki sebeplerdendir. Ele aldığı konular, seçtiği kişiler ve mekânlar bu çevreye aittir. Anlatı dilini belirleyen de yine Çukurova kültür dili olmuştur. Yazarın gazeteci kimliğinin etkisi ile gözlemleri canlıdır, çevre betimlemelerinde ayrıntılar dikkati çeker.

Bu doğrultuda, Çetin Yiğenoğlu'nun eserlerinden birini seçerek, halk bilimi disiplini çerçevesinde, halk bilimsel ögeleri kullanma biçimi ve sıklığı açısından eseri yorumlamak, eserdeki folklorik ögeleri taramak, yerel dil özelliklerini incelemek amaçlanmıştır. Çukurova'daki folklorik zenginliği çalışmalarıyla halka ulaştırma çabası, Türk halk kültürüne katkıları dolayısıyla inceleme konusu olarak belirlediğimiz Çetin Yiğenoğlu'nun Haydar'ı Öldürmek romanını seçmekteki amacımız eserin Tahtacı kültürüne ait pek çok ögeyi barındırıyor olmasıdır.

Çalışmamızda ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri, Yiğenoğlu'nun eserlerinde yer alan folklorik ögelerin, özellikle halk hikâyesi motiflerinin, çağdaş anlatım teknikleriyle özgün ve başarılı bir biçimde kaynaştırılarak verilmesi idi.

Kurgu açısından polisiye bir roman gibi görünen Haydar'ı Öldürmek, yöreye ait efsane ve halk hikâyesi motiflerini modern bir romanın içerisine sindiren hem fantastik hem mistik bir roman niteliği kazanmıştır. Eser bu özelliği ile okurların geleneksel motiflerle karşılaşması ve anlatılanların ilk biçimlerine merak uyandırması bakımından da önemli bir işlev taşımaktadır.

Gılgamışla başlayan mitolojik çağrışımları romanın pek çok bölümünde kullanan yazar, okurlarına birtakım göndermelerde de bulunur. Çevre ile ilgili yıkımların, katliamların suçlusu olan insanın sonunda kendine zarar vermesinden, salt kendi çıkarları peşinde bir güç olma mücadelesinin de sonuçsuzluğu üzerinde okurlarını düşündürür.

Efsaneler de romanda önemli bir yer tutar. Yazar geleneksel olandan beslenerek kendi efsanelerini anlatmayı tercih etmiştir. Ona göre insan, her dönemde efsane yaratmayı sürdürmektedir. "Ben de kendi efsanelerimin peşinde bu romanı kaleme aldım." diyen Yiğenoğlu, kendi yaratımlarını, çocukluğunda dinlediklerinin bilinçaltındaki yansımaları olarak görür.

Romanda doğum ve ölümle ilgili gelenekleri daha çok Tahtacı kültürüne ait ayrıntılarla ele alan yazar, inanç konusunda da Alevi- Tahtacı kültürüne ait pek çok ayrıntıyı kahramanları aracılığıyla okura aktarır.

Göçerlik ve sorunları üzerinde özellikle duran yazar, Tahtacıların yeni düzene uyum sağlama konusunda yaşadığı zorlukları da aktarır.

Kalıp sözlerden deyim ve atasözlerine, beddualardan dualara, argo kullanımlardan yerel kullanımlara kadar dilin bütün olanaklarını kullanan yazar, bu konuda da başarılıdır. Başarısı bu kalıp sözlerin kurgu içine sindirilmesinden kaynaklanır. Yazar, bu kullanımlarda iletilerini çoğunlukla kahramanları aracılığıyla gönderir.

Yazar, kent kültürü ile köy kültürünü, özelde Tahtacı kültürünü, iç içe verir. Roman iki koldan gelişir, bir yerde iki anlatı birleşir. Böylece eski bir cinayet de aydınlatılmış olur. Yine de yazar, okurun kafasındaki soruyu tam olarak gidermez. Romanın sonunda okur, artık, cinayeti kimin işlediğinden çok hayata dair yorumlamalar içine girmiştir. Kendi serüvenini yaşayan, her zaman sonucunu da kendi belirler, türünden felsefi bir gönderme de sonuç bölümünde yer almaktadır.

Dinsel motiflerden de sıkça yararlanan yazar, özellikle Tahtacıların yaşamında önemli yer tutan, Ali, On İki İmam, Nuh Peygamber, Muhammed Peygamber, ermişlik inancı, ahiret düşüncesi, kıssalar, aşure geleneği gibi pek çok dinsel konuyu kurgu içinde aktarır.

Roman kahramanları içinde insan dışında olanlar da vardır. Bunlar; Haydar'ın atı, Katran ağacı, Bozsu nehri gibi doğanın dile getirildiği, efsanelerle yüceltilen varlıklardır.

Toplumun adetleri, yaşayışı içinde yeme içme kültürüne de oldukça çok yer verilmiştir. Dinsel ya da toplumsal pek çok tören, yeme içme ile ilgili olduğu için bunlar, anlatımı gerçeğe yaklaştırmak amacıyla kullanılan ayrıntılardır. Çetin Yiğenoğlu, içinde büyüdüğü kültürün sözcüsü olmuş, unutulmaya yüz tutan pek çok sözcüğü de dilimize yeniden kazandırmıştır. Haydar'ı Öldürmek, kültürel değerlerin yeni dünya düzeni içindeki sancılı değişimini de sorgulayan bir eser olmuştur.

KAYNAKÇA

Akalın, L. Sami (1984). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (6. bs.). İstanbul: Varlık.

Akdemir, Gamze (2010). "Haydar'ı Öldürmek", *Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap Eki,* Temmuz sayısı, 14.

Akın, Gülten (1982). "Yoz Bir Kültürü Egemen Kılmak", *Hürriyet Gösteri*, 23.

Akmen, Üstün, (2006). "Şiirselliği Irmaklar Gibi Coşup Taşması- Haydar'ı Öldürmek", *Evrensel Gazetesi, Evrensel Kitap Dergisi,* Kasım sayısı.

Aksan, Doğan (1987). *Türkçenin Gücü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s. 89

Aksoy, Ömer Asım (1981). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (3. Baskı). C. 1-2, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Alangu, Tahir. (1983). *Türkiye Folkloru El Kitabı*. İstanbul: *Adam.*

Alptekin, Ali Berat (2005). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Andaç, Feridun (2005). "Çetin Yiğenoğlu ile Söyleşi", *Dünya Kitap*, 6-7

Artun, Erman. (1996). Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani, *Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları*, 3.

Artun, Erman. (1999). *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri*, Ankara: İlesam.

Artun, Erman. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi.

Artun, Erman. (2006). *"*Çukurova Konulu Romanlarda Çukurova Halk Ve Halk Edebiyatı Geleneği Ürünlerinin Etkisi Ve Yeri*", Adana Halk Kültürü, Altın Koza,* 227.

Artun, Erman (2009). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri,* İstanbul: Kitabevi.

Artun, Erman (2011). *Türk Halk Bilimi,* Adana: Karahan Kitabevi.

Aslankara, Sadık (2007). Kitaplar Adası Roman Zamanı "Haydar'ı Öldürmek". *Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap Eki,* Ekim sayısı, s.37.

Avcıoğlu, Doğan (1995). *Türklerin Tarihi*, C. 1, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Benk Adnan; Yücel T. (1982). Yaşar Kemal'le Kapalı Oturum, *Çağdaş Eleştiri, 1.*

Başgöz, İlhan (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam.

Boratav, Pertev Naili (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek.*

Boratav, Pertev Naili (1982*). Folklor ve Edebiyat, cilt I, İstanbul: Adam.*

Boratav, Pertev Naili (1982*). Folklor ve Edebiyat, cilt II, İstanbul: Adam.*

Boratav, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek.*

Boratav Pertev Naili (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam.

Boratav, Pertev Naili (2003). *100 soruda Türk Folkloru*, İstanbul: K Kitaplığı.

Coşkun, Bekir (1996). Yaşar Kemal'in Romanlarındaki Folklorik Ögeler. Yüksek *Lisans Tezi,* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.

Çıblak, Nilgün (2003). "Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme", *Folklor ve Edebiyat,* IX(XXXIII), 217-238.

Çıblak, Nilgün (2005). *Mersin Tahtacıları- Halkbilimi Araştırmaları,* Ankara: Ürün Yayınları.

Derleme Sözlüğü (1977). (C. 9.) Ankara: TDK.

Devellioğlu, Ferit (1984). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (6. bs.). Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Elçin, Şükrü (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eliade, Mircea (1993). *Mitlerin Özellikleri*. (çev. S.Rifat), İstanbul: Simavi.

Emre, Gültekin, "Haydar'ı Öldürmek", *Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap Dergisi, 813,* 12-13.

Ergun, Metin (2000). "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları". *Milli Folklor* (C.6), Ankara: Feryal Matbaacılık.

Günay, Umay (1986). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 16.

Gündüzalp, Hasan Hüseyin (2005). "Dilim Hazinemdir". *Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet Kitap Dergisi,* 815.

Hançerlioğlu, Orhan (1979). Felsefe Sözlüğü, Ankara: Remzi Kitabevi Yayınları.

Hassan, Ümit (1986). *Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler*, Ankara: Varlık Yayınları.

Helimoğlu Yavuz, M. ; Pilancı, H. ; Öztürk, A. ; Turan, M. (1998). *Türk Halk Edebiyatı,* T.C. Anadolu Üniversitesi yayınları, no:1063.

Kalafat, Yaşar (1994). "Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnanışları Karşılaştırması. İstanbul: *Türk Dünyası Folklor Dergisi.*

Karaalioğlu, Seyit (1994). *Dede Korkut Hikâyeleri* (1. Baskı). İstanbul: İnkılâp.

Kavruk, Hasan (1989). Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kemal, Yaşar (1980). *Yusufçuk Yusuf,* İstanbul: Tekin.

Kemal, Yaşar (2013). *İnce Memed I*, İstanbul: Yapı Kredi.

Kemal, Yaşar (2013). *İnce Memed III*, İstanbul: ADAM.

Köksal, Hasan (1985). *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Üçdal.

Köprülü, Fuat (1986). *Edebiyat Araştırmaları.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu.

Moran, Berna (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bakış*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (1983). *Bektaşi Merakıblarında İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun.

Okuşluk, Refiye (1994). *Adana Efsaneleri Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Okuşluk, Refiye (2009). *Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği (*1. Baskı). Adana: Altın Koza.

Okuşluk, Refiye (2011). *Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması.* Adana: Karahan Kitabevi.

Ongon, Coşkun (2006). "Bir Başkaldırı Öyküsü, Haydar'ı Anlamak". *Virgül Dergisi, 92.*

Ozanemre, Ali (2013). "Haydar, Ölüm, Yaşam", *Berfin Bahar Dergisi, 181,* 41.

Örnek, S. Veyis (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: A.Ü. DTCF.

Örnek, S. Veyis (2014). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: Ankamat Matbaacılık.

Özdemir, Nebi (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özel, Sevgi (1993). *Afili Mavallar*. Ankara: Ümit.

Özkırımlı, Atilla (1987). Türk Edebiyatı Ansiklopedisi. *Efsane Maddesi* (4. baskı). İstanbul: Cem Yayınevi, 424.

Öztelli, Cahit (1983). *Halk Türküleri- Evlerinin Önü,* İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

Sakaoğlu Saim; Duymaz A. (1996). Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi, Ankara: KBHAGEM.

Sakaoğlu, Saim (1973). *Gümüşhane Masalları.* Ankara: Atatürk Üniversitesi.

Selçuk, Ali (2008). *Ağaçeri Türkmenleri – Tahtacılar*, İstanbul: Kilim Matbaası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Sezer, M. Abdülbasit (2010). *Murathan Mungan ve Halk Bilimi*. Ankara: Atalay Matbaası, Maya Akademi.

Taş, Ali (2009). "Haydar'ı Öldürmek", Mahmut Makal Adana Toplantılarında. *Söylem*

Dergisi, 112.

Tezel, Naki (1985). *Türk Masalları* (baskı 2). Ankara: Sevinç Matbaası.

Türk Dili Dergisi (1968). "Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı". Ankara: TDK Yayınları.

Türkçe Sözlük (1983). I. - II. Cilt. Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (2002). C. 26. , s. 497 Ankara: TDV.

Türkmen, Fikret (1998). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul: TDV yayınları.

Yalman, A. Rıza (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları,* (C.1), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Yalman, A. Rıza (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*, (C. 2), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Yiğenoğlu, Çetin.(1989). *Irazca Yıldız- Köy Gazinosu*. Ankara: Yaba.

Yiğenoğlu, Çetin. (1995). *Son Meyhaneci*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yiğenoğlu, Çetin. (2009). *Yüreğimin Kuytusundaki Cennet- Cehennem* KOZAN. Adana: Öncül/Sefa İletişim Hizmetleri.

Yiğenoğlu, Çetin. (2010). *Haydar'ı Öldürmek.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

"HAYDAR'I ÖLDÜRMEK" ROMANINDA GEÇEN YEREL SÖZCÜKLER

A

Acep : Acaba.

Aç alavan : Aç karnına. Aç acına. Karnını doyurmadan.

Adı batasıca : Domuz.

Ağpakla : Kuru fasulye.

Ağartı : Süt, yoğurt gibi süt ürünlerinin genel adı.

Ağayazan : Göğe yükselen.

Ağmak : Göğe yükselmek.

Ahraz : Kekeme.

Akıl baylık : Buluğ çağı.

Aklı yuka : Aklı az.

Alaçık : Üç yanı çalı, çırpı ile üstü kilimle örtülen derme çatma ev. Yayla evi.

Ala kurmak : Av hayvanları için tuzak kurmak.

Alalapalak : Orta halli. Palazlanmak üzere.

Alat alat bakmak : Anlamadığını belli eden bir bakış. Aptal aptal bakmak anlamında bir söz.

Alatoralak : Çocukluktan çıkmak üzere, olgunlaşmaya başlayan insan.

Allahın mafına : Boşu boşuna.

Allengirleşmek : Samimi davranmamak. Rol yapmak.

Aleyterrezi : Bu anlayacağın türden bir iş değil, anlamında kullanılan bir söz.

Alkarısı : Loğusayı ve yeni doğmuş bebeği boğmaya çalıştığı sanılan düşsel bir varlık

Amsalak : Eşinin sözünden çıkmayan erkek.

Ana yana olmak : Şaşırmak, şoke olmak.

Analık halına kalmak : Gebe kalmak.

Annacına dikilmek : Başına dikilmek.

Apak : Bembeyaz.

Apır zapır etmek : Ne dediğini bilmemek.

Apartmak : Doğan, şahin gibi yırtıcı kuşlarla avlanmak.

Apırcın olmak : Şaşırmak, telaşlanmak.

Arasıkesti : Bir çocuk oyunu.

Arısili : Tertemiz.

Arnı yoğurtlu : Patavatsız.

Arnı left ağacına değmek : Aklı başına gelmek.

Arzuman etmek : Aman dileme. Merhamet dileme.

Aşkarı bozuk : Sarı, sarımsı insan, hayvan.

Aşıt : Dere, nehir gibi akarsuların karşı kıyısı.

Avarlık : Çevresi çubuklarla örülerek yapılmış iğreti ahır.

Ayağı feldirdemek : Ayağı titremek.

Ayan olmak : Sezmek, hissetmek.

Ayan beyan olmak : Besbelli, apaçık, açık seçik bir biçimde.

B

Bacak hırsızı : Çapkın, zampara.

Balkımak : Parıl parıl etmek, parıldamak, parlamak, (şimşek) çakmak.

Basalga : Esintisiz yer. Ağır hava. Boğucu sıcak.

Başına kepmek : Başına yıkılmak

Bayak : Az önce. Kısa bir süre önce. Biraz önce.

Bayvermek : Katlanamamak. İçi kaldırmamak.

Belen : Dağ sırtlarında geçit veren yer. Dağ geçidi.

Beleyim : "Dilerim" anlamında kullanılan bir söz.

Berdillik : Çalılık. Hasır örmeye yarayan bir tür saz.

Berkitmek : Sağlamlaştırmak.

Bıldır : Geçen yıl.

Bıllık bıllık : Çok yağlanmış, iyice semirmiş.

Bicik : Meme.

Bire : Çukurova bölgesinde bir seslenme ünlemi.

Birtiğ : Biraz.

Birobiro : İnsanlara zarar verdiğine inanılan düşsel yaratık.

Bissahal : Kısa bir süre sonra. Biraz sonra.

Bişşek : Yayık ayran yaparken yoğurdu karıştırmak için kullanılan aygıt.

Bittanecik : Küçücük.
Boğazı örmeli : Niteliksiz adam.
Boğnak : Fırtınayla gelen kısa süreli şiddetli yağmur.
Boğmus boğmus : Suskun.
Boydak : Yalnız. Tek başına.
Bozulamak : Devenin melemesi.
Bozsu'nun gözü : Bozsu nehrinin kaynağı, çıktığı yer.
Böcü : Domuz.
Buğanak : Kısa süreli şiddetli yağmur.
Buğuz beslemek : Kin beslemek.
Bukağı : Hayvanların kaçmasını önlemek için ön iki ayağını birlikte bağlayan bağ.
Buncalı : Bu kez.
Burcu bulanmak : Kaygılanmak.
Burnuna komamak : Umursamamak. Önemsememek. Küçümsemek.
Burunlamak : Gönül indirmemek. Beğenmemek.
Buymak : Donmak. Çok üşümek.
Buzdağımını çıkarmak : Bir şeyi parça parça etmek. Onarılmazcasına parçalamak.
Büzzük : Anüs.
Büzüşmek : Kırış kırış bir duruma gelmek.

C

Cağlık : Evlerde bulaşık yıkanan, banyo yapılan yer.
Cahallık : Cahillik.
Canaşı : Cenaze ile ilgili yemekler.
Cangama : Tartışma. Kavga.
Cartayı çekmek : Ölmek.
Car ummak : Çare, yardım beklemek.
Cascavlak : Hiç saçı, tüyü olmayan.
Cavlak : Saçsız, çıplak, dazlak.
Cengetirine : Çadır benzeri (görece az korunaklı çadır)
Cere : Toprak testi.
Cesim : Büyük.

Cığıl cığıl : Kan için kullanılır. “Bakılmaz cığıl cığıl akan kanına.”

Cırlavık : Ağustos böceği.

Cıscıbıl : Çırılçıplak. Çok yoksul.

Cızzan : Atlıkarınca ya da tahteravalliyi andırır, ilkel bir çocuk oyuncağı.

Cilkes : Çok, pek çok, tamamen, oldukça.

Cinhosluk : Oyunbozanlık etmek.

Cip : Çok, pek çok, tamamen, oldukça.

Cobuk : Yelesi, kuyruğu kesik tay.

Cobutmak : Çıplatmak. Dalını budağını kesmek.

Coscobuk : Çıplatılmış.

Custullu : Asık suratlı. Alıngan. Uzlaşmaz.

Cülük : Kümes hayvanlarıyla kanatlı av hayvanlarının yavrusu.

Ç

Çalsırt : Bir kavgayı üstüne almak. Bir sorunda gelişmede taraf olduğu kesimin davasının aşırı gayretine düşmek.

Çardak : 1. Tarla, bahçe gibi yerlerde, genellikle dört direk üstüne atılan ağaç dallarından yapılmış, yanları açık gölgelik. 2. Asma ve benzeri sarılgan bitkilerin dallarını sardırmak için direklerle hazırlanmış yer.

Çebiç : Bir yaşındaki keçi yavrusu.

Çemkirmek : 1) Karşı durmak, itiraz etmek. 2) Köpek eniğinin havlaması.

Çemremek : Giysinin kollara ya da bacaklara gelen kısmının kıvrılması.

Çerağ : İhtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere Âlevi dedesine verilen yardım. Yardım alanı mağdur, yardım yapanı mağrur yapmayacak biçimde dede tarafından ihtiyaç sahiplerine adil biçimde gizlice

dağıtılır. Bir tür toplumsal dayanışma yöntemi. Dede, bu yardımların içinden kendini bir sonraki köye götürecek kadar yolluk alabilir.

Çemremek : (kol, paça, etek için) yukarı doğru toplayıp üst üste katlamak.

Çengetir : Çadır benzeri. Görece az korunaklı çadır.

Çığşayıp taşmak : İş üretmeyen.

Çıka : Armağan.

Çıkla : Tamamen.

Çımgışma : Yaranın zonklaması.

Çıvgın : Rüzgârın etkisiyle eğri biçimde yağan güçlü yağmur tanesi.

Çiğin : Omuz başı.

Çiğsimek : İrkilmek.

Çimişdekli : Alıngan, huylu.

Çimmek/çimdirme : Yıkanmak, banyo yapmak, yüzmek/yıkamak, banyo yaptırmak, yüzdürmek.

Çingil : Küçük kova, savsaklayan kimse.

Çonmak : Kuşların, böceklerin bir yere topluca konması.

Çont olmak : Felç geçirme sonucu kolun sakat kalması.

Cobudmak : bir ağaç kabuğunun kavlatılıp soyulması, mecâzi anlamda da kullanılır.

Çömçe : İri kazan kepçesi.

(Çukurun) annacı : Çukurun başı

Çullu poyraz : Kuzeyden esen sert rüzgâr.

D

Dabanı doruya dökmek : Uzun bir yol için yürümeye başlamak.

Dâhlamak : Atmak.

Dalaşmak : Tartışmak, çatışmak, kavga etmek.

Daldaşşak : (Erkek için) Testisler görünecek biçimde çıplak kalmak.

Dânemek : Gözetlemek.

Dangadanak : Sorgulamadan, çekip silahla vurmak.

Dar'a durmak : Alevilerde dedenin karşısında sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağın üzerine getirilmiş, kollar yanda ve öne doğru hafifçe eğilmiş bir vaziyette durmaya verilen ad.

Daral gelmek : Sıkıntı basması.

Davış : Söylenti, dedikodu.

Dayatgı : Çadır direği.

Deha : İşte, şuradaki, oradaki.

Deli farlak : Çabuk parlayıp sönen, tutarsız.

Deli kız ağıdı : Aralıksız yağan yağmur.

Delişmen : delice davranışları ve tavırları olan, delidolu, şımarık (kimse)

Denişik : Takas.

Depmek : Tıkmak

Deprenmek : Devinmek, kıpırdamak.

Deyişat : Uzun süre unutulmayacak bir anlatı.

Dığrak : Canlı, diri.

Dışlık : İç huzuru.

Dibek : Taştan ya da ağaçtan yapılmış, genellikle tahılın kabuğunu ayıklamada, tahıl ve benzeri şeyleri ezmede yararlanılan büyük havan.

Dikelip durmak : Ayakta durup beklemek.

Dike dike : Etin kuşbaşı iriliğinde kesilmesi.

Dile pelesenk : Bir şeyi çok sık söylemek.

Diline dolamak : 1. Aynı şeyi durmadan ve her yerde tekrarlamak 2. Bir kimseyi her yerde kötülemek

Dilini boğazına akıtmak : Şoke edici bir olayın ardından soluğu kesilecek duruma gelmek.

Dilli düdüğe konulmak : Dedikodu yapılarak yıpratılmak.

Dilmaç : Çevirmen, tercüman.

Domuz hontması : Tarla ya da bahçenin domuz tarafından tahrip edilmesi.

Donukmak : Şaşkınlıktan donup kalmak.

Döş : Göğüs.

Duldalık : gölgelik, güneşlik.
Dutma : İşçi.
Düğün çağrılığı : Davetiye yerine gönderilen küçük armağan.
Dünür hocası : Kız istemekte görevlendirilen yaşlı kişi.

E

Efil efil olmak : Duygusal bir etkiyle yürek atışlarının hızlanması
Edik : Ham deriden yapılma kaba çizme.
Eğleştirme : Oyalama.
Em olmak : Sorun çözümüne yardımcı olmak.
Engür suyu : Üzüm suyu. Şarap.
Eniğinden cücüğüne : Küçüğünden büyüğüne (İnsanlar için)
Erbi : İpek saç bağı.
Erkeç : Keçi
Esik : Eşik.
Essahlı : Hakiki. En iyisi. Güçlüce.
Eşi menendi bulunmaz : Benzersiz
Evlek : Bir evlik yer. Tarlanın bölümleri.
Evmek : Acele etmek.
Evrağaç : Üç parmak eninde, yassı, bir buçuk metre uzunluğunda, sac üzerinde yufka ekmek pişirmeye yarayan ahşap aygıt.
Evşiri-çevşiri : Düzensiz, karmakarışık.

F

Farçını çıkarmak : Rezil etmek.
Farımak : Vazgeçmek.
Feldirdemek : Titremek.
Fısır fısır konuşmak : Fısıltı halinde konuşmak.
Fitne fücur : İnsanları birbirine düşüren, arabozucu.
Firez sapı : Ekin biçildikten sonra toprakta kalan sap.
Fosur fosur : Sigarayı çevreye çok duman salarak içmek.

G

Galle : Sincap.
Galın : Başlık parası.
Gamaşmak : Kamaşmak.
Garkolmak : Bir şeye bol miktarda sahip olmak.
Gasefet : Sıkıntı.
Gatlak : Kadar, anlamında.
Gâvur : Müslüman olmayan.
Gaybet eylemek : Arkadan konuşmak, dedikodu yapmak.
Gayme : Lira yerine kullanılır. Para birimi.
Gerine gerine : Övünerek.
Gert gert gerinmek : Aşırı övünerek gezinmek.
Getteş getteş oturmak : Kurumlu.
Gıcı : En büyüğü nohut kadar olan küçük dolu.
Gıfıttırmak : Çok sıkıştırmak. Dünyayı dar getirmek.
Gıllan gıllan : Göze girmek için yaltaklanmak. Kuyruk sallamak.
Gımık : Çok küçük."Bir gımık çocuk".
Gırnap : Hayvanların ince barsağından yapılan çok sağlam ip.
Göbel : Oğlan çocuğu.
Gödeleşme : Şişmanlama.
Göğpakla : Yeşil kabuğuyla kurutulmuş fasulye.
Gölük : Dişi yük beygiri.
Gömeçler : Düğün dansçıları.
Gözleri yuvalarından fırlamak : Korku, öfke ve telaşı gözlerinden belli olmak
Güğlemek : Bir yere hızla ulaşmak. Yel gibi yetişmek.
Gümrah : Çok gür.
Gubuduklanarak oturmak : Çalımlı alımlı oturmak.

H

Haber ucar : Haber-havadis.
Hallıklanma : Dalkavukluk yaparak bir sofradan yararlanma.
Hamara kancığı : Yeni yavrulamış dişi köpek gibi saldırgan.

Hampa : Omzuna, tepesine binmek, düşmanca peşine düşmek anlamında.

Handiyse : Neredeyse.

Hangırda : Nerede.

Hanes könes : Yerle bir.

Hapahap : Burun buruna gelmek.

Havakmak : Yaranın enfekte olması.

Haylanma : Havale geçirme/bağırıp çağırma.

Hayle : Nasıl.

Haylolsa : Nasıl olsa.

Hayma : Bağ ve bahçelerde çalı çırpıdan yapılan çardak.

Hedik : Kaynatılmış buğday.

Hemi : Öyle değil mi, anlamında.

Heye/ Heyye : Evet.

Heykirme : Haykırmak.

Hezen : toprak evlerde kirişin üzerine dikine konulan ağaç.

Hıcıp : Kendi başına anlamı yok. "Hırsız-hıcıp" denilir.

Hınçalamak : Ayağının altına alıp tepelemek.

Hışım : Kızgınlık, öfke.

Hızman : Sürahi benzeri, içine sıvı şeyler konulan kap.

Hontmak (domuz hontsa) : Domuzun kesici dişleriyle herhangi bir canlıya ölümüne zarar verme.

Hopuç : Omuz başı, sırt.

Hopur : 1) Orman, maki kırımı.2) Büyük ateş.

Horanta : Eş. Aynı çatı altında yaşayan kişiler, ev halkı.

Höykürü höykürü ağlamak : Hıçkıra hıçkıra ağlamak.

I

Iğralanma : Bir o yana, bir bu yana sallamak. **Eş:** Iğranmak.

Ihmak : Devenin çökmesi.

Ilıkmak : Kanı kaynamak. Sevgi duymak. Gönül düşürmek.

Imsıtmak : İma etmek.

Imızganmak : Uyuklamak.

Ipıl ıpıl : Pırıl pırıl.

Irzıgırık : Namusuna güvenilmez adam.

Iskırtmak : Aldırmamak. Omuzunu silkip gitmek.

Istar : Çul, kilim, halı dokumaya yarayan ilkel el tezgâhı.

Işkını kırık : Morali bozuk. Gücü tükenmiş.

İ

İbrik : Eskiden kullanılan su kabı, genellikle bakırdan yapılıp kalaylanmış olarak kullanılır. Galvenizli tenekeden de yapılmış olanları vardır.

İkrar : Buluğ çağına gelen gençlerle evlenen kızlardan Tahtacı yol ve erkânına uyacaklarına dair söz alma.

İlim yitiği : Yitmek. Kimsenin bulamayacağı biçimde yitmek.

İmi timi kalmamak : Yitmek. Kayıplara karışmak.

İmirin iti : Tek başına kullanılmaz. "Sahipsiz it gibi sızlanacağına" anlamında.

İpığrık : İpsiz-sapsız, nerede akşam orda sabah yaşayan biri.

İpilti : Parıltı.

İptima : Önce.

İrin : Enfeksiyon.

İtağı : Tırlık ipliğiyle dokunan çul.

İşi kücülemek : İşi yoluna koymak. İşi kolaylamak.

İzlama dıkmak : İşi düzene sokmak.

K

Kâhâ : Bey, kâhya.

Kak/Kaklık : Kurutulmuş meyve.

Kanlı kenli olmak : Düşman olmak.

Kaplık : Tabak çanak, mutfak eşyası konulan raf.

Kapının gındırığı : Kapının yarı açık durması.

Kaporo : Avans.

Katran : Sedir.

Kav : Bazı kimyasal işlemlerle meşe kütüğünden

yapılan ve ateş yakmada kullanılan, çabuk tutuşan süngerimsi madde.

Kavilleşme : Anlaşmak, sözleşmek.

Kavi : İri, dayanıklı, güçlü, sağlam.

Kekelemek : Kekemeleyerek konuşma.

Kelebi dolaşık : İşin içinden çıkılmaz duruma gelmesi.

Keleş : Güzel.

Kele : Kadınlara hitap ederken kullanılır.

Kelkerkez : Akbaba.

Kelli : Sonra.

Kenger sakızı : Yüksek yerlerde, dağların sarp kayalık bölgelerinde kendiliğinden yetişen dikenli, şifalı bir bitkiden elde edilen sakız, dağ sakızı da denir.

Kepmek : Çökmek. Yıkılmak.

Kerç etmek : Alay etmek. Eğlenmek.

Kesme : Evde yapılan şehriye.

Kevgi : Ölü yıkamada kepçe gibi kullanılan su kabağı.

Kımıl kımıl : Sürekli kımıldamak.

Kıran giresice : Bir ilenme. Birinin salgın hastalık sonucu ölmesini isteme.

Kırık : Kadınların törelere aykırı sevgilisi, dost, oynaş.

Kirkit : El tezgâhında dokumada atkı ipliğini sıkıştırmaya yarayan gereç.

Kispet : Pehlivanların güreşirken giydiği kısa ve dar pantolon.

Koğ : Dedikodu yapmak.

Kopup varmak : Koşup varmak.

Kökgüç : Çocuk oyunu. Yumuşak toprağa saplanan kökgüçü bir başka çocuk kendi kökgüçünü saplarken düşürürse oyunu kazanmış olur.

Kömbe : Türkiye'nin hemen her memleketinde yapılan bir börek çeşididir. Yapılış şekilleri çok küçük farklılıklar gösterir. Geleneksel olarak iki sac arasında pişirilir.

Köskelmek : Dirseği üzerine yaslanarak oturmak.

Kösnül : Cinsel duyumlar ya da onlara bağlı duyumların uyandırdığı duygu ve coşkularla ilgili olan.

Kulağı kirişte olmak : Gelecek haberi dikkatlice beklemek

Kulunç : Sırt.

Kutnu : İpek karışımı pamuk dokuma kumaş.

Kücülemek : Bir kolayını bulup işini yoluna koymak.

Külenmez olmak : Kadınlık görevini yapamayacak duruma düşmek.

Küşümlenmek : Kaygılanmak. Meraklanmak.

L

Lafın eyasına vurmak : Koyu sohbete dalmak.

Lavgarlık etmek : Konuşmak.

Likliki : Atın düzensiz rahvan yürüyüşü.

Loğ taşı : Yuvarlak taş, toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taşsilindir. Anadolu köylerinde, toprak damlı evlerin çatısı üzerindeki toprağın sıkılaştırılmasında kullanılan bir tür baskı aracıdır. Loğtaşı ile sıkılaştırma sonucu damdan içeri yağmur suyu geçmez.

M

Malamat edilmek : Rezil edilmek.

Mallik : Yassı çay taşı.

Mamıcını çıkarmak : Ezmek.

Mamır mamır etmek : Söylenmek. Ne söylediği anlaşılmayacak biçimde bir şeyler söylemek.

Mangılı batmak : Yitip gitmek.

Manık : Kedi yavrusu.

Maraz/maraza/marazlı : Hastalık. Hastalıkla ilgili.

Maşatlık : Müslümanlıktan başka dinlere mensupların mezarlığı.

Mayıl mayıl : Baygın baygın, anlamsız bakmak.

Mecal : Can, dinçlik.

Medet ummak : Yardım beklemek.
Melefe : 1) Yorgan yüzü.2) Parasız pulsuz adam.
Melengiç : Çitlembik.
Mertek : Uzun ve kalın ağaç.
Mezdeki : Köknar ağacı.
Miççiklemek : Kurcalamak. Parmaklamak.
Minnete gısılmak : Nazlanmak. Rica, minnet beklemek.
Mıdığını mırtmak : Küsmek.
Mıkıs : Cimri.
Mındır mındır oynatmak : Parmağında oynatmak.
Mısmıl : İşe yarar.
Mızırdanmak : Yakınarak konuşmak.
Muzırlık etmek : Zarar verecek iş yapmak.

N

Nahal : Nasıl.
Name : Mektup.
Narına yanmak : Birinin yüzünden hiç yoktan başın belaya girmesi.
Nemneşeal : Nasıl bir şey, anlamında.
Neşeal : Ne tür, ne biçim, anlamında.
Nevri dönmek : Çok öfkelenmek.
Neyişliyon : Ne iş yapıyorsun, anlamındakullanılan bir söz.
Nutku tutulmak : Konuşamaz olmak.
Nünük : Boğazın gırtlak bölümü.

O

Ocak ölçermek : Ocakta sönmekte olan ateşi canlandırmak.
Oda hayması : Bir tür köy odası. Konuk ağırlanan, erkeklerin birbiriyle sohbet ettiği, dama, dokurcun gibi oyunlar oynayarak vakit geçirdikleri mekân.
O değilcikten : Çaktırmadan.
Oflaz : Çok uygun.
Ossaat : O an.

Ö

Ödü sıtmak : Çok korkmak.

Ölgülü evi : Cenaze evi.

Örk : Hayvanların bir kazığa bağlandığı uzun ip.

Örme : Keçi kılından örülerek yapılan ip.

Ötağan : Geçen gün.

Özbayverdirmek : İç kaldırmamak.

P

Pampal pampal : Çiçeğin en iri biçimiyle açması.

Parça pinçik : Paramparça.

Patoz : Biçer-döverin öncülü. Orakla biçilen ekini kabuğundan ayıran ilkel makine.

Pavilemek : Tilki uluması.

Perpirlemek : Perpir: Yabani üzüm. Perpirlemek, üzüm gibi gözyaşı dökmek anlamında.

Pılı pırtı : Giysi, eşya.

Pısmak : Saklanmak. Yenilgiyi kabullenmek.

Pızıngır : 1) Ara bozucu.2) Ele avuca sığmaz.

Pimpirik : Yaşlı, güçsüz, ama sırnaşık.

Polim : Entrika.

Poskurtmak : Sigara dumanını savurarak üflemek.

Poyraz kargını : Poyrazımsı. Poyraza yakın yel.

Pörtlek : Gözü dışarı fırlamış.

Pörtlemek : Gözün dışarıya fırlamış gibi açılması.

Purçarma : Ağaçların yaprak açması.

R

Rayıc : Fiyat.

S

Sabağsı gün : Yarın.

Sağır ay : Eylül.

Samen : Evlenme çağındaki kızlara görücü giden.

Seğbetmek : Salıvermek.
Seğirtmek : Koşar gibi gitmek.
Sekilenme : Taş, ağaç kütüğüne oturmak, yaslanmak.
Seknimek : Sakinleşmek. Yavaşlamak.
Selinti : Sel ile gelen.
Sıdalanmak : Tedirgin olmak. Endişelenmek.
Sıklat : Esintisiz, ağır, sıcak hava.
Sıklatsımak : Bunalmak, sıcaksımak.
Sımkırtmak : Sessizce ağlamak.
Sırnaşma : Rahatsız eden, sıkıntı veren. Musallat olan.
Sıtara : Şans.
Sıtkı daralmak : Sıkılmak, bunalmak.
Sibik : Halı, kilim gibi eşyaların ucu, köşesi.
Siğim siğim : Bol gözyaşı dökmek anlamında.
Siğmek : Tekenin çiftleşme döneminde başını havaya doğru kaldırıp dudaklarını bükerek böğürtü benzeri bir ses çıkartması ya da başını, havaya kaldırdığı ayağına doğru indirmesi ve idrarını boşaltması.
Silesi : Bir kabın ağzına kadar dolu olması.
Singildeme : Sürekli sızlanma.
Sini : Üzerinde yemek de yenilen iri bakır tepsi.
Sokurdanma : Kendi kendine söylenmek.
Somurma : Sömürme anlamında.
Soyka : Ölünün üzerinden çıkan elbise, çamaşır.
Sozalıp kalmak : Konuşamaz duruma düşmek.
Sökün etmek : Birçok kişi veya birçok şeyin topluca gelmesi.
Sulu sepken : Sulu kar.
Sürç-i lisan : Dilin sürçmesi
Sürütgü : Devamı, arta kalan.

Ş

Şelek : Ekin sapları ya da kırılmış odunun öbek öbek yapılarak bir kişinin taşıyabileceği kadar yapılıp bağlanması.

Şeytan ıvgası : Şeytan kışkırtması.

Şırpadanak : Ansızın, birdenbire.

Şimşek şakıması : Şimşek çakması.

T

Talip : Alevi inancına göre, yola talip olup Hak yolunda yürümek isteyen kişi.

Tamah : Aç gözlülük.

Tamgavıt karısı : Oğlan evi tarafından görevlendirilen düğün yemeği pişirmede usta kadın.

Tamgavıt kocası : Düğün yemeği pişirmede kazanların indirilip kaldırılmasında erzak çuvallarının taşınmasında tamgavıt karılarına yardım eden erkek.

Tapırtı : Ayak sesine benzer ses. Gürültü.

Taplamak : Tahmin etmek.

Tavsır : Fotoğraf. Resim. (Tasvirin bozulmuş kullanımı)

Taydaş : Yaşıt.

Tebelleş olmak : Birinin bir başkasının başına bela olması.

Telefat : Doğal afet sonucu uğranılan can kaybı.

Telefsimek : Çevrenin sıcak gelmesi. Sıcaksımak.

Tevir : Çeşit, cins, biçim.

Tıyannamak : Gözü korkmak.

Tirşe : Yeşille mavi arası renk.

Tokaç : Çamaşır yıkarken kadınların ıslak çamaşırlara vururken kullandığı bir tür tokmak.

Tokalaştırmak : Evlilik öncesi söz kesme, nişanlama.

Toklu : Bir yaşında erkek koyun.

Toralak : İyice büyümüş, ama olgun ağaç denilemeyecek çam fidanı.

Tuluk : Koyun ya da keçiden bütün olarak çıkarıldıktan sonra balon gibi şişirilen deri. **Eş:** tulum.

Tummak : Suya dalmak. Önce başın suyun içine gireceği şekilde derine tüm bedeniyle dalmak.

U

Uğrak : Sara hastalığı.

Uğrak tutmak : Sara krizine tutulmak.

Uğrun : Gizlice.

Uğundurma orucu: Sahurdan sahura tutulan ve bu sürede hiç uyunmayan oruç.

Uğunup kalmak : Acıdan kendinden geçmek.

Urup : Çeyrek.

Uzun eşek : Çocuk oyunu. Çocuklar birbiri ardına eğilerek dizilir. Sonra dizilen çocukların üzerinden en uzun atlayan oyunu kazanır.

Ü

Ümük : Boğaz, gırtlak.

V

Velveleye vermek : Gereksiz telaş yapmak.

Vızgelir tırıs gider : Umursamamak. Önemsenmeyen bir olgu karşısında takınılan tavır.

Y

Yalak : Pınar önüne konulan su teknesi.

Yalın ayak başı kabak : Ayağında ve üzerinde doğru düzgün giysisi olmayan, üstü başı perişan, kılık kıyafeti bozuk, dağınık.

Yalp yalp etmek : Parıldamak.

Yamçı : Yün dokuma yağmurluk.

Yanaz : Aksi, inatçı.

Yannık : Keçi ya da koyun derisinden yapılan yayık.

Yaygı : Halı, kilim gibi yere serilen eşya.

Yaylım : Davarın yayılma, beslenme işi.

Yekinmek : Ayağa kalkmak.

Yeldiri yeldiri : Koşar gibi.

Yelfe : Zayıf, çok hızlı uçan bir kuş türü.

Yesir : Esir.

Yeyinti : Yiyecek bir şeyler.

Yeynileştirmek **:** Hafifletmek.

Yola revan olmak **:** Yola çıkmak.

Yörep : Eğimli yer, bayır, yokuş.

Yummak **:** Gözü, ağzı kapamak

Yumuş **:** Buyruk.

Z

Zahar **:** Sanırım.

Zati : Zaten

Zavi **:** Küçük, yetersiz.

Zeknebut **:** İlenmek.

Zığarmak **:** Büyüğe karşı saygısızca söz söylemek.

Zıncar **:** Böğürtlen kümesi. Böğürtlenlik.

Zıypmak **:** Kaymak.

Zilif **:** Saç.

Zonturlu **:** Esaslı.

Zorlatmak **:** Saldırmak.

Zor zekât **:** Güçlükle.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	**:**	Sevim SEZER
Doğum yeri ve Tarihi	**:**	29 Ekim 1962
e-mail	**:**	sevsez2004@yahoo.co.uk

ÖĞRENİM DURUMU

1983 – 1984	**:**	Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İŞ DENEYİMİ

1985- 1986	:	Özel Güney Lisesi
1986-1993	:	Özel Adana Lisesi
1993- 1998	**:**	Özel Gündoğdu Lisesi
1998- 2000	:	Özel Çukurova Bilfen Lisesi
2000- 2005	:	Özel Gündoğdu Lisesi
2005-2006	:	BEM Eğitim Merkezi
2006- 2018	:	Özel Adana Lisesi